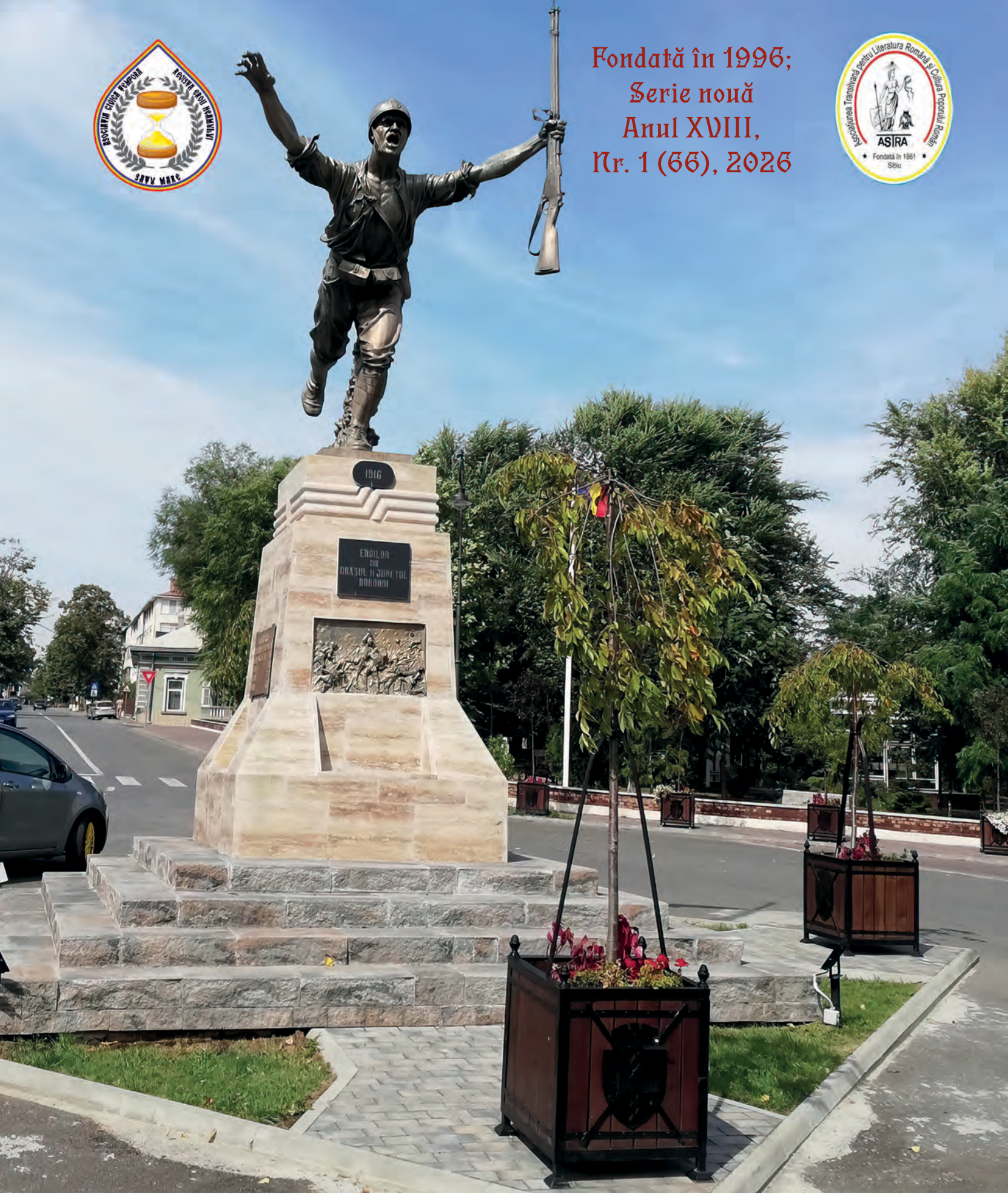

EROII NEAMULUI

Fondată în 1996;
Serie nouă
Anul XVIII,
Nr. 1 (66), 2026

Această publicație a fost tipărită cu sprijinul Consiliului Județean Satu Mare. Responsabilitatea conținutului revine autorilor și nu reprezintă în mod necesar poziția oficială a Consiliului Județean Satu Mare.

Județul Satu Mare
Consiliul Județean

Revista apare sub patronajul spiritual al
Asociației Transilvane pentru Literatura și Cultura Poporului Român - ASTRA

S.C. SAMGEC SRL
Satu Mare

CEPROM SA
Satu Mare

S.C. EXPEDIENT SRL
Satu Mare

S.C. ADALIN SRL
Satu Mare

S.C. Prestări Manopera
Intracomunitară SRL Satu Mare

S.C. TERAURDA SRL
Satu Mare

Camera Notarilor Publici
Oradea

Informații utile pentru cei care doresc să sprijine financiar apariția revistei:

**Beneficiar: Asociația Civică Tempora Satu Mare, CIF: 22948850,
IBAN: RO41 BTRL 0310 1205 F840 98XX**

Coperta față: Monumentul Eroilor din Dorohoi, jud. Botoșani

Coperta spate: Mausoleul Eroilor de la Mateiaș, jud. Argeș

„EROII NEAMULUI” este o revistă de cultură și educație patriotică, apolitică și neguvernamentală, editată trimestrial de Asociația Civică „Tempora” Satu Mare și Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria” - filiala Satu Mare, în colaborare cu Muzeul Județean Satu Mare.

REDACȚIA

Redactor coordonator: col. (r) Voicu ȘICHET

Redactori: pr. prof. univ. dr. Constantin Valer NECULA, dr. Viorel CIUBOTĂ, dr. Viorel CÂMPEAN, dr. Daniela BĂLU, dr. Marta CORDEA

Colaboratori (pentru acest număr): pr. dr. Cristian BOLOȘ, prof. dr. Ovidiu T. POP, dr. ing. Luminița Cornelia ZUGRAVU, conf. univ. dr. Gheorghe MICLĂUȘ, ing. ec. Cristian MAREȘ, pr. prof. Gheorghe-Radu SĂLĂGIAN, drd. Diana KINCES, dr. Daniel-Victor SĂBĂCEAG, prof. dr. Alexandru ZOTTA, ing. Dariana GROZA, Mădălin-Sebastian LUNG, jurnalist Mihaela GHIȚĂ, prof. Mihaela SĂLCEANU, masterand Cristina-Maria MAREȘ, prof. Marius HORȘIA, Mihai Andrei MOCAN, drd. Mihai NEVODAR

Fotografii: Voicu ȘICHET, Ionică MOLDOVAN

Tehnoredactare computerizată: Vili I. Alina Marinela PFA

ISSN 2067 - 5801

Contact: Satu Mare, str. Mioriței, nr. 2, sc. B, et. 4, ap.22, jud. Satu Mare

Telefon: 0740-084131

e-mail: voicusichet@yahoo.com

www.asociatia-tempora.ro

Facebook: Asociația Tempora România 100

Toate drepturile rezervate autorilor și redacției. Răspunderea pentru opiniile exprimate în paginile revistei revine în exclusivitate autorilor.

Cuprins

- Pag. 2 Col. (r) Voicu ȘICHET - *Jurnalul cimitirelor și monumentelor eroilor (LXV)*
- Pag. 4 Preot dr. Cristian BOLOȘ - *Modele creștine de eroism (LXII) - Parohia Ortodoxă*
- Pag. 7 Pr.Prof.Univ.Dr.Habil. Constantin Valer NECULA - *Un predicator al urbanului – Arhimandritul Visarion Puiu – O fișă de lectură omiletică – (I)*
- Pag. 11 *IN MEMORIAM* Colonel (r) Iosif Pordea
- Pag. 20 *IN MEMORIAM* Petrică Ardelean
- Pag. 22 Prof. dr. Alexandru ZOTTA - *Arma virumquecano...*
- Pag. 25 Dr. Viorel CIUBOTĂ - *Noul volum scos de Voicu Șichet aduce un mare serviciu istoriografiei naționale*
- Pag. 27 Jurnalist Mihaela GHIȚĂ - *Daniela Bălu, o viață dedicată cu iubire patrimoniului și istoriei sătmărene*
- Pag. 32 Dr. ing. Luminița Cornelia ZUGRAVU - *107 ani de la Marea Unire – 1 Decembrie Eminescu*
- Pag. 36 Dr. Viorel CÂMPEAN - *Un volum de documente apărut la Oradea, foarte util și istoriografiei sătmărene*
- Pag. 41 Ing. ec. Cristian MAREȘ - *Asaltul vânătorilor de munte în Caucaz. Cucerirea Nalchikului (I)*
- Pag. 44 Col. (r) Voicu ȘICHET - *Tătărașteni în Primul Război Mondial*
- Pag. 48 Ing. Dariana GROZA - *Eroinele României. Elena Mureșianu – prima româncă pictor profesionist și prima femeie proprietar de ziar din Transilvania*
- Pag. 55 Dr. Marta CORDEA - *Maria Mateșan, considerată a doua parașutistă a României, s-a născut la Racșa, județul Satu Mare*
- Pag. 61 Masterand Cristina-Maria MAREȘ - *Constanța Dunca de Șchiâu - între literatură, pedagogie și idealul emancipării feminine: chipul unei femei moderne a sec. XIX*
- Pag. 67 Dr. Viorel CIUBOTĂ - *Ioan Daniel Dănuțiu - un mecena sătmărean pe nedrept uitat*
- Pag. 71 Conf. univ. dr. Gheorghe MICLĂUȘ - *Voievodatul Borlești*
- Pag. 75 Drd. Diana KINCES - *Vasile Ciobăncan – destinul unui luptător pentru demnitate. Mărturia unui fost deținut politic al regimului comunist*
- Pag. 78 Prof. Mihaela SĂLCEANU - *Schiță a monografiei comunei Sanislău scrisă de protopopul Alexa Pop*
- Pag. 82 Prof. Marius HORȘIA - *Haiducia la români*
- Pag. 84 Mădălin-Sebastian LUNG - *Protopopul Elie Dăianu al Clujului – veritabil polivalent al Transilvaniei din prima jumătate a secolului XX*
- Pag. 87 Dr. Viorel CÂMPEAN, dr. Daniel-Victor SĂBĂCEAG - *Folcloristul sălăjean Vasile Vaida a fost elevul lui dr. Vasile Lucaciu*
- Pag. 93 Mihai Andrei MOCAN - *Căraușitul cu fructe în Târșoț-Oaș. Ocupație dispărută - Rezumat -*
- Pag. 99 Prof. dr. Ovidiu T. POP - *Informații noi despre dr. Vasile Lohan, profesor și cel dintâi director (1919-1920) al primei școli din România care, de la înființare (1919), poartă numele lui Mihai Eminescu*
- Pag. 103 Dr. ing. Luminița Cornelia ZUGRAVU - *Spiritul românesc*
- Pag. 105 Drd. Mihai NEVODAR - *Eshatologia creștină și paradigma securității. Reflecții pornind de la moartea clinică (NDE) a unui soldat american*
- Pag. 108 Pr. prof. Gheorghe-Radu SĂLĂGIAN - *Neamul românesc sub lumina Sfintei Scripturi. Sfânta Scriptură – manual de istorie, teorie și strategie de apărare și siguranță națională, ordine publică și situații de urgență (VIII)*

Jurnalul cimitirelor și monumentelor eroilor (LXV)

Colonel (r) Voicu ȘICHET

Mă simt obligat ca la începutul acestui nou „episod” al *Jurnalului...*, la început de an 2026, cel de-al optsprezecelea an calendaristic în care apare revista noastră, să scot în evidență meritele unui om, a unei familii sătmărene deosebite, care sprijină financiar această publicație încă de la primele numere, de prin 2012-13, dacă nu mă înșel. De ce o fac doar acum?! Pentru că îi cunosc modestia și, până acum, am considerat că simpla apariție a Logo-ului firmei pe coperta 2 a revistei și mulțumirile generale pentru sponsori sunt suficiente, însă, la sfârșitul anului trecut, ajutorul a fost unul substanțial, de natură a ne asigura o acoperire suficientă a cheltuielilor pentru a edita cele 4 numere ale revistei preconizate pentru acest an, chiar și fără sprijinul Consiliului Județean Satu Mare, desigur, la un tiraj mult mai mic, care nu ne-ar permite distribuirea gratuită la nivelul din 2025. Să sperăm, totuși, că, deși mult întârziat (datorită tergiversării adoptării bugetului național), bugetul județului va cuprinde și fonduri pentru finanțarea activităților culturale în conformitate cu Legea 350/2005, iar Asociația Civică Tempora va obține finanțare pentru editarea revistei și pentru alte activități cultural-patriotice preconizate, astfel încât toate să se poată derula în condiții foarte bune și la nivelul la care i-am obișnuit pe sătmăreni!

Revenind la binefăcătorul nostru, sper să nu se supere că-l pomenesc aici, dar nici alții să nu mă acuze că-i fac reclamă lui și firmei sale, acesta este **inginerul Vasile Racolța**, fondatorul S.C. SAMGEC S.R.L. Satu Mare, una din primele societăți sătmărene de succes în domeniul instalațiilor, în special al centralelor termice de apartament, dar și pentru instituții sau imobile mai mari. Domnia sa mă sprijină, așa după cum am amintit, de mai mult timp, atât cu sponsorizări din partea firmei cât și, mai ales, cu donații personale însemnate, însă ultimul gest a fost deosebit de generos: o sponsorizare consistentă din partea firmei, fapt pentru care trebuie să le mulțumesc și celorlalți membri ai familiei sale, fiicelor **Oana Frunzar** și

Adina Ploscar și ginerelui **Florin Ploscar**, cei care se ocupă acum în concret de administrarea și conducerea afacerii, prietenul Vasile preferând să gospodărească, ca un autentic pensionar cu origini în satul românesc (Unimăt), la via și grădina de la Arduș. Le mulțumesc tuturor, inclusiv distinsei soții a lui Vasile, doamna **prof. Mariana Racolța** – fiica cunoscutului profesor de matematică și inspector școlar **Ioan Beltechi**, pentru încrederea pe care mi-o acordă, sprijinul familiei și implicit al firmei fiind o recunoaștere a importanței și impactului revistei *Eroii Neamului* în educarea în spirit patriotic a tinerei generații, dar și în menținerea atașamentului și dragostei față de țară, glie și neam a tuturor! Dumnezeu să le primească și răsplătească jertfa, să le dăruiască sănătate, putere de muncă, împliniri și numai bucurii în viață!

Spuneam la începutul acestei rubrici din numărul precedent că suntem la finalul unui an complicat, însă, cum se întâmplă în viață, întotdeauna poate fi și mai rău. Nu erau destule certurile noastre interne, nu neapărat între putere și opoziție, că alea sunt normale până la un punct, ci cele din interiorul coaliției aflate la guvernare, că au venit peste noi în acest început de an o serie de alte evenimente internaționale care bulversează planeta, iar pe noi nu se știe încotro ne vor duce. Ar fi de dorit ca a noastră clasă politică, în primul rând Președinția, Parlamentul și Guvernul să găsească soluțiile cele mai bune, să adopte cele mai optime măsuri pentru ca țara să iasă în câștig din aceste crize ce tot apar, se profilează și se consolidează în diferite domenii, de la cel militar și geostrategic, la elementara și banala securitate alimentară ce riscă să ducă la pauperizarea unui important segment al populației, inclusiv din țara noastră. Pentru aceasta, cred că președintele ar trebui să iasă din ritmul „încet-încetișor și pe loc” și să se pronunțe mai ferm, mai hotărât asupra problemelor importante cu care se confruntă țara, atât pe plan intern cât și extern, iar premierul să respecte programul de guvernare, cu ajustările

necesare impuse de evoluția situației, și să nu mai stea toată ziua la discuții interminabile în coaliție. Până la urmă, așa cum spuneam, Guvernul și premierul au fost investiți de parlamentari să facă o treabă, iar acum aceeași parlamentari tot bagă bețe în roate. Nu e corect! Iar în ceea ce-l privește pe președinte, cred că a „vegetat destul”, a avut suficient timp să se pună la punct cu „fișa postului”, să știe ce și cât poate face, astfel încât să ia și el hotărât hățurile în mână și să facă ceea ce trebuie făcut. Și mai mult, să spună ce e de spus despre alegeri, despre ajutorul dat Ucrainei, alte chestiuni ce frământă societatea și dau naștere la tot felul de scenarii și povești pe social-media de „te ia cu capul”! Trebuie pus odată capăt, spus lucrurilor pe nume, cu bune cu rele, ce e trecut e bun trecut, dacă sunt vinovați să plătească, și să mergem mai departe, să vedem ce e de făcut în contextul actual, pentru că dezbaterile la nesfârșit asupra trecutului mai apropiat sau mai îndepărtat nu ne aduc pâinea cea de toate zilele pe masă. Sunt instituții plătite pentru a clarifica lucrurile, să-și facă treaba!

Dar, să lăsăm politica deoparte, până la ieșirea de sub tipar a acestor rânduri, cine știe câte se vor mai întâmpla în lume, ce întorsături vor apare în politica mondială, iar la noi, ce să mai vorbim...Poate că aceste subiecte vor fi deja uitate și altele vor acapara agenda publică. Dumnezeu să ne ajute să trecem cu bine peste ele și să ne ferească de războaie!

Așa cum bine se știe, în primul trimestru al anului sunt puține zile aniversar comemorative de nivel național, cele mai reprezentative sunt, cronologic, 15 ianuarie – Ziua Culturii Naționale, instituită la data nașterii marelui Eminescu și 24 ianuarie – Unirea Principatelor Române.

De 15 ianuarie au avut loc mai multe manifestări, printre care depunerea de coroane, susținerea de discursuri omagiale și programe culturale artistice la bustul poetului din fața Colegiului Național „Mihai Eminescu” și la Monumentul Limbii române amplasat în parcul din Piața Libertății, organizator principal fiind Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Satu Mare, alături de alte instituții și organizații cultural-educative. O manifestare aparte, de mare anvergură, a avut loc la colegiul ce-i poartă numele „poetului nepereche”, încă de la înființarea lui în 1919, respectiv

Concursul regional de creație, recitare și interpretare „Darul ce ni s-a făcut prin Eminescu” – ediția a XIII-a, precedat de lansarea volumului „Jurnal eminescian XII”, în fapt un remember-rezumant al ediției precedente a concursului. Autoare ale volumului sunt 6 distinse doamne profesoare, respectiv dr. Natalia Manuela Boloș - directoarea colegiului, dr. Diana Petrovai, Anca Teodora Andreescu, Carmen Melania Bratosin, dr. Georgeta Ileana Cozma și Raluca Curtuzan, primele două fiind coordonatoare. A fost un regal de poezie și muzică datorat și închinat celui ce a fost numit „Românul absolut”, finalizat cu premii, diplome și promisiuni că această frumoasă inițiativă va continua. Așa să fie! Felicitări și mult succes!

De Ziua Unirii Principatelor Române a avut loc același ceremonial consacrat, derulat la bustul Domnitorului Alexandru Ioan Cuza din fața sediul Poliției de pe strada ce poartă numele făuritorului „Unirii celei Mici”, cum incorect o numesc unii. De ce? Pentru că s-a înfăptuit din voința populară, având în frunte o elită intelectuală de excepție, cea cunoscută ca „pașoptistă”, în condițiile în care ambele provincii istorice erau sub suzeranitate otomană, adică a unui imperiu care mai dănuia și reprezenta ceva în Europa și nu numai, spre deosebire de Marea Unire din 1918 care s-a realizat, tot prin voința poporului român și a elitei sale transilvane, basarabene și bucovinene, însă pe ruinele unui imperiu, cel austro-ungar, aflat în descompunere, înfrânt în urma unui război ce a zguduit lumea din temelii. A nu fi acuzat cumva că diminuez însemnătatea „anului astral” 1918, doar vreau să spun că unirea de la 1859 nu a fost deloc „Mică”! Fără ea, nu știu dacă o aveam pe cea „Mare”!!!

Din păcate, așa după cum semnalăm în numărul precedent, în luna noiembrie 2025 ne-a părăsit, prematur, camaradul nostru colonel (r) Iosif Pordea, președintele A.C.M.R.R. din M.A.I. – filiala Satu Mare, iar la începutul acestui an, venerabilul și simpaticul Petrică Ardelean, fost președinte al filialei județene a Uniunii „Vatra Românească”, doi mari patrioți ai Sătmarului! În paginile revistei, puteți citi câteva mesaje și gânduri despre cei doi, transmise de familie, colegi și colaboratori. Fie-le memoria binecuvântată!

Modele creștine de eroism (LXII) **Parohia Ortodoxă Română** **„Adormirea Maicii Domnului”, Satu Mare** **- Repere -**

Preot dr. Cristian BOLOȘ

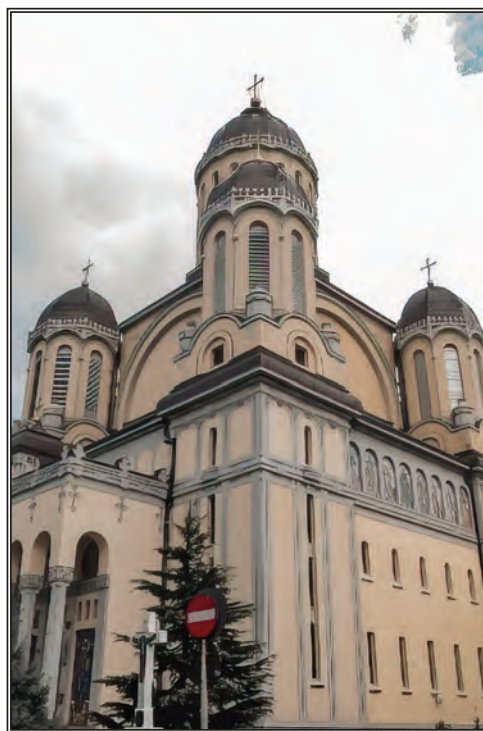
- **25** noiembrie 1920 – preotul militar Meletie Răuțu primește aprobarea pentru înființarea primei parohii ortodoxe din municipiul Satu Mare, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, depunând numeroase eforturi pentru construirea Catedralei Ortodoxe „Adormirea Maicii Domnului”.

- Construirea Catedralei are o legătură intrinsecă cu Armata Română care, după anul 1919, a contribuit substanțial la ridicarea primei biserici ortodoxe românești, zidită, în municipiul Satu Mare, după Marea Unire din anul 1918.
- 6 august 1937 – turnarea fundației de beton a Catedralei sătmărene.
- După alegerea ca protopop de Satu Mare a părintelui Ioan Rujdea, se intensifică lucrările de construcție, piatra de temelie fiind sfințită la data de 26 octombrie 1937, în ziua sărbătoririi Sfântului Mare Mucenic Dimitrie, de către PS Dr. Nicolae

Popovici, Episcopul Oradiei, la ceremonie luând parte și o companie din Regimentul 86 Infanterie, precum și generalul C. Papadopol, comandantul garnizoanei Satu Mare.

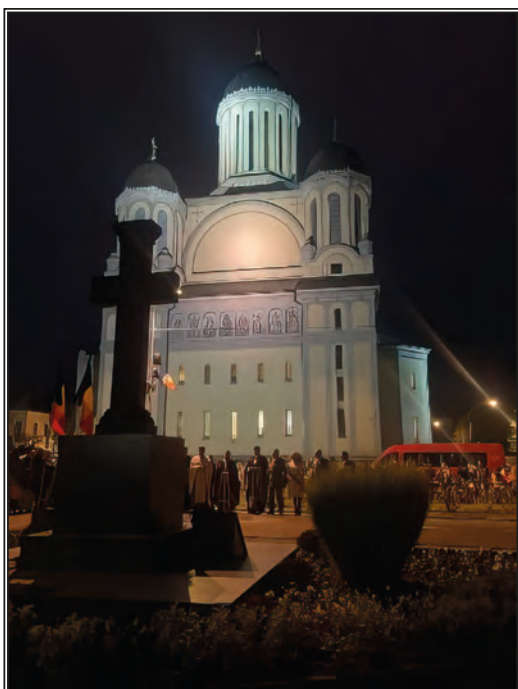
- Între 27 octombrie și 11 noiembrie 1937 au fost finalizate: zidirea parterului bisericii, a etajului II și betonarea balcoanelor. La finele anului 1938, „Biserica a fost pusă sub acoperiș”, conform datelor consemnate în Registrul de activitate al șantierului pentru construcția bisericii.

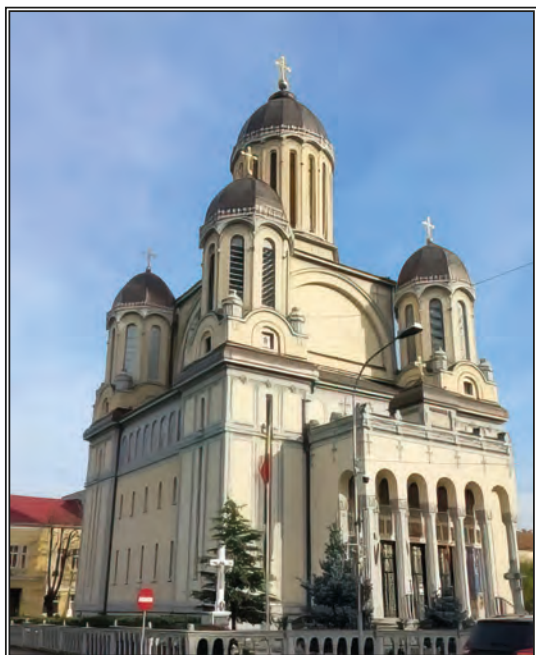
- Ca atare, clădirea a fost construită într-un ritm rapid, între anii 1937-1938, după planurile și sub supravegherea arhitectului G.P. Liteanu (cel care a construit și clădirea fostei Prefecturi, azi Muzeul Județean Satu Mare, precum și Catedrala Greco-Catolică „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril” din Satu Mare, conform proiectului realizat de arhitectul Victor Smigelschi), edificiul îmbinând armonios stilul bizantin cu elemente specifice arhitecturii tradiționale românești. Catedrala

a preluat stilul arhitectural brâncovenesc al bisericii voievodale de la Mănăstirea „Curtea de Argeș”, prin cupole și prin brâul median care îi înconjoară zidul exterior.

- Biserica a fost dată în folosință în anul 1940, la data de 28 iulie, săvârșindu-se Sfânta Liturghie și slujba de sfințire de către părintele consilier eparhial Ioan Rujdea, în prezența prefectului, colonelul Hașieganu, a autorităților locale, ctitorilor, binefăcătorilor și credincioșilor sătmăreni. Unul dintre principalii ctitori ai bisericii a fost episcopul Emil Tișcă.
- 1953-1954 – executarea picturii de către frații Eugen și Eremia Profeta, colectându-se bani din întreaga țară (pr. paroh Corneliu Sava).

- Târnosirea Catedralei, la care a participat și mitropolitul Moldovei ÎPS Sebastian Rusan, fost preot paroh și protopop de Satu Mare, s-a săvârșit de către episcopul Valerian Zaharia, în ziua de 28 noiembrie 1954.
- 1956-1957 – construirea gardului de către meșterul Iuliu Satmari, după planul artistului emerit Aurel Popp.
- Începând cu anul 1969, prin grija preoților bisericii, Catedrala s-a împodobit cu iconostas, icoane, obiecte de cult și mobilier nou, în special, în timpul pastorației preotului paroh, protopop Ioan Țolescu.
- Între anii 1993 și 2016 (în timpul pastorației preoților Alexandru Tincu, Aurel Donca și Cristian Boloș), sfântul lăcaș a fost înfrumusețat și au fost executate ample lucrări de restaurare a picturii interioare de către restauratorul Petrescu Iulian, lucrări continuate, între anii 2018-2020, de către pictorul Sorin Spiridon Gătu.
- Din anul 2000, cu sprijinul Primăriei municipiului Satu Mare, Catedrala este luminată în exterior, instalație refăcută în întregime în anul 2019.
- 2014 – înființarea Asociației „Sfântul Haralambie” (pentru derularea activităților social-filantropice și culturale) și a bibliotecii „Sfântul Haralambie” (însușind aprox. 5000 de volume), cu binecuvântarea ÎPS Justinian Chira și prin strădania domnului Alexandru Ardelean și a preotului paroh Cristian Boloș.
- 21 august 2016 – târnosirea Catedralei, de către PS Părinte Episcop Iustin, în urma reorganizării Sfântului Altar și a zidirii unei Sfinte Mese

noi, primindu-se hramul „Sfântul Ierarh Antim Ivireanul”.

- 1 august 2020 – înființarea muzeului „Justinian Arhiepiscopul”, prin purtarea de grijă a doamnei dr. Daniela Bălu, director al Muzeului Județean Satu Mare.
- 16 august 2020 – sfințirea Catedralei, de către PS Părinte Episcop Iustin și PS Părinte Timotei Sătmăreanul, în urma restaurării generale a lăcașului de cult, printr-un proiect cu finanțare europeană, inițiat și implementat de către preotul paroh Cristian Boloș, susținut de către domnul ing. Sălăjan Vasile, consilier parohial, primindu-se hramul „Sfinții Martiri Brâncoveni”.
- 28 august 2022 – sfințirea monumentului „Biserica și Armata Română”, de către PS Părinte Timotei Sătmăreanul, operă a sculptorului Radu Ciobanu, cu ocazia aniversării a 85 de ani de la ridicarea Catedralei cu sprijinul Armatei.
- 25 decembrie 2022 – lansarea volumului „Monografia Catedralei Ortodoxe «Adormirea Maicii Domnului» din municipiul Satu Mare”, de către PS Părinte Timotei Sătmăreanul.
- 25 noiembrie 2025 – finalizarea „Turnului Sfinților Români”, adăpostind 96 de icoane ale Sfinților țării noastre, pictate de către tânărul teolog Damian Hurezan.
- 25 noiembrie 2025 – realizarea, de către artistul Asciu Tudor-Mircea din Brașov, a unei icoane impunătoare, în tehnica mozaic, așezată în curtea Catedralei.
- 25 noiembrie 2025 – finalizarea și instalarea în curtea bisericii, de către Florin Sava și ing. Pop Ioan, a unui nou lumânar, realizat din fier forjat.
- 25 noiembrie 2025 – așezarea pe peretele Catedralei a unei „plăci omagiale” în amintirea împlinirii a 105 ani de la înființarea Parohiei Ortodoxe „Adormirea Maicii Domnului” din Satu Mare.
- Preoți slujitori: pr. dr. Cristian Boloș (din anul 2010, paroh), pr. Radu Șimonca (din anul 2018, preot II, coordonator al activităților catehetice), pr. Octavian Mirișan (misionar, profesor de Religie), diacon Giorgio-Cristian Vălean (din anul 2023).
- Cântăreț bisericesc: diacon Giorgio-Cristian Vălean, care este, totodată, fondator și coordonator al grupului psaltic „Sfântul Efrem Sirul”.

- Corul (fondat în anul 1922, prin grija părintelui paroh Meletie Răuțu, inițial denumit „Altarul”): azi – corul mixt „Doxologia”, dirijat de către doamna prof. Ramona Socolan.
- Epitrop: col. (r) Voicu Șichet, din 2022.
- Paraclisier: Struți Petru.
- Supraveghetor muzeu: Liliana Blaga.
- Credincioși: aprox. 1500 de persoane.
- Odoare: Icoana Maicii Domnului „Prodromița” (Schitul Prodromu, Sfântul Munte Athos), Icoana Maicii Domnului „Pantanassa” (Mănăstirea Vatoped, Sfântul Munte Athos), Icoana Maicii Domnului de la Mănăstirea Poceaev (Ucraina), Icoana Maicii Domnului „Vimatarissa” (Mănăstirea Vatoped, Sfântul Munte Athos), Icoana și un fragment din moaștele Sfântului Ierarh Vlasie al Sevastiei, Icoana și un fragment din moaștele Sfântului Ierarh Spiridon al Trinitundei, Icoana și un fragment din moaștele Sfinților Martiri Brâncoveni (de la biserica „Sfântul Gheorghe-Nou” din București, prin grija părintelui paroh dr. Emil Nedelea Cărămizaru), Icoana și un fragment din moaștele Sfântului Ierarh Nectarie de la Eghina, Icoana Sfântului Apostol Andrei, Ocrotitorul României (Sfântul Munte Athos), Icoana Maicii Domnului „Paramythia-Mângâietoarea” (Mănăstirea Vatoped, Sfântul Munte Athos), Icoana Sfinților Cleopa și Paisie de la Sihăstria (pictor Ciprian Ardelean).
- Astăzi, Catedrala Ortodoxă este unul din cele mai frumoase monumente ale orașului Satu Mare, „Regina bisericilor din Sătmar”, așa cum a supranumit-o, cu admirație, PS Părinte Iustin, Episcopul Maramureșului și Sătmarului.
- „Catedrala noastră dragă”, așa cum subliniază doamna Daniela Bălu (o binefăcătoare marcantă a lăcașului de cult și coautoare a Monografiei sale, care m-a susținut și în alcătuirea prezentului material, motiv pentru care îi mulțumesc), își îndeplinește, cu prisosință, menirea, aceea de a întruni în sine toate însușirile unui focar de cultură curat românească, fiind sortită a avea un multiplu rol: de lăcaș de închinare, de școală înaltă, de Ateneu și Academie Națională, cultivatoare a tot ceea ce este ortodox în creștinism și a tot ceea ce este ortodox în românism, în simțire și în graiul întregului neam românesc.

SLAVĂ LUI DUMNEZEU PENTRU TOATE!

Un predicator al urbanului – Arhimandritul Visarion Puiu – O fișă de lectură omiletică – (I)

Pr.Prof.Univ.Dr.Habil. Constantin Valer NECULA
Facultatea de teologie „Andrei Șaguna”, Sibiu

Partea I

Introducere.

Dacă ar fi să schițăm pe scurt și foarte scurt viața Episcopului Visarion Puiu am reține, pentru generațiile de astăzi de cititori, că acesta a fost un important ierarh și cleric al Bisericii Ortodoxe Române, cu o viață extrem de complexă și controversată, cunoscut pentru rolurile sale în diverse eparhii și pentru implicarea în evenimentele istorice ale vremii. Se naște la 27 februarie 1879 la Pașcani, fiul lui Ioan și al Elenei Puiu, primind numele de Victor. Familie cu rădăcini preoțești. Pe care le va onora cu viața sa. Va trece la Domnul în 10 august 1964, la Paris sau la Viels-Maison, lângă Chateau-Thierry (Aisne, Franța) fiind înhumat ulterior în cimitirul Montparnasse din Paris.

Studiase la Seminarele din Roman (1893-1896) și Iași (1896-1900) fiind absolvent al Facultății de Teologie din București (1900-1904) și apoi al Academiei Duhovnicești din Kiev (ianuarie 1907- iunie 1908), Monah din 22 decembrie 1905- călugărit la Roman- este hirotonit ierodicon în 25 decembrie 1905. Va sluji în catedralele episcopale de la Roman (1905-1908) și Galați (1908), acolo unde și primește hirotonia întru ieromonah. Va fi apoi hirotonit arhieru, ajungând: Episcop de Argeș (1921–1923), Episcop al Hotinului cu reședința la Bălți (1923–1935), Mitropolit al Bucovinei (1935–1940) și Exarh al Transnistriei în perioada 1942–1943¹. În 1946, în 21 februarie, a fost condamnat la moarte în contumacie de Tribunalul Poporului din București, în contextul regimului comunist de după război. Iată o prezentare a momentului: „Imediat după instaurarea regimului comunist la noi în țară, în luna mai 1945 a fost înființat așa-zisul „Tribunal al Poporului” din București, având menirea să identifice și să condamne persoanele care au uneltit împotriva intereselor statului român,

considerate „vinovate pentru dezastrul țării”. S-a întocmit atunci un tabel cu 302 persoane (vinovați - inculpați). La numărul curent 293 a fost trecut Mitropolitul Visarion Puiu, fost șef al Misiunii Ortodoxe Române din Transnistria (1942-1943). Persoanele incriminate erau grupate în așa-numite loturi, iar Visarion Puiu făcea parte din lotul 11. Capetele de acuzare erau următoarele: „Fac parte din coloana a V-a germană din România, care prin grai, prin scris, prin acțiune personală au subjugat țara Germaniei hitleriste din punct de vedere ideologic, politic, militar, economic și financiar, au declarat și susținut războiul împotriva URSS, au semănat și cultivat ura contra popoarelor conlocuitoare din România”. Actul de învinuire cuprindea 46 de file pentru toate cele 11 persoane; la 19 februarie 1946, Consiliul de Miniștri l-a aprobat, hotărând sesizarea Tribunalului Poporului spre judecare. A urmat chemarea în judecată, pe 20 februarie, prin citație publicată în „Monitorul Oficial”, ziarul „Scânteia” și prin comunicate difuzate la postul național de radio. În ziua stabilită a avut loc procesul, Visarion Puiu fiind judecat în lipsă. Plecase din țară încă din august 1944 și se afla atunci în Italia, fiind găzduit de Mănăstirea Maguzzano (lângă Verona). Sentința s-a pronunțat în ziua de 21 februarie 1946 (Hot. nr.11), în ședința publică: „Acuzatul Visarion Puiu, fost Mitropolit al Odesei, este acuzat de dezastrul țării prin săvârșirea crimei de război prevăzută de art. 2, lit. J și pedepsită de alin. 3 din Legea 312/1945. De aceea este condamnat să sufere pedeapsa cu moartea”. Visarion Puiu a deschis lista clericilor stigmatizați de regimul comunist ateu, fiind unicul ierarh român condamnat la moarte de comuniști”². Este depus din treaptă de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la 28 februarie 1950 și reabilitat de același for bisericesc în 25 septembrie 1990. La vremea condamnării sale de Tribunalul

Poporul era plecat în misiune în Croația și va „evada” prin Viena spre Abațiile Maguzano și Pomtida în Italia, iar o vreme s-a ascuns într-o mică localitate lângă Lugano, în partea Elvețiană. În septembrie 1949 se refugiază la Paris, acolo unde va și sluji în biserica românească³. A slujit ca episcop pentru românii din diaspora în Europa Occidentală din 1945 în 1958⁴.

Pe scurt, aceasta este linia vieții sale, asupra căreia vom reveni. Pentru cercetătorul de astăzi, însă, este interesantă parcurgerea listei publicațiilor atribuite personalității lui Visarion Puiu, mai ales lucrări de documente originale, memorii sau colecții, unele dintre ele publicate ori republicate în ediții moderne.

Astfel, dispunem azi de volumul *Documente inedite, 1908-1917*⁵ sau *Însemnări din viața mea* (uneori tipărită și ca „*Însemnări din viața Mitropolitului Visarion Puiu*”)⁶ pe care o deschidea cu aceste cuvinte: „Nu știu care vor fi fost motivele ce au îndemnat pe alții să prindă în rânduri scrise clipe din viața lor. Îmi închipui numai că, pe unii, credința că au trecut prin împrejurări de viață vrednice a fi cât mai de obște cunoscute, spre a fi folositoare și altora, alții, poate din dorințe pornite din aprecieri personale, numai spre a semăna celor dintâi. Eu unul, dacă printre cei dintâi nu mă pot număra, apoi, printre ceștilalți n-aș dori să fiu socotit niciodată. Dacă, totuși, am așternut în scris amintirile de față, o fac îndemnat, mai întâi, de dorința de a le reciti în clipe de răgaz, pentru a le mai retrăi măcar cu ajutorul închipuirii, apoi, spre a feri pe cei care ar dori să-mi cunoască vreo dată viața de ierarh al Bisericii noastre – cum am dorit și eu să cunosc pe a înaintașilor mei din felurite veacuri –, să o aflu după date arătate de mine însumi și lesne de verificat, iar nu după deduceri greșite, cum s-a întâmplat adesea pentru alții. Știut este tuturor cât de mult ne place să ne răscolim trecutul, reflectând asupra clipelor plăcute, ca și a suferințelor din viață, dar memoria adesea scapă multe din ele și atunci poate fi ajutată de însemnări scrise. Iar de vreme ce, din voia lui Dumnezeu, am avut și rosturi felurite în slujba Bisericii Sale, voi căuta să dau câteva jalonări celor ce ar dori să-mi cunoască truda pusă în acele servicii, având libertatea să tragă încheierile ce vor crede de cuviință, dreapta și deplina judecată rămânând, desigur, tot numai Bunului Dumnezeu”. Acestei lucrări se adaugă valoroasa colecție documentară

*Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie, 1944-1963*⁷, care conține o serie de documente din exilul Mitropolitului precum și volumul *Mitropolitul Visarion Puiu, șef al Misiunii Bisericii Ortodoxe Române în Transnistria. Documente*⁸, care conține documente despre activitatea sa în perioada celui de-al Doilea Război Mondial. Într-o excelent alcătuită *Biografie* a sa, publicată de Părintele Cristinel Ștefan Tănasă, liniile de cuprindere a vieții sale sunt complet prezentate. Autorul ne spune: „Cazul mitropolitului Visarion Puiu, singurul arhieru al Bisericii Ortodoxe Române rămas în exil după 23 august 1944, condamnat la moarte în februarie 1946 și caterisit de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în 1950, este încă unul dintre cele mai controversate subiecte din istoriografia bisericească română recentă. Studiat fragmentar și de puține ori documentat, needitat și necitit la adevărata sa contribuție la teologia românească contemporană, Visarion Puiu reprezintă, încă, „un personaj mult discutat, dar puțin cunoscut”. Cunoașterea lui Visarion Puiu nu se poate face, însă, doar printr-o simplă cercetare și editare de documente sau susținerea unor discursuri evocatoare, ci și printr-o observare de profunzime asupra gândirii, faptelor, ideilor și mentalității acestuia, toate coroborate cu viziunea eclesiologică și, deopotrivă, politică a acelor vremuri. Visarion Puiu a fost una dintre cele mai interesante personalități creatoare de cultură și spiritualitate care și-a pus simțirea, cultura și talentele în slujba românilor de peste tot, acoperind toate zonele românești (Basarabia, Bucovina, Transnistria) ca nimeni altul, încorporând mai apoi și pe cei din diaspora. Slujitor al neamului nostru întru cele dumnezeiești, mitropolitul Visarion s-a dăruit deopotrivă și celor cerești, dar și celor pământești, promovând spiritul de universalitate, de deschidere asupra culturii și menținând aprinsă lumina Ortodoxiei românești chiar și în afara granițelor țării. (...) Fiecare om are o viziune asupra vieții, un ideal spre care tinde și se străduiește să-l atingă cu fiecare dintre acțiunile sale. Despre Visarion Puiu se poate spune chiar mai mult de atât: el nu numai că a atins obiectivele la care se gândise din tinerețe, prin faptele și lucrările extraordinare săvârșite în eparhiile păstorite de-a lungul vieții, dar a mers mult mai departe de atât, prevestind faptele ce se vor petrece, intuind mișcarea timpului și schimbările politice cerute cu

hotărâre de societate. Viziunea lui poate fi foarte ușor descoperită și înțeleasă din scrierile publicate de-a lungul vieții, verticalitatea lui neputând fi pusă în discuție în nici un moment din lunga-i păstorire a românilor de prin eparhiile însuflețite de duhul lui misionar⁹.

Izvoare omiletice ale urbanului românesc interbelic – predicile lui Visarion Puiu

Nu suntem dinaintea unei prime analize a omileticii sale. Extrem de bine tonifiată ca vocabular teologic și adresabilitate, ea este analizată dintâi de Grigorie Comșa în *Istoria Predicei la Români*¹⁰. După ce indică o serie de predici „de tinerețe” ale celui care avea să ajungă un episcop marcant al epocii, pornind de la faptul că mare parte din predicile sale au fost alcătuite de autor la vremea seminarului de la Iași – Comșa pomenește, oarecum rezervat, la 1921 volumul *Câteva Cuvântări bisericesti* (21 de predici, publicate la București în 1921, 104 pg.) – revine entuziast asupra volumului *Predici pentru orașe* (1920, Chișinău, 231 pg.) care cuprinde 9 cuvântări la sărbători bisericesti, 2 la cununii, 16 la felurite împrejurări și 6 la ocaziuni funebre. Remarcă unele dintre ele, prelucrarea din preotul rus Petrov, o predică la duminica Rusaliilor, la Sf. Nicolae ori la funeraliile Regelui Carol, în octombrie 1914. Conchide: „Am convingerea că nu emit o judecată extremă dacă țin să constat că temele sunt foarte bine alese, actuale și bine alese, actuale și bine dezvoltate, însă găsim a fi în detrimentul părții practice a unor predici, că prea mult arată laturea cea rea a societății omenesti și nu indică mai aprofundat calea îndreptării. Limba este destul de avântată dar uneori face impresia unor conferințe religioase (...). Aceste constatări însă nu pot atinge meritul și talentul real al autorului. Este vorba despre cuvântări bisericesti pentru orașe, de care nu prea avem în limba noastră. Autorul pare că anume nu a voit să întrebuinteze des citate din Sf. Scriptură și de aici se explică greutatea de a scrie asemenea predici. Cea mai frumoasă cuvântare din volum este cea rostită la Nașterea Domnului. Unele predici au fost rostite în Chișinău, iar volumul este întâia carte de predici apărută în Basarabia după unirea tuturor Românilor¹¹.”

În analiza noastră asupra dimensiunii istorice a propovăduirii sale vom folosi și un alt volum al său, *Preoții satelor* (ediții în 1902, 1925

și reeditat la Piatra Neamț în 2009, 60 pg) care, după părerea mea, este cea dintâi programă pastorală adresată preoției rurale. Lui Visarion Puiu îi aparțin - tot mai greu de găsit în biblioteci - și alte volume: *Creștinismul și naționalitatea* (teza de licență, 1904, 47 pg.), *Din călătoriile ieromonahului rus Partenie prin Moldova*, traducere din rusește (Vălenii de Munte, 1910, 53 pg.), *Mănăstirile de călugărițe. Schiță istorică* (București, 1910, 20 pg.), *Mănăstirile din Basarabia* (Chișinău, 1919, 95 pg.), *Povestiri pentru săteni* (București, 1911, 52 pg.), *Din istoria vieții monahale* (București, 1911, 116 pg.), *Glas în pustie* (Chișinău, 1931 și 1935). Tot el publică, împreună cu Ștefan Berechet, Ștefan Ciobanu, Leon T. Boga și Constantin Tomescu, volumul *Documente basarabene*, 2 vol., Chișinău, 1928-1938¹².

Pornind de la aceste premise, vă propun o analiză asupra comunicării pastorale urbane și modul în care elementele de propovăduire constituie surse credibile asupra antropologiei culturale a vremii, asupra profilului unei lumi în parte dispărute sub valul comunismului dar și al uitării noastre. Recuperarea memoriei culturale, la vremea de nebunie ideologică de acum, ne poate feri de repetarea unor greșeli grave în ce privește asumarea Evangheliei. Carte a vieții veșnice, dar și spectrofotometru al jocului de lumini și umbre prin care istoria ne fură veșnicia.

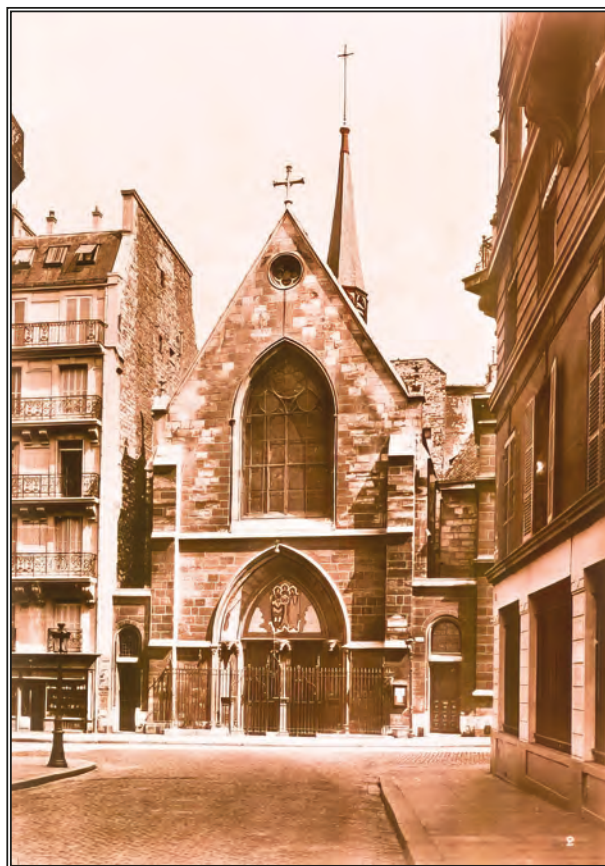

Note

- 1 Diandra David, <https://basilica.ro/62-de-ani-de-la-moartea-mitropolitului-visarion-puiu/>. O sinteză a vieții sale de păstor în Basarabia poate fi urmărită în articolul Nelei Chihai accesibil la https://portal.revistatimpul.ro/timpul-chisinau/visarion-puiu-semanator-al-valorilor-romanesti-prin-credinta-si-iubire-pentru-omenire/?utm_source=chatgpt.com
- 2 Pr. Florin Tuscanu, art. Condamnarea la moarte a Mitropolitului Visarion Puiu de către „Tribunalul Poporului”, accesibil la <https://www.mesagerul.ro/mesagerul/condamnarea-la-moarte-a-mitropolitului-visarion-puiu-de-catre-tribunalul-poporului/>
- 3 Jean - Paul Besse, *L'Eglise orthodoxe roumaine de Paris*, Paris, 1994, pp. 110-113.
- 4 Date suplimentare în Mitropolit Antonie Plămădeală, *Visarion Puiu. Corespondență. Documente*, 2 vol., Sibiu, 2005, 181+151 pg. și monografia lui Ioan Lisnic, *Mitropolitul Visarion Puiu. Viața și opera sa bisericească*, Chișinău, 2010, 146 pg.
- 5 Arhimandrit Visarion Puiu, *Documente inedite, 1908-1917*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de pr. Eugen Drăgoi, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2005, 174 pg.
- 6 Care cunoaște 2 ediții, Trinitas, 2004 și Doxologia, 2014., 216 pg.
- 7 Ediție îngrijită de Dumitru Stavarache, Moldpress, Pașcani, 2002 , 447 pg.
- 8 Coordonatori și Editorii: Dumitru Stavarache, Gheorghe Vasilescu, Maria Stavarache-Zaharia, Editura Militară, 2024, 332 pg (24 pg. colită foto).
- 9 Pr. Dr. Cristinel Tănăsă, *Visarion Puiu - Biografia unui Mitropolit*, Doxologia, 2017, 260 pg. Merită amintite aici și volumele de documente realizate de Dumitru Stavarache și Ion Negoescu, *Mitropolitul Visarion Puiu. Relații cu Biserica Anglicană. Relații cu Biserici din Canada și SUA. Documente*, 2 vol., 2005- 2005, 176 +320 pg.
- 10 Gheorghe (Grigorie) Grigorie Comșa, *Istoria Predicii la Români*, București, 1921, pp. 198-200.
- 11 Idem, p. 200.
- 12 Biografia și Bibliografia dublată de literatură pe seama lui Visarion Puiu o propune și Părintele Mircea Păcurariu în vol. *Dicționarul Teologilor Români*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2014, pp. 542-543.

Mitropolitul Visarion Puiu la Mănăstirea Maguzzano din Italia

Biserica românească de la Paris în anii '50

IN MEMORIAM

Colonel (r) Iosif Pordea

Colonel (r) Voicu ȘICHET

Așa după cum am menționat într-o notă de la finalul rubricii *Jurnalul cimitirelor și monumentelor eroilor* din numărul trecut, dată fiind trecerea prematură, neașteptată și rapidă din viață a camaradului nostru **colonel (r) Iosif Pordea**, publicăm în acest prin număr din 2026 al revistei *Eroii Neamului*, câteva mesaje ale celor care l-au cunoscut, fie ei mai mult sau mai puțin apropiați de dânsul – familie, colegi, prieteni, colaboratori, cunoscuți, reprezentanți ai autorităților etc., prin care aceștia și-au așternut pe hârtie gândurile și sentimentele pe care le-au trăit la momentul respectiv, precum și a celor asupra cărora a acționat trecerea timpului. M-am așteptat, sincer, la mai multe astfel de mesaje, cunoscând multiplele relații pe care prietenul Sivu, sau Ioșca, așa cum îl numeau unii apropiați, le-a avut în mediul militar sătmărean, dar și în societatea civilă, în administrație, instituții și organizații de tot felul. Nu mai vorbesc de implicarea sa în diverse activități și acțiuni ale rezerviștilor militari sătmăreni, dar și în cele inițiate sau organizate de alte structuri în domeniile cultural și social, fiind dispus oricând să dea o mână de ajutor unor astfel de inițiative....

Personal, îl cunosc pe Sivu din toamna anului 1986, când amândoi începeam cursurile Școlii Militare de Ofițeri Activi a Ministerului de Interne de la București-Băneasa, eu la profilul „Informații” (Securitate), el la „Trupe” (Trupe de securitate, actuala Jandarmerie). Ne-am cunoscut destul de bine dat fiind că în clasa (grupa) mea aveam 6 colegi bihoreni, astfel că Sivu venea frecvent la ei, își petrecea o parte din puținele ore libere în compania noastră, inclusiv petrecându-ne împreună unele ieșiri duminicale în oraș.

După absolvirea școlii, în vara anului 1989, am fost repartizat la Securitatea Bihor, în ciuda insistențelor mele de a veni acasă, unde aveam un apartament, fiind căsătorit și având o fiică minoră.

În acea vreme, dar cu precădere în 1989, regimul, presimțind probabil că se apropie furtuna, nu a acceptat ca absolvenții să fie repartizați în județele de unde proveneau, pasă-mi-te să nu fie racolați de cercuri dubioase locale, să nu fie vulnerabili în încercările unora și altora de a-i atrage în activități contrare statutului de ofițer, inclusiv trafic de influență și în așa-zisele „nepotisme”. În fine... Am aflat că am un văr militar în termen la Batalionul de Trupe din Oradea și am mers într-o după masă să-i fac o vizită. De la poartă am avut surpriza să-i aud vocea puternică, inconfundabilă, a lui Sivu, care era de serviciu și discuta chiar cu vărul Cristi Șichet. Ne-am bucurat toți 3 de revedere, mai mult, am aflat că Sivu mai avea în subordine un alt cunoscut, afin de-al familiei din Tireac, Marin Pop, ambii recruți fiind absolvenți ai Liceului Agricol din Livada și amândoi au urmat după 1990 o carieră militară, semn că fostul meu coleg de școală militară de la Băneasa le-a insuflat ceva dragoste pentru o astfel de profesie.

Nu după multă vreme au venit evenimentele din decembrie 1989, astfel că am pierdut legătura cu Sivu, eu reușind să mă „repatriez” la Satu Mare în vara anului următor. Ne-am reîntâlnit după câțiva ani, dat fiind că s-a transferat și el la Inspectoratul de Jandarmi Județean Satu Mare, stabilindu-se în vechea urbe de pe Someș, unde și-a întemeiat o familie frumoasă. Ulterior s-a transferat la Inspectoratul de Poliție Județean, unde a activat până la trecerea în rezervă.

Specificul activităților noastre nu ne-a dat prilejul de a ne „intersecta” profesional în acea perioadă, acest lucru producându-se după trecerea noastră în rezervă, dar mai cu seamă în ultimii 6-7 ani, după ce a preluat președinția Asociației Naționale a Cadrelor Militare în Rezervă și în Retrageră din Ministerul Afacerilor Interne – filiala Satu Mare. Însă, într-o vreme, am interacționat

cu fiii săi, Cătălin și Vlad, la sala de sport a Școlii Gimnaziale „Lucian Blaga” din Satu Mare, unde umblam luna seara la volei, în compania câtorva prieteni „old boys”, activitate la care participau și ei de fiecare dată când erau în Satu Mare, în vacanțe sau stagii de practică, ambii urmând aceeași instituție de învățământ militar ca tatăl lor, devenită după 1990 Academie. Acum, ambii își desfășoară activitatea profesională în domeniul siguranței naționale, în București, unde și-au întemeiat și frumoase familii.

Revenind la relația mea cu colonelul Iosif Pordea, pot afirma că aceasta a fost, din punct de vedere al colaborării dintre cele două asociații ale rezerviștilor militari, una bună spre foarte bună. Am desfășurat mai multe activități comune, am participat la emisiuni TV, ne-am consultat și sfătuit în privința altor multe aspecte de interes comun ce privesc viața rezerviștilor militari, Sivu contribuind în bună măsură la promovarea vizibilității noastre în opinia publică sătmăreană, fiind o personalitate bine-cunoscută, dar și recunoscută în multe medii locale și județene.

Desigur, cea mai importantă realizare survenită în urma colaborării noastre, dar și cu colegii de la armată, este inițierea, punerea în aplicare și derularea timp de 5 ani a Programului „Comemorarea Eroilor Neamului în județul Satu Mare”, unic la nivel național, despre care cititorii noștri au aflat detalii de-a lungul timpului din articolele publicate în această revistă, dar și din presă și de pe internet. Din păcate, la fel ca un alt inițiator al programului, regretatul colonel Mircea Blideran – fost președinte al filialei ANCMRR din MApN Satu Mare, și colonelul Iosif Pordea ne-a părăsit prea devreme, lăsând un gol imens în derularea acestuia, atât prin lipsa lui ca președinte inițiator, cât și prin absența din programul cultural-patriotic derulat la mormintele eroilor din satele sătmărene, unde Sivu contribuia frecvent cu interpretarea, într-un stil inconfundabil, a unor cântece patriotice. Rămâne ca noi ceilalți, atât cât Dumnezeu ne va îngădui, să ducem mai departe acest program și să nu-l uităm niciodată pe impunătorul nostru camarad Iosif Pordea, alături de falnicul său Drapel național, simbolul Programului nostru!

Odihnă veșnică în Împărăția Cerurilor, drag prieten și camarad, colonel Iosif Pordea!

Colonel (r) Iosif Pordea - implicare și prezență alături de mărețul Tricolor românesc.

Consiliul Director al Asociației Naționale a Cadrelor Militare în Rezervă și în Retragere din M.A.I. (A.N.C.M.R.R. din M.A.I.) își exprimă regretul la tragica și prematura plecare dintre noi a **colonelului r. Iosif Pordea**, președinte al Filialei Satu-Mare a A.N.C.M.R.R. din M.A.I..

Absolvent al Școlii militare de ofițeri activi a M.A.I., promoția 1989, acesta a absolvit ulterior cursurile Facultății de Drept a Universității din Oradea și masteratul la Universitatea de Vest din Arad.

A promovat, rând pe rând, treptele carierei profesionale și ale ierarhiei militare, timp în care a demonstrat profesionalism, implicare și rigurozitate, fiind apreciat deopotrivă de colegi, șefi sau subordonați.

După trecerea în rezervă s-a implicat în organizarea activității Filialei județene a Asociației, al cărei președinte a fost ales de două ori, reunind laolaltă mai mulți camarazi rezerviști, organizând sau participând la numeroase festivități și ceremonii, activități publice sau colegiale, unde permanent s-a remarcat prin activitatea lui implicare și prezență alături de mărețul Tricolor românesc.

În aceste momente grele, suntem alături de familie, prieteni, colegi și camarazi, de toți cei care l-au cunoscut și apreciat pentru calitățile sale umane și profesionale. Consiliul Director al A.N.C.M.R.R. din M.A.I. aduce omagiul camaraderesc unui coleg onest, sincer, de înaltă ținută morală și profesională de care ne vom aminti mereu cu plăcere și emoție, în special de clipele frumoase petrecute împreună și în care era sufletul acestora, dar și cu regretul că ne-a părăsit brusc și mult prea de vreme.

Dumnezeu să-l odihnească în pace!

**Președinte A.N.C.M.R.R. din M.A.I.,
General de brigadă r. Tudor SANDU**

Repere ale onoarei: Colonelul Pordea Iosif

Sunt oameni a căror prezență în rândurile poliției nu se măsoară doar în ani de serviciu, ci în forța caracterului, în demnitatea cu care și-au purtat uniforma și în amprenta morală pe care o lasă în conștiința celor care i-au cunoscut. Un

astfel de om a fost domnul colonel Pordea Iosif.

Încadrat în anul 1997 la Inspectoratul de Poliție Județean Satu Mare, domnia sa a demonstrat încă de la începutul activității un profund simț al datoriei, un curaj autentic și un devotament statornic față de instituția pe care a slujit-o cu credință. Prin profesionalism, echilibru și verticalitate, a devenit în timp un reper de integritate și un model de conduită pentru colegii săi.

Am avut onoarea de a-i fi coleg de-a lungul unei părți a acestei nobile cariere, până la momentul în care a ales să treacă în rezervă. Pentru mine, colonelul Iosif Pordea a fost mai mult decât un coleg – a fost un camarad de nădejde, un om al principiilor ferme și al valorilor autentice, de o înaltă ținută morală și probitate profesională, dedicat fără rezerve misiunii fundamentale a polițistului: aceea de a proteja și servi comunitatea.

Nici după trecerea în rezervă, la finele anului 2005, legătura sa cu profesia nu s-a întrerupt, iar spiritul său activ nu s-a stins. A continuat să fie prezent în viața comunității profesionale, în calitate de președinte al Asociației Naționale a Cadrelor Militare în Rezervă și în Retragere „Alexandru Ioan Cuza” – filiala Satu Mare. În această postură, a rămas același om implicat, echilibrat și profund atașat valorilor care definesc onoarea polițistului și spiritul de corp.

Plecarea sa dintre noi a lăsat în rândurile colegilor un gol greu de cuprins în cuvinte. Rămâne însă vie imaginea ofițerului demn, a camaradului loial și a omului generos, care a slujit instituția și comunitatea cu responsabilitate, onoare și credință.

Alături de colegii mei, păstrăm cu respect și recunoștință memoria unui destin profesional construit pe valori trainice și pe devotament față de uniforma de polițist.

Chester de poliție Sorin-Daniel STAN
Șeful Inspectoratului de Poliție Județean
Satu Mare

Colonel (r) Iosif Pordea cântă în corurile cerești

Sunt despărțiri pe care sufletul le primește cu greu, iar plecarea prematură dintre noi a **colonelului în rezervă Iosif Pordea** este una dintre acele pierderi care lasă multă durere și un gol adânc în inimile celor care l-au cunoscut și prețuit.

L-am cunoscut ca pe un om demn, cu o voce pe care o recunoșteai de departe, așezat când trebuie și plin de entuziasm când situația o impunea, cu respect față de haina militară, față de camarazi și față de valorile care dau sens unei vieți trăite frumos.

Într-o lume tot mai grăbită, Iosif Pordea a rămas un om al echilibrului, al cuvântului cum-pătat și al apropierii sincere de oameni.

Din postura de președinte al Asociației Cadrelor Militare în Rezervă și în Retragere din M.A.I., a știut să fie prezent alături de colegi și de familiile lor, să încurajeze, să sprijine și să păstreze vie acea legătură sufletească dintre generațiile de militari, clădită pe onoare, credință și responsabilitate.

Astăzi, dincolo de orice cuvânt, rămâne rugăciunea. Mă rog Bunului Dumnezeu să-i dăruiască odihnă în pace, în lumina Împărăției Sale, iar familiei, camarazilor și tuturor celor care îi simt lipsa, să le dăruiască mângâiere, liniște și puterea de a purta această despărțire.

Sunt convins că, și acolo-n ceruri, cântă în corurile cerești și dacă e nevoie se ocupă și de chestiuni organizatorice.

Dumnezeu să-l odihnească în pace! Veșnică să-i fie amintirea!

Preot militar colonel
Cristian-Nicolae SILAGHI,
Inspectoratul de Jandarmi Județean Satu Mare

Colonel (r) Iosif Pordea - Omul care a ținut
Drapelul sus

Vestea trecerii la Domnul a domnului colonel în rezervă Iosif Pordea a venit pentru mine ca un fulger. Deși știam că poartă în trup povara unei suferințe, prezența sa era atât de vie, de puternică și de luminoasă, încât părea dintre acei oameni pe care îi crezi statornici, mereu acolo, cu fruntea sus și cu glasul hotărât.

L-am cunoscut în cadrul „Programului Comemorarea Eroilor în Județul Satu Mare”, unde am participat împreună la numeroase ceremonii și momente de cinstire a memoriei celor căzuți pentru neam și țară. Deși proveneam din ministere diferite – eu, preot militar al Garnizoanei Satu Mare din cadrul MApN, iar domnia sa din Ministerul Afacerilor Interne, în calitate de

colonel în rezervă și președinte al asociației rezerviștilor MAI – ne-a unit aceeași dragoste pentru eroi, pentru demnitatea uniforme și pentru valorile pe care aceasta le reprezintă.

Colonelul Iosif Pordea avea un timbru vocal inconfundabil și o prezență care impunea respect, dar în același timp inspira apropiere și căldură. A luat de multe ori cuvântul la comemorări, a oferit diplome, insigne și mici daruri simbolice primarilor, cadrelor didactice, copiilor și tuturor celor implicați în păstrarea memoriei eroilor. Îi plăcea să cânte cântece patriotice pătrunzătoare, care aprindeau în inimile celor de față dragostea de țară și respectul pentru jertfă. A ținut drapelul sus – la propriu și la figurat.

Avea o mână caldă și o inimă pe măsură. Se bucura sincer de întâlnirile cu oamenii din localitățile județului, de pomenile pregătite pentru eroi de către localnici. În spatele fermității de ofițer, era un om cu suflet sensibil, cu bucurii simple și cu o generozitate discretă.

Plecarea sa atât de neașteptată a lăsat un gol greu de descris în cuvinte. Pentru mine, nu a fost doar un coleg de ceremonii, ci un om cu care am împărtășit momente de reculegere, de rugăciune, de cânt și de comuniune în jurul memoriei eroilor noștri. Îl păstrez viu în amintire, cu vocea sa puternică și cu pasul hotărât, așa cum îl știam la fiecare mormânt de război din județ.

Dumnezeu să îl odihnească în pace și să îl așeze în rândul celor dreپți, alături de eroii pe care i-a cinstit cu atâta devotament.

Cu prețuire și rugăciune,

**Preot militar (Maior) Mircea Alexandru
CĂCĂU al Garnizoanei Satu Mare**

Sivu Pordea - Omul de lângă mine

Contextul în care am intrat în contact și păstrat o legătură puternică cu Domnul col. (r) Iosif Pordea (Sivu) a fost cel legat de geneza și derularea Proiectului/Programului „Comemorarea Eroilor Neamului în județul Satu Mare”.

În luna iunie 2020 am avut discuții individuale pe idea unui proiect de comemorare la mormintele eroilor din județ, iar în 6 iulie 2020 o întâlnire comună, în biroul meu, pe tema constituirii unui Grup de inițiatori ai „Proiectului

Comemorare Eroii” din: col. (r) Gheorghe Strâmb, președintele Consiliului Județean pentru Persoane Vârștnice, col. (r) Mircea Blideran, președintele Filialei Satu Mare a A.N.C.M.R.R. „Alexandru Ioan Cuza”, lt. col. (r) Iosif Pordea, președintele Filialei Satu Mare a A.N.C.M.R.R. din M.A.I., col. (r) Voicu Șichet, președintele Sucursalei Satu Mare a A.C.M.R.R. din S.R.I. și subsemnatul, col. (r) ing. Ștefan Coșarca, director Cabinet, la acea vreme, a președintelui Consiliului Județean Satu Mare.

Din acel moment și până la dispariția lui fulgerătoare, cu Sivu am lucrat în echipă la modul superlativ, am construit și consolidat Programul de comemorare, bineînțeles alături și de ceilalți camarazi. Dintre cei trei președinți, începând din februarie 2022, Sivu devine vârful de lance în susținerea Programului pe lângă autoritățile locale, implicând direct asociația pe care o conducea în corespondența cu Instituția Prefectului județul Satu Mare pe acest subiect.

În 10 mai 2022, echipa este părăsită de domnul col.(r) Mircea Aurel Blideran. În 28 mai 2022, îi i-a locul în echipă domnul col.(r) Dumitru Pavel, actualul președinte al Filialei Satu Mare a A.N.C.M.R.R. „Alexandru Ioan Cuza”. De fapt, la doar 69 de ani, colegul nostru de echipă, col. (r) Mircea Aurel Blideran, inițiator al Proiectului de comemorare eroi în județul Satu Mare, se înalță la cer pentru a se întâlni cu eroii români căzuți în cele două războaie, ce își au mormântul în pământ sătmărean. Acum, acolo sus în ceruri, alături de Mircea este și Sivu, iar acesta, cu siguranță, le povestește bravilor eroi din Raiul militarilor români, ce au făcut în acești ani rezerviștii sătmăreni pentru memoria lor.

Nu uit ce a făcut personal Sivu în mod remarcabil în Program, suplimentar fișei postului de președinte de filială ANCMRR din MAI. Sivu a participat la evenimente cu Tricolorul lui, drapel care a devenit un element de identitate vizuală al rezerviștilor militari sătmăreni, atât în Program cât și la activitățile oficiale organizate de Garnizoana și Prefectura Satu Mare. Pentru că avea voce și ureche muzicală, Sivu a cântat cu mândrie cântece patriotice în caravana pelerinajelor noastre la mormintele de război din Program.

Mai jos prezint povestea Drapelului lui Sivu, primită de la el pe e-mail, în urmă cu peste doi ani de zile:

„Era o zi friguroasă de sfârșit de noiembrie 1918. Câteva căruțe cu oameni și steaguri tricolore, ascunse pe fundul căruțelor, plecau din Suplacul de Barcău spre Alba Iulia, dar ținând oarecum secretă destinația (în comună nu toată lumea știa că se pleacă pentru Adunarea de la Alba Iulia). Erau români și unguri din sat care știau de ce pleacă și erau animați de aceeași dorință, unirea cu patria mamă, România.

Cine îi conducea? Un ungur, pe nume Șimon, viitorul bunic al mamei mele, străbunicul meu din partea mamei. Erau hotărâți, veseli și mânați de dorința de a fi prezenți la unire, dar și precauți pentru că circulau zvonuri că vor fi încercări de a fi împiedicați să ajungă la destinație de bande organizate. Dar ce a trebuit să se înfăptuiască s-a înfăptuit, iar Șimon cu oamenii lui au participat la Marea Unire.

Dar, această acțiune nu a scăpat de sub supravegherea autorităților ungurești, astfel că pe drumul de întoarcere, lângă Oradea, la un han, au fost atacați de către un comando unguresc format din 7 persoane, cu scopul precis de a fi lichidat liderul acestui grup. A fost înjunghiat, dar a scăpat. Constituția sa robustă, de om obișnuit cu munca câmpului, și oamenii săi l-au salvat.

Fără să cunoaștem amănunte prea multe, am aflat că, în câteva ore, au fost prinși atentatorii și pedepsiți pe loc. Autoritățile ungurești nici nu au reacționat pentru că astfel ar fi recunoscut implicarea în tentativa de asasinat.

Și anii au trecut, România s-a întregit, Șimon și-a căsătorit una din fete cu un român, pe nume Lezeu Vasile, din Remetea (un sat de lângă Beiuș), tatăl mamei mele și bunicul meu.

Drapelul tricolor a fost păstrat multă vreme și arborat la toate sărbătorile naționale până când s-a deteriorat. El a fost cel care mi-a povestit despre socrul său și familia lui.

În cinstea străbunicului meu și a oamenilor care l-au însoțit la grandioasa unire de la 1918, cu prilejul aniversării a 100 de ani de la unire, am creat un drapel tricolor (roșu, galben și albastru) pe care am brodat actuala stemă a României. Lucrarea a fost realizată de preotul sătmărean Ovidiu Ardelean.

Cu acest drapel am participat, la Alba Iulia, la 1 Decembrie 2018, la aniversarea celor 100 de ani de la Marea Unire. Împreună cu soția mea, Luminița, și colonelul de poliție, în retragere, Dinu Știop, am refăcut drumul parcurs de carele străbunicului meu, animați de sentimente de mândrie față de culorile naționale.

Surpriza a fost că, în timp ce ne deplasam pe jos, purtând haine populare, având drapelul desfășurat, spre locul unde urma să aibă loc evenimentul, în chiar ziua de 1 Decembrie, când, pe stradă am fost opriți de un grup de preoți ortodocși care mergeau și ei în același loc și care au fost impresionați de dimensiunile și de frumusețea drapelului și nu s-au sfiit să se închine în fața lui. Ba, mai mult, ajunși pe Platoul Tricolorului de lângă Cetate, au organizat împreună cu un grup de 40 de preoți, un ceremonial de sfințire a acestui drapel, la final îngenunchind și sărutând drapelul. Nu pot să îmi exprim sentimentele de mândrie care m-au copleșit în fața unui asemenea gest, care, în final, simboliza atașamentul românilor la marea Unire.

Acest simbol al familiei mele am hotărât să îl folosesc cu ocazia fiecărei Zile Naționale a României, dar și ca simbol al grupului de rezerviști militari participanți la evenimentele comemorative anuale, dacă va fi acceptat de ei.

Aceasta este povestea drapelului meu, povestea unor oameni curajoși dar și credincioși care ne-au reprezentat în urmă cu un secol la Unirea cu Țara!

Colonel de poliție în rezervă, Iosif Pordea”

Acum, îmi pun întrebarea: cine va duce mai departe Drapelul lui Sivu?

Ca și președinte de asociație, col.(r) Iosif Pordea s-a implicat direct, nemijlocit, activ în susținerea drepturilor rezerviștilor asociației pe care o conducea, participând la activități de protest organizate la nivel național sau local și formulând petiții către reprezentantul guvernului în teritoriu. Tot timpul a promovat cooperarea inter-asociații, organizând împreună cu colegii lui întâlniri

festive la care erau invitate și celelalte două asociații de rezerviști, din MAPN și SRI. A fost vocea care a susținut crearea unei forme asociative pe plan județean între cele trei filiale/sucursale (din MAI, MAPN și SRI), propunere rămasă la nivel de intenție, neavând susținerea necesară. Deși toți știu că „Unirea face Puterea!”

Sivu a avut și decepții. Și nu puține. În 21 ianuarie 2025 îmi scria: „Trebuie să o spun cuiva, că prea îmi stă pe inimă... După câtă pasivitate și dezinteres văd în rândul rezerviștilor noștri (nu contează arma sau ministerul), zic că ne merităm soarta. Cu această ocazie, fără să mă dau în spectacol, fără declarații, mă voi retrage din toate activitățile și îmi văd de treburile mele. Nu este cazul să le spui și celorlalți. Cu tine am avut o altfel de relație și simt nevoia să o spun cuiva”

Empatizam unul cu celălalt, iar în urmă cu un an îmi scria: „Pe unde ești? Sper că ești bine! Te căutăm să dai un răspuns pe grupul de Comemorare în legătură cu participarea, la întâlnirea cu Găzduc, vineri de la 10”. Știindu-i problemele de sănătate, în seara zilei de 18 octombrie 2025 îi scriu: „Ok. Mă bucur că ai răspuns la mesajul meu. Că am văzut că nu ai intrat pe Whatsapp de aseară și îmi făceam griji...”

În mai puțin de o lună de zile, în 14 noiembrie 2025, grijile mi s-au transformat în durere și întristare. Sivu a plecat dintre noi în tăcere și cu repeziciune. Îmi lipsești mult, camarade!

Colonel (r) ing. Ștefan COȘARCA

Colonelul în rezervă Pordea Iosif - un camarad și un patriot desăvârșit

Nu credeam vreodată că voi scrie cândva la trecut despre colonelul în rezervă IOSIF PORDEA.

Nu pot să încep aceste câteva rânduri fără a scoate în evidență aplombul cu care se implica în orice activitate și, în primul rând, în activitatea A.N.C.M.R.R. din M.A.I. - Filiala Satu Mare, a cărui președinte a fost aproape 7 ani. Era în stare să facă orice, să-și neglijeze chiar problemele de sănătate, numai ca activitățile asociației cât și cele comemorative să se desfășoare fără cusur.

În calitate de vicepreședinte al Consiliului Județean pentru Problemele Persoanelor Vârștnice Satu Mare, precum și în relațiile cu celelalte Asociații de rezerviști, culturale sau

civico-patriotice din județ, a dat un impuls patriotic tuturor activităților la care a participat, inițind și organizând nenumărate manifestări, atât în județ cât și în afara lui. Era de notorietate faptul că, aproape la toate manifestările unde erau sărbătorite/comemorate însemnele naționale, participa însoțit de un imens drapel național, de aproximativ 6/2 m și cu un portdrapel (lance) de 6 m, pe care îl arbora, cu mare mândrie, la locul de desfășurare a evenimentului, asistența obișnuindu-se cu acesta l-a intitulat „Drapelul lui PORDEA”.

Este, de asemenea, bine-cunoscut modul exemplar în care se implica în organizarea ceremonialului cu onoruri militare la înmormântările colegilor din Asociație (confectionarea tabloului, drapelului, pernei pentru decorații, trompeta), toate acestea ducând la acordarea onorurilor cuvenite decedatului și instituției din care a făcut parte. Greu îi va putea, de acum încolo, cineva egala sau depăși activitatea, atât în cadrul Asociației cât și în afara ei, deoarece un om cu atâta atașament și devotament față de valorile patriotice și naționale rar ne este dat să întâlnim și, personal, mă bucur că am avut onoarea să lucrez și să lucrăm cu un asemenea camarad.

De acum vei rămâne pentru noi un model de acțiune, atât în cadrul Asociației cât și în afara ei, și multe din activitățile pe care le-ai desfășurat ne vor reaminti de marele patriot PORDEA IOSIF.

Dumnezeu să te ierte drag camarad, Colonel în rezervă IOSIF PORDEA!
Cu aleasă prețuire,

Colonel (r.) Vasile BUDURLEAN

Colonelul Pordea - Omul Drapel

Întotdeauna mi-a fost foarte greu să scriu despre cei ce au plecat brusc și neașteptat dintre noi, mai ales despre cei ce au lăsat, într-un fel sau altul, amintiri ce nu pot fi ușor de uitat. Același sentiment mă stăpânește și acum, când încerc să scriu câteva rânduri despre colonelul **Iosif Pordea**, la rugămintea camaradului colonel (r) Voicu Șichet. Deși Voicu ne-a anunțat de ceva timp despre articolul din revista „Eroii Neamului” dedicat regretatului colonel Pordea, orice încercare de a scrie s-a soldat cu un eșec, nereușind să leg două litere măcar....d-apoi un articol...!

Cred că mulți dintre cei ce l-am cunoscut, dacă ar fi să spunem ceva despre Ioșca, am spune totul concentrat în două cuvinte - **Omul Drapel!** Chiar dacă a avut o carieră militară împlinită, chiar dacă a fost președintele Asociației Cadrelor Militare în Rezervă și în Retragere din MAI, chiar dacă a fost un bun camarad și prieten, colonelul Pordea rămâne, în istoria urbei noastre și a comunității sătmărene, drept **Omul Drapel!** S-a identificat cu simbolul nostru național, purtând cu mândrie și demnitate drapelul României, la mai toate manifestările și evenimentele de celebrare a sărbătorilor naționale sau de comemorare a Eroilor Neamului. Un bărbat masiv, puternic, un jandarm dârz, un mare iubitor de Țară, cu marele său **Drapel tricolor** pe care-l flutura semeț în fiecare careu de ceremonii sau de paradă. *Unirea Principatelor Române* (24 ianuarie 1859), *Centenarul Sătmărean* (19 aprilie 2019), *Aniversarea intrării Armatei Române eliberatoare în orașul Satu Mare* (19 aprilie 1919), *Ziua Eroilor*, *Ziua Imnului*, *Ziua Drapelului*, *Ziua Armatei Române*, *Ziua Națională a României*, toate erau întregite în simbolistică și semnificații prin prezența **Drapelului** purtat de colonelul Pordea.

Când nu era Pordea cu drapelul său, ceea ce se întâmpla rareori..., aveam sentimentul că lipsește ceva foarte important și impozant, chiar dacă, desigur, existau și alte drapele, poate chiar mai mari, sau cele arborate oficial. Pentru că Pordea, prin drapelul său, îngloba nu doar spiritul militar, ci mai ales ceea ce sufletul românesc transmitea prin el: mândria de a fi român și de a arăta acest sentiment firesc, cu demnitate! Era acel mesaj vizual dar profund identitar, prin care spunea pentru noi toți, pentru toți românii: *Aici e Țara mea!* Și cred că dacă în spațiul în care se organiza ceremonialul militar nu ar fi fost nimeni altcineva decât Pordea cu drapelul său, acolo se concentra **toată România!**

Am multe amintiri personale cu domnul Pordea, dintre care voi rememora acum doar câteva. Ca femeie, eram impresionată de faptul că în fiecare an îmi aducea o floare de 8 martie, sunându-mă înainte cu amabilitate, pentru a se asigura că sunt la muzeu. Îmi amintesc apoi de ceremoniile deosebite organizate cu prilejul *Centenarului Sătmărean*, când s-au aniversat cei 100 de ani de

la intrarea Armatei Române eliberatoare în orașul Satu Mare, iar la *Monumentul Eroului Necunoscut*, dintre sutele de drapele, domina cel purtat de colonelul Pordea. Sau de *Ziua Națională a României*, din 1 Decembrie 2022, o zi geroasă de iarnă, dar cu mult soare ambientat de umorul colonelului, ce ne încălzea prin glumele sale și buna dispoziție. Sau de slujbele de parastas ridicate în memoria colegilor săi, la Catedrala Ortodoxă „Adormirea Maicii Domnului” și biserica „Sf. Împărați Constantin și Elena” din Satu Mare. Sau de insistența de a repara lancia drapelului, formată din două părți, destul de uzate la filetul de îmbinare. Sau de apelativul „domnișoară”, ce îmi stârnea întotdeauna zâmbete...

Ultimele noastre conversații au fost cu puțin timp înainte să plece..., discutând despre spectacolul caritabil „Uniți prin fapte bune”, organizat de structurile militare din oraș. Nici prin gând nu îmi trecea că vor fi ultimele noastre discuții! Așa cum nici prin gând nu îmi trecea că ultima fotografie făcută împreună, este cea de la *Monumentul Eroului Necunoscut*, chiar de *Ziua Eroilor*, în anul 2025.

Atunci când am aflat că a murit, am avut sentimentul că odată cu el îngropăm și Drapelul național! Desigur, drapelul va fi purtat și ridicat, în continuare, de altcineva, însă, eu cel puțin, întotdeauna am să-l văd acolo pe colonelul Pordea! Ne vei lipsi mult, Domnule Colonel! Drum lin, în Lumină, „înfășurat în Tricolor”!

*Trei culori și-o singură iubire /Românească,
Trei culori și-o singură vorbire/Românească!
Trei culori și-o singură credință/Românească,
Trei culori și-o singură ființă/Românească!*

– Grigore Vieru

Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească în pace!

Dr. Daniela BĂLU
Cercetător științific III,
expert patrimoniu cultural

Iosif Pordea – un Om hotărât

Referitor la col. (r) Iosif Pordea, ex-președintele Filialei Satu Mare a A.N.C.M.R.R. din MAI, doresc să-mi exprim câteva gânduri, în urma derulării filmului (o parte ce o rețin per

sempre) întâlnirilor pe care le-am avut de-a lungul timpului. Nu l-am cunoscut în perioada activității sale de polițist.

Prima întâlnire am avut-o cu ocazia ședinței de informare în legătură cu inițiativa organizațiilor de rezerviști militari din județul Satu Mare de a derula activități de comemorare a eroilor neamului. Atunci, la 12 august 2020, am remarcat în sala de ședințe o figură proeminentă, ce a vea o voce fermă și impunătoare.

În timpul discuțiilor generale, nu tot timpul în consens, mi-am dat seama că am cunoscut un român destoinic, crescut la țară, cu principii adevărate și hotărât în ceea ce vrea să facă. După începutul derulării Programului de comemorare, am avut multe întâlniri, inclusiv la mine la serviciu și, deseori vorbea cu admirație despre locul de baștină și de tatăl său, de la care mi-a spus că a moștenit destule lucruri care să-l ghideze în viață.

Mi-a plăcut să-l am în preajmă chiar și atunci când, de foarte puține ori, ne mai contraziceam. Când vorbea despre Asociația lor, mi-am dat seama că a fost un lider adevărat și un Om ce-și respecta colegii și acționa pentru binele lor, fără a aștepta recunoștință, ci, la rândul lui, doar respect.

Sivu a fost primul nostru portdrapel în cadrul Programului, iar vocea lui când se auzea, ca moderator, dar mai ales ca interpret de muzică patriotică, îmbrăcat în ie și cu cingătoare la brâu, impunea respect și chiar admirație. Pe mine m-a uns la suflet când l-am auzind cântând, pentru prima dată, despre fiul ce a sărutat drapelul patriei, după ce și-a pierdut în război tatăl! Cred că tot auditoriul a vărsat, măcar o lacrimă, când vocea lui intona strofele de final din „Cântec pentru tata!”. Eu, cel puțin, de fiecare dată, chiar dacă l-am auzit de mai multe ori.

Hotărârea lui și calitatea de lider am remarcat-o și atunci când a trebuit să contribuim personal pentru a realiza și amplasa mormântul de război din satul Lelei. A fost „zis și făcut!”

Din păcate, întâlnirile în cadrul Programului au devenit tot mai rare, deoarece boala a început să i se agraveze, însă când mai discutam la mine la birou, îmi spunea că are încredere în tratament. Când ne mai cânta pe la activități, vocea și ritmul au devenit mai slabe, dar determinarea i-a rămas. Era mândru că era român și avea convingeri clare

despre democrație și viața politică, chiar dacă, din câte știu eu, nu a fost implicat cu adevărat.

Dacă l-aș caracteriza în câteva cuvinte, pot să spun că Sivu a fost un Om! Unul Hotărât! A fost o persoană pe care te puteai baza, chiar și în situații mai delicate, iar dacă te supăra cumva, că s-a mai întâmplat, starea nu dura prea mult, deoarece se găsea o cale prin care să se refacă atmosfera relaxantă. A fost un bărbat de nădejde și un bun PATRIOT! Îmi vei lipsi mult, Sivule! Dumnezeu să te odihnească! Sunt convins că ți-a ales un loc bun în împărăția Lui!

Cu prietenie,

Ing. Florin GĂZDAC

Iosif Pordea - „locomotiva organizației”

A fost sufletul Filialei Satu Mare a ANCMRR din MAI, „locomotiva organizației”, cum obișnuiam noi să-i spunem în momentele în care ne mai tachinam!

Rolul său în revigorarea activității și creșterea prestigiului Asociației a fost unul hotărât! Prin puterea exemplului personal, care a inclus dăruirea, inițiativa, spiritul de echipă care l-a animat în tot ceea ce a întreprins, disponibilitatea și deschiderea de a colabora cu reprezentanții organizațiilor similare, ai instituțiilor și autorităților de orice fel, a făcut ca organizația noastră să fie una vie, recunoscută, respectată și apreciată! A fost un lider hotărât, dedicat, conștiincios, interesat și preocupat de soarta colegilor și de bunul mers al lucrurilor, un prieten adevărat și un camarad de nădejde!

În plan profesional, indiferent de specificul activității sale, și-a făcut datoria cu cinste și onoare, cu demnitate și devotament, cu pasiune și implicare totală!

Se spune că „omul sfințește locul”, iar în ceea ce-l privește pe Ioșca, exact așa a fost!

Pentru toate aceste lucruri, OMUL și colonelul Iosif Pordea a fost respectat, admirat și prețuit de colegi, colaboratori și cei cu care a interacționat.

Avem obligația morală de a-i cinsti memoria și de a-i păstra amintirea veșnic vie!

**Biroul Executiv al Filiale Satu Mare
a A.C.M.R.R. din M.A.I.**

39 de ani de mers braț la braț

Dragul meu Sivu, alături de tine am avut parte de o familie deosebită, fiind binecuvântați cu 2 băieți minunați, 3 nepoți și amintiri cât pentru o eternitate. Am împărțit împreună totul, cu bune și cu rele, atât lacrimi cât și zâmbete.

După 39 de ani de mers braț la braț, drumul meu a devenit dintr-o dată prea liniștit. Golul lăsat în urmă este imens, dar sunt recunoscătoare pentru fiecare clipă în care mi-ai fost alături.

Te voi purta mereu în suflet! Odihnește-te în pace!

Veșnic nemângâiata soție,

Luminița PORDEA

Suntem ceea ce suntem și datorită ție

Tată,

De când ai plecat dintre noi, liniștea are alt sunet. Casa, viața, gândurile noastre – toate poartă amprenta ta. Ai fost mai mult decât un părinte. Ai fost comandantul nostru, mentorul nostru, exemplul nostru de disciplină, onoare și demnitate.

Ne-ai crescut cu rigoare militară, dar și cu o dragoste profundă, chiar dacă uneori exprimată prin fapt și nu prin cuvinte. Ne-ai învățat că ordinea aduce claritate, că munca aduce rezultate și că un bărbat adevărat își respectă cuvântul, familia și țara. Prin tine am înțeles ce înseamnă responsabilitatea și puterea de a rămâne drept, indiferent de furtuni.

Ai fost mereu ferm, dar drept. Exigent, dar corect. Ne-ai modelat caracterele prin propriul tău exemplu. Ne-ai arătat că viața nu este despre scurtături, ci despre onoare, perseverență și verticalitate.

Astăzi, chiar dacă nu ne mai ești alături fizic, valorile tale trăiesc în noi. În felul în care gândim, în deciziile pe care le luăm, în disciplina cu care ne purtăm viața. Suntem ceea ce suntem și datorită ție.

Îți mulțumim pentru tot ce ne-ai oferit, pentru sacrificii, pentru lecții, pentru tăria pe care ne-ai insuflat-o. Promitem să ducem mai departe numele și principiile tale cu respect și demnitate.

Drum lin, tată! Vei rămâne pentru totdeauna în inimile noastre!

Fiii Vlad și Cătălin PORDEA

IN MEMORIAM Petrică Ardelean

Așa cum aminteam în Jurnal, la începutul acestui an a trecut la cele veșnice domnul Petrică Ardelean, unul din patrioții sătmăreni care a ținut sus steagul românismului timp de peste 30 de ani, din 1990 până după 2020. A fost o voce puternică, ridicată mereu în apărarea ființei naționale împotriva derapajelor separatiste și iredentiste ale unor lideri ce mai visau, în perioada de după căderea comunismului, la o Ungarie mare și la alte himere de mult aruncate la lada de gunoi a istoriei. Poate că unii o mai fac și acum, dar cred că e tardiv, a fost și rămâne doar un vis...

L-am cunoscut destul de bine, atât în contextual participării împreună la diverse activități culturale patriotice, cât și datorită prezenței sale frecvente la Catedrala „Adormirea Maicii Domnului”, unde se alătura corului și interpreta de multe ori, solo, privesne sau colinde. Am admirat întotdeauna la el hotărârea, determinarea și convingerea cu care își exprima ideile și argumentele pe diferite subiecte specifice. A încercat să se implice și în viața politică, înscriindu-se în diferite partide declarate ca patriotice, dar a fost dezamăgit de „mișcările din spatele cortinei”, astfel că a rămas independent, fidel ideii de a fi parte a ceea ce s-a numit Vatra românească!

Am fost prezent la înmormântarea dumnealui, din păcate fără o participare numeroasă a celor ce se revendică drept mari patrioți ai Sătmarului, și am fost impresionat de cuvintele scrise de fiica și ginerele său, rostite de către părintele dr. Cristian Boloș, astfel că le-am cerut acordul pentru a le publica în revistă. Totodată, am rugat-o să-mi îndeplinească câteva rânduri, în același scop, și pe doamna prof. Livia Haidu, cea care a rostit un cuvânt emoționant la căpătâiul lui Nea Petrică. Ambele texte le puteți citi în continuare.

Astăzi, în ziua sărbătorii Sfântului Ioan Botezătorul, cel numit Înaintemergătorul Domnului, zi ce încununează ciclul sfințelor sărbători de iarnă – prilej de reînnoire a legăturilor dintre generații și de păstrare a spiritului autentic al credinței populare – ne aflăm, aici, pentru a-l conduce pe robul lui Dumnezeu Ardelean Petru, care s-a mutat la Domnul după o viață plină de credință, dragoste și dăruire față de familie și aproapele său. Încă un om valoros se întoarce către sudoarea pământului

Colonel (r) Voicu ȘICHET

din care a fost zămislit, îndeplinindu-și cu prisosință misiunea sa aici și câștigându-și pentru eternitate recunoștința celor care l-au cunoscut și iubit.

Pruncul Ardelean Petru s-a născut în satul Blaja, de lângă Tășnad, la 26 iunie 1935 (n.r.: de Ziua Drapelului!), fiind cel mai mic dintre frații săi, cinci la număr, toți copiii lui Dumitru și Ludovica. Copilăria și-o petrece acolo, în Blaja și Tășnad, unde termină școala generală și liceul economic. În anul 1954, pleacă la Oradea, pentru a absolvi cursurile Școlii Tehnice Financiare și de Cooperatie, unde, pentru a se întreține, se angajează contabil la Cooperativa de Consum Bihor, Oradea, timp de un an, după care, primind bursă de merit, renunță la slujba sa. După absolvire, în august 1957, lucrează ca merceolog pentru doar 3 luni, întrucât este convocat să-și îndeplinească sarcina patriotică de militar în termen, îndatorire obștească, pe care, de asemenea, o împinge către excelență, devenind transmisionist clasa I și operator specialist de radiolocație aeriană, cu gradul de sergent.

La finalul acestor 3 ani de armată, se întoarce acasă și se angajează merceolog la URCC Carei. Rezultatele îl promovează la regiune, la URCC Baia Mare, ca merceolog principal la Direcția Comercială. Trimis în delegație în Satu Mare, în primăvara lui 1963, își întâlnește „jumătatea”, după cum avea să-i spună toată viața, Elisabetha Olah. O dragoste la prima vedere. Avea să-i fie soție credincioasă pentru tot restul vieții. De Sfântul Petru fac logodna și pe 31 octombrie 1963 se căsătoresc. În august 1964 se naște Monica, unicul lor copil, lumina ochilor lor.

După 6 ani în Baia Mare, se hotărăște să se întoarcă în Satu Mare, pentru a-și proteja copilul de poluare. În timpul mutării, Petrică suferă un accident, invaliditatea căpătată urmând a-i marca prezența ca un blazon unic. Nea Petrică și „cioca” sa au devenit un reper al orașului Satu Mare. (n.r.: unii numindu-l, cu afecțiune, „Trepiedul”) După 4 ani de suferință, se întoarce la muncă. Se angajează la Direcția Comercială Satu Mare, unde lucrează până la ieșirea la pensie, în 1997. Ambiția îl face să renunțe la ajutorul de handicap și avansează treptat de la merceolog la inspector principal.

În pensie a rămas la fel de activ, pe plan politic fiind o voce pertinentă în apărarea drepturilor

cetățenești și a integrității României noastre iubite. Pe plan spiritual, a acordat bisericii tot sprijinul său, slujind apropierea interumane și respectării cultului Domnului nostru Iisus Hristos. Vocea sa puternică a răsunat în multe privesne cântate în foarte multe biserici din județul Satu Mare și din țară.

În familie, își căsătorește fiica, în 1987, cu Mălin, ginerele său, pe care îl convinge apoi să își urmeze familia la Satu Mare. Petru devine, apoi, pe rând, bunic pentru Victor și Tudor și, în 2021, străbunic pentru Iris, o performanță ce consfințește atingerea unei vieți împlinite.

În 2019, 27 iunie, a doua zi după împlinirea de către Petru a vârstei de 84 de ani, o pierde pe Elisabeta în favoarea Domnului, dar nu înainte de a-i fi fost un sprijin fantastic iubitei sale, timp de 7 ani, în lupta cu boala uitării, Alzheimer. I-a fost ghid, sprijin, asistent, bucătar, a compensat inabilitatea Elizei de a fi prezentă în treburile casei, iubind-o ca în prima zi, dăruindu-i toată puterea sa pentru a o mai ține lângă el, să aibă parte de dragoste. Singur, rămâne credincios societății și bisericii, fiind mai mereu prezent la celebrări, comemorări și sărbători naționale, bisericesti sau sociale. Vizitează des nepoții la București și se bucură de fiecare eveniment major din viața strănepoatei Iris.

Începând din septembrie 2024, în urma unei spitalizări, pentru un control, începe să îi fie afectată și lui memoria, boala avansând deopotrivă cu deteriorarea fizică. Reușește să atingă venerabila vârstă de 90 de ani, sărbătorind-o alături de fiica și ginerele său și câțiva prieteni rămași în viață, fiind conștient de performanța atinsă.

Ne despărțim astăzi de un om generos, sufletist, activ, un patriot, un tată, bunic, străbunic, socru, unchi, văr, cumnat, vecin și prieten ce a modelat, prin caracterul său, viața celor dimprejur, cu jovialitate, eleganță, dragoste, talent în cântec, sentiment patriotic și evlavie.

Îi spunem astăzi, în zi de mare sărbătoare creștină: „Odihnește-te în pace, scumpul nostru Petrică!”

Fiica Monica și ginerele Mălin

E greu de vorbit despre un om, ca domnul Petre Ardelean, la trecut. Domnia sa a fost și va rămâne un spirit viu, un om al comunității, pe care mulți dintre noi nu îl vom uita niciodată. O pildă de demnitate și de patriotism adevărat.

Ne-am cunoscut mai bine în ianuarie 1990, când în România aveau loc schimbări majore, când nesiguranța națională plutea în aer. Oamenii, care

gândesc și simt la fel, se întâlnesc, se recunosc și încearcă împreună să clădească ceva.

Ne-am întâlnit în locuri diverse, mici instituții, conduse de oameni care gândeau ca noi, sau chiar la domiciliile unora dintre noi, și, în cele din urmă, în Sala festivă a Liceului nr. 2 Satu Mare, azi Colegiul Național „Ioan Slavici”.

Patrioții din Ardeal au luat legătura unii cu alții și au început să se organizeze pentru a stăvili iredentismul maghiar, pentru a ne apăra propria glie. Așa a luat naștere Uniunea „Vatra Românească” – filiala Satu Mare, fiind a treia din țară, după cea din Târgu Mureș, unde s-a stabilit centrul național al Uniunii, și cea din Cluj. Asta se întâmplă în februarie 1990.

Domnul Petre Ardelean, „nea Petrică”, cum îl numeam, a fost un vajnic luptător pentru păstrarea identității noastre naționale, pentru românismul autentic, pentru a rămâne români la Satu Mare.

Am organizat împreună multe acțiuni: mitinguri, simpozioane, activități culturale, menite să păstrăm viu spiritul național, tradiția strămoșească, am strâns legătura cu filialele care s-au înființat în țară, organizând schimburi de experiență, formând o forță de neclintit în fața oricăror provocări.

Ridicarea Troiței din centrul orașului, în primăvara lui 1991, la un an de la înființarea filialei noastre, a fost un prilej de întâlnire a aproximativ 4000 de oameni, după cum consemnează presa vremii, veniți din zonă, din țară, oameni politici, fețe bisericesti. Preasfinția Sa, episcopul Iustinian Chira al Maramureșului și Sătmarului, e cel care a sfințit troița, alături de un sobor de preoți, ca un omagiu adus înaintașilor care s-au jertfit pentru idealul nostru național: independența și suveranitatea țării noastre. Troița a avut o istorie vitregă, dar perseverența noastră a făcut ca, în cele din urmă, să rămână la locul ei, fluturând mândru Tricolorul.

De ani buni nu mai avem sediu, dar ne-am transferat activitățile în alte organizații, în care activăm.

Vatra Românească trebuie să rămână lampa de veghe, cea care trăiește în fiecare dintre noi, și care, la nevoie, să ia atitudine față de orice ar putea știrbi identitatea noastră națională. Așa a gândit și simțit domnul Petre Ardelean de când îl cunosc, și acesta este testamentul său pentru noi și generațiile următoare de români trăitori pe meleagurile sătmărene!

Dumnezeu să te aibă în paza sa, „nea Petrică”!

Prof. Livia HAIDU

Arma virumquecano...

Prof. dr. Alexandru ZOTTA

„Armele cânt și pe-acel bărbat care-ntâiul de soartă
dus de pe-al Troiei liman nimeri-ntr-a Laviniului coastă,
- Țara Italiei.”

* * *

Începutul epopeii **Eneida** arată că de la bun început în viziunea poetului Publius Vergilius Maro sunt clar stabilite componentele defnitorii ale poemului. Acesta va prezenta în imagini convingătoare faptele și pe făptuitorii lor, conferind un relief pregnant întemeierii ținutului Latium și poporului roman și o importanță deosebită personajului Aeneas, cu virtuți de erou unificator și întregitor, înfăptuitor de valori destinate întregii comunități, ilustrând astfel condiția eroismului și a eroului.

De la începuturile civilizației, marile înfăptuiri ale omenirii au ajuns până în zilele noastre și prin mijlocirea poeziei. Nedespărțite de făuritorii lor, acestea au trecut din istorie în memorie întreținând și sporind recunoștința urmașilor. Prin valorile dobândite și prin sacrificiul pentru acestea, faptele eroice și făuritorii lor au dobândit dreptul de cea mai înaltă cinstitoare în memoria comunităților. Deseori poezia, care le-a dezvăluit dimensiunile epopeice și eroice, a contribuit decisiv la revelarea acestor supreme izbânzi omenești. Istoria a creat și poezia a consacrat și aureolat întâmplări și eroi **întemeietori, întregitori, eliberatori și apărători** de cetăți și comunități, constituind inestimabilul tezaur actual de valori de civilizație și cultură al fiecărui popor în parte și al întregii omeniri. Șirul acestora poate continua, iar înscrierea lor în memorie solicită, dincolo de contribuția făuritorilor, și pe cea a beneficiarilor, chiar și a celor mai îndepărtați în timp sau în spațiu de evenimentele desfășurate și celebrate.

Din respect pentru adevărul istoric, pentru consemnarea dimensiunilor reale ale evenimentelor, acestea trebuie recuperate în primul rând din memoria făuritorilor lor, eroi și veterani, participanți nemijlocit ori martori ai evenimentelor, beneficiari mai apropiați sau mai îndepărtați, implicați cu răspundere în conservarea și prețuirea valorilor dobândite și a făuritorilor lor.

Omagierea veteranilor, a celor care și-au îndeplinit datoria ostășească sprijinind cu fapta și plătind deseori cu viața acțiunile de eliberare a meleagurilor noastre, reprezintă un act de cuvenită recunoștință a contemporanilor, o adevărată îndatorire cetățenească, de conștiință și de suflet, a celor ce ne bucurăm azi de rodul sacrificiilor înaintașilor.

Pe aceștia se străduiește să nu-i piardă în negura uitării și revista sătmăreană **Eroii Neamului**, publicație ajunsă la al 65-lea pas, cum se exprimă militărește colonel în rezervă Voicu Șichet, coordonatorul unui grup de consecvenți și competenți, devotați și experimentați cercetători interesați de istoria și cultura sătmăreană, mulți dintre aceștia cu studii doctorale în domeniul lor de activitate. Prin profilul și conținutul ei substanțial, publicația a devenit o adevărată carte de vizită a județului nostru. Deschis însă și altor colaboratori, animați de chemarea spre dezvăluirea adevărului istoric, grupul de autori acordă atenție nu numai eroilor consacrați de istorie ci și camarazilor lor de luptă și de viață, ajunși de ani buni **veterani**, cei care au împlinit, au întregit și au continuat actele și manifestările eroice demne de păstrat în memoria posterității.

Alături de valoroasa realizare revuistică, eforturile lor din ultimii ani s-au concretizat și în volumul **Veteranii de război – camarazii eroilor** (Editura Muzeului Sătmărean, 2025), lucrare elaborată după un proiect mai vechi, intenționat să apară înainte de 25 octombrie 2024, la aniversarea a 80 de ani de la eliberarea „ultimei brazde” de pământ românesc, dată pentru care coordonatorul și colaboratorii au insistat câțiva ani pe lângă organele locale competente, cu prilejul manifestărilor aniversative oficiale sau organizate din inițiativa instituțională, cu deosebire cele ale Muzeului Județean Satu Mare. Eforturile lor se văd răsplătite

pe deplin prin volumul apărut în acest an.

Întrucât, odată cu scurgerea anilor, sursa mărturiilor nemijlocite despre evenimentele istorice dispăre, e cu atât mai important să le conservăm pe cele deja publicate în reviste sau adunate în volume, să le mai completăm, pe cât posibil, cu destăinuirile veteranilor spre a lăsa urmașilor o parte cât mai substanțială a tezaurului de valori libertare, făurit pe aceste meleaguri de localnici, dar și de alți luptători pentru libertatea și prosperitatea patriei.

Editarea acestui volum s-a împlinit în acest an, impusă și de plecarea masivă a veteranilor dintre noi, de constatarea întristătoare că **Se sting veteranii...** așa cum se intitulează tulburător un capitol substanțial, plin de evocări emoționante reluând titlul unei la fel de tulburătoare poezii a lui Gheorghe Lăcătușu, din care cităm și spre ilustrarea mesajului adresat tinerei generații: *De-aceea, copile, când trec veteranii / Cu fețele supte, de sfinți bizantini, / Oprește-te-n loc, că ei sunt titanii / Istoriei noastre! Și... lor să te-nchini. // Sunt candelile sfinte. Cât pâlpâie încă / Mai dă-le onorul; acești oameni triști / Ți-au clădit viitorul în piatră și stâncă / Și-au murit pentru tine ca tu să exiști!*

În prefață, raportând fenomenul la porțiunile naționale, după datele de acum un an, dr. Daniela Bălu menționează că *la nivelul țării mai trăiesc vreo 300, iar în Satu Mare doar unul singur și câteva văduve de război.*

* * *

Cel mai cuprinzător dar și cel mai substanțial capitol al lucrării este alcătuit din **Mărturiile ale veteranilor de război sătmăreni**, aproape toți militari cu grade superioare dobândite ca urmare a faptelor eroice de pe câmpul de luptă, chiar dacă pentru recunoașterea acestora au suportat ani mulți de privare de drepturi incontestabile; doi dintre aceștia, Victor Popescu și Gheorghe Săveanu au ajuns la gradul de general în retragere, alți cinci la cel de locotenent-colonel, iar alți doi la cel de plutonier major. Aceștia se destăinuie ei înșiși precum lt.col. Mihai Baciu, care-și publică **amintirile de pe front** mai întâi în patru numere ale revistei **Eroii neamului**. La fel procedează, susținut consecvent și de Voicu Șichet, locotenent-colonelul Bentu A. Nicolae, portdrapelul Regimentului 90 infanterie la demonstrația din Satu Mare din 25 octombrie 1945, după eliberarea „ultimei brazde” de pământ românesc.

Volumul se întregeste cu **Evocări postmortem ale veteranilor sătmăreni**, cu ale **veteranilor din satele sătmărene**, și ale **veteranilor de război din țară**, ajunși cu frontul și prin părțile noastre, la fel de numeroși în cuprinsul lucrării ca și cei sătmăreni.

Cu satisfacție deplină am reținut articolul profesorului Carol C. Koka consacrat generalului de corp de armată Nicolae Dăscălescu, participant și comandant merituos în campania din Bulgaria din 1913, apoi la Primul Război Mondial, în întregime, precum și la Al doilea Război Mondial, atât pe frontul de Est cât și pe cel de Vest. Nu e de mirare că a fost distins cu numeroase medații, titluri și ordine, de către cele mai înalte foruri ale armatei și ale statului român, inclusiv de către Regele Mihai.

* * *

Omagiind cu recunoștință și admirație personalitatea veteranilor de război evocați în primul capitol al lucrării, subliniez cu deosebire interviurile realizate de profesorul Ioan Corneanu cu General-maior în retragere Victor Popescu, pe care l-am cunoscut mai îndeaproape și de prietenia căruia m-am bucurat din primii ani de la venirea mea în Satu Mare. Provenea dintr-un sat din apropiere de Pașcani, nu prea departe de satul meu de origine, motiv pentru care m-a acceptat și m-a primit în casa dânsului. Îmi amintesc cu intensă emoție de vizitele la locuința sa din strada Rozelor (actuala Iuliu Maniu) unde, pe lângă multe informații despre luptele la care a participat sau pe care le-a condus, mai cu seamă despre cele desfășurate în orașul nostru și în împrejurimile lui, mi-a vorbit și despre tratativele de stabilire a frontierei actuale din vestul țării la care a participat.

Ca și în dezvăluirile despre general-maior Gheorghe Săveanu, dar și ale multor alți ofițeri ai armatei noastre, pregătirea acestora depășea atribuțiile militare, dovedind și în viața civilă aceeași chemare de a sluji prin toată ființa lor neamul și țara. Generalul Victor Popescu mi-a povestit destule întâmplări nu numai din viața lui. De la dânsul am aflat informații valoroase despre începuturile activității teatrale din orașul nostru, despre încercările de a institui un teatru profesionist în limba română, informații care mi-au folosit ulterior în preocupările mele din acest domeniu. De la dânsul am aflat și unele date despre activitatea susținută a diletanților în domeniul teatrului și culturii,

intelectuali valoroși care au supliniți ani la rând absența unor creații originale și a unor instituții profesionale în arealul sătmărean.

Tot de la Generalul-maior Victor Popescu am aflat și despre soarta dureroasă a „martirilor deportați”, dar și despre eforturile de salvare a evreilor sătmăreni de lagărele de concentrare. Deținea și câteva scrisori de mulțumire primite de la cei salvați datorită eforturilor dânsului.

Pentru mine, întâlnirile cu generalul Victor Popescu au însemnat un adevărat privilegiu.

De asemenea, mă bucur să recitesc în cuprinsul cărții paginile consacrate profesorului Gheorghe Bulgăr, originar din Sanislău, luptător în Detașamentul Păuliș. L-am cunoscut la București în anii studenției, când era lector la disciplina *Limba română contemporană*. Am avut bucuria să amintesc despre activitatea universitară a profesorului Gheorghe Bulgăr, precum și despre cea de eminescolog, în paginile volumului colectiv **Mihai Eminescu și scriitorii sătmăreni** (Școala ardeleană, 2015) precum și la dezvelirea statuii distinsului filolog, în prezența fiului dânsului și a câtorva apropiați ai familiei, dar și a unui grup cuprinzător de scriitori și oameni de cultură care l-au omagiat. Mă bucur că o dorință a mea s-a concretizat prin instituirea Sălii „Gheorghe Bulgăr” la Biblioteca județeană, în care se desfășoară instructive și plăcute activități literare și culturale.

Exemplele celor două personalități pe care le-am cunoscut personal mi-au întregit convingerea că veteranii s-au distins nu numai pe câmpul de luptă ci și în viața civilă, în măsura în care au supraviețuit și au depășit persecuțiile politice absurde, devenind oameni de valoare recunoscută și venerată de comunitățile de origine sau în care au trăit.

Cu experiența dobândită în elaborarea și coordonarea publicațiilor și volumelor documentare, în organizarea și desfășurarea acțiunilor de omagiere a veteranilor, sătmăreni sau din alte părți ale țării, coordonatorul volumului a acordat atenție în primul rând mărturiilor veteranilor, spre reconstituirea autentică a faptelor, dar și întregirii și conservării acestor mărturii prin activități omagiale, de cele mai multe ori postmortem. Merită menționate astfel de manifestări omagiale desfășurate în anii postbelici în multe sate sătmărene, dovadă de prețuire a veteranilor de război și a

pătrunderii lor în memoria comunităților rurale. Acestea se alătură evocărilor din **Jurnalul cimitirelor și monumentelor eroilor**, contribuind la dănuirea imaginii celor care s-au jertfit pentru libertatea noastră și a urmașilor noștri.

Din aceeași preocupare pentru autenticitatea relatărilor și evocărilor, Voicu Șichet a cuprins în volum și documente reprezentând evidența Veteranilor de Război din Filiala județeană Satu Mare „Dr. Vasile Lucaci”, întocmit în anii 1991 – 1992 și a celor care au beneficiat de îndemnizații în baza Legii 44/ 1994. Volumul dobândește astfel și o valoare documentară, susținută și întregită și de un bogat material iconografic alcătuit din numeroase portrete individuale și din tablouri reprezentând secvențe revelatoare din activitățile desfășurate în anii de după război, mai cu seamă de după 1989.

Din întregul cuprins al volumului am reținut cu deosebire colaborarea dintre armată, școală și biserică, instituții cu un aport decisiv la educația cetățenească, la cultivarea patriotismului generațiilor prezente și viitoare. În contextul actual, dominat de preocupări pragmatice, de celeritate și de globalizare, manifestările comemorative desfășurate în numeroase localități ale județului precum și demersurile publicistice susținute de valoroși și consecvenți cercetători dobândesc o valoare deosebită și un relief pronunțat. Ele mențin în memoria comunității valorile dobândite prin numeroase sacrificii și jertfe ale înaintașilor, temei al dănuirii neamului și țării.

Evocările evenimentelor și luptătorilor pentru libertatea poporului și neatârarea țării nu sunt doar rezultatul respectului și admirației pentru faptele lor eroice. Prezentând aspecte și date concrete ca urmare a participării nemijlocite la înfăptuirea marilor evenimente, acestea constituie și argumente incontestabile ale adevărului istoric, contribuții deosebit de valoroase la corectarea erorilor și a omisiunilor voite și nevoite ale istoriei oficiale din perioada totalitarismului comunist. Sunt mărturiile celor care au făurit istoria, nu ale celor care au scris-o ulterior, la distanță de decenii.

* * *

De la Carpați până la Volga și înapoi până în Tatra e, de bună seamă, un parcurs la fel de îndelungat ca de la Troia în Latium și, cu siguranță

destul de bogat în fapte demne de cuprins chiar în mai multe epopei. Lipsește în zilele noastre un creator de strălucirea unui Homer sau Vergilius... Dar se mai găsesc încă suflete generoase și rapsozi populari care au simțit de datoria lor să le înregistreze în memoria urmașilor, cerință pentru care au apelat la disponibilitățile poeziei.

În cuprinsul articolelor sunt integrate sau alăturate, spre a ilustra receptarea plină de respect și admirație a faptelor eroilor și veteranilor, multe creații în versuri. Unele aparțin unor poeți prea puțin cunoscuți, precum Vasile Militaru, Adrian Mierlușcă, Gheorghe Lăcătușu sau Vasile Postecă. Cele mai multe aparțin însă unor creatori anonimi, pe care cercetarea actuală îi identifică în primul rând în calitatea de participanți la evenimente sau de apropiați ai eroilor și veteranilor cum sunt cei din Hotoan sau din Racșa. Sunt creații folclorice, adunate de coordonatorul volumului și de profesorul Ștefan Haiduc, culegător și cercetător al folclorului din Țara Oașului, dar și de autorii altor capitole din lucrare. Dincolo de valoarea lor artistică, asemenea creații ilustrează adevărul și prețuirea cu care au fost receptate faptele

eroice și sacrificiul pentru făurirea acestora.

Pătrunderea în folclorul local a versurilor și cântecelor consacrate ostașilor, eroilor și veteranilor este nu numai un semn de cea mai înaltă prețuire a înaintașilor, ci și o dovadă de continuitate a creației folclorice, care găsește încă resursele expresive corespunzătoare spre a asigura perpetuarea lor în memoria generațiilor. Se desprinde destul de limpede și din astfel de creații înțelegerea că eroismul înseamnă sacrificiu conștient asumat pentru dobândirea de valori ale întregii comunități. De-a lungul istoriei eroii sunt mai întâi cuceritori și întemeietori, urmași apoi și de eliberatori și întregitori. Dincolo de dimensiunile și semnificațiile diverse ale ultimei conflagrații mondiale, (Dă, Doamne, să rămână ultima!) aureola eroică, atribuită pe bună dreptate multor luptători, s-a dobândit în principal prin dimensiunea de *eliberator*.

Alături de documente edificatoare, mărturiile tulburătoare, evocări impresionante sunt aduse în memorie și prin virtuțile poeziei. Toate sunt la locul potrivit în acest volum consacrat, cu venerația cuvenită, veteranilor.

Noul volum scos de Voicu Șichet aduce un mare serviciu istoriografiei naționale

Dr. Viorel CIUBOTĂ

Acum patru zeci de ani, deci în 1985, am realizat la Muzeul Județean Satu Mare o expoziție închinată împlinirii a 40 de ani de la terminarea celui de-al doilea război mondial, în mai 1945. Îmi aduc aminte că am luat contact cu Asociația veteranilor de război din Satu Mare condusă atunci de generalul Popescu Victor, președinte onorific, iar în mod real era condusă de colonelul în rezervă Hăineală, originar din Bacău, dar stabilit după război la Satu Mare. Cu ajutorul acestora, dar și a multor alora, am reușit să strângem un fond documentar extrem de valoros: o fișă cu datele de identificare a veteranilor, care avea o rubrică cu luptele la care luaseră parte atât pe frontul de est împotriva Uniunii Sovietice, cât și pe frontul de vest împotriva Ungariei horthiste și Germaniei hitleriste.

Mulți dintre veterani mai păstrasera fotografii, documente militare, mici obiecte precum gamele, ploști, tacâmuri, însemne militare, iar unii chiar memorii scrise de ei, după război, în care depăneau amintirile lor de pe front. Toate acestea au fost preluate pe bază de procese verbale și au fost expuse în cadrul unei mari expoziții organizate în holul Muzeului Județean. Fiecăruia dintre veterani i-am realizat și o fotografie alb-negru portret. De unde fotografii color?! Muzeul avea doar două aparate de fotografiat alb-negru și un reportofon de producție autohtonă. Nota bene, între cei 20-25 de salariați ai instituției muzeale, exista un fotograf angajat, Mircea Zelea, Dumnezeu să-l odihnească în pace, care s-a nimerit să fie chiar fiul unui erou din al doilea război, Zelea Nicolae.

Noutatea absolută a acțiunii din 1985 a fost că am înregistrat cel puțin 90 de veterani pe bandă magnetică, unde i-am pus să vorbească de toate luptele la care luaseră parte, atât cele din Est cât și din Vest. Surprizele au fost deosebite și am putut înregistra participanți la luptele din Caucaz, dar și de la Stalingrad sau din Peninsula Crimeea. Mărturiile au fost cutremurătoare, mai ales cele cu luptele de la Stalingrad și Cotul Donului. De pe frontul de Vest au fost mărturii valoroase despre luptele de la Tisa, Budapesta sau din Cehia și Slovacia. O parte mică a obiectelor veteranilor le-au lăsat muzeului. Decorații și brevetele decorațiilor generalului Popescu Victor au fost achiziționate de muzeu, pentru că acesta trăia într-o cruntă mizerie și astfel aceasta a fost forma prin care am putut să-l ajutăm într-o oarecare măsură. Înregistrările, o parte, le-am predat unui căpitan de la emisiunea „Pentru patrie” și bun predate au fost, pentru că nu s-a ținut de cuvânt să le înapoieze într-o lună de zile! Șmecheri și profitori existau și atunci cu duiumul!

Iată de ce am acceptat cu plăcere să scriu câteva rânduri despre cartea pe care d-l Voicu Șichet a scos-o la sfârșitul anului 2025: *Veterani de război-camarazii eroilor*. După părerea mea, cartea este foarte importantă, deoarece reprezintă o culegere de mărturii foarte importante ale unora dintre veteranii sătmăreni: Mihai Baciu, Nicolae Bentu, generalul Victor Popescu, profesorul Gheorghe Săveanu, general în rezervă și președinte al asociației veteranilor de-a lungul multor ani, Virgilie Stoica, Neculai Resmeriță etc. Foarte importante sunt capitolele IV și V care cuprind mărturii originale ale unor veterani din diferite zone ale Sătmăruului pe care în 1985 nu reușisem să-i înregistrez, și anume din Tătărești, Apa, Gereușa, Marna Nouă și Scărișoara Nouă. Autorul face un mare serviciu istoriografiei naționale tipărind aceste mărturii, ceea ce noi n-am reușit în anul 1985.

Vreau să-l îndemn în mod public pe autor să încerce să dea de urma celor vreo trei casete de înregistrări „împrumutate” căpitanului de la emisiunea „Pentru Patrie”, eu la rândul meu dorind să-i pun la dispoziție două sau trei casete cu înregistrări, în arhiva muzeului păstrându-se un fond valoros Popescu Victor, precum și o bandă

magnetică care are cel puțin 60 de minute cu acest general erou. De asemenea, trebuie să se păstreze la muzeu fișele fiecărui veteran înregistrat care cuprind date amănunțite despre viața și cariera militară. După cum îmi aduc aminte, judecătorul Trifu Ioan, ofițer de vânători de munte, a lăsat muzeului un manuscris de cel puțin 70 de pagini despre luptele la care a luat parte. De asemenea, și judecătorul Pop Victor a lăsat la muzeu un manuscris voluminos despre activitatea sa militară din timpul războiului. Îl îndemn în mod călduros să adune toate aceste mărturii și să le publice într-o carte care va arăta contribuția sătmărenilor la uriașa înclăștare a celui de-al doilea război mondial.

Aș mai remarca albumul fotografic care însoțește textul scris și care immortalizează pentru vecie figurile unor români sătmăreni care și-au făcut cu prisosință datoria față de patrie, deși aceasta nu a răspuns la fel față de jertfele și sacrificiile celor mai buni fii ai săi. Voi aminti doar cazul generalului Victor Popescu care, deși a fost un erou al celui de-al doilea război mondial, în 1946 a fost dat afară din armată, stabilindu-i-se domiciliu obligatoriu la Satu Mare, iar din anul 1948 fiind angajat la fabrica de butoaie din Satu Mare, ca simplu muncitor. Ce exemplu de crasă ingratitude din partea patriei față de acest erou!!!

Daniela Bălu, o viață dedicată cu iubire patrimoniului și istoriei sătmărene

Jurnalist Mihaela GHITĂ

Se spune că acolo unde se află comoara unui om, acolo îi este și inima. Pentru Daniela Bălu, această idee a devenit de-a lungul anilor mai mult decât un gând frumos, a fost mai degrabă un mod de a trăi și de a lucra. Dragostea pentru istorie, pentru memorie și pentru valorile care dau identitate locurilor s-a transformat într-o vocație pusă cu generozitate în slujba comunității sătmărene.

După patru decenii de activitate dedicate cercetării, patrimoniului și promovării istoriei locale, un asemenea drum nu putea fi încheiat discret. Un astfel de parcurs cerea o celebrare pe măsură, s-a dorit a fi un moment de întâlnire cu oamenii apropiați, cu prietenii și colegii de drum, cu acele clipe care se adună, în timp, într-o poveste de viață. Astfel, ziua de 17 decembrie a devenit pentru Daniela Bălu nu doar un reper profesional, ci și o emoționantă filă de memorie personală.

În sala festivă a Muzeului Județean Satu Mare s-a desfășurat, cu acest prilej, un veritabil regal cultural, conceput sub forma unui triplu eveniment. Protagonistele au fost trei femei care împărtășesc aceeași pasiune pentru cultură și cercetare: dr. Marta Cordea, cercetător la Secția „Colecții Speciale” a Bibliotecii Județene Satu Mare, dr. Daniela Bălu, director al Muzeului Județean Satu Mare, și doctorand Diana Kinces, cercetător în cadrul instituției gazdă. Prietene și colege, cele trei au construit împreună un adevărat maraton de momente culturale, oferind publicului prezent nu doar informație și reflecție, ci și emoția unor întâlniri autentice.

„Femeia. O incursiune vizuală în viața femeii din societatea românească”, cartea-album, semnată de cele trei autoare se prezenta ca un adevărat tezaur vizual și documentar, invitând cititorul la o incursiune sensibilă și atent documentată în universul feminin din societatea românească de altădată.

Evenimentul s-a conturat ca un moment cultural de amploare, un adevărat „Regal Cultural”, așa cum l-a numit dr. Daniela Bălu,

dedicat patrimoniului și reprezentării feminine în spațiul românesc. Cu acest prilej, ea a adus în atenția publicului un moment important pentru ea și anume retragerea din activitate după 40 de ani de carieră, din care 28 în calitate de director al Muzeului Județean Satu Mare. Acest pas de referință din viața Danielei Bălu, momentul pensionării, i-a adus aproape de ea pe toți cei dragi, pornind de la familie, prieteni, cunoscuți, colegi și colaboratori. Pentru întreaga sa activitate și contribuție, Daniela Bălu a fost felicitată de către managerul Muzeului Județean Satu Mare, Liviu Marta, apoi, de către directorul Direcției de Cultură, Zamfir Danciu. De asemenea, președintele Asociației Civice Tempora și totodată al Asociației Fiii Satului Tătărești - Voicu Șichet alături de părintele paroh Florin Libotean i-au oferit Danielei Bălu *Diploma de excelență și Diploma de recunoștință și apreciere* „pentru întreaga activitate profesională dedicată promovării istoriei, tradițiilor noastre, contribuind astfel la conservarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural sătmărean”.

Despre cartea album a vorbit mult îndrăgitul preot și muzeograf, părintele Crin Triandafil Theodorescu, cunoscut pentru activitatea sa culturală și pentru mesajele dedicate promovării valorilor spirituale. În calitate de specialist în domeniul patrimoniului, acesta a evidențiat valoarea culturală, documentară și simbolică a albumului, subliniind importanța demersului de recuperare și punere în valoare a imaginii feminine în istoria românească. Câteva referințe despre carte au fost exprimate și de către dr. Viorel Câmpean, cercetător la Secția „Colecții Speciale” a Bibliotecii Județene Satu Mare, un bun prieten și colaborator al semnatei cărții.

Un moment deosebit al evenimentului l-a constituit mesajul video transmis de doamna Simona-Mirela Miculescu, cetățean de onoare al municipiului Satu Mare și prima femeie din România ambasador UNESCO, cea care a semnat, de altfel, prefața volumului.

Cartea album, despre care a vorbit atât Daniela Bălu cât și Diana Kinces și Marta Cordea, este rezultatul unui proiect de cercetare imagistică a fondului foto-documentar de peste 100.000 de bunuri de patrimoniu din colecțiile Muzeului Județean Satu Mare, reprezentând „un omagiu adus femeii românce, o reverență închinată feminității, un arc peste timp între generațiile care au păstrat și transmis frumusețea, demnitatea și puterea feminină. Este o celebrare a femeii în toate ipostazele ei – mamă, bunică, fiică, păstrătoare de tradiții și creatoare de cultură”. Albumul foto-documentar reunește în paginile sale complexitatea universului feminin de-a lungul unui secol, prin imagini-tezaur realizate de trei artiști fotografi de marcă ai județului nostru Iosif Schneider, Ioniță G. Andron și Iuliu Pop.

Lansarea a fost completată de momente literare și muzicale inedite (Maia Teodora Simuțiu, mezzosoprana Beata Pap, Grupul de copii din Medieșu Aurit, Grup de colindători din Tarna Mare, Antonia Pietrar, elevi de la Colegiu Național „Ioan Slavici” și Liceul de Artă „Aurel Popp”), de prezența unor oameni dragi și a unor vorbitori de excepție, precum și de prezențe feminine remarcabile.

Un astfel de moment nu a putut să se încheie fără un scurt interviu pe care i l-am solicitat Danielei Bălu reprezentând mărturisiri sincere despre Omul frumos pentru care iubirea a fost lecția supremă.

În câteva cuvinte, cine este omul și profesionistul, Daniela Bălu?

-Azi... sunt o femeie ce recent a împlinit 60 de ani din care, cea mai mare parte, adică aproape 40, am muncit, am crescut, m-am format și desăvârșit ca profesionist în cadrul Muzeului Județean Satu Mare, fiind director din anul 1996. Sunt cel mai longeviv director din instituțiile de cultură sătmărene, dar cariera mi-am început-o de la ultimul post din statul de funcții, care atunci se numea „forfetar”. Desigur, experiența profesională câștigată în toți acești ani de muncă în muzeu, zeci de ani de studiu și cercetare, au consolidat și fundamentat ceea ce inițial a fost o pasiune din copilărie. Încă de mică am știut că vreau să fiu profesoară de istorie. Iar atunci când eram întrebată de ce?, răspundeam: „pentru că vreau să-i învăț pe copii să-și iubească eroii și țara”. Așa am fost învățată și eu, în familia mea, încă din copilărie. Și asta am

încercat în toți acești ani, și nu doar pentru copii, ci și pentru cei mari. Nădăjduiesc că am reușit! În viață nimic nu este întâmplător, iar Dumnezeu le rânduiește așa cum numai El știe să ni le rânduiască! Eu am locuit zeci de ani peste drum de Monumentul „Ostașului Român” și de clădirea care azi este Muzeul de Istorie, ce a devenit chiar locul meu de muncă! A doua mea casă! Așa mi-a rânduit mie Dumnezeu viața, în jurul muzeului și pentru istorie! Istoria neamului meu românesc.

- Ce au însemnat cele patru decenii de activitate și cum și-au pus amprenta asupra formării dumneavoastră?

- Așa cum bine se știe, Muzeul Județean este o instituție foarte mare, inclusiv la nivel național. Avem în structura organizatorică 25 de muzee, case memoriale, gospodării țărănești, biserici de lemn, situri, cu un patrimoniu de cca. 400.000 de bunuri, colecții mixte de arheologie, istorie, etnografie, artă, științele naturii, bibliotecă cu peste 50.000 de volume, un laborator zonal de restaurare-conservare, având atribuții deosebit de importante în tot ceea ce înseamnă conservarea, protejarea și cercetarea patrimoniului cultural. În fond, este patrimoniul tuturor sătmărenilor, zestrea noastră identitară. Tocmai de aceea, prin foarte multă muncă, am încercat să îmi îndeplinesc atribuțiile cu maximă responsabilitate, pricepere și profesionalism. Studiile universitare le-am consolidat urmând 2 ani cursuri de muzeografie, susținând, de-a lungul anilor, diferite examene pentru a deține 3 atestate de expert în patrimoniul cultural, fiind membru mai mulți ani în Comisia Națională a Muzeelor și Colecțiilor. Cei 7 ani de doctorat în istorie, la Academia Română, Institutul „George Barițiu”, mi-au conferit o extraordinară oportunitate de evoluție, iar atunci când am dat examen pentru postul de cercetător științific am optat pentru o dublă specializare, istorie-etnografie, bazată pe experiența ce o acumulasem de-a lungul anilor și a rezultatelor concrete obținute.

Am să specific acum doar câteva: am publicat sute de articole și 31 de cărți, cataloage, ghiduri muzeale, atât ca autor, dar și coautor. Printre primele ghiduri publicate de Muzeul Județean sunt și cele scrise de mine, precum „Muzeu de etnografie” (1992), „Muzeul Maghiar din Bogdand”, „Muzeul Șvăbesc din Petrești”, „Muzeul Moșilor din Scărișoara Nouă”, catalogul multilingv „Muzeu și patrimoniu transfrontalier”, Monografia

Muzeului Județean Satu Mare „Reconstituirea memoriei sătmărene. 130 de ani de viață muzeală sătmăreană” (coautor Diana Kinces), „Ghidul cultural-istoric al localității Solotvino – Slatina, Ucraina”, „Ghidul cultural-istoric al localității Certeze”, editor cartea „Spectacolul nunții în Țara Oașului”, autor Ghe. Focșa, „Patrimoniu transfrontalier”, „Multiculturalitate și identitate etnică în bazinul Tisei Superioare”, „Lumea credinței. Spiritualitate românească”, „Centenarul în ipostaze identitare”, și multe alte publicații.

O mare parte din cercetările mele le-am dedicat istoriei vieții ecleziale, bisericii și monumentelor de arhitectură, amintind acum câteva: „Casa Domnului, casa omului. Catalogul arhitecturii religioase din județul Satu Mare” (coautor Kis Imola), „Biserica românească din județul Satu Mare în anii Dictatului de la Viena”, „Monografia Catedralei Ortodoxe Adormirea Maicii Domnului din Satu Mare” (coautor), sau, recent, volumul de documente „150 de ani de la recunoașterea oficială a primei Parohii Ortodoxe Române din orașul Satu Mare, „Adormirea Maicii Domnului”, tipărită în Anul Centenarului Patriarhiei Române, sub egida ASTRA, condusă de celebrul preot Prof. Univ. Dr. habil. Constantin Valer Necula.

De 16 ani scriu și fac parte din colegiul de redacție al Revistei „Eroii Neamului”.

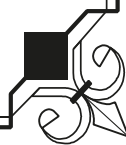
În urmă cu 28 de ani am inițiat simpozionul „Ziua Veteranilor de Război”, ce era atunci unic în România, din anul 1990 m-am implicat direct, în 3 etape, la organizarea sau reorganizarea tuturor expozițiilor de bază ale Muzeului Județean, precum și a 11 muzee și case muzeu din județul nostru. Am organizat zeci de simpozioane, conferințe naționale și internaționale, am reprezentat România la nivel european, mai ales prin evenimentele desfășurate cu sprijinul Institutului Cultural Român, a Ministerului de Externe și a Ministerului Culturii, inclusiv în Anul „Centenarul Marii Uniri”, și multe altele despre care mi-ar trebui mult timp doar să le povestesc... Dintre sutele de manifestări organizate, un loc special în inima mea îl are Muzeul „Justinian Arhiepiscopul”, deschis în plină „epocă covid” (2021), în Catedrala Ortodoxă „Adormirea Maicii Domnului” din orașul nostru, și evenimentele organizate cu ocazia aniversării a 85 de ani de la zidirea ei, în mod special ridicarea și sfințirea Monumentului din bronz „Biserica și Armata Română” (2022). Am avut alături o echipă de

Oameni cu suflet mare, ce formăm împreună familia Revistei „Eroii Neamului”.

Din ultimii ani de carieră doresc să evidențiez câteva evenimente de excepție pe care le-am organizat pentru comunitatea sătmăreană: la 1 iunie 2024 am reușit să organizez un eveniment unic în istoria orașului nostru, cu sprijinul Societății Cultural Patriotice „Avram Iancu”, aducându-i împreună, la același eveniment, pe Președintele Academiei Române, domnul academician Ioan Aurel Pop, pe Înalt Preasfințitul Mitropolitul Andrei, și pe domnul academician Ioan Bolovan, ce ne-au onorat cu participarea la evenimentul dedicat Anului Omagial Avram Iancu și a întemeierii satelor de moți din județul nostru. De altfel, colaborarea mea cu Societatea Cultural Patriotică „Avram Iancu” și președintele ei, prietenul meu de o viață, domnul Mircea Dobra, este una deosebit de rodnică. Spre exemplu, în urmă cu 30 de ani am organizat Muzeul Moților din Scărișoara Noua, având la bază colecția și truda domnului procuror Ioan Bătea. Anul trecut (2025 n.r.), chiar la Mănăstirea din Scărișoara Nouă, am organizat un colocviu cu tema „De ce Erou Național Avram Iancu”, unde l-am avut ca invitat pe celebrul istoric, cercetător reputat dr. Mircea Gheorghe Abrudan, alături de care am mai organizat un eveniment ce s-a bucurat de succes, Conferința Centenarul Patriarhiei Române, găzduită de Catedrala Ortodoxă din Satu Mare, de bunul meu prieten, părintele paroh dr. Cristian Boloș.

Un alt proiect pe care eu l-am coordonat și care s-a bucurat și încă se bucură de mare succes este expoziția foto-documentară „Fericirii Episcopi Martiri greco-catolici români”, inițiată și curatoriată de tânăra mea colegă Denisa Săveanu Cărăian, un proiect unic la nivel național, în care, prin prestigiul meu profesional, am reușit să angrenez 17 instituții, episcopii, parohii, muzee, biblioteci, asociații culturale, un proiect deosebit de apreciat, care este solicitat inclusiv la nivel internațional.

Tot anul trecut am mai organizat conferința „Comemorarea Dictatului de la Viena. 85 de ani. 1940 – 2025. Surse documentare, mărturii, repercusiuni”, în parteneriat cu Asociația Județeană Satu Mare a Românilor Refugiați, Expulzați și Deportați în urma Dictatului de la Viena și a

Academiei Române, Institutul de Istorie „George Barițiu”.

Viața mi-a oferit șansa de a-i cunoaște personal pe toți președinții României (cu excepția domnului Iohannis și Nicușor Dan), și pe însuși Majestatea Sa Regele Mihai I, pe soția sa Ana, pe care i-am primit personal la muzeu în anul 1996 și 1997, organizând o expoziție specială pentru familia regală, împreună cu managerul de atunci al muzeului, dl. Viorel Ciubotă. Președintelui Nicolae Ceaușescu i-am oferit flori chiar în clădirea muzeului (ce era pe atunci sediul Comitetului Județean de Partid, iar eu eram doar o pionieră...), pe președintele Iliescu l-am primit în vizita făcută la Muzeul Șvăbesc din Petrești, pe președintele Constantinescu în vizita electorală de la Satu Mare, iar pe președintele Băsescu la castelul din Carei, cu prilejul Zilei Armatei Române. Multe așa avea de povestit... și despre toate aceste întâlniri.

În cariera mea am avut onoarea și șansa extraordinară de a mă implica la ridicarea, reconstruirea sau strămutarea a 5 monumente deosebit de importante pentru societatea sătmăreană, Statuia dr. Vasile Lucaciu, Lupa Capitolina, Monumentul Mihai Viteazul din Moftinu Mic, Eroul Necunoscut (reconstruit chiar de Asociația Civică Tempora, prin redactorul coordonator al Revistei „Eroii Neamului”, prietenul meu dl. Col.(r) Voicu Șichet), iar recent, Monumentul Biserica și Armata Română. Nu e puțin lucru, 5 monumente!

- Ce a însemnat pentru Daniela Bălu acest proiect dedicat femeii și de ce era importantă aducerea în actualitate a imaginii femeii de odinioară?

- Mi-am dorit ca finalul meu de carieră să fie unul cu impact puternic feminin, așa cum este și firesc. Prin urmare, l-am legat de lansarea cărții „FEMEIA. O incursiune vizuală în viața femeii din societatea românească”, fiind tocmai o carte - omagiu adusă femeii românce, o reverență închinată feminității, un arc peste timp între generațiile care au păstrat și transmis frumusețea, demnitatea și puterea feminină. Este o celebrare a femeii în toate ipostazele ei – mamă, bunică, fiică, mireasă, păstrătoare de tradiții, creatoare de cultură și istorie.

Precum am scris în această carte – tezaur,

cred în puterea femeii, nu numai în cea de odinioară, pe care o putem lua ca model, ci și în forța feminității creatoare, chiar eu fiind o femeie ce a dovedit pe parcursul celor 40 de ani cât de mult putem construi, cât de mult putem dăruie comunității în care trăim, exemple concrete fiind chiar noi, cele trei prietene care am scris cartea. Noi, femeile, avem capacitatea de a realiza fapte de excepție. Și nu cu forța durității, nu cu urlate sau jigniri, ci cu forța faptelor bune, cu delicatețe, înțelegeră, empatie, generozitate, dăruire.

- Care au fost acele imagini feminine și acele lecții de viață care v-au marcat de-a lungul vieții personale și profesionale?

- Sigur, în viață putem învăța câte ceva de la fiecare om, fiecare femeie pe care o întâlnim, sau despre care citim, unele făurind istorie. Însă principalul meu model de viață a fost chiar MAMA mea! Ea m-a învățat cele mai importante lecții, chiar și cele dureroase....De la ea am învățat credința, jertfa, smerenia, sacrificiul, tăcerea, corectitudinea, sau lupta, insistența, perseverența, ambiția, atunci când sunt necesare. Fiecare dintre noi alegem și învățăm treptat, treptat, să păstrăm balanța, echilibrul din toate acestea... De la mama mea am învățat să fiu FEMEIA ce se dăruiește celorlalți cu generozitate și empatie, sensibilitate sau forță, gingășie sau intransigență, maleabilitate sau rigurozitate, pricepere sau îndoială, iertare sau necruțare.... Dar, mai ales cu IUBIRE! Indiferent de cât de greu i-a fost în viață, mama ne-a dăruit iubire! E darul suprem, e lecția supremă! IUBIREA! A fost unul din motivele pentru care mi-am dorit ca la lansarea cărții, implicit la finalul meu de carieră, să-l am alături pe părintele Crin-Triandafil Theodorescu, și să folosesc pe post de încheiere chiar mesajul autografului pe care părintele mi l-a scris pe cartea sa, cu titlul „Într-o zi se va termina”. Și nu este doar un autograf, ci este esența existenței umane: „Iubește ca să nu greșești!”

Pe această cale, colectivul revistei „Eroii Neamului” îi transmite Danielei Bălu alese felicitări, cu sănătate, bucurii nemăsurate alături de cei dragi și un timp plin de efervescență creatoare și de-acum încolo, de împliniri sufletești, de liniște și pace.

107 ani de la Marea Unire – 1 Decembrie 1918

Ing. Dr. Luminița Cornelia ZUGRAVU

De la început doresc să evidențiez evenimintele de ordin politic, diplomatic și militar care au stat la construcția Marii Uniri: lucrările croniciarilor români Miron Costin, Grigore Ureche, Ion Neculce și stolnicul Constantin Cantacuzino, răspândite în Europa de călătorii străini, care au trecut prin țările române. Înfăptuirea acestui ideal s-a înscris prima dată prin succesul vremelnic al lui Mihai Viteazul din anii 1599 – 1600, când viteazul voievod și-a înscris în sigiliul solemn stema celor trei țări românești: Muntenia, Moldova și Transilvania. Mihai Viteazul s-a proclamat „... din mila lui Dumnezeu, Io Mihai Voievod Domn a toată Țara Românească și a Ardealului și a toată Țara Moldovei” (Acad. Ștefan Pascu, O zi pentru istorie, în Revista de Istorie Militară, nr. 6/ 1990).

Sucesiunea treptelor pentru înfăptuirea Marii Uniri din anul 1918, a trecut prin: Răscoala condusă de Horea, Cloșca și Crișan în anul 1784; continuată cu acțiunile desfășurate de reprezentanții Școlii Ardelene: Petru Maior, Samuie Micu (a realizat Istoria Românilor cu întrebări și răspunsuri), Gheorghe Șincai, Ioan-Piuariu Molnar, care au realizat, în 1791, Petiția cunoscută sub numele Supplex Libellus Valachorum, pe care au trimis-o Curții din Viena, solicitând, printre altele, egalitatea în drepturi a românilor cu ungurii, sașii și secuii, fiind respinsă la 9 august 1791; În luna ianuarie 1821, Tudor Vladimirescu a început mișcarea revoluționară în Țara Românească, solicitând și participarea Moldovei și a voluntarilor transilvăneni; Desfășurarea, în 1848, a Revoluției burghezo-democrate în Moldova, Țara Românească și Transilvania, care și-au înscris în Programele de Acțiuni și Unirea Românilor într-un Stat Național Românesc; Înfăptuirea Unirii Principatelor Române: Moldova și Țara Românească – pas important pentru Unirea tuturor românilor într-un stat unitar românesc; Războiul de Independență – act pregătitor al Unirii românilor din spațiul Carpato – Dunărean – Pontic; Victoriile repurtate de Armata Română în vara anului 1917 la Mărăști, Mărășești și Oituz – factori importanți în pregătirea Actului Întregirii Statelor și Eliberării Naționale.

Acțiunile politice, economice, culturale, diplomatice și militare întreprinse de înaintașii noștri s-au finalizat cu Unirea Provinciilor Românești cu patria mamă – România. Prima provincie românească, care s-a unit cu patria mamă a fost **Moldova dintre Prut și Nistru (Basarabia), la data de 27 martie 1918**. Propunerea făcută de Sfatul Țării de la Chișinău, condus de fostul prof. universitar la Academia din Petersburg, Ion Inculeț, a fost aprobată cu 86 de voturi, 3 voturi contra și 36 de abțineri. Componenta Sfatului Țării era: 105 moldoveni/români, 15 ucrainieni, 13 evrei, 7 ruși, 3 bulgari, 2 germani, 2 găgăuzi, 1 polonez, 1 armean, 1 grec. Sfatul Țării și Consiliul Directorilor Generali (guvernul condus de dr. Daniel Ciugureanu) au solicitat ajutorul militar al Regelui Ferdinand I și Guvernului României, pentru asigurarea liniștei interioare și împiedecarea trupelor ucrainiene și rusești să intervină în treburile interne ale Basarabiei. Marele Cartier General al Armatei României a trimis în ajutor următoarele forțe: Divizia 1-a Cavalerie București în zona Bălți – Soroca, Divizia 11 Infanterie Slatina în Chișinău – Tighina, Divizia a 2-a Cavalerie Iași în zona Cimișlia-Tighina, Divizia a 13-a Infanterie Ploiești în zona Bolgrad-Reni-Cetatea Albă. Ulterior au fost trimise și alte întăriri cu efective din Diviziile 5 Infanterie Buzău, 9 Infanterie Constanța, 10 Infanterie Tulcea și Flotila navală de pe Dunăre. Franța avea dispuse în zona Odessa 3 Divizii de Infanterie, Grecia 2 Divizii de Infanterie și Polonia o Divizie de Infanterie, care au contribuit la oprirea unităților militare ucrainene și ruse să pătrundă în TransNistria și Basarabia. Și ostașii români au susținut flancul stâng al luptătorilor francezi, greci și polonezi.

La data de 15 – 28 noiembrie 1918 s-a desfășurat ședința Consiliului Național Român al Bucovinei, în cadrul căreia Dionisie Bejan, președintele Consiliului Național Român, a propus pe Iancu Flondor, președinte al Congresului Bucovinei. Cuvântul lui Iancu Flondor a fost urmat de cuvântul lui Stanislav Kviatovski, reprezentantul etnicilor polonezi și Alois Lebonțon reprezentantul germanilor, care au susținut

Unirea Bucovinei cu România, cu unanimitate de voturi. Pentru asigurarea liniștei populației și respingerea acțiunilor militare rusești și ucrainene, Marele Cartier General a trimis în Bucovina Divizia a 8-a Infanterie, comandată de generalul Iacob Zadic, având în componență următoarele unități militare: Regimentele de Infanterie 25 Vaslui, 13 Iași, 16 Fălticeni, 29 Dorohoi și 37 Botoșani, 8 Vânători de câmp Botoșani, 8 artilerie Botoșani.

Condițiile create în Europa, îndeosebi în vara și toamna anului 1918, au dus la dezmembrarea artificialului Imperiu austro-ungar, considerat „... închisoarea popoarelor”, oferind doar ocazia desăvârșirii național - statale a poporului român. La data de 12 octombrie 1918 s-au întâlnit la Oradea conducătorii Partidului Național Român din Transilvania, care au hotărât trecerea la autodeterminare a românilor, în sensul că națiunea română va hotărâ singură dreptul ei printre națiunile libere. A doua zi, a aderat și Secția Partidului Social - Democrat din Ungaria. Hotărârea a fost adusă la cunoștința Parlamentului de la Budapesta de către deputatul Alexandru Vaida - Voievod. În noaptea de 30 - 31 octombrie 1918, românii din Transilvania au constituit Consiliul Național Român Central, prezidat de Ștefan Cicio Pop, format din 6 reprezentanți ai Partidului Național Român Central și 6 reprezentanți ai socialiștilor români.

Actul Unirii din Transilvania a avut acte benefice imediate, reglementând raporturile țăranilor cu moșierii, cât și muncitorilor prin preluarea conducerii întreprinderilor de către aceștia. Pe plan administrativ au fost înlocuite vechile conduceri administrative și politice: notari, pretori, prefecti, jandarmi, care reprezentau autoritatea austro-ungară, cu altele noi, populare, cum au fost: Consiliile Naționale Locale și Gărzile Naționale. Națiunea română și popoarele lumii au fost înștiințate, prin proclamații, despre mutațiile profunde petrecute în teritoriile locuite de români, în fostul imperiu austro-ungar. Națiunea română se angaja să nu asuprească alte neamuri. Marele Sfat al Națiunii Române publica, la 20 noiembrie 1918, convocarea pentru data de 1 decembrie a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, frumoasa cetate care a găzduit marele eveniment din istoria Ardealului și a României.

Pentru Marea Adunare Națională au avut

loc adunări de alegere a delegaților (deputaților) din rândul intelectualilor, muncitorilor și meseriașilor de la orașe, țăranilor și intelectualilor de la sate. Au fost aleși și reprezentanți ai minorităților naționale: unguri, sași, sârbi. Delegații aleși s-au deplasat la Alba Iulia cu trenurile, mașinile, căruțele și pe jos. Au participat și delegați aleși din Basarabia, Bucovina și vechiul Regat.

Eforturile pentru Marea Unire s-au finalizat prin aprobarea, cu unanimitate de voturi, fără condiții, a hotărârii celor 1228 de delegați (deputați) ai tuturor Ținuturilor Românești, participanți la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, la data de 18 noiembrie/1 decembrie 1918. Pe câmpul unirii au participat peste 100.000 de cetățeni români, germani, unguri, sârbi și alte etnii din Transilvania, Ungaria, Banat, Maramureș, Crișana, Basarabia, Bucovina și Regatul României, care au trăit la maximum evenimentele din această cetate românească.

În sala Cazinoului, denumită de atunci Sala Marii Uniri, au prezentat ample și semnificative cuvântări: Ștefan Cicio Pop - președintele Consiliului Național Român Central, care a deschis lucrările Marii Adunări Naționale, prezentând scopurile sale, urmat de președintele ales al adunării, octogenarul Gheorghe Pop de Băsești, președintele Partidului Național Român (a decedat la 26 februarie 1919), Vasile Goldiș - omul de vastă cultură și înaintate concepții politice, care a prezentat pe larg biruința ideii și dorința de unitate națională, Iuliu Maniu care a subliniat unitatea culturală, spirituală și sufletească a românilor, Iosif Jumanca a susținut în numele clasei muncitoare necesitatea unirii. Pe Câmpul lui Horea sau Câmpul Romanilor, pe tribune improvizate, au cuvântat: dr. Aurel Vlad, preotul Ștefan Roșian, dr. V. Macoveiu, dr. Victor Bonțescu, dr. Silviu Dragomir, dr. Grozda, episcopul Bisericii Ortodoxe Miron Cristea, episcopul Bisericii Catolice Iuliu Hossu, deputatul Alexandru Vaida Voievod, dr. Ștefan Lazăr, delegatul Bucovinei Procopovici, delegatul Basarabiei Pantelimon Halippa, toți explicând semnificația și avantajele Marii Uniri cu patria mamă - România.

Ziaristul Petru Suci evidenția în ziarul „Românul” că, avem o țară mare, frumoasă și bogată, care se întinde de la Nistru până la Tisa și din crestele înalte ale Carpaților până jos în apele adânci ale marelui fluviu Dunărea - totul

este pământ românesc. Regatului României, cu un teritoriu de 138.000 km² și o populație de 7.500.000 locuitori. s-au adăugat teritoriul Basarabiei cu 46.000 km² și cu 2.500.000 locuitori, al Bucovinei cu 10.000 km² și cu 750.000 locuitori și, în cele din urmă, din Ardealul și părțile locuite de românii din Ungaria, cu o întindere de aproximativ 122.000 km², cu 6.300.000 suflete. Întreaga Românie Mare avea la sfârșitul anului 1919 un teritoriu de 316.000 km², cu peste 17.000.000 de locuitori.

Populația ungurească incitată de foștii conducători de la Budapesta a desfășurat acțiuni rebele împotriva populației românești, fapt ce a determinat Consiliul Dirigent instalat la Sibiu să solicite ajutorul Regelui Ferdinand I și guvernului de la Iași un ajutor militar. Astfel a fost posibilă intervenția unor unități și mari unități militare românești, de la 5/18 noiembrie 1918, pentru a asigura ordinea și liniștea în Ardeal: Divizia 7 Infanterie Roman, comandată de generalul Traian Moșoiu și Divizia 1-a Vânători au acționat în Ținutul Secuiesc, zona Toplița-Ditrău-Gheorghieni-Miercurea Ciuc-Sân Dămăcuș și apoi spre centrul Transilvaniei. Divizia 6 Infanterie Focșani a trecut în Transilvania pe valea râului Olt, Divizia a 2-a Vânători s-a deplasat pe valea râului Jiu, împreună îndeplinind misiuni în zona mijlocie a râului Mureș. Regele Ferdinand I a aprobat planul și măsurile pentru remobilizarea armatei. Guvernul prezidat de Alexandru Marghiloman a fost obligat să demisioneze la data de 26 octombrie/8 noiembrie 1918, fiind înlocuit cu un guvern prezidat de generalul de divizie Constantin Coandă. În aceeași zi, Regele Ferdinand I a dat o proclamație către țară, prin care anunța: reforma constituțională, votul universal și împrumutarea, urmând să fie împărțite 2 milioane de hectare din marea proprietate, Domeniile Coroanei Regale și stabilimentele de binefacere.

Ofensiva Armatei Franceze de la Salonic/Grecia spre Balcani a obligat armata bulgară să capituleze la data de 16/29 septembrie 1918. Prin Înaltul Decret nr. 3.179 din 27/9 noiembrie 1918, Armata Română a fost remobilizată la data de 28 octombrie/10 noiembrie 1918, fiind informat Consiliul Militar Superior Interaliat de la Paris de reluarea ostilităților militare. În același timp s-a dat un ultimatum de retragere de pe teritoriul României a armatei germane, comandate de

feldmareșalul August Von Mackensen.

Unitățile militare românești, împreună cu unitățile militare ardelenesti și Gărzile Naționale din Ardeal, au apărat Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 18 noiembrie/1 decembrie 1918. Întrucât delegații din Vestul Transilvaniei, participanți la lucrările Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, înapoiți la domiciliile lor au fost persecutați de fosta administrație ungurească, Armata Română a primit aprobarea Consiliului Militar Suprem Interaliat de la Paris și a început acțiuni de luptă spre Vest, în luna decembrie 1918, înaintând pe aliniamentul: Satu Mare-Sălaj-Bihor-Arad. Marele Cartier General al Armatei României a organizat armata pe două comandamente militare, în scopul continuării acțiunilor de luptă: Comandamentul de Nord, comandat de generalul Traian Moșoiu, format din Detașamentul de luptă general Olteanu, Divizia a 2-a Cavalerie Iași, comandată de generalul Alexandru Constantinidi, Divizia a 7-a Infanterie Roman și Divizia a 16-a Voluntari Infanterie Transilvania, Comandamentul Militar de Sud, comandat de generalul Mihai Holban, ajutat de generalul Papp Dănilă, format din Divizia 18 Infanterie Voluntari Ardeleni, Diviziile 1-a și a 2-a Vânători, Divizia 1-a Cavalerie București. Ambele comandamente au fost subordonate Comandamentului Militar al Transilvaniei, comandat de generalul Gheorghe Mărdărescu. Continuând acțiunile de luptă, în luna aprilie 1919, unitățile militare românești au înaintat spre Huedin-Ciucea-Beiuș-Salonta-Arad, ocupând nodurile de comunicație: HUSZT – SATU MARE – CAREII MARI – ORADEA MARE – SALONTA MARE – BEIUȘ – KOROS – SEBEȘ – ȘEBIȘ – BIHOR. În ziua mării sărbători de paști/20 aprilie 1918, unitățile românești, comandate de generalii Mihai Holban și Traian Moșoiu au eliberat orașul Oradea și au înaintat spre Tisa.

Marele Cartier General al Armatei Române, condus de generalul de corp de armată Constantin Prezan și șeful Biroului Operații militare, locotenentul-colonel Ion Antonescu, au instalat Postul de Comandă la Oradea, elaborând planurile de luptă pentru Campania militară din Ungaria, pentru perioada iulie-noiembrie 1919.

Bela Kun, conducătorul guvernului comunist de la Budapesta, instituit în luna martie 1919, prin înțelegere cu Vladimir Ilici Lenin,

conducătorul Rusiei bolșevice, a atacat cu armata ungară, susținută de armata rusă, în iunie 1919, armata cehă. Numai intervenția armatei române i-a potolit pe unguri. Totuși, armata ungară a început prin surprindere o nouă ofensivă împotriva armatei române, la data de 20 iulie 1919. După un intens bombardament de artilerie, timp de 24 ore, diviziile 5, 6, 7 infanterie ungare au realizat un cap de pod peste râul Tisa, la est de orașul Szolnok, pe un front larg de 80 km și o adâncime de 60 km.

În această situație, armata română a trecut râul Tisa pe data de 28 iulie 1919. Înaintând cu hotărâre în pusta ungară, în după amiaza zilei de 3 august 1919, cinci escadroane de roșiori, din Brigada 4 Roșiori Tecuci, comandate de colonelul Marcel Rusescu, au intrat în Budapesta, capitala Ungariei, părăsită de Bela Kun la data de 1 august 1919. A doua zi, 4 august, au pătruns în Budapesta ostașii Diviziei 1 Vânători și alte unități militare românești și ardeleni.

Pe parcursul celor aproape 1200 de zile de acțiuni militare, cei peste un milion de luptători rulați pe front s-au acoperit de glorie pe Carpați și Dunăre, în trecători și în Câmpia Română, la Porțile Moldovei și în Vestul Apusenilor. Peste 500.000 luptători au căzut în lupte: 2.331 ofițeri și 216.966 soldați morți, 310.703 militari au fost răniți sau au fost dați dispăruți. Aceștia li s-au adăugat cei peste 250.000 de civili morți, ca urmare a luptelor desfășurate pe teritoriul țării, rănilor produse de război și tifosului exantematic. Cercetătorii noștri istorici mai prezintă circa 50.000 de morți printre românii transilvăneni, în anii 1914-1918, care au luptat în armata austro-ungară. În Campania militară din 1919, în Ungaria, Armata Română a pierdut 188 ofițeri și 11.479 soldați, din care 69 de ofițeri și 3.601 soldați au murit. La opera de apărare a Marii Uniri și-a adus contribuția Consiliul Dirigent al Transilvaniei, care a ajutat Comandamentul Trupelor Militare din

Transilvania cu efectivele celor patru divizii ardeleni: 16, 18, 20, 21, Regimentul Beiuș, Consiliile și Gărzile Naționale, buna aprovizionare cu hrană a trupe și asigurarea furajelor pentru cai.

Răspunzând apelurilor și recomandărilor Regelui Ferdinand I, Guvernului României, Comandamentului Militar al Trupelor din Transilvania, Marelui Cartier General al Armatei României, ostașii români au acordat atenție protejării populației civile, hrănindu-i zilnic pe cei înfometăți, îngrijindu-i medical pe cei bolnavi și răniți și protejând instituțiile și monumentele împotriva degradării. Ca urmare a cererilor adresate de Guvernul Ungariei Consiliului Militar Suprem Interaliat, Armata română a început retragerea în țară de la 15 noiembrie 1919, începând cu răniții și bolnavii, tehnica de luptă și luptătorii care se aflau în viață. Postul de Comandă al Comandamentului Militar al Transilvaniei, comandat de generalul Gheorghe Mărdărescu s-a retras de la Budapesta la Oradea și s-au fixat grănicerii Diviziilor 20 și 21 Ardeleni pe pozițiile stabilite.

Prin semnarea Tratatelor de la Saint Germain, în ziua de 10 septembrie 1919, cu Austria, la 17 noiembrie 1919, la Neuilly, cu Bulgaria, la 4 iunie 1920, cu Ungaria și la 10 august 1920, la Sevres, cu Turcia, s-au fixat o serie de clauze teritoriale și politice, militare și de granițe, morale, economice și financiare, susținute cu hotărâre de I. I. C. Brătianu, Nicolae Titulescu, Regele Ferdinand I, Regina Maria și alte personalități române, franceze și engleze în Consiliul Suprem de Pace de la Paris.

Anul 1918, consecință firească a ceea ce a fost 1 noiembrie 1599, când marele voievod Mihai Viteazul a intrat în Alba Iulia, învingător, călare, cu sabia în mână, a dovedit că istoria noastră nu este o înșiruire de voievozi, ci suma conștiințelor unui popor, respirația fiecărui țaran român care cu plugul său a răscolit brazda pământului și brazda cerului cerând binecuvântarea trudei lui.

Bibliografie

- 1-Acad. Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, pag. 141
- 2-Francisc Păcurariu, *Românii și Maghiarii de-a lungul veacurilor*, Editura Minerva, București, 1988
- 3-Milton G. Lehrer, *Ardealul pământ românesc*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.
- 4-Mircea Vulcănescu, *Războiul pentru întregirea neamului*, Cluj – Napoca, 1991, pag. 11
- 5-Constantin Kirișescu, *Istoria Războiului pentru Întregirea României*, volumele 1, 2, 3, Editura Karta – Grafic, Ploiești, 2014
- 6-Academician Ștefan Pascu și colectivul, *Istoria Militară a Poporului Român*, Editura Militară, București 1988
- 7-*Armata Română și Marea Unire*, Editura Daco – Press, Cluj – Napoca, 1993

Un volum de documente apărut la Oradea, foarte util și istoriografiei sătmărene

Dr. Viorel CÂMPEAN

În luna cadourilor 2025 ne-a sosit un dar deosebit din partea istoricului dr. Augustin Țărău: *Copiii pribegi ai Ardealului. Românii din Crișana sub povara Arbitrajului de la Viena (septembrie 1940-decembrie 1944). Documente*, volum apărut la Oradea, în Editura Muzeului Țării Crișurilor. Cartea a fost lansată în data de 10 septembrie 2025, în prezența prof. univ. dr. Sorin Șipoș, prorector al Univ. din Oradea și prof. univ. dr. Gabriel Moisa, manager al Muzeului Țării Crișurilor.

Și din perspectivă sătmăreană, este un volum foarte util istoriografiei, celor care se ocupă cu scrisul istoric și, apoi, desigur, celor care iubesc adevărul istoric și doresc să-l descopere. Nu mai puțin de 31 de documente emise în localități astăzi aparținătoare de administrația județului Satu Mare am depistat în volumul de 540 de pagini. Lista bibliografică stă scut autorului. Mai ales lista surselor descoperite în foarte multe arhive dă acea necesară notă de autenticitate oricărui volum de documente.

După un scurt „Argument”, urmează un studiu preventor pentru cei care urmează să citească documentele, împărțit în trei episoade: „Anotimpurile nădejzii și deznădejzii românilor din Crișana” (pp. 3-40), „Hungaria redivivus – năzuință și eșec (31 octombrie 1918-1 august 1919)” (pp. 41-80) și „Românii din Crișana sub povara Arbitrajului de la Viena (septembrie 1940-decembrie 1944)” (pp. 81-126). Studiul se întinde deci pe 123 de pagini și cuprinde 367 de note de subsol, autorul folosind o bibliografie foarte bogată. Este o radiografie a acelei perioade cu mari schimbări în geopolitica Europei și a lumii.

Ne-ar fi bucurat să avem și indici de localități și persoane. Știm însă ce muncă titanică înseamnă realizarea acestora. De aceea, întocmind o listă pentru cercetările noastre, ne-am gândit să o oferim și cititorilor revistei „Eroii Neamului”. Asta nu înseamnă că nu îi îndemnăm să citească și să adnoteze volumul pe care dr. Augustin Țărău l-a făcut cadou – mai ales românilor din Crișana și din nordul Transilvaniei. Numărul din paranteză reprezintă poziția documentului în volum.

Îl felicităm pe domnul dr. Augustin Țărău, muzeograf la secția de artă a Muzeului Țării Crișurilor din Oradea, și îi mulțumim și pe această cale pentru darul făcut nouă, cititorilor și iubitorilor de istorie.

(14) **Odoreu-Ciumeghiu, 4 septembrie-31 octombrie 1940.** Declarația impiegatului CFR Sotoc Dumitru, refugiat din Ardealul de Nord, în care relatează cum, plecând de la Odoreu la Oradea pentru a-și aduce documentele necesare păstrării serviciului său sub administrația maghiară, a fost reținut și bătut de polițiștii maghiari, apoi trimis în arest la Satu Mare, unde a întâlnit o serie de fruntași români, de la care a aflat despre maltratarea bestială și uciderea primarului român din comuna Medieșu Aurit, după care a trecut granița în România (Augustin Țărău, *Copiii pribegi ai Ardealului. Românii din Crișana sub povara Arbitrajului de la Viena*

(septembrie 1940-decembrie 1944). Documente, Oradea, 2025, pp. 178-179).

(16) **Ianculești, 5 septembrie-14 octombrie 1940.** Fragmente din mărturia preotului ortodox Gheorghe Munteanu, din parohia Ianculești, în legătură cu acțiunile abuzive ale soldaților și polițiștilor maghiari îndreptate împotriva sa și a românilor din Ianculești, spre a-i determina să părăsească satul, abuzuri care au culminat cu atacarea locuințelor acestora, cu concursul ungarilor din satele vecine, împușcarea mai multor săteni, jefuirea gospodăriilor și demolarea caselor acestora, iar apoi expulzarea în România a celor spitalizați la Carei (*Ibidem*, pp. 182-183).

(17) **Carei-Ciumeghiu, 5 septembrie-31 octombrie 1940.** Declarația gardianului public Hudea Vasile, refugiat din Ardealul de Nord, în care relatează cum a fost dat afară din serviciu, arestat, bătut și obligat să treacă frontiera în România (*Ibidem*, pp. 183-184).

(21) **Carei, 7 septembrie-19 octombrie 1940.** Fragmente din mărturia protopopului ortodox al Careilor, Ignatie Borza și a pretesei acestuia, în legătură cu desființarea protopopiatului, mutarea mobilierului acestuia la școala românească din colonia Ianculești, slujbele săvârșite de protopop în parohiile ortodoxe ale căror preoți au fost arestați, arestarea, întemnițarea, maltratarea și apoi expulzarea în România, vreme în care românii din satele Ianculești, Horea și Scărișoara Nouă au fost atacați de bande maghiare, alcătuite din civili și militari, jefuiți, bătuți și uciși, iar cei care au fost spitalizați au fost expulzați, unii murind pe drum (*Ibidem*, pp. 186-188).

(25) **Sătmărel-Ciumeghiu, 10 septembrie-31 octombrie 1940.** Declarația notarului Mateș Ioan, refugiat din Ardealul de Nord, în care relatează cum a fost arestat de mai multe ori, întemnițat, înfometat, bătut și silit să treacă frontiera în România (*Ibidem*, pp. 190-191).

(35) **Satu Mare, 16 septembrie-28 octombrie 1940.** Declarația fostului voluntar din legiunea română alcătuită din prizonieri români ai armatei austro-ungare, Pop Vasile, refugiat din Ardealul de Nord, în care relatează cum a fost arestat în toiul nopții, interogată și bătut, după care a trecut granița în România (*Ibidem*, p. 200).

(57) **Horea-Holod, 13-19 octombrie 1940.** Declarația unui grup de locuitori expulzați de autoritățile maghiare din Ardealul de Nord, în care

relatează cum comandantul militar al plasei Carei, însoțit de un general, i-au amenințat că le vor lua pământul primit la reforma Agrară înfăptuită de statul român, dacă nu-și vor plăti parcelele și nu-și vor lua cetățenie maghiară, după care au venit în sat locuitori din douăsprezece localități ungurești și le-au cerut să-și vândă bunurile, iar la refuzul acestora, le-au luat cu forța, iar după o săptămână au sosit mai mulți soldați, însoțiți de civili, care au început să jefuiască gospodăriile românilor și să-i maltrateze, în cele din urmă aceștia fiind escortați militar până la graniță și expulzați în România (*Ibidem*, pp. 230-231).

(60) **Marna, 19 octombrie 1940.** Fragmente din mărturia preotului ortodox Laurențiu Gheorghe, din parohia Marna, arestat de polițiștii maghiari din Zalău pe când se deplasase să ridice salariul soției sale, învățătoare, întemnițat, bătut, apoi eliberat și arestat din nou la Oradea, unde se ascunsese la socrii, iar apoi alungat în România (*Ibidem*, pp. 232-233).

(63) **Drăgușeni, 23 octombrie 1940.** Fragment din mărturia preotului ortodox Serafim Ion, paroh în Drăgușeni, în legătură cu acțiunile de ațătare a sentimentelor naționale practicate de etnicii unguri imediat după primul Arbitraj de la Viena și desființarea Cehoslovaciei, demolarea fundației bisericii ortodoxe ce urma să fie zidită în sat, furtul materialelor de construcție, cu concursul greco-catolicilor și al unor ortodocși localnici, acțiuni care l-au determinat să fugă în România (*Ibidem*, p. 235).

(64) **Doba-Ciumeghiu, 24 octombrie 1940.** Declarația morarului Matica Ioan, refugiat din Ardealul de Nord, în care relatează cum soldații maghiari au arestat și bătut 41 de români din comunele Doba și Bernei?, după care i-au dus la Tribunalul din Satu Mare, iar pe un jandarm român pensionar l-au legat de trăsură și l-au târât prin sat (*Ibidem*, pp. 235-236).

(73) **Lucăceni, 26 octombrie 1940.** Declarația plugarului Gașpar Ioan, refugiat din Ardealul de Nord, în care relatează despre cum civilii maghiari din satele vecine au demolat casele românilor spre a-i determina să plece în România, cum i-au bătut iar pe o femeie au omorât-o (*Ibidem*, p. 245).

(76) **Vzendiu-Ciumeghiu, 27 octombrie 1940.** Declarația învățătorului Podină Dumitru, refugiat din Ardealul de Nord, în care relatează

cum a fost dat afară din serviciu de către autoritățile maghiare, despre cum au fost jefuite gospodăriile românilor din comuna Ianculești, trei zile la rând, de către populația maghiară, apoi bătuți și strămutați la Carei, din nou bătuți și în cele din urmă escortați la frontiera cu România și expulzați (*Ibidem*, p. 247).

(77) **Satu Mare-Ciameghiu, 27 octombrie 1940.** Declarația fostului gardian public în Poliția orașului Satu Mare, Pop Vasile, refugiat din Ardealul de Nord, după ce a fost dat afară din serviciu, arestat și bătut de autoritățile maghiare (*Ibidem*, pp. 247-248).

(79) **Odoreu-Ciameghiu, 28 octombrie 1940.** Declarația poștașului Rădulescu Vasile, refugiat din Ardealul de Nord, în care relatează cum a fost dat afară din serviciu, arestat și bătut de jandarmii maghiari și cum autoritățile i-au pregătit documentele de expulzare în România (*Ibidem*, p. 250).

(82) **Carei-Ciameghiu, 31 octombrie 1940.** Declarația gardianului public Marca Iosif, refugiat din Ardealul de Nord, în care relatează cum a fost dat afară din serviciu, arestat și bătut de polițiștii maghiari din Carei și cum a fost ucis cumnatul său cu furcile de jandarmii maghiari (*Ibidem*, p. 252).

(83) **Odoreu-Ciameghiu, 31 octombrie 1940.** Completare a declarației fostului impiegat CFR Sotoc Dumitru, refugiat din Ardealul de Nord, în care relatează despre intelectualii români întâlniți de el în arestul Cazarmii nr. 32 din Satu Mare, unde a fost închis, și de la care a aflat despre maltratarea bestială și uciderea primarului român din comuna Medieșu Aurit, după care a trecut granița în România (*Ibidem*, pp. 252-253).

(86) **Vetiș-Ciameghiu 1 noiembrie 1940.** Declarația cantorului bisericesc Silaghi Vasile, refugiat din Ardealul de Nord, expulzat după ce a fost bătut de către jandarmii unguri, împreună cu alți 14 consăteni de-ai săi, documentele de expulzare fiindu-i făcute de autoritățile maghiare (*Ibidem*, p. 256).

(88) **Horea-Ciameghiu, 11 noiembrie 1940.** Declarația săteanului Todea Roman, refugiat din Ardealul de Nord, în care relatează despre profanarea bisericii românești din comună și terorizarea populației românești de către soldații unguri, sub protecția cărora populația maghiară din satele vecine a trecut la jefuirea gospodăriilor

românilor (*Ibidem*, pp. 257-258).

(93) **Medieșu Aurit-Ciameghiu, 5 noiembrie 1940.** Declarația învățătorului Pop Ștefan Dumitru, refugiat din Ardealul de Nord, în care relatează despre uciderea cu bestialitate a primarului comunei Medieșu Aurit (*Ibidem*, pp. 262-263).

(94) **Lucăceni-Ciameghiu, 5 noiembrie 1940.** Declarația fraților Strați Gheorghe și Constantin, refugiați din Ardealul de Nord, în care relatează despre jafurile comise de către civilii maghiari din satele vecine și despre omorurile săvârșite de către soldații unguri în comuna lor (*Ibidem*, p. 263).

(127) **Traian-Arad, 25 ianuarie 1941.** Fragment din mărturia preotului ortodox Valeriu Bărbos, paroh în colonia Traian (Principele Mihai), în legătură cu atacurile repetate săvârșite de etnicii unguri, din satele vecine coloniei românești, asupra locuințelor românilor de aici, jaful sistematic practicat asupra gospodăriilor acestora, amenințarea frecventă a lor, acțiuni care i-au determinat pe coloniști să solicite sprijin preotului lor, fugit în România, pentru a obține de la guvernul român o moșie expropriată unde să-și strămute satul (*Ibidem*, pp. 294-295).

(138) **Satu Mare, 21 februarie 1941.** Știre găzduită de presa maghiară în legătură cu preținse cereri ale sătenilor români din 70 de comune ale județului de a li se organiza cursuri de citire și scriere în limba maghiară, iar copiii lor să fie implicați în activități extrașcolare de asemenea numai în limba maghiară (*Ibidem*, p. 306).

(223) **Someșeni-Beiuș, 1 august 1942.** Declarația muncitorului Puț Vasile, refugiat din Ardealul de Nord, împreună cu trei copii, din cauza înfometării la care a fost supusă familia sa, ca urmare a diminuării rațiilor de alimente oferite de autoritățile maghiare, și în care relatează înlocuirea funcționarilor români cu alții maghiari și despre refugierea mai multor consăteni (*Ibidem*, pp. 396-397).

(226) **Chilia-Beiuș, 2 august 1942.** Declarația muncitorului Blaga Valeriu, refugiat din Ardealul de Nord, din cauză că nu a găsit nimic de lucru pentru a se putea întreține (*Ibidem*, pp. 398-399).

(229) **Tășnad-Moara Banfi¹-Beiuș, 4 august 1942.** Declarația plugarului Ciobâncan

Vasile, refugiat din Ardealul de Nord, din cauza înfometării și a lipsei de lucru, în care relatează că mai mulți consăteni de-ai săi au fost bătuți de locuitorii unguri ai comunei (Augustin Țărău, *op. cit.*, pp. 401-402).

(231) **Apa-Beiuș, 3 august 1942.** Declarația văduvei Pop Maria, refugiată din Ardealul de Nord, împreună cu o fetiță, din cauza înfometării la care a fost supusă familia sa, ca urmare a diminuării rațiilor de alimente oferite de autoritățile maghiare, și în care relatează că soțul i-a rămas în România, fiind angajat CFR, la fel și fiul mai mare, subofiter la Turnu Severin, și că n-a putut veni la ei până acum din pricina lipsei de bani (*Ibidem*, pp. 402-403).

(240) **Tășnad-Beiuș, 6 august 1942.** Declarația casnicei Mocan Malvina, refugiată din Ardealul de Nord din cauza înfometării și pentru că spitalul din Debrețin a refuzat să o opereze la un ochi, în plus relatează cum a fost bătut cumnatul său de către jandarmii unguri și cum alți consăteni români au fost obligați să treacă la cultul reformat (*Ibidem*, pp. 408-409).

(242) **Satu Mare-Beiuș, 7 august 1942.** Declarația operatorului cinematografic Silvășan Vasile, refugiat din Ardealul de Nord din cauza înfometării și a lipsei de lucru, întrucât toți angajații români ai cinematografului au fost dați afară din serviciu, apoi pentru că a fost arestat și întemnițat la Cluj, și în care relatează cum mai mulți români din oraș au fost bătuți, că biserica românească a fost închisă (*Ibidem*, p. 410).

(259) **Botiz-Beiuș, 16 februarie 1943.** Declarația plugarului Mariaș Ioan, refugiat din Ardealul de Nord, în care relatează cum a fost dat afară din liceu, de către autoritățile maghiare, cum a fost batjocorit și maltratată cu ocazia instrucției de război a formațiunilor de tineret „levente”, ca toți românii, apoi despre arestările și bătăile aplicate de jandarmi maghiari românilor din comună și celor din satul vecin Odoreu, despre concentrările operate în rândurile românilor pentru front și detașamentele de muncă, și despre trecerea forțată a unei părți a românilor la credința romano-catolică (*Ibidem*, pp. 449-450).

(261) **Andrid-Beiuș, 16 februarie 1943.** Declarația plugarului Ieremia Vasile, refugiat din Ardealul de Nord, în care relatează cum a fost arestat de autoritățile maghiare, întemnițat vreme de două luni și apoi amendat, fiindcă ar fi afirmat

că România Mare va renaște, amintește apoi despre arestările și maltratările operate de jandarmi maghiari în rândul consătenilor săi români, despre concentrările masive ordonate în rândurile românilor și despre relele tratamente aplicate celor concentrați (*Ibidem*, p. 451).

(275) **Satu Mare-Brașov, 20 iunie 1943.** Comentariu pe marginea corespondenței trimise din Satu Mare, de un profesor român, cu privire la discursul susținut în oraș de secretarul maghiar de stat Pataky Tibor, în care acesta afirmă că nici într-o altă țară europeană nu sunt respectate drepturile naționalităților conlocuitoare precum în Ungaria, discurs contrazis în corespondența sa de profesorul român cu exemplul atrocităților la care au fost supuși românii din comuna Ianculești, argument ce n-a putut fi publicat din pricina cenzurii (*Ibidem*, pp. 471-472).

Un document important îl reprezintă cel intitulat *Lucrare statistică privitoare la abuzurile și atrocitățile săvârșite de autoritățile maghiare din Ardealul de Nord împotriva românilor întocmită de autoritățile române de la Beiuș pe baza declarațiilor refugiaților înregistrate începând cu 1 septembrie 1940* (*Ibidem*, pp. 424-445).

Am selectat din acest document numele românilor din teritoriul actual al județului Satu Mare, care au avut de suferit după 30 august 1940.

Andor Victor, Iegheriște, bătut și lăsat fără bani;

Ardeș Gheorghe, Tătărești, înfometare;

Berciu Vasile, Săcășeni, înfometare;

Bлага Valeriu, Chilia, neștiind ungurește, nu a fost angajat la lucru; în școală se învață numai ungurește, chiar și religia;

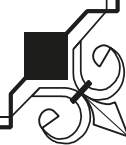
Boroș Vasile, Cehal, înfometare;

Boșca Teodor, Carei, urmărit de unguri;

Butuzan Floarea, Bolda, înfometare;

Chedeș Traian, Tătărești, înfometare, mizerie zilnică, șicane ca să părăsească comuna și să treacă în România, dovedește acestea cu populația din comuna Tătărești;

Chișvasil Petru, Domănești, insulte, forțarea preotului de a face slujba în ungurește; jandarmul major Varga Ștefan i-a spus că nu are nicio vină, dar el trebuie să execute ordinul primit; comandantul Islova Peter, colonel, i-a acordat 48 de ore să plece în România; astăzi în biserica din Domănești – română – se cântă ungurește;

Ciobâncan Vasile, Tășnad, a fost batjocorit, iar locuitorii Onac Ioan și Onac Teodor au fost crunt bătuți;

Cudrici Gavril, Roșiori, înfometare, interdicție de muncă, rechiziții abuzive, abuz de putere, maltratări;

Curtea Gheorghe, Sărăuad, înfometare, rechiziții neomenoase, maltratări de premilitari români;

Erdei Alexandru, Tășnad, înfometare, mizerie, arată că pentru că a cântat românește la o nuntă, a fost bătut de jandarmi; în școală se învață numai ungurește;

Flontaș Florea, Roșiori, înfometare, lipsă de lucru, angajat ca lucrător;

Florea Vasile, Pișcolt, înfometare și mizerie; în școală se învață numai ungurește, la instrucția premilitară românii sunt batjocoriți; s-au maghiarizat doi români; s-au confiscat averile celor refugiați, românii din CFR au fost concediați;

Gavriș Maria, Hodișa, înfometare; a venit la soț;

Goje Elena, Cig, mizerie, primea numai 3 kg făină pe lună, dar neregulat; românii erau trimiși în România când cereau ceva de la Primărie; s-au luat brevetele de la doi români;

Macoi Mihai, Babța, înfometare, injurii, batjocoriri;

Mocan Malvina, un doctor din Debrețin a refuzat să o opereze la ochi pentru că era româncă; a fost bătut crunt Onaca Traian; Racovăț Pavel a fost silit să se maghiarizeze; în școală se învață numai ungurește;

Opati Iosif, Eriu Sâncrai, înfometare;

Oșan Ștefan, Medieșu Aurit, înfometare; sătean spânzurat din cauza foamei;

Petruș Viorica, Borlești, înfometare și mizerie; lipsă de lucru; în armată, arată că ungurii se poartă rău cu românii; pe front românii sunt trimiși în prima linie, chiar și cei bolnavi și răniți;

Pintea Maria, Medieșu Aurit, arată cum a fost chinuit și omorât în septembrie 1940 românul Petriceanu Gheorghe de către ungurii Boros Zoltán și 4 soldați unguri; rechiziționări neomenoase, înfometare, oamenilor adunați la Primărie pentru alimente li se spunea de notar să meargă să

pască iarbă, ori să plece în România;

Pop Gheorghe, Gerăușa, persecutat de jandarmi; bătut, șicanat de jandarmi; au mai fost bătuți de jandarmii unguri românii Liviu Pop și Hodor Ioan;

Pop Maria, Soconzel, înfometare, interdicție de muncă; când se duc la ridicarea alimentelor sunt amânați de pe o zi pe alta;

Pop Ștefan Dumitru, Medieșu Aurit, a fost de față la asasinarea lui Petriceanu Gheorghe din Medieș, acestuia tăindu-i-se limba, urechile, nasul și i s-au scos ochii; personal a fost amenințat cu moartea de Pop Vasile, primarul comunei Băbășești?;

Pop Tereza, Valea Vinului, înfometare, lipsă de lucru, fiind româncă; de bărbat nu mai știe nimic;

Popa Maria, Apa, mizerie;

Preț Vasile, Someșeni, înfometare și mizerie; când cer alimente sunt trimiși în România;

Sabău Iuliu, Resighea, dat afară din serviciu, fiind român; înfometare, persecuție; jandarmii l-au obligat pe preotul greco-catolic din comuna Resighea să sape jos² toate inscripțiile făcute în limba română pe crucile de piatră sau de lemn;

Sabău Iuliu, Satu Mare, licențiat din serviciu;

Sabău Vasile, Santău, înfometare și batjocoriri;

Sava Floarea, Valea Vinului, înfometare; în curtea bisericii au semănat cu premilitarii zarzavat și floarea soarelui;

Silvășan Vasile, Satu Mare, înfometare și mizerie, pentru că nu s-a făcut romano-catolic a fost concediat de la cinematograful din Satu Mare; la fel au pățit toți românii; biserica ortodoxă din Satu Mare a fost închisă; românii, prin gări, sunt siliți a vorbi ungurește; a fost bătut și închis două luni;

Terdic Vasile, Carei, martor la barbariile ungarilor asupra intelectualilor români;

Ținca Ioan, Valea Vinului, înfometare; premilitarii români au fost puși să semene în curtea bisericii zarzavat și floarea soarelui;

Tripon Ioan, Soconzel, insulte, persecuții, salarizare minimă.

Note

1 Azi Valea Morii, cartier al orașului Tășnad.

2 Să șteargă.

Asaltul vânătorilor de munte în Caucaz. Cucerirea Nalchikului (I)

Ing. Ec. Cristian MAREȘ

Abstract: *Among the most significant Romanian victories of the 1942 Caucasus campaign was the capture of Nalchik by the 2nd Mountain Division. In the course of this engagement, the division operated independently, with German forces providing only flank security. This achievement represented a notable success for the Romanian troops, yet it has remained largely overlooked in subsequent historiography.*

Keywords: Romanian Mountain Troops, Caucasus, 1942 Campaign, Nalchik, 2nd Mountain Division, general Ion Dumitrache

În istoriografia noastră militară, cucerirea Nalchikului este trecută prea ușor cu vederea, deși ca importanță ar fi trebuit să fie plasată imediat după cucerirea Odesei, fiindcă este o victorie aproape exclusiv românească. Asediul Sevastopolului și al Budapestei, la care au participat și mari unități românești, au fost făcute alături de aliați, rolul românilor fiind secundar, ceea ce nu a fost cazul la Odessa și la Nalchik. Aici, românii, respectiv Divizia 2 Munte, s-au bătut și au ocupat Nalchik în crâncene lupte de stradă, în timp ce germanii asigurau flancurile, iar asta ar trebui să fie un reper esențial în campania noastră din est. Fiindcă Nalchik este una dintre cele mai mari victorii ale armatei române în al doilea război mondial, astăzi pe nedrept uitată.

Desigur, doar descrierea operațiunilor, așa cum apar din documente sau din memoriile generalilor, este foarte seacă, fără să prindă intensitatea luptelor și confruntarea extremă care a avut loc, respectiv ce au simțit simpli combatanți în acele clipe de foc. De aceea am apelat și la mărturiile veteranilor care s-au bătut în prima linie, pentru a ne face o idee cât mai clară despre ce a însemnat lupta pe viață și pe moarte pentru cucerirea orașului Nalchik.

Drumul spre Caucaz

Campania anului 1942 a trupelor române pe frontul de est a cuprins participarea marilor unități românești pe mai multe direcții și fronturi,

în subordinea sau alături de trupele germane aliante. Au fost mari unități, chiar armate care au avansat spre Cotul Donului și Stepa Kalmukă (Armata a 3-a și a 4-a), dar și mari unități implicate în Crimeea (la asediul Sevastopolului sau în bătălia de la Kerci) sau Caucaz. Aici a fost Corpul de Cavalerie (diviziile 5, 6 și 8 Cavalerie) care au intrat în vestul Caucazului ocupând Anapa, dar și Divizia 3 Munte, alături de diviziile de infanterie 10 și 19, care au traversat strâmtoarea Kerci intrând în peninsula Taman. Dar unitatea românească care a pătruns cel mai mult în Caucaz a fost Divizia 2 Munte, condusă de generalul Ion Dumitrache, care a ajuns până la 40 de kilometri de Groznâi, capitala Ceceniei.

Vânătorii de munte români erau trupe de elită, bine pregătite, instruite și motivate, iar Divizia 2 Munte nu făcea excepție, ea participând la război încă din prima zi. A luptat în Bucovina, Ucraina, dar și în marea bătălie de la Malaja Bielosjorka, numită și Bătălia Capului de Pod de pe Nipru sau Bătălia de la Nord de Marea de Azov. Aici a avut pierderi mari, de până la 50% din efective morți, răniți și dispăruți. În toamna lui 1941 a fost trecută în refacere în țară, revenind pe front în vara lui 1942.

La acea dată, Divizia 2 Munte era compusă din Grupul 4 VM (Batalioanele 7, 8 și 15 VM), Grupul 5 VM (B 9, 10, 19 VM), Grupul 1 Artilerie Munte (Divizioanele 4 și 5 Tunuri Munte și Divizionul 2 Obuziere Munte), un escadron vânători călări, o companie anti-tanc, una anti-aeriană, o companie transmisiuni și una poliție.¹ O divizie de elită completată și reorganizată, cu experiența frontului, pregătită pentru noile provocări ale războiului din anul 1942, condusă de generalul Ion Dumitrache, care și-a dovedit din plin bravura și competența în campania anului precedent, divizia având un efectiv total de 404 ofițeri, 444 subofițeri și 14.627 trupă.²

Pentru 1942, Hitler a gândit un plan ambițios de ofensivă, cu obiectivul principal rezervele sovietice de țigeti din Caucaz, pe motiv că economia

germană avea nevoie de acestea, iar URSS-ului să le fie interzise. Pentru asta a constituit Grupul de Armate A cu scopul „unui atac în josul coridorului dintre Don și Doneț. După ce se traversa cursul inferior al Donului, între cotul lui sudic și gura de vărsare în Marea Neagră, atacul se continua spre sud, către exploatarea petroliere din Caucaz, extinzându-se totodată spre est, către Stalingrad, pe Volga.”³ Pentru a asigura flancul stâng, a fost constituit Grupul de Armate B, ce avansa spre Stalingrad pentru a cuceri orașul de pe Volga. Ironia a făcut ca această direcție, secundară inițial, să devină principală pentru Hitler pentru a cuceri orașul ce purta numele adversarului său, ceea ce a dus la dezastrul ulterior din Bătălia de la Stalingrad. Dar și la mutarea de trupe și rezerve de la direcția inițial principală, spre Caucaz, către cea secundară, spre Stalingrad, ceea ce a afectat decisiv cursul campaniei. Indiferent, strategic vorbind, cele două direcții erau total divergente, în ideea că nu se puteau susține reciproc, fapt care a dus în final la învingerea lor pe rând.

Aceste directive strategice au obligat armata română, subordonată celei germane, să lupte alături de aliații săi în această campanie fără să aibă posibilitatea să influențeze cursul acesteia din punct de vedere strategic, ci doar luptând de cele mai multe ori până la capăt alături de germani, atât la Stalingrad, cât și în Caucaz. Totuși, românii și-au făcut datoria și au luptat cu bravură de cele mai multe ori, obținând aprecierea și recunoașterea aliaților germani.

Divizia 2 Munte pleacă din refacere spre front în vara lui 1942, din 6 august intrând sub comandă germană până la 25 martie 1943. Marșul s-a făcut în mare parte pe jos, în etape lungi, pe călduri de 40 de grade și condiții extrem de dificile. Primul angajament serios pentru divizia română în această campanie a fost începând cu 5.08.1942, când, împreună cu trupele C49M german, a pornit ofensiva cucerind înălțimile de la sud de râul Leia și la SE de Starominskaia, precum și nodul de cale ferată cu același nume, facilitând intrarea în luptă a Corpului de Cavalerie român.⁴ Ulterior, Divizia 2 Munte va pătrunde în adâncimea Caucazului, separat față de restul trupelor române, intrând în subordinea Corpului 40 blindat german (generalul Geyr) din Armata 1 Blindată germană comandată de feldmareșalul von Kleist.⁵

Aseidiul Nalchikului

Drumul până la Nalchik a fost presărat cu lupte continue de o duritate extremă chiar și pentru trupele de elită. În cele două luni și jumătate de la primul angajament în Caucaz, la 5 august, până a ajuns lângă Nalchik, Divizia 2 Munte a dus bătălii dure, printre cele mai importante fiind forțarea Baksanului, cucerirea Cotei 910 (25 august) și menținerea ei timp de o săptămână, apoi defensiva pe râul Baksan, cucerirea înălțimilor Saiukovo și Kara-Kora (18 octombrie), acolo unde germanii eșuaseră în repetate rânduri, plus multe altele.

La 18 octombrie 1942, pe înălțimea Kara-Kora, tocmai ocupată prin luptă de vânătorii de munte români, generalul von Kleist, comandatul Armatei 1 Blindate germană, îl întreabă pe generalul Ion Dumitrache, comandantul Diviziei 2 Munte române, pe ce direcție ar ataca Nalchikul dacă ar primi această misiune. Răspunsul a fost clar și fără echivoc: „Fără suficientă artilerie s-ar repeta tragedia Baksanului din august 1942, cu sprijin masiv de artilerie din partea Armatei Blindate, efortul s-ar face în lungul șoselei Baksan – est Nalchik.”⁶ La plecare, von Kleist declară încă o dată: „Marile fapte de arme săvârșite de Divizia 2 Munte română au dat posibilitatea Armatei 1 Blindate germane să treacă la operațiuni decisive.”⁷

A venit și ziua de 25 octombrie 1942, zi aleasă pentru declanșarea atacului final asupra Nalchikului, un oraș cu circa 50.000 de locuitori înainte de război, acum evacuat aproape total, dar transformat într-o adevărată fortăreață, fiecare clădire întărită și fortificată, o capcană mortală pentru orice atacator. Planul era ca Divizia 2 Munte să atace orașul, în timp ce trupele germane, cele blindate și motorizate, să asigure flancurile și să înconjoare orașul în timp ce Divizia 2 Munte luptă în interior. Dar până la periferiile orașului mai era un drum de străbătut prin luptă.

Ordinul de operațiuni:

„1. Inamicul cu unități din D 392, 230, 295, 151, 152 Inf și D 2 Gardă apără puternic aliniamentul Nalchik, Terek; este superior din punct de vedere al artileriei grele și mijlocii, în schimb este inferior pe linie de infanterie; la Terek dispune de numeroase unități de rezervă.

2. C. 3 Bl. (D. 2 M. Română, D. 13 și 23 Bl. și 370 germane nimicește inamicul din zona Nalchik constituind două grupări de izbire, una formată

din Div 2 M întărită care va acționa pe direcția Baksan, Nalcik, majoritatea forțelor urmând să acționeze pe direcția Kotlrevska, pe la est de Terek.

3. Grupul de atac Vest este format din Div 2 M întărită cu 1/R.99M, B 563 Drumuri, R 54 Art, Dn 1 Art Grea și Dn 201 Art de asalt.

Sectorul de siguranță centru este format din R 52 Art, B 22 și 23 Art Câmp, B 8 Th, B 73 Pi și Dn 3 Aruncătoare.

Grupul de atac este format din Div 13 și 23 Blindate germane.

D 2 M pleacă la atac pe 25.10, iar D 13 și 23 Bl în ziua de 26.10. Aviația sprijină atacul cu un grup Stuka, un grup de avioane de luptă și o escadrilă de vânătoare. Gp Av 14 Rec execută zilnic zboruri în folosul D. 2 M până la 24 octombrie.”⁸

Numai din aceste ordine și privind desfășurarea de forțe ne dăm seama de dimensiunea bătăliei pentru Nalcik. În zorii zilei de 25 octombrie 1942, cei cinci generali, comandanți ai Div 2 Munte române, C. 3 Bl, A 1 Bl, Corpului Aerian și Flotilei 4 Aeriene germane, și-au ocupat locurile în cadrul Punctului de Comandă înaintat al Div 2 M amplasat înapoia localității Baksan, pe o înălțime ce oferea o panoramă a câmpului de luptă și a orașului Nalcik.⁹

La ora 8 primele avioane survolează Nalcikul aruncând bombe. Intră în acțiune artileria Diviziei 2 Munte, urmată imediat de artileria germană, spulberând totul în calea infanteriei. Batalioanele române de vânători de munte intră în acțiune începând avansarea spre orașul Nalchik.

„Gp. 4 V.M., având în primul eșalon I/R. 99 M. german și B. 9 V.M. a atacat în lungul șoselei asfaltate Baksan, Kisburun III. Ambele batalioane au trecut râul Baksan pe punți și prin apă (românii) formând repede un cap de pod pe malul

opus. B. 8 V.M. din eșalonul doi al Gp. 4 V.M. la orele 10.00 pe când trecea râul a fost surprins de focul încrucișat al mitralierelor sovietice din cazemate. După o scurtă manevră B. 8 V.M. a depășit localitatea Kisburun, ajungând până către prânz aproape de Ceghem, moment în care generalul Ion Dumitrache a aterizat cu un avion în mijlocul dispozitivului acestei unități, îndemnând companiile să grăbească înaintarea, care până în seara zilei respective au atins râul Ceghem. Escadronul 2 Vânători Călări a trecut prin apă râul Baksan, dar a fost oprit de inamic la Kispek, unde a rămas și în timpul nopții de 25/26.10. Gp. 5 V.M. (B. 15, 16 și 10 V.M.) a atacat numai cu B. 15 V.M. în primul eșalon, pe direcția localității Kisburun I cota 910, iar celelalte batalioane în iureșul lor l-au depășit pe acesta și au continuat înaintarea spre sud. În această acțiune a fost grav rănit comandantul B. 15 V.M., locul acestuia fiind luat de lt.-col. Sergiu Crăciun.”¹⁰

Note

- 1 Revista Tactica și Strategia nr. 1, septembrie 2014, pag. 45.
- 2 Jipa Rotaru, Leonida Moise și alții, Antonescu – Hitler, Caucazul și Crimeea, editura Padeia, 1999, București, p. 52.
- 3 Lidell Hart, Istoria celui de-al doilea război mondial, Vol I, editura Orizonturi, București, f.a., pag. 324.
- 4 Col (r) Gheorghe Suman, Gen bg (r) Mihai Perju, Gen bg Ion Bucaciuc, Istoria Brigăzii 2 Vânători de Munte „Sarmisegetusa”, editura Pro-Transilvania, București, 2003, pp. 122-123.
- 5 Jipa Rotaru, Leonida Moise, Op. cit., p. 52.
- 6 Gen. Ion Dumitrache, Divizia de cremene. Memorii din campania 1941-1944, Muzeul județean de istorie, Brașov, 1997, p. 78.
- 7 Ibidem.
- 8 Col (r) Gheorghe Suman, Op. cit., p. 129.
- 9 Gen Ion Dumitrache, Op. cit., p. 80.
- 10 Col (r) Gheorghe Suman, Op. cit., p. 130.

Tătărășteni în Primul Război Mondial

Prin strădania și efortul inginerului Ionel Costescu, președintele Asociației „Codrenii”, precum și prin amabilitatea prietenului și colegului nostru de redacție dr. Viorel Câmpean, am intrat în posesia unui document valoros privind participarea tătărăștenilor în primul război mondial. Astfel, prietenul Ionel Costescu a reușit să obțină documente, în fapt fotografii ale acestora, privind participarea locuitorilor mai multor sate și comune din fostul Comitat Satu Mare, mult diferit ca întindere decât actualul nostru județ, la „Marele Război”. Documentele originale se află la Arhiva „ASTRA” din Sibiu și constituie o importantă bază de date privind participarea românilor ardeleni în acel război, încorporați fiind în armata austro-ungară, deoarece Arhivele militare române dispun doar de date ale participanților la acel război care au făcut parte din efectivele Armatei Române. Situația este aceeași și în ce privește cel de al doilea război, doar că ASTRA nu are situația celor încorporați în armata ungară. Din acest motiv, sunt sate românești care nu-și cunosc eroii, respectiv locuitorii care și-au pierdut viața în cele două războaie mondiale ale secolului trecut luptând în armatele austro-ungară și ungară. Din fericire, unele parohii au reușit să păstreze listele cu eroii satelor, fiind transmise cu conștiinciozitate și responsabilitate de la un preot paroh la altul. Dar sunt și situații în care aceste evidențe s-au pierdut, iar documentele de la ASTRA Sibiu pot umple acest gol, măcar pentru primul război.

Mai mult, acestea cuprind numele tuturor sătenilor care au plecat la război, ocupația sau profesia, gradul și distincțiile obținute, precum și destinul lor, adică în ce fel s-a încheiat pentru ei războiul. Pentru unii s-a terminat mai repede, pentru că, din păcate, și-au pierdut viața pe front, alții au fost răniți, mai mult sau mai puțin grav, cei din ultima categorie întorcându-se acasă invalizi ori decedând prin spitale sau puțin după lăsarea la vatră, dar cei mai mulți au revenit la casele lor „deplin sănătoși”, așa cum este marcată o rubrică din tabelele ce au fost întocmite de primării și parohii în 1922 (cel puțin pentru Tătărăști acesta

Colonel (r) Voicu ȘICHET

a fost anul). O categorie aparte este cea a dispăruților, despre soarta cărora, la nivelul localităților de unde au plecat (familie, preot, primar), nu se știa nimic. În opinia mea, aceștia ar trebui considerați eroi, deoarece mai mult ca sigur și-au pierdut viața pe câmpurile de luptă ori prin spitale sau tabere de prizonieri, fără a fi fost posibilă identificarea lor, sau nu au fost anunțate familiile ori primăriile de unde au fost încorporați. Desigur, pot fi și cazuri de dezertare, dar având în vedere că au fost obligați să lupte pentru o cauză ce nu era a lor, ba dimpotrivă, nu sunt de condamnat și rămân, cu atât mai mult, eroi ai noștri. Poate unii au împărtășit soarta lui Emil Rebreanu, fratele marelui romanțier născut de aici, transpusă în cunoscutul roman al acestuia „Pădurea spânzuraților”, dar nu a fost cine să le meargă pe urme pentru a afla ce s-a întâmplat.

Se mai pune, oarecum pe drept, o întrebare: Oare acești români, care au luptat în armata austro-ungară și și-au pierdut viața pe câmpurile de luptă merită să fie cinstiți ca eroi?! Și cei întorși acasă sănătoși, trebuie omagiați pentru faptele lor de arme?! Eu spun că da, pentru că țara lor atunci nu era România, ei erau datori față de statul în care trăiau, iar nivelul de cultură și educație a mării majorități a populației sătești de la acea vreme nu le permitea multora să înțeleagă ce se întâmplă cu adevărat. În plus, foarte mulți au fost duși pe alte fronturi din Europa, astfel nefiindu-le încărcată conștiința că luptă direct împotriva fraților de peste Carpați. Oricum, confruntarea dintre Regatul României și Imperiul Austro-ungar a avut loc doar din 1916, în primii doi ani de război autoritățile de la București declarându-și neutralitatea. Oricare le-a fost soarta, pentru cine și pentru ce au luptat, noi suntem datori să le cinstim memoria, indiferent dacă au murit pe front, au dispărut ori s-au întors acasă mai mult sau mai puțin sănătoși. Oricum, psihic, au fost marcați toată viața de ororile trăite pe front. Fie-le tuturor țărâna ușoară și memoria binecuvântată!

Revenind la tătărăștenii participanți la primul război mondial,

situația statistică, conform rubricilor din

tabel, este următoarea: În total au fost mobilizați 142 de tineri, din care la „Partea activă” 134, iar 8 la „Partea sedentară, pentru servicii auxiliare, sau mobilizat pe loc”. Dintre cei 142, au fost: 17 „morți pe câmpul de luptă”, 4 „morți în temniță, în pribegie, în spital, în urma boalelor sau rănilor”, 9 „invalidi”, 7 „răniți, bolnavi, însă în prezent sănătoși”, 89 „întorși deplin sănătoși”, 15 „dispăruți” și unul aflat în prizonierat la data întocmirii tabelului. În urma celor decedați și dispăruți au rămas 19 văduve și 54 de orfani. De menționat că cei mai mulți au trecut la ocupație „plugar”, au rămas soldați până la sfârșitul războiului și nu au primit vreo distincție militară. Ca urmare, pentru economie de spațiu, în enumerarea lor pe fiecare categorie în parte, îi voi semnală doar pe cei care au făcut excepție. De asemenea, la morți și dispăruți, unde este cazul, voi menționa dacă în urma lor au rămas văduve și/sau orfani.

Astfel, în prima categorie, a celor „morți pe câmpul de luptă”, s-au aflat: Cövări Ioan, o văduvă și un orfan; Cövări Ilie; Vitoc Vasiliu, o văduvă și 3 orfani; Silaghi Ioan B., o văduvă și 4 orfani; Gârdelean Gheorghe; Erdös Vasile; Nicoară George, o văduvă; Tarca Ioan, o văduvă și 5 orfani; Nicoară Vasiliu Il., o văduvă și 3 orfani; Bozga Teodor, o văduvă și 4 orfani; Miclăuș George; Bozga Demetriu, sergent, o văduvă și 3 orfani; Nicoară George a lui George; Găvruș Demetriu, o văduvă și 3 orfani; Petrașca Ioan, o văduvă și 5 orfani; Topan George; Nicoară Ioan a Moisi. Cei 4 „morți în temniță, în pribegie, în spital, în urma boalelor sau rănilor”, care, în opinia mea, nefiind făcute observații în tabel, probabil au murit în spitalele de campanie, sunt: Cioara Vasiliu, o văduvă și un orfan; Cioara George, o văduvă și 2 orfani; Hohade George, Signum laudis, argint clasa a II-a; Nicoară Vasiliu Dămu, o văduvă și 1 orfan.

În continuare voi prezenta lista celor dispăruți care, așa cu spuneam, cel mai probabil au murit pe front fără a fi identificați, sau fără ca familiile sau autoritățile să fi primit vreo veste privind soarta lor din partea unităților în care au activat: Misarăș Ioan; Dan Vasiliu, o văduvă și 4 orfani; Gârdelean Ioan; Tătăran Traian; Cormoș Traian; Topan Vasiliu, o văduvă; Fabian Mihail, o văduvă și un orfan; Tămaș Ioan; Dragoș George; Misarăș Petru, o văduvă și 3 orfani; Bozga Traian a V.; Bozga Ioan, o văduvă și 4 orfani; Bandula

Grigoriu; Grigă Iuliu; Bozga Vasiliu. Aceștia li se adaugă Cormoș George a lui Ioan, care figurează în tabel ca fiind „în prizonierat”.

Cei declarați invalizi de război au fost: Nicoară George; Nicoară Vasiliu; Chereji Demetriu (n.a. bunicul meu din partea mamei); Maier Vasiliu, cerșitor; Erdös George; Silaghi Dimitrie (bun); Coza Ștefan; Silaghi Demetriu; Țuțuraș Demetriu, servitor; iar cei întorși răniți au fost: Ghitta Cornel, student în drept, stegar, candidat de avocat (n.a. – este fiul preotului paroh cu același nume, născut la Gerăușa, când tatăl său slujea în acea parohie); Chilian Demetriu, mort acasă în gripa spaniolă; P. Nicoară Demetriu; Nicoară Vasiliu P. a lui Ioan; Gherman Teodor, mort acasă în boala câștigată pe front, 3 orfani; Hebe Teodor, servitor, mort acasă, o văduvă și 3 orfani; Nicoară Gavril a lui Gavril.

Am lăsat la urmă categoria cea mai consistentă, cea a consătenilor mei reveniți acasă „deplin sănătoși”: Ghitta Aurel, candidat de profesor, locotenent, Signum laudis, argint clasa a II-a, bronz clasa a II-a, după război activând ca profesor în Satu Mare (N.a. – este fiul preotului paroh Cornel Ghitta, născut în Vrtiș, azi localitate în Ungaria, unde tatăl său era preot); Nicoară Gavril, student în medicină, elev caporal, după război și-a continuat studiile, la data întocmirii tabelului fiind student în medicină la Cluj (N.a. – și-a definitivat studiile devenind medic stomatolog și a deschis primul cabinet stomatologic în Satu Mare); Bozga Vasiliu, plutonier, Signum laudis, bronz clasa a II-a; Bozga Ioan, sergent, Signum laudis, argint clasa a II-a; Chilian Abroziu, sergent, Signum laudis, bronz clasa a II-a; Cardoș George, sergent, Signum laudis, argint clasa a II-a; Toc Vasiliu, sergent, Crucea Carol, Signum laudis, bronz clasa a II-a; Erdei Demetriu Gligor, caporal, Signum laudis, bronz clasa a II-a; Tătăran George, caporal, Signum laudis, argint clasa a II-a, bronz clasa a II-a; Nicoară Andreiu, caporal; Nicoară Petru, caporal, Signum laudis, bronz clasa a II-a; Silaghi Vasiliu B., caporal, Signum laudis, bronz clasa a II-a; Cioara Ioan, fruntaș; Nicoară Traian, fruntaș; Maier Simeon, fruntaș; Cardoș Ioan, fruntaș; Morar Vasiliu; Nește George; Popsilaghi Demetriu; Cioara Ioan; Erdös Demetriu; Tătăran Ioan; Dărăban Ioan; Lengyel George; Bozga Nicolae; Silaghi Demetriu F; Piț George a lui

Vas.; Silaghi George a Lișchii; Silaghi George a (lui) George; Nicoară Gavril M.; Bozga Andreiu A.; Varna Nichita; Tămaș Gavril; Bozga George; Topan Demetriu; Silaghi Vasiliu D.; Cioara Vasiliu; Rotoș Ioan; Șerban Ioan; Flore Silaghi G.; Silaghi Petru; Misarăș Demetriu a (lui) Demetriu; Groza Vasiliu; Petrașca Vasiliu; Nicoară Demetriu; Tămaș George, econom; Cuha Demetriu, servitor; Vitoc Alexandru; Misarăș Petru; Erdei Ioan; Erdei Demetriu; Verdeș Ilie; Maier George; Silaghi Demetriu Dot???. Pap Vasiliu; Dan Demetriu; Nicoară Demetriu; Piț Ioan; Rotoș Demetriu; Silaghi Ioan (bun); Nicoară Demetriu Găvrilaș; Nicoară Ioan Găvriluț; Chilian Demetriu; Silaghi Demetriu (Hebe), servitor; Nicoară Adam; Cormoș George Petri; Silaghi Trajan; Topan Ioan; Bozga Augustin; Topan Ioan; Bozga Zaharia; Atyim Ioan, servitor; Silaghi Flore; Topan Ioan; Dărăban Ștefan; Silaghi Ioan; Pap Ștefan; Șerban Demetriu; Tătăran Vasiliu; Varga Ioan, lăutar; Ienci Iosif, lăutar; Leleți Michail, lăutar; Pogyina Petru, lăutar; Töröc Vasiliu; Töröc Ioan, servitor; Töröc Alexandru, servitor; Toc George, servitor; Boitor Vasile, servitor; Boitor Ioan, servitor.

Acestea sunt numele participanților la Primul Război Mondial din Tătărești care figurează în documentele Arhivei „Astra” din Sibiu, însă nu corespund în totalitate, în ceea ce privește morții – că aici avem ce compara, cu numele celor înscrise pe *Monumentul Eroilor neamului* din localitate și pe care părintele paroh Florin Libotean îi pomenește de Ziua Eroilor, de Ziua Armatei sau cu alte ocazii în care se fac slujbe de pomenire a morților. Astfel, pe monument sunt inscripționate 27 de nume, în timp ce în documentele de la Sibiu sunt doar 17 morți pe câmpul de luptă și 4 în spitale. Probabil că, la data ridicării monumentului, 1958, cei care s-au ocupat de acest proiect au trecut și foști combatanți dispăruți în primul război, considerându-i, precum am subliniat și eu mai sus, tot eroi căzuți pe front. Mai mult, între încheierea aceluia prim război și ridicarea monumentului sunt nu mai puțin de 40 de ani, memoria colectivă a satului pierzând sau adăugând diverse nume pentru a figura pe acesta, unele poate chiar din interese subiective. Însă ceea ce pare interesant și cumva ciudat este faptul că pe monument figurează nume care nu apar între cei 142 de combatanți consemnați în

documentele de la Sibiu că au plecat din Tătărești, nefigurând la nicio categorie. Este cazul lui Ianoși A. Ioan, Ianoși A. Gheorghe, Moldovan Traian sau Lup Vasile. De asemenea, sunt persoane trecute ca morți sau dispăruți pe listele de la Sibiu, dar nu se regăsesc printre cele înscrise pe monument. Poate că dacă aceste documente de la Sibiu ar fi fost mult mai demult accesibile cuiva interesat din Tătărești, s-ar fi putut corela datele și s-ar fi clarificat aspectele confuze. Dar, cine știe?! Era digitalizării și facilitățile tot mai mari de acces la documente și informații de care nu avea lumea habar în urmă cu ceva ani că există vor scoate la iveală alte părți din acest puzzle! Până atunci, pentru a avea în același material toate numele din Tătărești legate de Primul Război Mondial, redau în cele ce urmează eroii trecuți pe monument, consemnați de noi și în *Jurnalul cimitirelor și monumentelor eroilor* din *Eroii Neamului* nr. 3(20) din 2014, p. 2-6, respectiv în volumul *Pe urme de eroi*, autor subsemnatul, apărut în 2016 la editura Citadela, p. 170: Chevari Ioan, Chevari Ilie, Mesaroș Ioan, Cioară Vasile, Dan Vasile, Vitoc Gheorghe, Silaghi Ioan, Bandula Grigore, Cioară Gheorghe, Ianoși A. Ioan, Ianoși A. Gheorghe, Silaghi Dumitru, Tarța Ioan, Bozga Dumitru, Bozga Vasile, Nicoară Vasile, Bozga Teodor, Nicoară Vasile, Cormoș Traian, Moldovan Traian, Miclăuș Ioan, Nicoară Gheorghe, Pătrașca Ioan, Topan Vasile, Topan Gheorghe, Fabian Mihai, Lup Vasile. Este de remarcat și scrierea diferită a numelor, în special a prenumelor, în sensul că în documentele de la Sibiu sunt Demetriu, Vasiliu sau George, iar pe Monument sunt Dumitru, Vasile sau Gheorghe, distanța în timp spunându-și cuvântul.

Un alt aspect de remarcat este acela că multe nume de familie au dispărut din Tătărești dintre cele ce figurează în liste, eu neținând minte ca acestea să fi existat nici măcar în anii copilăriei mele. Printre acestea aș aminte, Chevari (sau Cövări), Gârdelean, Ianoși, Fabian, Lengyel, Miclăuș, Coza ori Gherman. Bine, acum nici Nicoară, Bozga, Silaghi ori Topan nu mai sunt ca altădată, populația Tătăreștiului primenindu-se destul de mult în ultima vreme, apărând noi familii în locul vechilor băștinași, fie urmași ce și-au schimbat numele prin căsătorie, fie pur și simplu oameni veniți din altă parte și stabilindu-se în casele rămase nelocuite după moartea bătrânilor.

Și o ultimă observație: cu siguranță printre cei ce figurează în aceste documente sunt și locuitori ai cătunului Tireac, filie a Parohiei Tătărești, câteva nume atrăgându-mi atenția în acest sens, respectiv Boitor, Cuha sau Găvrus. De altfel, pe

monument, la inscripționarea numelor eroilor din al Doilea Război Mondial s-a avut grijă ca să fie evidențiați expres și cei din Tireac, la ceilalți aspectul fiind neglijat.

În încheiere, redau un text scris la finalul tabelului și semnat de preotul paroh Cornel Ghitta, de primarul Nicoară Dumitru și de secretarul comunei (semnătură indescifrabilă):

La cele patru puncte date în îndrumare pot ca să răspund la următoarele:

Românii din comună în cursul războiului au dat gratuit pentru spitale: albituri, perini, valuri de pînză: în valoare de 5000-6000 coroane;

Pagube în comună în decursul războiului n'au fost, decât sub bolșevism, care pagube, urcă suma circa 30,000 lei;

Revoluție în comună n'a fost absolute. Gardă națională nu s'a format; a fost însă consiliu național sub prezidența parochului local;

La adunarea dela Alba-Iulia ținută în 1. Dec. 1918 n'a participat nime din comună.

Semnat Tătărești la 22 Ianuarie 1922

Cornel Ghitta
Paroch local

Ss indescifrabil
Secretar comunal

Ss Nicoară Dumitru
Primarul comunei

Județul: Satu-Mare
Comuna: Tătărești
Poporațiunea română: 2800 suflete.

Tablou nominal

despre locuitorii români, cari au luat parte la războiul din anii 1914—1918

Numărul carnet	Numele și pronumele	Născut în comună	Ocupațiunea civilă	Grădinișii avut la mobilă	A fost deosebit cu medalia	A luat parte la războiul împotriva războiului		Scutirea îndreptată în timpul războiului		Nu s-a scutit în timpul războiului		Observare
						în calitate de soldat	în calitate de voluntar	în calitate de medic	în calitate de medic	în calitate de medic	în calitate de medic	
1	Shitta Cornel											
2	Shitta Cornel											
3	Nicoară Nicolae											
4	Boitor Vasile											
5	Boitor Ioan											
6	Chitica Andrei											
7	Cardos George											
8	Ion Vasile											
9	Boitor Vasile											
10	Tătărești George											
11	Chitica Andrei											
12	Nicoară Vasile											
13	Șelagh Vasile											
14	Cuha Ioan											
15	Nicoară Vasile											
16	Chitica Vasile											
17	Cardos Ioan											
18	Chitica Vasile											
19	Șelagh George											
20	Șelagh Vasile											
21	Șelagh Vasile											
22	Boitor Ioan											
23	Boitor Vasile											
24	Boitor Vasile											
25	Ion Vasile											
25						25	2	1	1	192	3	6

Numele și pronumele

comuna

civilă

la mobilă

scutit cu medalia

A luat parte la războiul împotriva războiului

Scutirea îndreptată în timpul războiului

Nu s-a scutit în timpul războiului

Observare

La cele patru puncte date în îndrumare pot ca să răspund la următoarele:

- Românii din comună în cursul războiului au dat gratuit pentru spitale: albituri, perini, valuri de pînză: în valoare de 5000-6000 coroane.
- Pagube în comună în decursul războiului n'au fost, decât sub bolșevism, care pagube, urcă suma circa 30,000 lei.
- Revoluție în comună n'a fost absolute. Gardă națională nu s'a format; a fost însă consiliu național sub prezidența parochului local.
- La adunarea dela Alba-Iulia ținută la 1 Dec 1918, n'a participat nime din comună.

Semnat la Tătărești la 22 Ianuarie 1922

Cornel Ghitta
paroch local

Nicoară Dumitru
primar comuna

EROINELE ROMÂNIEI

Elena Mureșianu – prima româncă pictor profesionist și prima femeie proprietar de ziar din Transilvania

Ing. Dariana GROZA

Am văzut-o prima oară pe Elena Mureșianu tangențial, cu mulți ani în urmă, într-o vizită la Muzeul *Casa Mureșenilor* din Brașov. Pe atunci mă interesau mai mult Andrei Mureșianu și Iacob Mureșianu, acesta din urmă fiind socrul ei. Istoria mi se părea pe atunci scrisă doar de bărbați...

Am revăzut-o însă acum un an, în expoziția „Pentru totdeauna, a Voastră, Elena Mureșianu” pe care Muzeul i-a dedicat-o, cu ocazia centenarului morții, expoziție organizată de curatorul Bianca Micu. M-a însoțit în acea vizită finuța mea de 9 ani Irina Comaniciu. Am citit împreună amănunte din viața Elenei, le-am comentat, a fost o vizită deosebită de altele! Și am decis că da, voi scrie un articol despre femeia specială care a fost Elena Mureșianu.

Elena Mureșianu, născută Popovici (1862-1924), atelier Julius Knauer

Sursa: Arhiva Mureșenilor, Fotografii, clișee, plăci și imagini stereoscopice, nr. inv.10

Și, în timp ce căutam materiale pentru articol, am avut niște surprize care aveau legătură cu acea vizită. În cartea Simonei Stiger, „Asociaționism și emancipare în Transilvania până la primul război mondial” (Editura Fundației Moise Nicoară, 2001) apare la pagina 164 Elisabeta Comaniciu, o stră-străbunică a Irinei, care se implicase activ în satul ei, Veneția, în strângerea de ajutoare pentru ostașii răniți în războiul de independență al României. Ba mai mult, în „Raportul general al Comitetului Reuniunii Femeilor Române din Brașov din 1913-1914” (Tipografia A. Mureșianu: Branisce&Comp, Brașov, 1914) apare Elvira G. Navrea, o altă înaintașă a Irinei. Și nu am putut să nu mă gândesc că cine știe, poate că fetița asta de 9 ani va dori într-o zi să descopere cum a fost viața acestor înaintașe ale ei și să scrie despre ele.

Deși pentru acest articol am consultat diverse surse, trebuie să menționez că informațiile principale le-am găsit în vasta Arhivă a Mureșenilor, pe care am accesat-o în formă digitală pe *Culturalia.ro*. Felicit pe această cale colectivul care s-a ocupat de organizarea și digitalizarea ei!

Cine a fost dar eroina noastră, Elena Mureșianu?

Născută la mijlocul secolului al XIX-lea, în care femeia nu putea avea decât rol de soție sau de mamă, Elena va fi „prima femeie artist profesionist din spațiul cultural românesc”, conform prezentării ei în cadrul expoziției „Un secol de artă brașoveană, 1815-1918” organizată la Muzeul de Artă din Brașov în 2018¹. Se poate observa în afiș că este singura femeie dintre cei 8 pictori aleși pentru expoziție.

Între anii 1884 și 1888 a fost elevă a Școlii de Arte și Meserii a Muzeului Austriac pentru Artă și Industrie din Viena – aceeași instituție în care a studiat și Gustav Klimt – obținând un atestat².

Afișul Expoziției „Un secol de artă brașoveană, 1815-1918” organizată de Muzeul de Artă Brașov în parteneriat cu Muzeul Național de Artă a României, Muzeul Național Bruckenthal, Muzeul Municipiului București, Muzeul Național Secuiesc Sfântu Gheorghe și Muzeul „Casa Mureșenilor” Brașov, 28 septembrie - 11 noiembrie 2018.

Elena Mureșianu a fost, de asemenea, prima româncă proprietar și administrator de ziar și tipografie din Transilvania, între anii 1909 și 1911, când a rămas văduvă - dacă nu considerăm toți anii în care a fost parte activă, alături de soțul ei, la conducerea ziarului *Gazeta Transilvaniei*.

Elena se naște în Brașov, la 13 septembrie 1862, în sânul unei familii de negustori români implicați în viața comunității. Amintesc că această bogată comunitate din Brașov a avut un rol extrem de important în lupta pentru emancipare națională întrucât membrii ei au susținut-o financiar. Datorită lor, mulți tineri au ajuns să studieze în străinătate, ajungând la întoarcerea acasă promotorii progresului în Brașov și Transilvania. Tot acești negustori ajutau financiar asociațiile

studentești ale acestor tineri români, fie în Viena, fie în Budapesta.

Elena este al doilea copil, alături de Maria Lucreția, Veturia, Irene și Ioan, ai familiei Popovici. În fotografia de mai jos Elena este cea din stânga mamei.

„Mama mea se trăgea dintr-un neam de dascăli și slujitori ai altarului cu vechi rădăcini în comunele Țării Bârsei și Cristian, originară după tradiție din Câmpulungul Muscelului. Un înaintaș al ei, Popa Stoica din Râșnov, apărător dârz al ortodoxismului, luase parte la deputațiunea trimisă de românii din Țara Bârsei la împărăteasa Rusiei Elisaveta Petrovna (1741-1762) și care a obținut de la această generoasă fică a lui Petru cel Mare însemnate ajutoare bănești pentru biserica și școlile românești de aici”, spune despre ea fiul Aurel Horea Mureșianu într-o autobiografie păstrată în Arhiva Mureșenilor.³ „Tatăl ei Ioan Popovici, fiul „dascălului Bucur” din Cristian, vrând să se dedice carierei militare, a urmat câțiva timp școala de cadeti din Timișoara, dar luând parte la 1848 ca „comandante al guardiei” românești revoluționare din Banat, a trebuit să-și agonisească traiul pe altă cale, intrând în serviciul unchiului său Iova Popovici, neguțător cu stare la Lugoj și cu rosturi însemnate în viața culturală a românilor de acolo și care și-a testat întreaga avere pentru instituții de folos obștesc”.⁴

Familia Popovici

Sursa: Arhiva Mureșenilor, fond Fotografii, clișee, plăci și imagini stereoscopice, nr. inv. 160

Mama Elenei, Zinca I. Nica (1838-1878)⁵ este cea de-a doua soție a lui Ioan Popovici (1824-1880). Este fiica lui Ioan Nica Nichifor, unul dintre negustorii bogați ai Brașovului, mare patriot, din neamul Nica, una din familiile întemeietoare ale *Casinei Române* din Brașov.⁶

Nu se păstrează multe informații despre primii ani de școală ai Elenei. Știm însă că mama ei moare când aceasta are 15 ani. După 3 ani moare și tatăl, astfel încât, la 18 ani, Elena devine orfană. Ajunge, împreună cu frații ei, în grija bunicii Maria Nica și a unchiului Gheorghe I. Nica. „Sub îngrijirea binevoitoare a bunicii ea și-a putut completa educația și și-a putut cultiva și mai departe talentul ei pentru pictură, așa că ea putu să-și îndeplinească, cu puțina moștenire rămasă de la părinți, dorința ei de a se perfecționa la o academie de pictură din Occident, urmând între anii 1884 și 1888 cu mult zel și cu mult succes cursurile pentru pictură ale secției femeiești a „Școalei de bele-arte a Muzeului pentru Artă și Industrie din Viena”⁷

Elena Mureșianu ajunge deci, în anul 1884, la studii în Viena. În Arhiva Mureșenilor se păstrează multe scrisori din această perioadă, adresate mai cu seamă unchiului ei, Gheorghe I. Nica, pe care-l ține la curent cu viața ei în marele oraș. Acestuia, și nu bunicii, îi povestește cu lux de amănunte detalii din viața de zi cu zi, și nu numai.

Elena Mureșianu

Expoziția „Pentru totdeauna, a Voastră, Elena Mureșianu”, Muzeul Mureșenilor, Brașov, 2024

Scrisorile către unchiul ei încep invariabil cu adresarea iubitoare „Mult stimată nene Ghiță”⁸. În scrisoarea din 14 ianuarie 1885 îi face o dare de seamă despre cum a petrecut sărbătorile Crăciunului și Anul nou, nu înainte însă de a-i mulțumi pentru banii primiți. „Îți mulțumesc Nene Ghiță dragă și îți sărut mâinile cu tăte că nu știu cum merit așa multă bunătate din partea Dumitale. [...] În seara Crăciunului am fost invitată la Mme Popoviciu pentru sărbătoarea bradului, care au păstrat și pentru mine câteva cadouri neașteptate. Ajunul anului nou l-am petrecut aici ear foarte bine. Sterie au aranjat o mică petrecere unde au invitat pe toți românii. [...] Costumul meu a plăcut foarte mult [...] căci pe aici rar să văd costumuri românești”⁹. Apare în această scrisoare prietenul ei Sterie Ciurcu, brașovean și el, medic la Viena, cel care organizase în jurul lui un cerc de români, majoritatea studenți - printre ei Nicolae Teclu, marele chimist. Chiar și Maiorescu ajunge uneori în vizită pe acolo. Între Elena și Sterie Ciurcu se va încheia o prietenie care va dura toată viața. Studenta progresează repede în studiul picturii și este apreciată în școală. Pe 29 octombrie 1885 îi scrie, printre altele, unchiului: „Săptămâna trecută au fost la Muzeul nostru expoziția de desene ale elevilor și elevelor și de la mine au fost 4 desene espuse, m’am mirat când am văzut că sunt 4 la număr, căci nu s-au expus de la tóte [...] numai un desen sau 2”¹⁰

În 1886 pictează pentru Regina Elisabeta 2 tablouri, care „reprezintă păsări de baltă, de soiul cocostârcului”¹¹.

Cei 4 ani de studiu zboară repede și Elena ajunge, în 1888, la momentul în care ar trebui să continue studiile de pictură. Dar nu mai are bani și ar avea nevoie de o bursă, deoarece femeile nu erau admise la „școala publică de figurale pentru dame”¹² din Viena. Pentru continuarea studiilor ar trebui să-i plătească profesorului ore în particular¹³. Încearcă prin diverse căi să obțină bursa dar nu reușește.¹⁴ În același timp, realizează că foarte greu ar reuși să-și câștige existența din artă, după cum subliniază fiul ei în autobiografia sa.¹⁵

Din ultimul an de studii datează lucrarea sa de referință, *Arme bosniace*, aflată actualmente la Muzeul de Artă din Brașov.

Arme bosniace, tehnică mixtă pe hârtie groasă, 95x70 cm, 1888, Muzeul de Artă Brașov. (imagine din Expoziția „Pentru totdeauna, a Voastră, Elena Mureșianu”, Muzeul Mureșenilor, Brașov, 2024)

Urmarea este previzibilă. În toamna lui 1888 se întoarce la Brașov unde o așteaptă o cerere în căsătorie. Peșitorul nu este nimeni altul decât Aurel Mureșianu, redactorul și proprietarul ziarului *Gazeta Transilvaniei*, fiul lui Iacob Mureșianu. Tatăl, figură marcantă a Brașovului, publicist, om politic, poet, profesor, fondatorul Gazetei, inițiatorul, printre altele, a Reuniunii Femeilor Române din Brașov în 1851, murise cu un an înainte, lăsându-și fiul la conducerea ziarului.

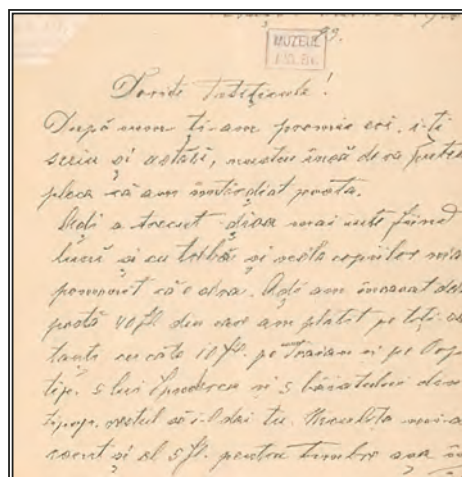
Aurel Mureșianu a fost primul ziarist profesionist din Transilvania, redactor-șef al *Gazetei de Transilvania*. Este doctor al Facultății de Drept din Viena și unul dintre fondatorii Partidului Național Român. Va fi unul din avocații *Memorandiștilor* la proces.

O cunoștea pe Elena încă dinainte ca ea să ajungă la studii în Viena. De fapt, fusese cel care îl convinsese pe unchiul Elenei să o lase să-și continue studiile la Viena. „Dumitale îți voi mulțami întotdeauna căci numai după propunerea ce ai facuto Dumneata Unchiului meu - să-mi permită să studiez - dânsu au luat inițiativa”.¹⁶ Cei doi se căsătoresc la 21 octombrie 1888. Mireasa avea 26 de ani, iar mirele 41.

Din multele scrisori pe care și le-au adresat unul altuia pe parcursul celor 21 de ani de căsătorie reies dragostea, respectul și mai ales încrederea. Și-au lăsat unul altuia o independență neobișnuită în acele vremuri – mai ales independența Elenei.

O scrisoare a ei din 21 noiembrie 1899 este relevantă în acest sens. Îi scrie soțului, „Ce mai faceți voi? Deja mi-e dor de casă, adecă nu de casă, dor de voi. Vedi (Vezi) dragul meu că cu tôte că mereu îți cânt ca m-aș tot duce, să scap de casă, acum văd că e un lucru firesc, căci grijile și vârtejul casei mă obolesc și e foarte natural ba chiar necesar să plec pentru ca să-mi revin nițel. Și numi trebuie nici odată mult mi-ajung câteva zile (zile) pentru ca ear cu bucurie se mă gândesc la reîntôrcere și cu plăcere să i-au frâiele în mână. Asta-i așa de necesar, câte o asemenea excursiune, ca somnul după o zi obositoare.”¹⁷

Formulele de adresare ale celor doi soți sunt mereu pline de iubire, indiferent dacă vorbesc despre nimicuri cotidiene sau despre lucruri serioase, cum ar fi administrarea ziarului.

Scrisoare a Elenei Mureșianu către Aurel Mureșianu, 24 ianuarie 1899 Arhiva Mureșenilor, nr.inv. 00992

Correspondența dintre cei doi soți este atât de bogată din mai multe motive. Unul este acela că Aurel pleca des de acasă ca să strângă personal banii de abonamente, după cum povestește Sextil Pușcariu: „Abonații ei (ai *Gazetei*, n.r.) nu erau platnici prea buni și directorul ei trebuia de multe ori să umble singur să încaseze abonamentele.”¹⁸

Al doilea motiv este unul personal. Elena are nevoie de relaxare, de a-și „încărca bateriile” departe de casă¹⁹. Aurel are nevoie să-și îngrijească sănătatea, mai ales în ultima parte a vieții.²⁰

Al treilea motiv ni-l prezintă tot Sextil Pușcariu în cartea sa: „Din cauza proceselor de presă, deși *Gazeta* nu avea așa multe ca alte foi, și a inovației de a scoate duminica un număr dublu,

pentru țărani, cu un material bogat și cu un preț mai ieftin, cheltuielile creșteau și nu se acopereau din veniturile tipografiei proprii.”²¹

De-a lungul anilor, lui Aurel Mureșianu i s-au intentat de către autoritățile maghiare mai multe procese, toate datorate articolelor de opinie pe care el le scria în fiecare număr al ziarului, deși în realitate „vina” sa era lupta pentru emancipare națională. Nu a renunțat să scrie articolul de opinie nici când era deja bolnav, în ultimii ani ai vieții.²² Toate au avut ca rezultat plata unor amenzi usturătoare - dar uneori și detenție la penitenciarele din Cluj sau Seghedin.²³

De oriunde s-ar afla, deci, Aurel îi scrie Elenei cum să rezolve diverse probleme apărute la ziar.^{24,25} Așa se familiarizează ea cu administrarea unui ziar – ceea ce va aplica ani mai târziu, după moartea soțului ei. De la rolul inițial de „secretară”, care primește și transmite ordine, Elena ajunge să facă propuneri în cadrul administrării ziarului. În scrisoarea din 22 octombrie 1899, pe lângă diversele informații despre ziar, ea îi propune soțului - aflat la Breaza în drum spre București – să angajeze un contabil care să-i urmărească pe lucrători.²⁶ Dintr-o altă scrisoare din 1898 – trecuseră iată, 10 ani de la căsătoria lor – aflăm că este nemulțumită de redactor.²⁷

Trebuie spus că a lucra cu Aurel Mureșianu nu era un lucru ușor. Sextil Pușcariu spune despre el că „Dacă, Aurel Mureșianu, ca om, trecea de fantast, și ca jurnalist, de ceva cam greoi, un lucru îi recunoșteau și adversarii, că a rămas consecvent, păstrând cu sfințenie tradiția foii Mureșenilor și ținând cu respect la misiunea de apostol al jurnalistică române din Ardeal.”²⁸ Fiul lui, Aurel Horea, accentuează și el caracterul tatălui său: „Tatăl meu fiind foarte mult ocupat cu ziarul său în care nu apărea nici un rând fără știrea și controlul lui[...]”²⁹ Ca s-o implice pe soția lui în rezolvarea treburilor ziarului, cu siguranță o considera la nivelul lui, ceea ce dovedește nivelul intelectual înalt al Elenei Mureșianu.

Imaginea de mai jos ilustrează modelul de cuplu al vremurilor în care a fost făcută: bărbatul, chiar dacă este bolnav, are frâiele și pare că îi dictează soției, care îl ascultă docilă, ce are de făcut. Dacă nu s-ar fi păstrat corespondența dintre cei doi soți, probabil s-ar fi putut considera că imaginea reprezintă chiar relația dintre cei doi. Dar

scrisorile spun altceva, că ei erau o echipă perfectă, cu roluri active ambii, atât în plan personal, de familie, cât și în cel legat de administrarea ziarului.

*Aurel și Elena Mureșianu, 1908, Atelier fotografic Julius Knauer
Arhiva Mureșenilor, fond Fotografii, clișee, plăci și imagini stereoscopice, nr.inv. FF1496*

La moartea soțului, pe 20 iunie 1909, Elena Mureșianu va prelua conducerea integrală a *Gazetei Transilvaniei*. Timp de 2 ani, până în 1911, va fi singura proprietară a ziarului, după cum rezultă din frontispiciul ziarului. Vor fi 2 ani grei, de probleme infinite, care mergeau de la lipsa de bani la diversele procese care continuau să curgă. Abonații se împuținaseră între timp, odată cu apariția ziarului *Tribuna* din Sibiu, încă din timpul vieții lui Aurel Mureșianu. Copiii au nevoie de bani, mai ales Aurel, de multe ori nesăbuit cu cheltuielile, în opinia mamei sale. Munca de manager e uneori în conflict cu cea de mamă bună.³⁰

Elena ar fi vrut să păstreze ziarul pentru fiul ei, așa cum îl păstrase și socrul ei pentru fiul lui. Dar, în 1911, situația devine extrem de complicată și este nevoită să vândă *Gazeta Transilvaniei* Societății de comandită al cărui președinte era Nicolae Vecerde. „Vecerde încă n’a venit să facem contractele, dar sper să vină[...]. Voi căuta să nu fiu prea scrupuloasă, fac să termin mai iute căci nu mai pot să port așa o sarcină mare pe umerii mei”³¹.

*Gazeta Transilvaniei
Sursa: Expoziția „Pentru totdeauna, a Voastră, Elena Mureșianu”, Muzeul Mureșenilor, Brașov, 2024*

Dar Elena nu era doar soție – era și mamă. Pentru ea, cei doi copii, Aurel Horea (Riculeț) și Aida Elena (Tuca, Ilenuța), erau partea cea mai importantă a vieții, dedicându-le o mare parte din timpul și energia ei.

A fost educatorul lor, cum se aștepta de la o femeie a timpurilor ei. „Educațiunea noastră a rămas mai mult în sarcina mamei care ne ducea vara nu la băi luxoase ci în câte-un sat din împrejurimile Brașovului. Era un suflet bun care ne încânta cu poveștile ei bătrânești pline de farmec și care a trezit în mine de timpuriu dragostea pentru limba românească și simțul pentru artă și pentru frumos.”³² Copiii sunt parte integrantă în toate scrisorile ei, când ea scrie tatălui adaugă și ei câteva rânduri pentru a-i bucura acestuia inima.³³ A întreținut cu copiii o lungă corespondență de-a lungul anilor, deoarece amândoi au făcut studii în străinătate. Aurel Horea, istoric, scriitor și jurnalist, a studiat litere și filozofie în Leipzig, iar mai apoi istorie și diplomatie la Paris. Aida Elena a studiat la Conservatorul de muzică din Praga.

Scrisorile ei sunt pline de sfaturi, uneori spuse într-o manieră amuzantă. ”Ne pare bine că te știm așezat în orașul în care să te îndopi cu știință și pe urechi și pe nas și pe gură ca să meargă cât de multă sus la creier ca cu timpul să ai de unde să tot storci.”³⁴

O altă fațetă a Elenei Mureșianu este cea a implicării în lupta pentru emancipare națională.

În 1894, în timpul procesului *Memorandiștilor*, ea este cea care propune înființarea unui comitet politic, format din doamne române. „Femeia română din Ardeal ca întotdeauna n’a rămas invizibilă față de acest act de nedreptate săvârșit de oligarhia maghiară, dând dovadă de cea mai îndrăzneată manifestare a feminismului său național, prin organizarea unui comitet politic de doamne, înființat în Brașov. Această inițiativă a fost luată de Elena Mureșian, soția vrednicului stegar național Aurel Mureșian, prin o consfătuire cu un grup de doamne, într-unite în casa d-sale.”³⁵

Doamnele hotărâsc să ofere președinția comitetului Elenei B. Baiulescu, soția protopopului Bartolomeu Baiulescu și mama Mariei Baiulescu. Elena dorește să fie secretara comitetului, în care calitate redactează manifestul comitetului. „Inima de mamă a poporului român se

strânge de durere când vă vede pe voi, aleșii săi, pe urgisita cale către lanțurile temniței. Cine ar putea să resimtă mai cu sfâșiere durerea aceasta decât noi, mamele române? [...]”³⁶

Trebuie menționat că ideea comitetului era periculoasă, fiind la marginea legalității. Din această cauză nu au intrat în Comitet membrele active ale Reuniunii Femeilor Române din Brașov, pentru a evita desființarea acesteia. Soțul Elenei Mureșianu era oricum avocatul apărării în proces, așa că ea era oricum vizată. Iar alegerea Elenei B. Baiulescu a fost calculată, protopopul era o personalitate din Brașov greu de atins.

Scopul Comitetului Național al femeilor Române a fost de a contacta cu toate cercurile românești din Ardeal și Ungaria, pentru a produce o mișcare de opinie favorabilă *Memorandiștilor*. Ea s-a și materializat, organizându-se evenimente naționale în diverse puncte din Ardeal și nu numai, fiind prima organizație care a făcut legătura oficială între organizațiile din Ardeal și din Regat. Dar Comitetul și-a lărgit raza de acțiune trimițând adrese de mulțumire „grupurilor filoromânești din Franța, Italia, Belgia, Spania și Anglia.”³⁷, ceea ce a internaționalizat procesul. Ba mai mult, „Comitetul damelor[...] au hotărât să bată monede cu data de 7 mai 1894 pe care să le poarte ca decor.”³⁸, monedă al cărui design a fost realizat de Elena Mureșianu.

Elena a fost și membră a Reuniunii Femeilor Române din Brașov. Ea va crea pentru asociație în mai multe rânduri macheta pentru invitațiile la Balul Reuniunii, organizat în fiecare an la Reduta.³⁹

A fost membră, de asemenea, a mai multor asociații din Brașov, *Societatea pentru înfrumusețare din Săliște*, *Clubul sportiv Colțea*, *Liga tinerimii pentru dezrobirea românului*, *Graiul Românesc*, fiind și președinta societății *Profilaxia tuberculozei din Brașov*.⁴⁰

„A avut și talent liderar. La 1884 ea a făcut parte din Societatea literară a domnișoarelor române din Brașov, a publicat foiletoane în *Gazeta Transilvaniei* și a tradus și localizat mai multe piese de teatru care s’au jucat mai ales de asociațiile de diletanți români din Ardeal”⁴¹

A colaborat cu diverse alte asociații. În 1906, de exemplu, a donat Despărțământului ASTRA

din Brașov 2 exemplare din Carnetul-roșu de Moșul.⁴²

Pentru munca ei în îngrijirea răniților în războiul pentru recucerirea Transilvaniei din 1919, a fost decorată cu Ordinul „Crucea Regina Maria”.⁴³

Dar, cu toate aceste roluri diverse pe care și le-a asumat de-a lungul vieții ei, Elena Mureșianu nu a abandonat niciodată pictura. Lucrări ale sale de după perioada de studiu din Viena se află astăzi la Muzeul de Artă din Brașov. Și-a făcut autoportretul, portretele copiilor când erau mici, al fiului tânăr, diverse naturi statice sau peisaje. Un loc aparte în munca ei îl ocupă portretele

unor reprezentanți de seamă ai luptei de emancipare naționale expuse în sala istorică a *Băncii Economul* din Cluj, prima instituție de credit și economii românească din oraș, constituind de fapt majoritatea lucrărilor expuse acolo.⁴⁴

A fost distinsă cu medalia de argint la Expoziția Cooperatorilor din România, organizată la București în 1897.⁴⁵

Elena Mureșianu s-a stins din viață în 1924 și este înmormântată în Cimitirul Groaveri din Brașov. A fost o mare româncă, un exemplu de urmat nu doar pentru contemporanele ei, ci și pentru generațiile următoare.

Note

1. Expoziția „Un secol de artă brașoveană, 1815-1918” organizată de Muzeul de Artă Brașov în parteneriat cu Muzeul Național de Artă a României, Muzeul Național Bruckenthal, Muzeul Municipiului București, Muzeul Național Secuiesc Sfântu Gheorghe și Muzeul „Casa Mureșenilor” Brașov, 28 septembrie - 11 noiembrie 2018.
- 2,39,40. Expoziția „Pentru totdeauna, a Voastră, Elena Mureșianu”, Muzeul „Casa Mureșenilor”, Brașov, 2024
- 3,4,7,15,29,32,41. Arhiva Mureșenilor, Fond *Mureșeni*, *Autobiografie Aurel Horea Mureșianu*, nr.inv. 12327
5. Sextil Pușcariu, *Spîța unui neam din Ardeal*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1998, p.242
6. Ion Colan, *Casina Română, 1835-1935*, Institutul de arte grafice „Astra” Brașov, 1935
- 8,9. Arhiva Mureșenilor, Fond *Mureșeni*, *Scrisoare a Elenei Popovici către Gheorghe I. Nica*, nr.inv.00720
10. Arhiva Mureșenilor, Fond *Mureșeni*, *Scrisoare a Elenei Popovici către Gheorghe I. Nica*, nr.inv. 01620
11. Arhiva Mureșenilor, Fond *Mureșeni*, *Scrisoare a Elenei Popovici către Gheorghe I. Nica*, nr.inv. 01647
- 12,13. Theodora-Eliza Văcărescu, Ana-Maria Teodorescu, *Profil în perspectivă. Epistolar Elena Mureșianu*, București, 2023, pag. 66
14. Theodora-Eliza Văcărescu, Ana-Maria Teodorescu, *Profil în perspectivă. Epistolar Elena Mureșianu*, București, 2023, pag. 86
16. Arhiva Mureșenilor, Fond *Mureșeni*, *Scrisoare a Elenei Popovici către Aurel Mureșianu*, nr.inv. 01483
- 17,19. Arhiva Mureșenilor, Fond *Mureșeni*, *Scrisoare a Elenei Mureșianu către Aurel Mureșianu*, nr.inv. 01413
- 18,21,22,28. Sextil Pușcariu, *Brașovul de altădată*, Editura Dacia Cluj-Napoca, 1977, pag.288
20. Arhiva Mureșenilor, Fond *Mureșeni*, *Scrisoare a lui Sterie Ciurcu către Elena Mureșianu*, nr.inv. 02090
23. Arhiva Mureșenilor, Fond *Mureșeni*, *Scrisoare a lui Aurel Mureșianu către Elena Mureșianu*, nr.inv. 01351
24. Arhiva Mureșenilor, Fond *Mureșeni*, *Scrisoare a lui Aurel Mureșianu către Elena Mureșianu*, nr.inv.01367
25. Arhiva Mureșenilor, Fond *Mureșeni*, *Scrisoare a lui Aurel Mureșianu către Elena Mureșianu*, nr.inv. 01359
26. Arhiva Mureșenilor, Fond *Mureșeni*, *Scrisoare a Elenei Mureșianu către Aurel Mureșianu*, nr.inv. 00991
27. Arhiva Mureșenilor, Fond *Mureșeni*, *Scrisoare a Elenei Mureșianu către Aurel Mureșianu*, nr.inv. 01402
30. Theodora-Eliza Văcărescu, Ana-Maria Teodorescu, *Profil în perspectivă. Epistolar Elena Mureșianu*, București, 2023, pag. 117
31. Arhiva Mureșenilor, Fond *Mureșeni*, *Scrisoare a Elenei Mureșianu către Aurel Horea Mureșianu*, nr.inv. 01727
33. Theodora-Eliza Văcărescu, Ana-Maria Teodorescu, *Profil în perspectivă. Epistolar Elena Mureșianu*, București, 2023, pag. 96
34. Arhiva Mureșenilor, Fond *Mureșeni*, *Scrisoare a Elenei Mureșianu către Aurel Horea Mureșianu*, nr.inv. 14793
- 35,36,37. Arhiva Mureșenilor, Fond *Mureșeni*, *Universul*, nr. 164,1934, nr.inv. 18638
38. Simona Stiger, *Asociaționism și emancipare în Transilvania până la primul război mondial*, Editura Fundației Moise Nicoară, 2001, pag.174
42. Anuarul ASTRA, nr. III, maiu-iunie, 1906, Tiparul tipografiei arhidiecezane Cluj
44. Arhiva Mureșenilor, Fond *Mureșeni*, Articol „Elena Mureșianu - activitatea artistică și filantropică a dnei Mureșianu”, apărut în ziarul *Înfrățirea*, an IV, nr. 1109 din 24 iunie 1924
- 43,45. Arhiva Mureșenilor, Fond *Mureșeni*, Anunț comemorare Elena A. Mureșianu, nr.inv. 17713

Maria Mateșan, considerată a doua parașutistă a României, s-a născut la Racșa, județul Satu Mare

Dr. Marta CORDEA

Biblioteca Județeană Satu Mare, secția Colecții speciale

Despre Smaranda Brăescu, prima parașutistă româncă cu brevet internațional și prima campioană mondială din România la parașutism, care a participat și la un important eveniment aviatic din anul 1930 organizat la Satu Mare, am mai avut prilejul să scriem. Aceasta, după cum se știe, a obținut în 1931 recordul mondial feminin la salt cu parașuta (a efectuat un salt de la 6.000 m - fără mască de oxigen), iar în 1932 a obținut recordul mondial absolut în SUA (cu un salt de la 7.233 m)¹.

Recordul Smarandei Brăescu a „găsit imitatoare”, după cum titrează presa vremii, gășind o concurentă în persoana Mariei Mateșan, o tânără, orfană de război, născută tocmai în Racșa, județul Satu Mare.

Povestea ei este cuceritoare... cum impresionantă este și insistența cu care a bătut la porțile succesului, cumpărându-și, din fonduri obținute cu multă trudă, o parașută spre a-și urma visul, acela de a se lansa cu parașuta!

Spre bucuria noastră, după mai multe căutări, am reușit să găsim data exactă a nașterii ei la Racșa, în Registrul de stare civilă și parochial, împreună cu informațiile privind numele părinților și al nașilor.

Maria Mateșan s-a născut la 22 iunie 1910 în Racșa, județul Satu Mare, fiind botezată la 23 iunie 1910, tată fiindu-i Costan Mateșian, cantor local și mamă Floarea Cosma. Nași i-au fost parohul local Vasile Erdös și soția Irinca Anderco².

În familia lor avea să se nască, la 8 septembrie 1911, fiul Valeriu-Vasile. Botezul a fost oficiat tot de către parohul Vasile Erdös, nași fiind Vasile Kerekes și Floarea Ardelean, locuitori din Apa³.

Pentru a-i contura alte date biografice, am recurs la interviurile apărute în presa vremii. Am aflat că și-a pierdut tatăl pe când avea doar 6 ani, fiind orfană de război. A copilărit la Racșa și a urmat o parte a studiilor primare la Satu Mare, în anul școlar 1920-1921 fiind elevă în clasa IV-VI

la Școala Națională Română nr. 1 (actuala Școală Gimnazială „Grigore Moisil”), avându-l învățător pe Andrei Soran. Studiază la școala normală din Oradea și apoi într-o mănăstire catolică din Satu Mare, prin grija unui unchi. Din cauza îmbolnăvirii mamei sale, căreia i-a donat sânge, salvându-i viața, a ieșit din mănăstire, unde nu s-a mai întors. După absolvirea unei școli profesionale, a devenit funcționară la Poșta din Cluj, transferându-se apoi la Telecomunicațiile bucureștene.

O excursie la Budapesta, alături de maicile catolice, întâlnirea cu un prieten al tatălui său, dar și vizionarea la cinema a unui film la modă pe atunci, având-o ca protagonistă pe Vilma Bánky (probabil filmul mut „The Magic Flame”⁴) - interpretă a unei artiste de circ care se arunca cu parașuta, i-au dat aripi spre a-și făuri un vis ieșit din comun!

Revista „Realitatea ilustrată” i-a luat un interviu mai amplu, la scurtă vreme după debutul ei în 14 septembrie 1930 și i-a publicat două fotografii, dintre care una color, așezată chiar pe prima copertă (fotografie pe care o atașăm și noi textului nostru). Iată ce declară Maria Mateșan în acest interviu: „Sunt orfană de război, domnule, și

24	22	23	Maria Mateșan	Costan Mateșian	Irinca Anderco	Valeriu Vasile	Vasile Kerekes	Floarea Ardelean	8 septembrie 1911	Parohul Vasile Erdös	Nași Vasile Kerekes și Floarea Ardelean	14 septembrie 1930	Realitatea ilustrată
----	----	----	---------------	-----------------	----------------	----------------	----------------	------------------	-------------------	----------------------	---	--------------------	----------------------

am fost crescută într-o mănăstire din Satu-Mare. La vârsta de 14 ani, maicile catolice ne-au dus într-o excursiune la Budapesta, unde am asistat la un meeting de aviație. Acolo am întâlnit pe un fost bun prieten al tatei, colonel-aviator, care m-a plimbat pentru prima oară cu avionul. Eram atât de sigură de mine, încât nici în timpul acrobațiilor, n-am simțit frică. Ieșind din mănăstire, am intrat la școala profesională, unde pentru a mă întreține, coseam șorțuri și rochii colegelor mele. Apoi am fost numită la stat, ocupând un post de telefonistă la Cluj. De-atunci am început a da târcoale aerodromului, căci simțeam că am vocația profesiei de parașutistă. Desigur că acolo – după vechiul obicei, - am fost luată în răs și văzând că nu pot obține nici un rezultat la Cluj, mi-am cerut transferarea la București, transferare aprobată după multe intervenții. Acum lucrez la oficiul telefonic”.

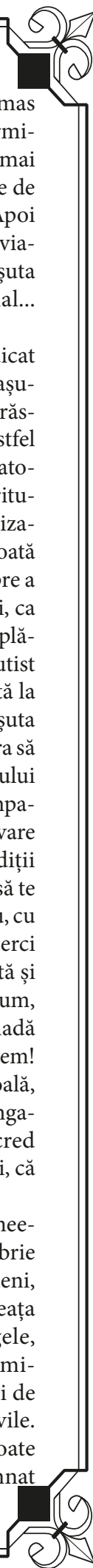
Despre modalitatea de a-și procura o parașută povestește următoarele: „Mi-am cumpărat-o cu mari greutate și după îndelungate privațiuni, de tot ce se numește distracție sau trai bun. Vedeți că și acum locuiesc la un cămin al unei asociații de binefacere, unde și mănânc. Parașuta m-a costat 40.000 lei, pe care numai eu știu cum i-am strâns. Dar este ultima perfecțiune și sunt foarte mulțumită de ea. La direcțiunea aviației civile, ca și la aerocluburile din București, am fost primită foarte bine, și tratată cu multă înțelegere și considerație. Înainte de a mă arunca pentru prima dată, s-a făcut experiența cu parașuta mea, care era lansată din avion, cu saci de nisip”⁵.

Reporterul, Liviu Miron, a reușit să surprindă profilul ei, moral și fizic, încă de la primele sale rânduri: „O fată tânără de tot, poate

prea tinerică, pentru multiplele-i ocupații. Și din cauza acestora, e foarte greu de găsit. Când nu se lansează cu parașuta, răspunde aferată la cererile abonaților serviciului telefonic al poștei centrale, își pliază enorma umbrelă, trece în revistă aerocluburile de diverse culori, primește felicitări și bonboane, se antrenează la aerodrom, împarte zâmbete, etc., etc. Abia s-a întors de la Cernăuți și am pornit iar goana după ea. În sfârșit am găsit-o acasă, la căminul «Asociației Amicale Tinerelor Fete», din str. Barbu Catargiu. Un internat auster, cu un regulament interior mai sever decât cel al unei mănăstiri, local ale cărui porți se închid ermetic la orele 9 jumătate seara. Deci, timpul este foarte scurt. Examinez «subiectul». Mărunțică, brunetă și sfoasă, d-ra Mateșan, - care n-are decât 18 ani, - prezintă ceva din modestia rustică, în toată înfățișarea ei. Vorba-i pare un ciripit de ciocârlie, cu care se complace în înălțimile din care se lansează”⁶.

Întrebată fiind ce senzații are în momentul când se lansează cu parașuta, Maria Mateșan, declară: „N-am absolut nicio senzație. Deschid ușa cabinei, las scărița din metal, pe care o pun pe un picior, întind brațele și mă arunc în gol cu fața în jos. Cei 20 de metri pe care-i parcurg până la deschiderea umbrelei, nici nu-i sesizez. Apoi simt o scuturătură bruscă. Parașuta s-a deschis și mă aruncă de câteva ori la dreapta și la stânga. În acest timp am dureri mari, din cauza centurei, care nu este prevăzută cu quillotă pentru picioare. După câteva balansuri, poziția mi se stabilizează și pot privi în toată liniștea câmpul, pe care urmez să aterizez. Lansarea necesită oarecari calcule de distanță, căci aterizarea normală, la punct fix, depinde de direcția și puterea vântului. Nimic mai impresionant, ca mulțimea care te urmărește de jos, care aleargă spre locul de aterizare și care te primește cu urale, în momentul în care ai atins solul. Tot picajul nu-l simt. Nici nu-mi dau seama că mă cobor. Doar când ajung la aproximativ 50 m. înălțime, văd că mă apopiu cu iuțeală de pământ. În clipa când îl ating, las picioarele moi și dau drumul centurei. Parașuta se mai târăște câțiva metri și dacă n-aș descheia centura, aș risca să fiu lovită de pietre sau de glodurile de pământ”⁷.

Detalii legate de viața sa și despre vicisitudinile de a-și împlini visul, găsim și în interviul luat de cotidianul „Dimineața”: Reporter: „Ce vârstă aveți?” Maria Mateșan: „Ce importanță are. Am 20

de ani. Te rog însă să nu mai spui la nimeni. Nu-mi convine să se știe, pentru mai târziu...”. R.: „Dar cum v-ați gândit să vă faceți parașutistă?” M.M.: „Ca să afli asta, trebuie să încep de la naștere. Am văzut lumina zilei în comuna Racșa din județul Satu Mare. Am avut o copilărie tristă. La 6 ani am rămas orfană de tată. A murit în război. Am urmat școala primară din Oradea și apoi școala normală. Un unchi, pentru ca să scape pe mama de griji, m-a dat la o mănăstire. Nu mă simțeam deloc bine între ziduri... Eram de 14 ani, când mama s-a îmbolnăvit grav. Numai o transfuzie o putea scăpa. Mi-am oferit sângele și mama s-a însănătoșit. Nu m-am mai dus înapoi la mănăstire. M-am dus în schimb la cinematograful. Rula un film de aviație. Rolul principal era deținut de Vilma Bánky, care trebuia să se lanseze cu parașuta. Am fost foarte emoționată. Am tremurat în tot timpul aruncării. Când a ajuns cu bine jos am răsuflat ușor. Dar din acest moment a pus stăpânire pe mine gândul să mă fac și eu parașutistă. Am plecat la Cluj. Primul drum l-am făcut la aerodrom. Când i-am spus comandantului aerodromului dorința mea, m-a dat afară, mi-a interzis să mai calc pe acolo, recomandându-mi să-mi văd de carte. Am plecat la București. Am bătut pe la ușile mai multor instituții aviatice. Ca să scape de mine, unul mi-a spus să-mi cumpăr parașută și apoi îmi va aproba lansarea. Mi-am cumpărat parașută și am studiat mai multe tratate de specialitate. După multe greutăți am fost supusă la un examen”⁸.

Și unul dintre jurnaliștii ziarului sătmărean, „Szamos”, a reușit să îi ia un interviu intitulat „De la Racșa până la parașută. O fată originară din Racșa, vrea să doboare recordul mondial la săritura cu parașuta. Interviul cu o femeie curajoasă, care și-a propus ca țel, ca în decurs de patru ore să sară de 20 de ori cu parașuta din avion”. Interviul a fost luat în gara din Satu Mare, Maria Mateșan îndreptându-se de la Sighet spre București. Și reporterul maghiar a fost cucerit de frumusețea ei, de fruntea înaltă, ochii negri, alura de sportivă. Întrebată fiind despre datații privind viața sa, a răspuns următoarele: „Viața mea e puțin ciudată. E un joc grotesc al sorții. M-am născut în satul Racșa, în județul Satu Mare. Mi-am petrecut copilăria acolo, în mândra vale a Oașului. Ce săraci eram și ce fată slabă și slăbită eram... Dacă îmi amintesc bine, aveam șase ani. Pe o vreme urâtă și ploioasă de august, mama s-a dus la preot, unde

a auzit că tatăl meu căzuse în război. Am rămas orfană... Am mers la Oradea, unde mi-am terminat școala, am urmat școala de învățători și mai târziu — aveam nevoie de bani, aveam nevoie de pâine — am devenit funcționară la poștă... Apoi m-am angajat la București, unde am devenit aviator... Pe 14 septembrie 1930, am sărit cu parașuta pentru prima dată la un miting internațional... Sărisem deja cu parașuta de șapte ori...”⁹.

Sorin Turturică reproduce un text dedicat încercărilor Mariei Mateșan de a deveni parașutistă, spunând că „refuzurilor politicoase le-a răspuns cu insistență, iar ironiilor cu lacrimi; astfel s-a pus singură în situația de a-i asculta pe amatorii de lungi și prea puțin subtile teorii ale chibritului”¹⁰: „Puțin ne-ar păsa de visurile d-tale, realizabile sau imposibile, dacă nu ne-ai veni pe cap toată ziua, să ni le înfățișezi și să ne ceri ajutorul, spre a le realiza prin noi! De ce suntem noi vinovați, ca să-ți dăm concursul, și apoi tot noi să avem neplăceri? Căci, să știi dumneata, meseria de parașutist e riscantă, riscantă la maximum, riscantă sută la sută, dacă vrei. Altceva e să te arunci cu parașuta atunci când un avion te lasă și nu mai poți spera să ajungi cu el la pământ. Te încredințezi singurului mijloc care ți-a mai rămas: pânzei și sforilor împachetate într-un sac, ce ține loc colacului de salvare de pe vapor. Vreau să spun că în aceste condiții n-ai ce pierde. Dar știi dumneata ce înseamnă să te arunci pentru plăcerea de a te arunca, continuu, cu parașuta? Ai scăpat odată, de două ori, mai încerci odată, încă odată și încă odată... Ei bine, odată și odată, din tânără și drăguță, vioaie cum ești acum, vom fi siliți să strângem de pe un câmp o grămadă de material inform, să ne pară rău și să te plângem! Te rog mult chiar, vezi-ți, domnișoară, de școală, dacă ești școlăriță, sau de funcție, dacă ești angajată pe undeva! Prețuiește sfaturile mele și cred că vei recunoaște mai târziu, când te vei liniști, că numai spre binele dumitale am vorbit”¹¹.

Într-adevăr, debutul ei a avut loc la „meetingul” de aviație de la Băneasa din 14 septembrie 1930, la care au asistat peste 20 de mii de oameni, care au urmărit, fără întreruperi, de dimineața până seara programul. Au participat Regele, Regina Maria, principele Nicolae, primul-ministru Iuliu Maniu, alți miniștri, subsecretari de stat, plenipotențieri, autorități militare și civile. Meetingul de aviație de la Băneasa, la care toate probele au fost bine executate, a fost consemnat

de presa centrală, cu specificarea debutului Mariei Mateșan, purtând subtitlul „Debutul unei parașutiste”: „La ora 3 și jumătate au fost lansate două parașute. Cu ele au scoborât parașutistul Brătescu și d-ra Mateșan, o nouă parașutistă româncă. D-ra Mateșan a făcut erii pentru prima oară o aruncare în public. D-sa este funcționară la poșta centrală din București. Ni s-a povestit că de câteva ori tânăra funcționară a rugat pe comandantul unui grup de aviație să-i îngăduie să facă exerciții de parașută. Cum ofițerul a refuzat să-i pună la îndemână umbrela necesară, d-șoara Mateșan a hotărât să-și vândă o mică moștenire. Cu banii rezultați din vânzare și-a cumpărat o parașută și zilele trecute s-a prezentat din nou comandantului. În sfârșit ieri și-a văzut visul împlinit. Numai că aruncarea d-sale din avion ne-a dat tuturor puțin mai multă emoție decât ne-a dat colegul său Brătescu. D-șoara Mateșan s-a lansat dela 1000 m. Primele sute de metri le-a parcurs cu umbrela închisă. A fost un minut de panică. Chiar aviatorii au avut o clipă convingerea că parașuta nu se va desface. De abia după cinci sute de metri s-a desfășurat și aterizarea a urmat normală”¹².

Și anterior acestui moment, presa consemna despre încercările Mariei Mateșan de a se lansa din înaltul cerului: „O fată care vrea să sboare cu parașuta. S-a prezentat la redacția noastră o d-ră, Mateșan Maria, care ne-a făcut cunoscută dorința d-sale de a zbura cu parașuta, spunându-ne că a mai făcut exerciții de acest fel la Budapesta. Transmitem această dorință celor în drept”¹³.

Pentru că debutul ei a impresionat, a fost

invitată să participe și la alte spectacole aeriene din Cluj, Chișinău (1930), Craiova, Turnu-Severin¹⁴ etc.

În septembrie 1930 „Lupta” consemna participarea Mariei Mateșan la un meeting aviatic la Chișinău, pe aerodromul Răcșani. Tot la acest eveniment aviatic, trei avioane Foecker ale aviației militare au executat exerciții de zboruri, iar un avion Fannan a executat zboruri pentru particulari. La meeting au participat peste 5000 de persoane¹⁵.

Și publicația „Opinia” consemnează știrea de senzație: „Tânăra parașutistă vrea să stabilească un record original, urmând să se lanseze de mai multe ori în 4 ceasuri, de la înălțimi diferite. Cererea a fost aprobată, cu specificarea ca experiența să se producă într-o zi când atmosfera va fi complet liniștită”¹⁶.

În interviul realizat de O. Cendrea, *O concurentă a domnișoarei Brăescu. Ea își propune să bată toate recordurile*, aflăm amănunte despre concursurile aviatice la care a participat parașutista născută la Racșa, dar și detalii legate de fizicul ei: „Pe tot întinsul României, numai două femei au avut curajul până azi să... cadă cu parașuta, Smaranda Brăescu și Maria Mateșan. Ultima performanță care a... ridicat-o pe dra. Brăescu a lăsat în urmă realizările celeilalte. Gloria cucerită de recenta campioană mondială a înăsprit rivalitatea dintre cele două concurente dar a și stimulat ambiția Mariei Mateșan. [...] Noua concurentă la recordul mondial contrastează dealtfel și ca atitudine și ca înfățișare cu rivala sa, d-ra Brăescu. E mai hotărâtă, mai energică, are un temperament mai viu. Își ondulează părul, creionează sprâncenele, îmbujorează obrajii, își pictează buzele și e funcționară la poștă”. Întrebată în legătură cu baterea recordului mondial, a răspuns: „Gândul acesta nu mă lasă liniștită, și îl voi duce la îndeplinire, chiar dacă ar fi să împărtășesc soarta lui Oculeanu și Romeo Popescu. Am mai mult curaj decât d-ra Brăescu, și am să o întrec”. Iar despre dorința ei de a deveni parașutistă, povestește cum a bătut la multe uși ale instituțiilor aviatice, cum a fost respinsă și cum cineva, care voia să scape de insistențele ei, i-a spus să-și cumpere parașută, căci doar apoi i se va da aprobarea pentru a se lansa. Ca să-și împlinească visul, chiar și-a cumpărat o parașută și a studiat mai multe tratate de specialitate.

Tot în acest interviu, Maria Mateșan povestește despre prima ei lansare cu parașuta la 14 septembrie 1930, în prezența regelui: „Nu am avut nicio teamă. Emoția îmi era înăbușită de bucuria că venise momentul să-mi realizez visul. M-am aruncat în gol. Parașuta s-a deschis numaidecât. Am avut impresia că am rămas agățată în aer. La 50 de metri înălțime, din cauza centurei ce mă strângea prea tare am leșinat. Am ajuns jos, unde mi-am revenit din cauza șocului...”. La momentul interviului s-a lansat cu parașuta de 7 ori. A doua oară la 22 septembrie 1930 în Chișinău de la o mie de metri, când totul a decurs normal. În octombrie 1930 a participat la un meeting la Craiova, când s-a aruncat de la 1200 de metri, pe un vânt puternic, fiind dusă până deasupra căii ferate, pe care tocmai trecea un tren. Puțin a lipsit să nu cadă sub roțile lui... A patra oară s-a lansat la Cernăuți de la 900 de metri, fiind ploaie, a căzut într-o băltoacă cu noroi. La Turnu Severin s-a lansat pentru prima dată de la 2000 de metri, când a căzut, dusă de vânt, lângă Dunăre. La Cernăuți s-a lansat de două ori, de la 1400 de metri. La Buzău a sărit de la 1000 de metri, căzând lângă un cimitir. La finalul acestui interviu amintește de sprijinul generalului Lăzărescu, inspectorul general al aviației și de cel al colonelului Beroniade. Interviul se încheie cu promisiunea că dacă va reuși ceea ce și-a propus, va pleca la Paris pentru a executa o lansare de la cel puțin 10.000 de metri¹⁷.

„După cum se vede, recordul d-rei Brăescu găsește imitatoare”, titrează și publicația „Cuvântul”. După ce s-a lansat cu prilejul diferitelor meetinguri aeriene, în 1931 a înaintat inspectoratului general al aviației o cerere spre a i se acorda permisiunea de a face un zbor la peste opt mii de metri înălțime. Era vorba de o nouă încercare de record mondial, căreia i se adăuga o foarte interesantă experiență în materie de lansare cu parașuta, Maria Mateșan intenționând ca în decurs de patru ore să se arunce de douăzeci de ori din avion. În articol se precizează că cererea Mariei Mateșan, funcționară la oficiul telefonic central din Capitală, a fost aprobată de către Inspectoratul aeronauticii, adică atunci când starea atmosferică o va permite, un avion o va urca la peste opt mii de metri înălțime¹⁸.

Maria Mateșan a mai participat și la alte spectacole aeriene, dintre care amintim cele de la Brașov (1932), Galați, Buzău, precum și meetingul

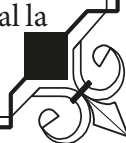
internațional de la București din 1933, când a evoluat alături de parașutista americană Edith Clark, care executa sărituri cu parașuta de la înălțimi mici (20 de metri).

Despre meetingul de aviație de la Brașov relatează „Curentul”: „D-ra Mateșan și Zenes Petre dela uzinele I. A. R. au executat apoi lansări cu parașuta. Cel de-al doilea a suferit un accident, care n-a lipsit mult ca să-i primejduiască viața¹⁹.”

Maria Mateșan este menționată ca participant și la meetingul aviatic internațional de la București din 25 iunie 1933. Acest eveniment a avut ca scop mărirea fondului național al aviației și s-a desfășurat pe aerodromul Băneasa. Au participat, în afară de cei mai buni aviatori români, o serie de „ași” cu renume mondial, care au mai luat parte și la marele meeting aerian care a avut loc în prezența a o sută de mii de persoane la Saint Germain, în Franța. Printre participanți s-a aflat și Plinio Romaneschi, care executa acrobații pe trapez și trecea de pe un avion pe altul în plin mers. A fost prezentă și celebra aviatoare Siesel Bach, care a uimit pe toată lumea cu acrobațiile pe care le-a executat la înălțime mică și parașutista americană Edith Clark, care a executat sărituri cu parașuta de la 20 de metri. Au mai fost executate sărituri cu parașuta de către francezul Sefext și Maria Mateșan²⁰.

La un alt eveniment aviatic internațional, desfășurat în 16 iulie 1933, pe aeroportul Băneasa, Maria Mateșan „parașutista noastră, tânăra Marioara Mateșan va face o lansare din avion dela o mare înălțime iar parașutista americană Miss Edith Clark va sări din vârful unui pilon numai dela 18 m. înălțime lucru nemaivăzut la noi în țară”. Au fost prezenți celebri acrobați aviatori: Victor Glardon și Gordon Mounce, aviatorea germană Lisei Bach, campioana lumii va executa întreaga gamă de acrobații la mică înălțime. Alături de aceștia, și-au mai dat concursul și alți renumiți piloți străini și români²¹.

În 6 ianuarie 1932 apărea în publicația „Kassai Ujság”, o așa zisă „reclamație” scrisă cu tâlc. Reclamantul se plângea de lentoarea cu care primește legăturile telefonice la Telecomunicațiile bucureștene. Încercând să găsească motivul, a găsit lista cu telefonistele angajate, descoperind astfel și o fotografie cu Maria Mateșan, dedesubtul căreia apăreau două explicații: telefonistă și parașutistă care încearcă să doboare recordul internațional la

lansarea cu parașuta. Comentariul reclamantului este savuros: „Acum înțeleg de ce nu primesc legătura la timp... în timp ce eu aștept disperat legătura, îmi dau sufletul, răgușesc... domnișoara Mateșan nici nu este la telefon, ea zboară printre nori... iar eu cobor înspre iad...”²².

Chiar dacă evoluția ei ulterioară este încă acoperită de negura timpului, Maria Mateșan, o tânără născută în Racșa, avea să rămână în istoria aviației românești, ca a doua parașutistă a României²³.

Nu știm care a fost soarta ei... știm că nu îi era frică de moarte... o sfida, chiar...

Întrebată fiind dacă nu se gândește la riscurile implicate de această meserie, ea a răspuns următoarele: „Știu care-mi va fi sfârșitul și nu mă tem de el, căci sunt îndrăgostită de noua mea profesiune. Ce-mi pasă de moarte, dacă mi-am văzut visul cu ochii? Satisfacțiile prezentului fac mai mult decât toate prevederile pentru viitor la un loc. Când atâta lume se interesează de mine, când personalități atât de importante mă felicită pentru curajul meu și-mi strâng mâna prietenește,

ce importanță mai pot avea un viitor accident sau chiar prăbușire?”²⁴.

„Am 20 de ani și nu mi-e frică de moarte. Moartea își strânge zi de zi regimentul. Nu alege, îi ia pe toți”. Reporterul, Berger Marcel, a rămas impresionat de știința uriașă a acestei femei de a ieși victorioasă în fața vieții și mai ales, fiind în pragul Vieții, de acceptarea faptului că trebuie să moară... O considera, alături de alți temerari ai văzduhului, o victimă a evoluției tehnice, oameni despre care era convins că nu vor reveni niciodată la o viață pe care noi o considerăm „normală”²⁵.

În acel moment, proiectele ei viitoare erau să își ia brevetul de profesionistă a parașutei, să înceapă școala de pilotaj, pentru a deveni și o excelentă aviatoare.

Unde o fi ajuns ea? La Paris, cum se pregătea? Sau o fi suferit vreun accident? Presa nu consemnează nimic... oare vom reuși vreodată să dăm de urma ei? Misterioasă, temerară, o fiică a Țării Oașului care ne-a făcut cinste, o adevărată eroină a înălțimilor!

Note

1 Celebra parașutistă Smaranda Brăescu a fost și la Satu Mare, „Eroii Neamului”, Satu Mare, anul VI, Nr. 2, 2014, pp. 52-54.

2 B.J.S.M.A.N., Colecția Registre de stare civilă și parohiale, Registrul nr. 1206, ff. 14 v.-15 r; Mulțumesc dr. Viorel Câmpean pentru ajutorul acordat în realizarea acestui material și lui Ioan Graur pentru punerea la dispoziție a informațiilor din registru.

3 B.J.S.M.A.N., Colecția Registre de stare civilă și parohiale, Registrul nr. 1206, ff. 21 v.-22 r.

4 Sorin Turturică, Aviatoarele României. Din înaltul cerului în beciurile Securității, București, Editura Militară, 2013, p. 28.

5 Aviația e visul meu, ne spune tânăra parașutistă, Maria Mateșan, „Realitatea ilustrată”, București, anul 4, 23 octombrie 1930, nr. 195, p. 9.

6 Ibidem.

7 Ibidem.

8 „Dimineața”, București, anul 27, 21 decembrie 1931, nr. 8978, p. 9.

9 „Szamos”, Satu Mare, anul 63, 25 decembrie 1931, nr. 297, p. 6.

10 Sorin Turturică, op. cit., p. 28.

11 „România aeriană”, București, iulie-august 1931, p. 12, Apud Sorin Turturică, op. cit., pp. 28-29.

12 „Adevărul”, București, anul 43, nr. 14333, 18 septembrie 1930, p. 2.

13 „Dimineața”, București, anul 26, nr. 8433, 15 iunie 1930, p. 3.

14 „România aeriană”, București, iulie-august 1931, p. 12, Apud Sorin Turturică, op. cit., p. 29.

15 „Luptă”, București, anul 9, nr. 2668, 30 septembrie 1930, p. 2.

16 O funcționară din București vrea să se lanseze cu parașuta, „Opinia”, Iași, anul 27, nr. 7395, 12 decembrie 1931, p. 4.

17 „Dimineața”, București, anul 27, 21 decembrie 1931, nr. 8978, p. 9.

18 „Cuvântul”, București, anul 7, nr. 2398, 22 decembrie 1931, p. 4.

19 „Curentul”, București, anul 5, nr. 1632, 16 august 1932, p. 3.

20 „Dimineața”, București, anul 30, nr. 9500, 11 iunie 1933, p. 3.

21 „Curentul”, București, anul 6, nr. 1959, 17 iulie 1933, p. 6.

22 „Kassai Ujság”, Košice, anul 94, nr. 4, 6 ianuarie 1932, p. 3.

23 Sorin Turturică, op. cit., pp. 28-29.

24 „Realitatea ilustrată”, București, anul 4, 23 octombrie 1930, nr. 195, p. 9.

25 „Szamos”, Satu Mare, anul 63, 25 decembrie 1931, nr. 297, p. 6.

Constanța Dunca de Șchiau - între literatură, pedagogie și idealul emancipării feminine: chipul unei femei moderne a sec. XIX

Cu o tentă de mister, reflecție și gingășie, cuvintele doamnei Eleanor Roosevelt cum că „o femeie este precum un pliculeț de ceai: nu știi cât de puternică este până nu o pui în apă fierbinte” pot fi considerate, și astăzi, chei de lectură a vieții multor personalități feminine românești, printre care și Constanța de Dunca Șchiau. Pe un ton afirmativ, cu o tentă încurajatoare și admirativă, fraza sugerează că valoarea unei persoane este evidentă în momentele dificile, în ciuda aparenței fragilității sale. Constanța a reușit, într-o epocă în care femeile erau într-o continuă căutare de afirmare pe scena vieții sociale românești, să transforme, prin perseverență și voință, marile obstacole în succese, devenind un adevărat simbol al determinării și mișcării feminine din România secolului al XIX-lea. Redescoperirea Constanței de Dunca Șchiau (numele de Șchiau după căsătoria cu Antoniu Șchiau, intelectual transilvănean ajuns consilier imperial la Budapesta) nu este doar un exercițiu istoric, ci o invitație de a înțelege cum o persoană poate influența cultura și educația dincolo de timpul său.

Masterand Cristina-Maria MAREȘ

Perioada 1843-1853, pentru Țările Române (Moldova și Țara Românească), aflate încă sub suzeranitate otomană și caracterizate de o societate feudală, a fost o etapă importantă de pregătire pentru schimbări politice (Revoluția de la 1848, venirea lui Alexandru Ioan Cuza etc.) și sociale (promovarea unei culturi prin înființarea de tipografii și instituții culturale); practic, un prim avânt spre modernizarea societății românești. Presa românească era o creație tânără, încă în formare și consolidare, care se dezvoltă atât sub presiunea cenzurii otomane, cât și a impulsului unei elite intelectuale dornice de reforme și schimbare, devenind astfel un instrument important în propagarea unor idei liberale și naționale care aveau să fie un catalizator pentru Revoluția de la 1848 și pentru alte transformări politice și sociale, transformări care aveau să marcheze modernizarea societății românești în a doua jumătate a secolului revoluțiilor sau mai ales a secolului romantic (dominat de curentul romantic în literatură și cultură și de generația pașoptistă în spațiul cultural românesc). Pe plan extern, această perioadă este marcată, în primul rând, de amprenta Imperiului Otoman, care continuă să supravegheze zonele de exercitare a influenței. Totodată, marile puteri europene (puteri precum Austria care era interesată de stoparea influenței rusești, Rusia cu interese în zona Balcanilor și Mării Negre, Franța care continua răspândirea ideilor revoluționare și liberale și susținea aceste mișcări strategice în regiune) își exercită presiunea asupra acestei zone de interes. Astfel, această primă etapă, care își atinge vârful o dată cu reformele decisive ale lui Alexandru Ioan Cuza, poate fi privită ca o perioadă de ferment ideologic și cultural, un timp în care fisurile din structura societății tradiționale reprezentate de idei, manifeste și dorințe fierb puternic sub suprafața unei societăți încă feudale, dar care aspira la modernitate. În acest context politic și istoric, se naște, la 16 februarie 1843,

la Botoșani, Constanța de Dunca Șchiau, într-o familie cu rădăcini nobiliare. Ea avea să primească o educație aleasă încă din familie, realizându-și studiile la școli din Viena și Paris. Perseverența ei și încrederea în propriile puteri a făcut ca aceasta să fie printre puținele femei române care a reușit să studieze în afara granițelor și să fie prima femeie de origine română care promovează examenele de institutoare la Sorbona și obține brevetul de capacitate¹.

Tatăl, Ștefan, era avocat de profesie, originar din comuna Șieu, județul Maramureș. Mama, Sofia, provenea și ea dintr-o familie de boieri moldoveni importanți, rude cu familia lui Cuza. Frații ei aveau să facă, la rândul lor, lucruri mărețe. Nicolae se angajează ofițer voluntar în armata lui Garibaldi și își urmează destinul în campania din Sicilia și Napoli. Nu se remarcă doar prin participare activă militară, ci și ca observator atent al realităților de pe front, relatând experiențele trăite, evenimentele și atmosfera războiului, putând fi considerat printre primii corespondenți de război. Itinerarul vieții îl conduce spre imbarcarea pe vasul City of Baltimore cu destinația Statele Unite pentru a se înrola în Regimentul 8 Infanterie New York unde este numit ofițer în statul major și conduce unități de infanterie în trei mari bătălii. Este răpus în bătălia de la Cross-Keys (8 iunie 1862), în timp ce era adjutant al generalului Fremont, ducând un ordin din partea acestuia către linia de luptă. În cadrul raportului său despre această bătălie, generalul John C. Fremont afirma: *Pierderile noastre au fost mari, Regimentul 8 Infanterie New York singur a avut 46 de morți și 134 de răniți. Unul dintre adjutanții mei, căpitanul Nicolae Dunca, un capabil și bun ofițer român, a fost ucis de un glonț de pușcă pe când împărțea un ordin pe acest câmp de luptă*². Pe de altă parte, Titus, cel mai mic dintre frați, participă la Campania din Italia (1862), la Insurecția Poloneză (1863-1864), în Războiul Italo-Austriac (1866), în cadrul Campaniei din Franța (1870-1871), unde e rănit în bătălia de la Vendronne și Orleans. Se implică pentru țara sa în Războiul de Independență (1877-1878), unde a luat parte la încercuirea și asedierea Plevnei, rezistând armatei otomane și asistând inclusiv la capitularea lui Osman Pașa. Unitatea acestuia este responsabilă de însoțirea batalioanelor otomane luate prizoniere dincolo de Dunăre. De asemenea,

participă în Legiunea Străină la Campania din Tunisia (1881-1882). Cariera sa militară a fost încoronată de diferite distincții, amintind faptul că a fost decorat în bătălia contra regelui Francisc de Bourbon cu „Valoarea Militară” ca și căpitan în armata italiană, respectiv ca și căpitan cu „Steaua României” în Războiul de Independență a țării. Nu era străin de talentul pentru literatură, traducând sau scriind în timpul liber diferite piese de teatru (*Învingător și Învins*, despre Traian și Decebal).

În timp ce Titus își croia un drum remarcabil pe câmpurile de luptă și în literatura teatrală, sora sa, Constanța, moștenea același spirit de inițiativă și dedicare, manifesta la fel de multă pasiune pentru cuvânt și reflecție, canalizându-și talentul în scris, construindu-și propria voce ca scriitoare printre instituțiile/adunările importante franceze și saloanele pariziene, între revistele literare și atmosfera efervescentă a orașelor franceze, unde ideile progresiste în ceea ce privește femeia îi conturau viziunea tot mai puternic. Franța, în acea perioadă, era marcată de o intensă și dinamică atmosferă culturală și intelectuală, unde literatura și arta reflectau o societate care aspira constant la mai mult. Orașe precum Paris, Lyon sau Lille deveneau adevărate centre culturale, unde cafenelele, saloanele și revistele erau locuri de dezbatere intelectuală și politică, iar idei precum progresismul urban, republicanismul, liberalismul și socialismul utopic își făceau încet simțită prezența. Astfel, Franța constituia un mediu stimulant pentru minți tinere și talentate, care aspirau să combine ideile cu scrisul și implicarea socială. În acest context, experiența culturală franceză a influențat profund generații de intelectuali și reformatori, pregătind terenul pentru curentul modernizării cu idei care urmau să se răspândească în afara granițelor țării.

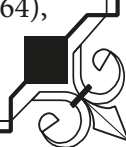
Camillad'Alb³ (pseudonim literar) era o cunoscută scriitoare în Franța. Publică *Elena (Phanariutes et roumanis)* la Editura Dentu din Paris, care se bucură de un succes remarcabil, fiind premiata cu o medalie de aur ce reflectă munca și dedicația acesteia, oferită de președintele asociației scriitorilor de atunci, Victor Hugo. Undeva în jurul anilor 1860, i se publică portretul în „Album des célébrités contemporaines” (Panthéon Parisien), însoțit de o biografie scrisă de Elie Berthet, care încheie, spunând că este „o femeie remarcabilă, plină de știință, talente și

patriotism”⁴. Este membră fidelă a multor centre culturale din acea perioadă, printre care Societatea de Literatură din Franța, Societatea de Științe, Arte și Litere din Paris, precum și membră corespondentă a Atheneului de Științe și Litere din Paris. Publicațiile sale în „Constituționalul”, „Le Pays”, „La Patrie”, „L’Illustration”, „Le Monde Illustré” etc. și articolele interesante și încântătoare despre moravurile Orientului⁵ au cucerit publicul francez de la primele cuvinte.

„Domnia Văastră, știind bine ce element util de creștere este lectura la copii, căutați cărți de povesci românesci...”⁶ ... așa scria Constanța Dunca primele rânduri în prefața cărții sale, prefață dedicată doamnei Sofia N. Crezulescu, pe atunci ambasadoare a României la Roma. Într-un stil sincer, pur, asumându-și rolul de educatoare pentru viitorul poporului românesc, aceasta subliniază importanța educației și lecturii în rândul elevilor. Aceasta continuă: „Am luat cunoștință de întrăga literatură pentru junimea română; nimic potrivit nu am găsit/... Cărți didactice am aflat destule, nu însă și cărți de petrecere... ce deceptă în copil gustul de lectură”⁷. Prin aceste cuvinte, aceasta face o observație critică asupra faptului că literatura pentru copii din acea perioadă era încă nedezvoltată și totuși, atât de necesară. „Nu numai pentru Alma⁸, ci pentru toți copiii români am scris aceste povesci și doresc a scrie multe altele”⁹. Astfel, doamna Constanța își asumă misiunea culturală și educațională de a îmbogăți literatura românească pentru elevi, prin povești atractive pentru aceștia (*Șoarecele și fiul seu*, *Oglinda pocită*, *Privighetoarea și imperatul* etc.), în contextul pedagogic al secolului al XIX-lea. Ea urmărește cu interes literatura pentru Alma a ei, în special cea franceză, engleză, admirând figuri emblematice ale peniței, precum poveștile lui Hans Christian Andersen, povești pe care le vede ca modele, în care fantezia se combină cu reflecției asupra vieții pentru a oferi copiilor bucurie și învățătură. Educația dată fiicei lui Titus nu era altceva decât manifestarea talentului pedagogic pe care doamna Constanța îl avea, un talent format prin studiu, pentru început la Iași, urmând Viena și absolvind specialitatea pedagogie la Paris. Experiența și profunda convingere că educația este temelia societății, baza de care au nevoie oamenii de mâine și fundamentul emancipării morale și intelectuale a

femeilor, se reîntoarce în țară unde predă la Școala Centrală de Fete din București până în anul 1872. Activitatea la catedră nu rămâne însă un demers izolat, ci se prelungește firesc în scrisul acesteia, concretizat în numeroase cărți și studii de orientare pedagogică. Scrie lucrarea *Cartea mamelor și a instituțiilor. Cultura omului pentru uzul tuturor persoanelor*, un ghid practic pentru mame și învățătoare în legătură cu procesul de educare a copiilor, cu accent pe educația naturală. Implicarea activă în viața didactică reflectă și alte publicații precum *Femeia de xanta*, *Femeia în familie*, *Femeia Femeiei*, *Educația copilului nostru*, volum ce pune accent pe rolul educativ al femeilor în societate. Femeia ca factor formator al copilului. Familia ca prim spațiu educațional. Faptul că educația femeii este o condiție esențială pentru progresul societății. Toate aceste idei reflectă o concepție modernă, progresistă pentru epoca respectivă, stipulând astfel că educația femeii nu este secundară, ci fundamentală, emanciparea acesteia este realizabilă prin educație și nu prin rupturi valorice, iar rolul pedagogic al femeii trebuie promovat atât în sfera privată, cât și în cea publică. Scrierile pedagogice ale Constanței Dunca de Șchiau reflectă, pe lângă teme precum importanța căsniciei și familiei în educație sau importanța creșterii unor copii sănătoși (fizic și moral), că aceasta a promovat constant ideile feministe timpurii și dreptul femeii la educație și participare în mediul cultural al societății. Aceste scrieri au contribuit la formarea unui discurs favorabil educației feminine, deschizând drumul unor reforme ulterioare în sistemul de învățământ. Acest drum al ideilor, croit prin scris și prin activitatea de la catedră, au condus-o până la vârful puterii politice unde educația devine revendicare, iar convingerea ei devine un proiect pe care îl înaintează lui Cuza: *Fiicele poporului. Memorand prezentat Principelui domnitor și Adunării Naționale asupra educației populare a fetelor*. În filele acestui memorand era prezentat un proiect de organizare a învățământului pentru fete, text tradus și publicat ulterior în ziarul *Concordia*. Nu se oprește aici, punând, mai târziu, bazele unei școli de arte și meserii pentru fete și înființând instituția orfelinatului, cu propuneri de reforme în legătură cu această instituție. Multe din ideile și soluțiile propuse de aceasta în domeniul educației au fost incluse în Legea Învățământului (1864),

care prevedea crearea primelor școli secundare de fete¹⁰ și care deschidea o nouă etapă a posibilităților educaționale: accesul la educație nu mai era restricționat, cât mai multe fete din diferite clase sociale puteau pătrunde pe ușile cunoașterii, fapt ce marca continuarea luptei pentru emanciparea intelectuală a femeilor din spațiul românesc.

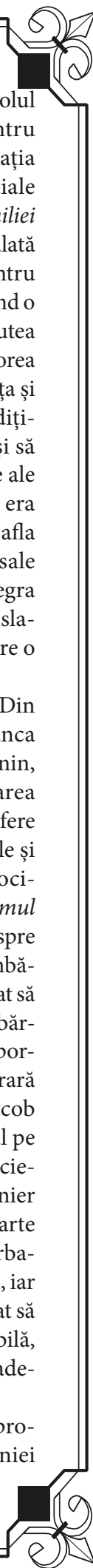
Talentul pentru peniță și hârtie nu s-a oprit numai la valoarea pedagogică a învățăturilor expuse în lucrările sale. Putem spune că ea a fost o voce epică luminoasă în zorii literaturii române moderne, viața și activitatea ei au fost strâns legate de preocuparea pentru societatea românească a vremii. Prin scrierile sale a încercat să reflecte realitățile epocii și să contribuie la dezvoltarea culturii naționale, abordând inclusiv teme sociale și istorice până la beletristică pură. A scris despre suferințele țăranilor și despre lupta boierilor patrioți împotriva dominației fanariote. Prin aceste subiecte, autoarea a dorit să evidențieze nedreptățile sociale și să promoveze ideea de patriotism și de libertate pentru poporul român, cuvintele ei devenind o oglindă a vremurilor în care a trăit. A scris piese de teatru, romane, poezii, multe dintre acestea apărute inițial în revista *Amicul familiei*. În 1890 i se joacă, la Teatrul „Pastia” din Iași, comedia într-un act *Deputatul mut*¹¹. *Martira inimii*, un alt teatru de poveste al acesteia. A fost o colaboratoare importantă pentru reviste precum *Familia* (Oradea), *Foaie pentru minte, inimă și literatură* (Brașov), *Foaia femeii*, *Tribuna literară*, *Tel egraful român*, *Transilvania* (Sibiu)¹² etc. Astăzi, scrierile sale pot fi recunoscute prin umbra de mister și diversitatea cu care își semna propria artă: Camille d'Alb, E. d'Albon, E.D. Albon, C. de Dunca, C.D., Xanta.

Activitatea sa literară a fost apreciată în epocă, activitatea acesteia fiind încoronată inclusiv de domnitorul Alexandru Ioan Cuza care îi oferă un premiu în bani pentru contribuția sa culturală. Dar legăturile acesteia cu domnitorul Alexandru Ioan Cuza nu se opresc aici. Constanța avea să fie cea care semnează, cu penița, documentul care relatează mărturia despre popasul lui Cuza la Deva, în drumul spre Viena, la puțin timp după abdicare: *E patrusprezece februarie o mie optsute șaiszeci și șase, trei zile după istoricul atentat din Palatul Domnesc din București, săvârșit întru a*

*obține abdicarea Domnitorului Principatelor Unite Danubiene. Pentru moment, în Deva, cam la marginea Ardealului, înspre Ungaria. În amurgul acestei aspre zi de iarnă, pe când încă se îngâna ziua cu noaptea, o caleașcă mare de voiaj sosește repede pe strada principală la ușa hanului decorat cu puțin meritatul nume de «Hotel Bauer». Cu grăbire sare jos feciorul de pe capră; ... Cafeneaua, până aici monotona, se însuflețește o dată cu apariția unui domn de mărime ceva peste mijlociu, lat în spate, aproape ascuns într-o manta lungă, a cărui guler de blană scumpă era ridicat peste față și urechi... Din felurite amănunte privitoare la însoțitori și bagaje, autoarea revine la curiozitatea publicului din restaurant, care sporea tot mai mult: Se aud comentarii felurite, presupuneri aventuroase și se aud și discuții. Animațiunea ajunge la culme, e generală. Ea exceptează de la animația produsă în sală de apariția acestor oaspeți, un singur personaj care sta singur, tăcut, pe gânduri, într-un colț izolat al sălii, un om frumos, chipeș, cu barbă neagră, lucitoare, cu ochi scânteietori..., costum complet cenușiu închis, la cravată are un bold de aur - rară monedă dacică-romană - la ornice, în loc de lanț, un cordon tricolor românesc. În primul rând, îl prezintă pe călătorul în haine civile purtate militarește, despre care spune: Cel mai isteț psiholog, pictorul cel mai genial, cu greu ar fi putut prinde, descurca, ceti lămurit mișcările sufletești ce apăreau și dispăreau succesiv în expresiva și nobila lui fizionomie*¹³.

Felul de a scrie al Constanței, dinamic și atent la reacțiile și stările interioare analizate cu finețe, creează un tablou viu al realității acelor vremuri. Detaliile simbolice, precum boldul de aur și cordonul tricolor purtat de personaj, transformă scena într-un act de memorie culturală și patriotică. Constanța Dunca leagă individul de istoria și valorile românești, conferind profunzime și semnificație scenei. Autoarea nu doar descrie o întâmplare, ci construiește un portret al epocii, unde observarea minuțioasă, psihologia fină și atenția la simboluri converg pentru a crea o scenă memorabilă, plină de viață și încărcătură istorică.

De asemenea, Constanța Dunca de Șchiau s-a ocupat și de traducerea sau adaptarea unor opere importante din literatura europeană, abordând autori celebri precum Victor Hugo, Ducesa de Duras sau teme filozofice precum cele ale lui

Jean-Jacques Rousseau. Printre lucrările sale se numără scrieri precum *Estella*, *Omul Negru*, nuvela istorică *Radu al II-lea cel Frumos* și *Sub valul Bucureștilor. Fiica adoptată*. Prin aceste opere, autoarea a demonstrat interes nu doar pentru teme istorice, sociale și morale, dar și teme ce surprindeau atmosfera și frământările orașelor din acea epocă. În același timp, ea a apreciat și valoarea teatrului românesc, afirmând importanța creațiilor dramatice ale lui Vasile Alecsandri.

Constanța Dunca de Șchiau a rămas în istoria literaturii române drept una dintre primele femei romanciere. Prin activitatea sa literară și culturală, ea a contribuit la afirmarea rolului femeii în cultură și la dezvoltarea literaturii române moderne, devenind o stea care a deschis drumul altor scriitoare române spre succes.

Epoca aceasta este marcată și de ideea de feminism și emancipare a femeilor, un val cu influențe dinspre vest. Într-o lume în care vocea femeilor nu avea încă suficientă putere, aceste idei încep să prindă contur, ca o lumină timidă, într-o societate dominată de multe ori sau de prea multe ori de prejudecăți și idei preconcepute, lumină ce devenea de fapt un drum anevoios spre egalitate pentru femei.

Astăzi, diverse autoare care tratează teme ce surprind acest curent, acordă o atenție deosebită asupra unor voci care au contribuit la ideea de schimbare. G. D. Anderson, sau mai degrabă Geenei Dunne pe numele ei adevărat, autoare, poetă și activistă feministă australiană, vorbea despre faptul că feminismul nu ar trebui să însemne să faci femeile mai puternice, deoarece ele posedă deja această caracteristică. Această mișcare ar trebui să se concentreze pe modul în care lumea percepe această putere. Același dorință de schimbare se regăsea în activitatea Constanței Dunca de Șchiau, care milita ca femeile să fie recunoscute și respectate pentru valoarea și inteligența lor, luptând împotriva prejudecăților și limitărilor impuse de societatea acestui secol, devenind astfel o voce timpurie a feminismului românesc. Ea a susținut ideea că femeile trebuie să aibă un rol mai activ în societate și că merită aceleași drepturi și oportunități ca bărbații. Prin activitatea și scrierile sale, a încercat să schimbe mentalitățile epocii și să promoveze respectul față de femei, ideile sale

devenind semințele unei noi gândiri despre rolul femeii în societate. Constanța a militat pentru emanciparea femeilor, considerând că educația și implicarea lor în viața socială sunt esențiale pentru progresul societății. Ziarul *Amicul Familiei* (ziar înființat de aceasta) avea o rubrică intitulată „Fillele poporului”, în care autoarea milita pentru educarea femeii și independența acesteia, făcând o pledoarie pentru posibilitatea femeii de a se putea întreține singură din propria muncă¹⁴. Ea își dorea ca femeile să fie recunoscute pentru inteligența și capacitățile lor, nu doar pentru rolurile tradiționale pe care le aveau în familie, să spargă și să schimbe acele păreri și viziuni conservatoare ale societății. Era convinsă că tăria unei națiuni era inevitabil dependentă de treapta pe care se afla femeia în societatea respectivă, în scrierile sale argumentând necesitatea stringentă de a integra drepturile fundamentale ale femeilor în legislația țării¹⁵. Gândirea ei a fost un pas curajos spre o lume mai dreaptă pentru femei.

Viziunea acesteia a trecut și la acțiune. Din dorința de a sprijini femeile, Constanța Dunca de Șchiau a creat o societate cu caracter feminin, menită să încurajeze dezvoltarea și afirmarea acestora. Prin această inițiativă, ea a dorit să ofere femeilor un spațiu în care să își exprime ideile și să participe mai activ la viața culturală și socială. În anul 1904, ea a scris lucrarea *Feminismul în România*, în care a prezentat ideile sale despre drepturile femeilor și despre necesitatea schimbării mentalităților. Prin această lucrare, a încercat să arate că femeile pot contribui la fel de mult ca bărbații la dezvoltarea societății. De asemenea, pornind de la celebritatea dobândită în lumea literară franceză, Constanța Dunca îi prezenta lui Iacob Mureșianu teoria sa cu privire la locul și rolul pe care ar fi trebuit să îl aibă femeia în noua societate¹⁶. Practic, prin ideile sale, ea a fost un pionier al drumului emancipării femeilor, ținând foarte mult la ideea că femeia nu este inferioară bărbatului. Dorința ei de schimbare a fost puternică, iar prin activitatea sa culturală și socială a încercat să deschidă drumul către o societate mai echitabilă, în care femeile să fie respectate și apreciate la adevarata lor valoare.

Prin toată activitatea ei, a încercat să promoveze intelectualitatea din zona Transilvaniei

în Regat, încercând constant educarea societății și impregnarea unui spirit civic național. Însă, viața ei este marcată și de alte momente uimitoare, precum acțiunile sale de ajutor prin diferite donații precum: donația către Societatea Petru Maior din Budapesta, pentru corul vocal, susținerea acordării unei pensii scriitorului Alexandru Donici, acordarea unui stilou de aur jurnalistului și istoricului Gheorghe Barițiu¹⁷ sau amintiri ce parcă astăzi par cu adevărat remarcabile și care ne fac să simțim cât de mică pare lumea raportată la o femeie din secolul XIX: botezul lui Eminescu unde ea a avut rolul de nașă¹⁸. Sau despre pasiunea acesteia de a fi un adevărat critic muzical, având studii și în acest domeniu, tot în străinătate.

183 de ani s-au împlinit în 16 februarie 2026 de la nașterea Constanței. Moștenirea lăsată de Constanța Dunca-Schiau se înscrie în procesul mai amplu de modernizare a societății românești din secolul al XIX-lea. Prin demersurile sale, ea a contribuit la afirmarea ideii că educația fetelor (și implicit a poporului) reprezintă un element esențial pentru progresul social și cultural al națiunii.

Principiile pe care le-a susținut – accesul mai larg la educație, dezvoltarea intelectuală a femeilor și rolul culturii în formarea individului – au rămas repere importante în evoluția sistemului educațional românesc, alături de importanța pe care aceasta o dădea urmării propriei pasiuni și a dezvoltării culturii acestor meleaguri prin beletristică, istorie și teatru. În acest sens, Constanța Dunca-Schiau poate fi considerată una dintre personalitățile care au pregătit terenul pentru dezvoltarea ulterioară a mișcării feministe și pentru extinderea dreptului femeilor la educație, alături de contribuția remarcantă pe plan cultural și editorial. Astfel, contribuțiile sale depășesc cadrul epocii în care a trăit, constituind un moment important al parcursului istoric al României: ca expresie a curajului unei femei care a alimentat dorința de schimbare și de progres, *un început de primăvară* pentru educația și afirmarea femeilor în societatea românească. Și așa a făcut fiica familiei Dunca, cu origini maramureșene, scriind istorie prin talent, curaj și dedicare.

Note

- 1 Constanța Dunca Schiau, „Constanța Dunca Între Primele Reprezentante Ale Mișcării Feministe Din Țările Române”, p. 101.”
- 2 Podea, Căpitan Nicolae Dunca și major Gheorghe Pomuțiu în războiul civil 1861-1865 (1918), p. 20.
- 3 Pseudonim literar folosit de Constanța de Dunca Schiau.
- 4 „Constance de Dunka, urmașa lui... Dragoș Vodă!”, Dragusanul.ro, <https://dragusanul.ro/constance-de-dunka-urmasa-lui-dragos-voda/>, data accesării 7 martie 2026.
- 5 „Primul geniu botoșănean: Constanța Dunca de Sajó”, Dragusanul.ro, <https://dragusanul.ro/primul-geniu-botosanean-constanta-dunca-de-sajo/>, data accesării 7 martie 2026.
- 6 Constanța de Dunca-Schiau, La Alma. Povescinoue pentru copii, București, Tipografia „Socec& Comp.”, 1881. Ediție digitală: Alexandru Pănoiu, <https://alxp.dyndns.org/la-alma/la-alma-oo.html>, accesat la 10.10.2025.
- 7 Constanța de Dunca-Schiau, La Alma. Povescinoue pentru copii.
- 8 Fiica lui Titus, fratele Constanței, adoptată de aceasta.
- 9 Constanța de Dunca-Schiau, La Alma. Povescinoue pentru copii.
- 10 Consiliul Județean Maramureș et al., „Revistă trimestrială de cultură și credință românească”, p.66.
- 11 „Scriitori botoșăneni. Constanța Dunca-Schiau”, Revista Luceafărul, <https://luceafarul.net/scriitori-botosaneni-constanta-dunca-schiau>, data accesării 7 martie 2026.
- 12 Ibidem.
- 13 Nicolae Lascu, „Popasul domnitorului Alexandru Ioan Cuza la Deva în drum spre exil”, în Sargetia. Acta Musei Devensis, XVI–XVII, 1982–1983, p. 411–415.
- 14 Constanța Dunca Schiau, „Constanța Dunca Între Primele Reprezentante Ale Mișcării Feministe Din Țările Române”, pp. 101-103.
- 15 Maria Mihăilescu, Istoria feminismului politic românesc, București, Editura Politică, 1978, p. 221.
- 16 Constanța Dunca Schiau, „Constanța Dunca Între Primele Reprezentante Ale Mișcării Feministe Din Țările Române”, pp. 103-105.
- 17 „Povestea impresionantă a primei femei jurnalist din România”, BJPD, <https://www.bibliotecamm.ro/stiri/povestea-impresionanta-a-primei-femei-jurnalist-din-romania/2023/03/15/>, data accesării 7 martie 2026.
- 18 Mircea Popa, Constanța de Dunca Schiau și familia sa, Vol 5, Maramureș Vatră de Istorie Milenară, Societatea Culturală Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, Editura Dragoș Vodă, Cluj-Napoca, 2004, pp. 361-362.

Ioan Daniel Dănuțiu - un mecena sătmărean pe nedrept uitat

Dr. Viorel CIUBOTĂ

Popor oropsit și așezat în calea tuturor relelor venite din cele patru puncte cardinale, românii abia din secolul al XIX-lea, odată cu începutul procesului de modernizare a diferitelor teritorii pe care trăiau, au început să conștientizeze că salvarea lor și un trai mai bun puteau fi asigurate prin eforturi proprii susținute. Astfel că au început să apară și printre românii din Transilvania oameni cu avere, de obicei realizată prin eforturi susținute și foarte rar pe căi care țineau de o colaborare cu reprezentanții statului dualist. Dar, ce este mai important, este faptul că acești oameni bogăți au început să se gândească și la semenii lor mai săraci, instituind fundații care au ajutat în toată epoca modernă zeci de mii de tineri ca să urmeze studii medii și superioare și să-și depășească condiția socială. Fundațiile acestea au fost instituite pe lângă bisericile ortodoxă și greco-catolică. Aici este cazul să amintim de Fundația Emanuil Gojdu, instituită pentru tinerii ortodocși din imperiul dualist, constând dintr-un capital inițial (1870) de 178.000 de florini și care era menită să asigure burse pentru tinerii români ortodocși până în anul 2070!!! Această fundație a acordat, în cei 48 de ani de activitate, 4.455 de burse de studii și 928 de ajutoare financiare. Din păcate, această generoasă inițiativă a fost stopată de guvernul Tăriceanu, care încheie, în octombrie 2005, acel rușinos acord cu statul maghiar, prin care statul român ceda acest patrimoniu inestimabil particular Ungariei!¹

Numărul cel mai mare de fundații îl are însă biserica greco-catolică care, prin Mitropolia de la Blaj și prin cele trei episcopii subordonate (Gherla, Oradea, Lugoj), au administrat zeci de fundații care, și acestea, au acordat mii de burse tinerilor studioși. Vom înșira doar cele administrate de Mitropolia Blajului.

Fonduri și fundații aflate în administrarea mitropoliei greco-catolice române de la Blaj ²:

- fondul Mitropoliei, care cuprindea domeniul din Blaj și comunele învecinate și care servea pentru susținerea mitropolitului;

- fondul Bazilitan, cu domeniul de la Bucerdea Grânoasă și Cenade și cu alte proprietăți mai mici din alte comune și care servea la susținerea școlilor din Blaj;

- fondul seminarial, cu domeniul din Cut și Sâncel, destinat creșterii clerului tânăr;

- fondul Bobian, destinat capitlului din Blaj, clerului unit din Transilvania și stipendii acordate tinerilor meritoși;

- fondul Șuluțan, cu domeniul din Spring, Cenadei Vidrasău și Odorhei, pentru acordarea de stipendii, scopuri culturale și înființarea unei universități sau academii românești în Transilvania;

- fondul Vancean, cu domeniul din Sânmiclăuș, pentru stipendii, ajutorarea clerului arhidiecezan;

- fondul viduo-orfanal, pentru ajutorarea preoteselor văduve și orfanilor de preoți;

- fondul preoților deficienți, pentru ajutorarea preoților în caz de bătrânețe și neputincioși;

- fondul de pensiuine, pentru profesorii școlilor din Blaj;

- fondul școlastic, pentru ajutorarea școalelor populare din mitropolie ;

- fondul catedralei, destinat pentru a acoperi lipsele catedralei mitropolitane;

- fondul tipografiei, destinat tipografiei din Blaj;

- fondul Simu, pentru școala de fete din Blaj;

- fondul Internatului de băieți, cu domeniul de la Veza.

Și, poate cea mai importantă, era Fundațiunea de pâine a episcopului sătmărean Grigore Maior, așa numitul **țipău**, prin care elevii primeau la fiecare cinci zile pâine, fundațiune care a subzistat până în timpul mitropolitului Șuluțiu, când a fost desființată, dar a fost reactivată în timpul mitropolitului Ioan Vancea și de atunci a funcționat până în perioada interbelică. Numai în anul 1911 au beneficiat de țipăi 182 gimnaziști, 50 de elevi de la Institutul pedagogic și 14 elevi de la școala de aplicație, valoarea ajutorului anual ridicându-se la 10.000 coroane sau patru vagoane și

jumătate de grâu.³ Remarcăm că mulți copii săraci și-au putut urma studiile la Blaj datorită țișăilor lui Grigore Maior!

Pe lângă aceste fonduri și fundații, au mai existat și fundațiuni particulare, administrate de mitropolie, din care se acordau stipendii anuale unor tineri dornici să învețe în diferite școli de pe cuprinsul imperiului austro-ungar. Cea mai mare și vestită a fost fundația dr. Simeon Ramontzai, născut la Someșeni-Cluj-Napoca și mort la Viena în 7 decembrie 1844, care și-a lăsat cei 54.000 de florini într-o fundație administrată de Mitropolia greco-catolică de la Blaj, menită să asigure stipendii pentru tinerii care studiau la universități. Fundația, care a atins în scurt timp 100.000 de florini, a acordat burse la sute de studenți. De exemplu, în anul 1900, nu mai puțin de 25 de tineri primeau pentru studii la diferite universități și gimnazii sume cuprinse între 120 și 630 de coroane.⁴ Sunt și alte fundații renumite care acodă burse pentru tinerii studiosi: Constantin Alutan, Lazar Baldi, Timotei Cipariu, Iacob Pal, Alexandru Șterca Șuluțiu (se acordau în 1914 nu mai puțin de 21 de burse!) etc.⁵

Singurul sătmărean care și-a lăsat averea pentru acordarea de stipendii la tinerii doritori să studieze este Ioan Daniel (Dănuț) de Fersig, care provenea dintr-o mică familie nobiliară din Țara Chioarului și care, atunci, se afla în partea revenită comitatului Satu Mare în urma desființării districțului Chioar din anul 1876. Fersigul este o veche așezare românească pomenită în anul 1405 ca **localitate românească** (*villa olachalis Feyerzeek*). Familia Dencuz, Daniel, este înobilată de către Gheorghe Rákóczi al II-lea la Oradea (Daniel Todor de Fejérszeg primește titlul de nobil în 7 august 1656). Atunci, mai mulți oșteni din Chioar, de-ai lui Rákóczi, sunt înobițați pentru merite militare: Burda de Lemniu (Lemény), Horváth János, Ștefan Lazăr de Șasa, Kosan János, Bozga Todor, Avram Rada de Căuaș, Gavril, Ignat, Ilie Flora de Preluca, Ioan Oros de Dragavilma, Ilieș Drula de Ciocmani, Mihai Csürke de Toplița, Todor Daniel de Fersig, Ștefan Lazăr de Purcăreți, Todor Tarczal, Kereszteny Gergely, Tarcza Peter, Trif Gheorghe, Petre Lup de Cărbunari, Mihai Dancs de Prislop, Ioan Acs de Gaura, Martin Stén de Dolfalva, Ioan Onka, Ioan Mik de Șomcuta, Ioan Buda de Mireșu Mare.⁶ Înobilarea atător

oameni din Chioar se întâmplă datorită faptului că în luna august sunt cele mai mari eforturi ale lui Gheorghe Rákóczial II-lea de a-și recăpăta domnia asupra Principatului Transilvaniei, astfel că avea nevoie de ostași cât mai motivați pentru luptele cu turcii.⁷ Mai amintim că în urbariul din anul 1566, la Fersig sunt notați 24 de capi de familie iobagi, din care un Teodor Danutz era jude (jude), un Lurus era preot, și Grigore Tomba era crainic.⁸ Localitatea făcea parte din Voievodatul voievodului Toma Lucaci.

Ioan Daniel Dănuțiu s-a născut în 26 august 1826 într-una din cele 10 familii nobiliare din Fersig care purtau numele de Dănuț. Tatăl lui, Vasilică Dănuțiu, era cantor la biserica greco-catolică din Fersig, iar mama lui, Maria Buteanu, era din renumita familie nobiliară Buteanu din Șomcuta Mare. Ca urmare a acestei condiții nobiliare, Ioan Daniel a putut să urmeze, între 1828 și 1833, gimnaziul romano-catolic regal din Baia Mare, absolvind patru clase de gramatică și două clase de humanioare. În toți anii, tânărul Ioan a fost primul. Au început, în 1828, 57 de școlari, și au terminat, în 1833, doar 13 elevi!

În toamna anului 1833 intră la Academia Regală de Științe de la Oradea, unde doi ani a urmat științele filozofice, iar alți doi ani științele juridice. El s-a remarcat „prin mintea sa ageră, diligența sa de fier, progres eminent și purtare morală exemplară, despre ce sunt o dovadă neîndoioasă testimoniile lui școlastice păstrate de dânsul cu multă îngrijire până la moarte și depuse de prezent la Excelența Sa Preasfințitul nostru Mitropolit⁹, pe care l-a lăsat în testamentul său de erede universal...”¹⁰ După absolvirea studiilor a făcut practică de avocat pe lângă fiscalul comitatului Bihor, Daniel Tóth care, într-un atestat din 3 ianuarie 1838, îl laudă și-l recomandă pentru agerimea minții și mulțimea cunoștințelor sale juridice, dar și pentru soliditatea caracterului și activitatea lui neobosită. Din anul 1839, devine secretar al conțelului Francisc Zichy¹¹, comite suprem al comitatului Bihor, funcție în care rămâne până în anul 1862. În 1840 a obținut cesura de avocat în dreptul cambial. În anul 1862 este numit secretar pe lângă conțele Edmund Zichy, guvernatorul fidei comisului familiei Zichy din comitatul Arva, cu un salariu de 1400 florini. El se ocupa, din punct de vedere economic și juridic, de întinsul domeniu

al familiei Zichy. Contele Edmund se născuse în anul 1811 la Viena și moare în 27 ianuarie 1894, tot la Viena. A ocupat la Curtea imperială demnități înalte: membru al Camerei superioare a dietei maghiare (de mai multe ori în perioada 1843-1894), om politic, autor al unor cărți, astăzi, din păcate, puțin cunoscute. Vom aminti în ceea ce ne privește pe noi, românii sătmăreni, cartea de documente *Bethlenfalvi gr. Thurzó György leveleinejéhez. Z. Edmund gr. megbizásából közrebocsátva*, Pest 1876.¹²

În anul 1887, când contele Edmund și-a sărbătorit cu mare solemnitate jubileul său de 25 de ani ca guvernator al numitului fideicomis, comitele suprem al comitatului Arva Szmrecsányi l-a decorat pe Ioan Daniel Dănuțiu, în 3 august 1887, în numele împăratului Franz Jozef, cu crucea de cavaler al *Ordinului Franz Josef*, drept recunoștință pentru serviciile lui îndelungate, credincioase și zeloase. Era cel mai înalt ordin la care putea spera un civil în vremea aceea. Ordinul l-a primit din partea împăratului în data de 29 august 1887, într-o audiență particulară la Viena.

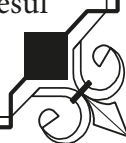
Este extrem de convingător răspunsul lui la primirea înaltei distincții, subliniindu-i modestia pe care a manifestat-o toată viața: „Știu bine, că această prea înaltă distincțiune regească nu este a se atribui meritelor mele, cât mai vârtos șirului îndelungat de ani de serviciu în oficiul meu și pentru aceea în zilele, ce le voi mai avea, mă voi sili să mă fac pe cât îmi vor permite puterile, demn de această distincțiune preainaltă.”¹³

Încă din anul 1887, în 17 octombrie, și-a făcut testamentul prin care, partea cea mai mare a averii, adunate bănuț cu bănuț, o lasă pentru scopuri culturale românești. Acest testament cuprinde câteva idei care l-au însuflețit pe acest mare om de-a lungul vieții: „Subscrisul Ioan Daniel las amintire perpetuă, și fac cunoscut tuturor, pe care îi privește și-i va privi în viitor, că eu pornind din acea convingere tare, că atât în interesul statului, cât și al Bisericii și peste tot al omenimii nu pot face serviciu mai salutar, decât dacă puterile mele voi colucra la Creșterea bună a tinerimii adolescente, m-am determinat ca *din averea mea câștigată cu mare cruțare* să destinez, consacru și dau de fundațiune de stipendii pentru toate timpurile și în mod neschimbat, începând de la ziua morții mele, suma de 30.000 adică treizeci

mii florini valuta austriacă în bani gata, ceea ce o și fac pe lângă observarea strictă a următoarelor dispozițiuni. În primul rând Mitropolitul Ioan Vancea numit executor testamentar, să transfere neîntârziat suma în administrarea Ordinariatului greco-catolic de la Blaj, iar din dobânda anuală de 5% anual, adică 1500 de florini, să creeze cinci stipendii a trei sute de florini care vor fi conferite de consistorul arhiepiscopesc de la Blaj tuturor copiilor care au împlinit 10 ani și erau greco-catolici.” Bineînțeles că rudele de sânge ale testatorului aveau prioritate, adică din familiile Dănuțiu de Fersig și cei care se înrudeau cu Maria Butean din Șomcuta Mare. Cei care nu erau rude de-ale testatorului puteau participa la concursul de acordare a stipendiilor atunci când nu erau rude înscrise. Ce este foarte important este faptul că stipendiații „se pot bucura de stipendiile fundațiunii mele până atunci până când își vor fi terminat studiile începute, ajungând la cariera prefaptă (urmărită n.n.)”¹⁴

Din testament mai aflăm că locuia în Bratislava (Pojon), str. Ștefania nr. 4, și că era proprietar de case și pământ și secretarul domeniului din Arva. El era milos și caritativ cu toți cei care erau mai puțin favorizați de soartă. Astfel, acorda în ultimii ani de viață câte 100 de florini sau 200 florini care să se împartă între patru elevi săraci de la Blaj. La cele două spitale din Bratislava, conduse de călugărițe romano-catolice, a lăsat câte 200 de florini, iar pentru fondul de pensiune al învățătorilor de la școala elementară din Bratislava, tot 200 florini. Nefiind căsătorit, a lăsat servitorului său, care l-a slujit cu abnegație, 2.000 de florini, iar avocatului său, dr. Kiss Sándor, de care îl lega o prietenie veche, tot 2.000 de florini. Că a fost un om deosebit de dezinteresat o arată și o ultimă scrisoare pe care i-o trimite mitropolitului Ioan Vancea, în care îi zicea „că niciodată nu s-a simțit mai fericit, decât în ziua, în care a subscris literile fundațiunii sale de 30.000 florini pentru ajutoarea studenților români greco-catolici.”¹⁵

Menționăm că, în anul 1867, a vizitat expoziția universală de la Paris, prilej cu care a vizitat Versailles, Saint Cloud și Fontainebleau, unde se află trei splendide castele franceze datând din epoca de aur a regelui Ludovic al XIV-lea. Altădată a vizitat Elveția, Tirolul, Bavaria, Boemia și probabil că a fost frapat de progresul

extraordinar întâlnit acolo, spre deosebire de patria lui, Transilvania, ținută într-o stare de înapoiere de clasa conducătoare maghiară.

„Dar trăsătura cea mai nobilă a caracterului lui Ioan Dănuțiu o aflăm noi în alipirea lui la biserica și națiunea sa. Silit de împrejurări a trăi tot între străini, inima lui nici măcar un singur moment nu s-a înstrăinat de noi. Viețuind în mijlocul uneia dintre cele mai avute și strălucite familii maghiare, splendoarea acesteia nu l-a orbit, ca să nu vadă soarta tristă a neamului său vrednic a fi ajutat de fii săi, pe care Dumnezeu i-a binecuvântat cu avere. În decursul de peste 50 de ani petrecând la marginea Ungariei în Pojon, n-a avut ocaziune să mai audă graiul dulce românesc și cu toate acestea nimic nu i-a zăcut mai tare la inimă, decât să facă și el tot, ce este cu putință din partea sa, ca acest grai să trăiască și să se dezvolte prin promovarea culturii românești. *N-a primit nimic de la neamul său și totuși ale sale neamului său le-a lăsat.*”¹⁶

Vom sublinia că relația între Ioan Daniel Dănuțiu și Ioan Vancea de Buteasa data încă din anul 1835, când viitorul mitropolit a urmat, începând cu anul 1831, școala normală din Oradea, iar apoi gimnaziul și cursul filozofic la școlile călugărilor premostratensi tot de acolo, iar Dănuțiu

urma Academia. Abia în anul 1841, Vancea a fost trimis la Seminarul din Viena. Relațiile cordiale dintre cei doi s-au păstrat toată viața, mitropolitul Vancea fiind numit moștenitorul universal al averii lui Ioan Daniel și tot el fiind cel care a ridicat un monument pe mormântul lui din cimitirul Sfântul Andrei din Bratislava.

Vom mai nota că nici un ziar românesc din Transilvania nu a vorbit de moartea lui Ioan Daniel Dănuțiu, deși el a lăsat o sumă mare¹⁷ pentru neamul său. Am întâlnit o singură notiță publicată în revista Familia: „Ioan Daniel alias Dănuț, mare proprietar în Pojon, a lăsat prin testament o fundațiune de 30.000 florini pentru studenții români greco-catolici.”¹⁸ Considerăm că nu mai are rost să comentăm despre „recunoștința” urmașilor față de marile gesturi de binefacere ale unora dintre noi!

Și totuși, nu mă pot abține să fac un apel sincer către toți cei cu dare de mână să ajute pe cât este posibil cât de mulți tineri ca să primească o educație universitară sau chiar o meserie utilă, pentru că nu trebuie să uităm că statul nostru nu este în stare să asigure educație pentru o bună parte din tineretul român, foarte mulți tineri, mai ales de la țară, rămânând la un stadiu minim de cunoștințe.

Note

1 ro.wikipedia.org/wiki/Fundația_Gojdu.

2 Șematismul veneratului cler al Archidiecesei Metropolitane greco-catolice române de Alba Iulia și Făgăraș, Blaj, 1900, p. 659-665.

3 Dr. Ioan Rațiu, Blajul. Scurte notițe informative, Brașov, 1911, p. 73-75.

4 Șematismul veneratului cler al Archidiecesei Metropolitane greco-catolice române de Alba Iulia și Făgăraș, Blaj, 1900, p. 662-663.

5 „Unirea”, anul XXIV, nr. 88 din 27 august 1914, p. 4-6.

6 archives.hungaricana.hu/en/libriregii/results/?list.llésy-gyütemény-1b2571 și Borzo Bertalan, Szatmár vármegyei nemes családjai, Nagykároly, 1910, p. 29.

7 Georg Kraus, Cronica Transilvaniei 1608-1665, București, Ed. Acad.R.P.R., 1965, p. 268-271.

8 MOL, Urbaria et Conscriptio, Fasc.101-No. 045, f. 30.

9 Este vorba de Mitropolitul Ioan Vancea de Buteasa (1820-1892).

10 „Unirea”, anul I, nr. 35 din 29 august 1891, p. 278.

11 Din această familie provine și Dominic Zichy care s-a stabilit în zona Năsăudului și care a avut o frumoasă poveste de dragoste cu o țărăncă frumoasă, Ileana lui Gavrilă Mocodean din Ilva Mică, și care s-a și căsătorit cu contele, idilă preluată și de Liviu Rebreanu în nuvele Baroneasa și în romanul Ciuleandra. Povestea acestei dragoste dintre un conte și o țărăncă româncă a fost publicată prima dată de revista „Familia” în numărul 24 din iunie 1897.

12 mek.oszk.hu/03600/03630/html/index.htm. Zichy Edmund gróf

13 „Unirea”, anul I, nr. 35 din 29 august 1891, p. 278.

14 Idem, anul I, nr. 37 din 12 septembrie 1891, p. 294.

15 Idem, anul I, nr.36 din 5 septembrie 1891, p. 286.

16 Ibidem.

17 Dacă am transforma suma de atunci în monedă actuală aceasta ar echivala cu 1,5 milioane de euro, sau 1,6 milioane de dolari sau aproape 22 de kilograme de aur!

18 „Familia”, anul XXVI, nr. 50 din 16/28 decembrie 1890, p. 603.

Voievodatul Borlești

Localitatea Borlești aparține astăzi de comuna Pomi, județul Satu Mare. Înainte de 1600 aparținea domeniului Arduș și, împreună, Cetății Chioar. Aceasta, până în 1424, era în posesia familiei Dragfi (urmași ai lui Dragoș Vodă). În 1424 a ajuns în domeniul Beltiug. Datorită infidelității lui Belteky Mihály, împreună cu tot domeniul acestuia, trece din nou în posesia familiei Dragfi. Precizăm că posesia nu este același lucru cu proprietatea. Juridic, posesia (în latină: *possessio*) era folosită în Evul Mediu ca drept de folosință pe termen determinat (atâta vreme cât slujești cu fidelitate regelui).

Locuitorii domeniului erau țărani iobagi: coloni sau jeleri. „În 1548 dieta Ungariei stabilește în articolul 34 ca fiecare colon cu moșie să fie dator să servească stăpânului său de pământ o zi întreagă pe săptămână. De asemenea, în timpul arăturilor de toamnă și primăvară, să are cu un plug o zi întreagă și să semene cu sămânța stăpânului. În timpul lucrului la vie, a coasei, secerei, câte două zile pe săptămână, dar să nu depășească 52 de zile pe an. Dieta din 1553 scade aceste obligații la 42 de zile pe an.” [3]

Pe lângă aceste obligații față de stăpân, aveau și obligații militare și fiscale: dietele dădeau hotărâri în funcție de pericole. Regula era ca toți nobilii să fie înarmați și să formeze o oaste cu un călăreț la zece iobagi, care cu pușca, care cu sabia sau lance. Iobagii aveau obligația de întreținere a oastei, la fel și preoții. Obligațiile fiscale (birurile) în caz de război erau pentru nobili să doneze a zecea parte din venituri, iar iobagii un florin, uneori 50 de dinari. De asemenea, iobagii trebuiau să facă drumuri, poduri, să deservească oastea prin căraușit, găzduirea de persoane și cai, să contribuie cu bani și muncă.

Forurile principale de justiție erau: scaunul sătesc, condus de un judec sau birău, scaunul stăpânului feudal și scaunul comitatului. Pedepsele numite gloabe se executau cu bani sau cu pedepse fizice. De exemplu:

- gloaba rănirii (răni cu sânge): un florin;
- furtul din casă: 12 florini;

Conf. univ. dr. Gheorghe MICLĂUȘ

- cel care fură o vită, oaie, porc dă 12 în loc;
- spargerea casei, adulterul omului căsătorit, violul, răpirea fetei se pedepsesc cu moartea. [3]

În documentele păstrate în Arhiva Națională Maghiară de la Budapesta se găsesc și documente referitoare la satul Borlești, sub denumirea de Barlafalu sau Barlafalwa. Cel mai vechi document referitor la Borlești în „Urbarii și conscripții” este din 7 februarie 1583 și din care avem următoarele informații:

„Din Biroul Camerei Secretariatului, la 7 februarie 1583. Extrase despre conscripțiile ordinare și extraordinare ale târgurilor Sătmar și Nemethy, cu numărul de coloni, folosite din trecut și folosite și acum de urbariști. Următoarele sunt rezultatul datorii neachitate ale supușilor lui Dragfi, cu numărul de coloni și libertini.”

Urmează tabele cu localitățile (posesiile) lui Dragfi, printre care și Borlești (Barlafalwa), cu 4 coloni care au o datorie de 19 florini și 23 de dinari, și Bicău de Câmp (Szakallas Biko), cu 9 coloni care au datorii de 17 florini și 18 dinari. Bicău de Câmp se va uni mai târziu cu Borleștiul. La finalul documentului avem totalul:

„Suma tuturor bunurilor contribuabililor zălogite și răscumpărate de bunăvoie și pe care le-am zălogit: coloni 1137, inghilini 220.”

„Suma tuturor încasărilor anuale ale bunurilor supușilor lui Dragfi, a celor cunoscute și necunoscute face 6328 florini și 97,5 dinari.”

Observăm că, în 1583, Borleștiul aparținea târgului Sătmar și era posesia urmașilor lui Dragfi.

Între 1630 și 1648, principe al Transilvaniei este Gheorghe Rákóczi I. În 1644 el participă la „Războiul de 30 de ani” de partea Alianței Protestante. După o serie de succese militare, se retrage în Transilvania la cererea sultanului (Transilvania fiind atunci sub suzeranitatea otomană), care nu voia să se amestece în luptele catolico-protestante. Prin Pacea de la Linz, din 1645, primește ca răsplată mai multe comitate din vestul Transilvaniei printre care și comitatul Sătmar. Atunci este introdus termenul de Partium pentru a denumi teritoriile din Regatul Ungariei stăpânite

de facto de către principii Transilvaniei (astăzi aproximativ județele Maramureș, Satu Mare, Bihor, Arad, Timiș, Caraș-Severin). Așadar, din 1645 Borleștiul se află în posesia familiei Rákóczi.

În secolele XVI–XVIII, conducerea Imperiului Habsburgic și principii Transilvaniei, fiind mai tot timpul în conflicte militare cu turcii, francezii, rușii și alte conflicte militare, aveau nevoie de conducători cu rol militar și administrativ la nivel local. Întreținerea garnizoanelor Sătmar, Arduș, Chioar și Baia Mare necesita cheltuieli mari și, deci, administrarea domeniilor era foarte importantă. Fiecare sat era condus de un primar numit judex sau birău (bíró). Mai multe sate erau administrate de un voievod. Ei se ocupau cu evidența locurilor și a bunurilor acestora, scoaterea iobagilor la muncă, strângerea dărilor etc. De asemenea, voievozii participau la lupte în fruntea oștirilor formate din locuitorii voievodatelor lor, fiind de multe ori înnoștrați pentru fapte de vitejie. La început, voievodatele purtau numele voievodului. Astfel, Voievodatul lui Miklós Lázár era format din satele: Arduș, Aciua, Borlești, Pomi, Crucișor, Buzești, Bicău, Bicău de Câmp, Arieșu de Câmp. Acesta avea sediul în Arduș. Apoi voievodatele poartă numele localității unde își aveau sediul.

„Din 1634 Borleștiul este sat voievodal.” [1]

Un document (urbaniu) din 19 februarie 1641 dovedește că Voievodatul Borlești era format din satele: Borlești, Buzești, Sârbi, Săliște, Bicău de Pădure, Crucișor și Bicău de Câmp. Voievod era Illyés Mihai. [2] În anul 1648 voievod era Heliaș Vayda. [2] În anul 1664, comitatul Sătmar era împărțit în cinci voievodate mari: Voievodatul Gerăuș, Voievodatul Tătărăști, Voievodatul Borlești, Voievodatul Oaș și Voievodatul Baia Mare. Voievodatul Borlești era format din satele: Aciua, Arduș, Arieșu de Câmp, Bicău, Bicău de Câmp, Borlești, Buzești, Crucișor, Fărcașa, Poiana Codrului, Pomi, Roșiori, Satu Nou, Sârbi, Tămaia, Valea Vinului. Voievod era același Illyés Mihai, care avea un fiu, șase boi și patru vaci. [2]

Într-un urbariu din 18 februarie 1670 este menționat Voievodatul Borlești, cu voievodul Mihai, avea un fiu, șase boi și opt vaci. În alte urbarii, din anii 1674–1675, sunt menționate aceleași cinci voievodate mari. [2] Ne putem întreba: de

ce a fost ales satul Borlești ca centru al voievodatului, pentru că erau alte sate cu populație mai mare?! Nu avem documente pentru a răspunde la această întrebare, dar există câteva argumente ușor de constatat.

a) Toate localitățile care fac parte din acest voievodat se află în interiorul unui cerc cu centrul în Borlești și raza mai mică de 13 km, iar majoritatea sunt mult mai apropiate.

b) Borlești se află pe drumul principal care îl leagă de Satu Mare (azi DJ 193) și pe care, sau în apropierea căruia, se află aceste localități.

c) Dispune de un teritoriu mare (2394 ha) raportat la populație și unde s-au putut organiza tabere în caz de război.

d) Probabil au existat și oameni potriviți ca organizatori.

La 30 iunie 1690, după alungarea turcilor, începe programul de refacere și consolidare a Imperiului Habsburgic. La început, principele Transilvaniei, Francisc Rákóczi I, sprijină acest program, dar fiul său, Francisc Rákóczi II, principe regent al Ungariei și principe al Transilvaniei, denunță uniunea personală cu Casa de Habsburg. Nobilimea transilvăneană, nemulțumită de pierderea unor privilegii, participă la revolta antihabsburgică numită Războiul Curuților, sub conducerea lui Francisc Rákóczi II, între 1703–1711. În timp ce acesta era în Polonia după ajutor, generalul său, Alexandru Károlyi, face pace cu Habsburgii, autoritatea Casei de Habsburg fiind restabilită prin Pacea de la Satu Mare. În acest fel proprietățile din comitatul Sătmar ale familiei Rákóczi trec în posesia generalului Alexandru Károlyi, care este numit conte și comite suprem al comitatului Sătmar. Așa ajunge localitatea Borlești în posesia familiei Károlyi. Fiind și un bun gospodar (nu numai un bun militar), Alexandru Károlyi ordonă în 1713 o conscripție a moșiilor sale.

„Conscripția moșiilor târgului Arduș, aparținând anterior târgului Satu Mare, ordonată de excelența sa contele Alexandru Károlyi și întocmită de Comisia Camerei Senatului.” [4]

În această conscripție întâlnim și Voievodatul Borlești din care, la acea dată, făceau parte satele (în ordinea în care apar în document): Sâi, Măriuș, Crucișor, Bicău, Borlești, Buzești, Sârbi, Satu Nou, Bicău de Câmp, Săliște.

Prezentăm în continuare tabelul localității Borlești așa cum este în urbariu, cu traducerea din

limba latină și cu numele în limba română.
BORLEȘTI

Localnici / Moștenitori	Frați	Fii	Cai	Boi	Vaci	Porci	Oi	Capre	Stupi	Sesie
Ioan Miclăuș	1	–	–	–	1	1	–	–	–	0,5
Grigore Miclăuș	3	–	–	–	2	4	–	–	–	–
Dumitru Miclăuș	–	3	–	–	1	1	–	–	–	–
Gavril Miclăuș	1	3	–	2	2	6	–	–	6	1
Ilie Miclăuș	1	1	–	2	1	4	–	–	–	0,5
Gavril Miclăuș	1	–	–	2	2	3	–	–	–	0,5
Paul Buda	–	1	–	–	1	10	10	10	2	0,5
Simion Buda	–	1	1	2	2	8	–	–	–	0,5
Petru Miclăuș	1	1	1	2	3	10	–	–	–	0,5
Adăugat: Luca Moldovan	1	–	–	–	2	5	–	–	–	–
Inghilini: Stan Oros	–	2	–	–	2	3	–	–	–	–
Inghilini: Gavril Botoș	–	2	–	–	1	3	–	–	–	–

Pe marginea tabelului era următoarea notă: „Aceste conșcripții sunt făcute din cărți, înainte nu existau conșcripții complete, aici nu există hectare de pășuni sau de teren, numai dacă sunt scrise în cartea (funciară), iar livezile nu sunt cuprinse, numai arabilul.”

În continuare este o listă cu fugarii: „FUGARI: Ioan Miclăuș 2 și juniorul Ioan Miclăuș, Dumitru Gyorgyica, Ioan Buda, Grigor Crăciun, Toader Crăciun, Lazăr Miclăuș, Lupu Miclăuș, Relieta Precup, Nicolae Precup în comitatul Solnoc. Nicolae Buda refugiat în Tiream, comitatul Sătmar, Gabriel Ciurcaș în Portița, comitatul Sătmar, Ioan Miclăuș în Tiream, Andrei Miclăuș în Tiream, Ladislau Bomba în comitatul Solnoc, Simion Catona, Ladislau Miclăuș împreună cu fiul

Grigore în comitatul Solnoc, Lupu Crăciun cu doi fii în Mindțent, în comitatul Solnoc. Nobilii Ioan și Gabriel Filip au fost primii care au achitat taxa pământului.”

La finalul conșcripției pentru voievodatul Borlești găsim următoarea mențiune interesantă: „Acest Voievodat al Borleștiului este ținut pentru Domnul Pământului la marile și cele mai celebrate sărbători ale Zilei Domnului, mieilor, untului și dezmațului culinar. Recensământul muncii, zeciuiala și alte lucruri similare se conformează acestuia.” [4]

Din cele consemnate în urbariul din 1713, putem face câteva observații despre satul Borlești:

1) Avem înscriși numai 35 de capi de familie localnici, plus fugari. Ar putea să fi existat și familii

de unde lipsește capul familiei. Suntem la doi ani de la terminarea unui război care a durat opt ani și a unei epidemii de ciumă între 1708-1711. (ar putea fi o explicație).

2) Numărul mare de fugari care au evitat taxele și exploatarea muncii lor; ar fi interesant de studiat mai bine!

3) Terenul agricol al Borleștiului este mare și ceea ce au folosit localnicii este foarte puțin. Pe de altă parte, o sesie este aproximativ 18 ha, ceea ce era enorm pentru a fi lucrat cu mijloacele de la acea vreme. Observăm că cei mai mulți aveau o jumătate de sesie, adică 9 ha, și aceasta era foarte mare pentru a fi lucrată de o familie.

4) Constatăm că în Borlești erau cel puțin doi nobili și nu știm pentru ce au fost înnobilați.

5) În Bicău de Câmp, sat ce se va uni mai

târziu cu Borlești, sunt înscriși 10 localnici plus 25 de fugari.

În ceea ce privește Voievodatul Borlești, constatăm aceeași migrație și numărul mic de capi de familie localnici pentru fiecare sat. Referitor la ultimele note din conscripția Voievodatului Borlești, credem că este vorba despre faptul că zona Codrului este o zonă excelentă de vânătoare. În pădurea Codrului se găsesc: iepuri, vulpi, mistreți, căprioare, cerbi, ciute, lupi etc.

Modernizarea administrației locale în Transilvania sub administrația habsburgică a însemnat renunțarea la vechile structuri feudale și introducerea unor structuri noi, după modelul austriac. În locul voievodatelor s-au introdus cercurile (Kreise), s-a întărit rolul conducerii comitatului și al bisericii, mai ales a celei catolice.

Bibliografie

- 1) Borowski, Samuel, Szatmarmegye monografiujo, Budapesta, 1910.
- 2) Ciubotă, Viorel, Voievozi și voievodate românești sătmărene în urbariile de la Arhiva Națională Maghiară de la Budapesta, în *Eroii Neamului*, Anul XV, nr. 1 (54), 2023.
- 3) Prodan, David, Iobăgia în Transilvania în sec. al XVI-lea, Ed. Academiei R.S.R., București, 1968.
- 4) www.archives-hungaricana.hu, Urbaria et conscriptiones.

Biserica ortodoxă din Borlești

Vasile Ciobăncan – destinul unui luptător pentru demnitate.

Mărturia unui fost deținut politic al regimului comunist.

Doctorand Diana KINCES

Istoria represiunii comuniste din România este alcătuită din mii de destine individuale, fiecare purtând în sine drama unei generații. Viața lui Vasile Ciobăncan se înscrie în această memorie colectivă a suferinței, dar și a rezistenței morale. Curajul, credința și demnitatea cu care a traversat anii detenției politice transformă biografia sa într-o veritabilă lecție de istorie și de conștiință națională.

S-a născut la 3 septembrie 1929, în satul Blaja, comuna Tășnad, județul Satu Mare, într-o familie de agricultori. Copilăria petrecută într-un univers rural tradițional, profund marcat de credință și solidaritate comunitară, i-a modelat caracterul și valorile. Casa părintească, situată în locul numit Dâmbuț, rămâne în memoria sa ca spațiul liniștii și al inocenței pierdute odată cu intrarea brutală a istoriei în destinul personal.

Primele studii le-a urmat în satul natal, sub îndrumarea învățătorului Nichita Gheorghe, care i-a insuflat respectul pentru identitatea românească. După Dictatul de la Viena din 1940, schimbarea administrației și introducerea limbii maghiare în școală au reprezentat o experiență dificilă pentru elevii români, dar nu i-au frânt dorința de a învăța.

Viața spirituală a avut un rol esențial în formarea sa. Participarea la slujbele bisericii și cântarea în strană au consolidat credința care avea să devină, peste ani, principalul sprijin în fața suferinței.

A urmat școala profesională la Șimleu Silvaniei și liceul la Oradea, fiind ulterior repartizat la fabrica de vagoane din Arad. Era perioada în care regimul comunist își consolida controlul total asupra societății, iar orice manifestare de opoziție era aspru pedepsită.

În climatul tensionat al anilor '50, existența grupurilor de rezistență anticomunistă din munți

a inspirat mai mulți tineri să se organizeze în spirit patriotic. Din nefericire, inițiativa a fost trădată, iar Securitatea a intervenit rapid.

„Ne-au luat de la servici... ne-au anchetat, ne-au bătut și ne-au condamnat... și atunci a început calvarul pușcărilor comuniste...”

La 17 august 1955, la Oradea, Vasile Ciobăncan a fost arestat și condamnat la 15 ani de închisoare pentru activitate împotriva regimului comunist.

A trecut prin unele dintre cele mai dure locuri de detenție din România: Penitenciarul Jilava, Penitenciarul Gherla, Penitenciarul Aiud și Penitenciarul Oradea, precum și în lagărele de muncă din Balta Brăilei și Delta Dunării. În închisoarea de la Gherla a fost închis în cel mai secret pavilion destinat foștilor lideri ale diferitelor organizații.

Condițiile de detenție erau inumane: foame, epuizare, violență, tortură psihologică și fizică, bătăi și umilințe permanente, toate menite să distrugă rezistența deținuților politici. *„La diguri trebuia să sapi trei metri cubi de pământ,*

să-l încarci în roabă, să urci cu el pe dig, și să-l duci la vreo 200 de metri... și-așa mai departe. Venea milițianul și-ți măsură groapa unde-ai lucrat, și dacă n-ai făcut treaba asta seara te oprea la poartă și te bătea... Până aproape dimineața îi băteau câteodată pe cei care nu-și făcuse' norma. Și ce mai făceau? Te lăsau până venea stingerea, și tu te culcai, și sperai că scapi. Și veneau și te sculau și te ducea' la poartă și te bătea. Te culca la pământ și-ți făcea fundul... negru. Te băteau de te făceau praf... Veneai în celulă, cei din jurul tău care știau ce ți s-a întâmplat, luau un cearșaf, îl udau, și ți-l înfășurau ca să-ți tragă vinețeala... Iar a doua zi trebuia să te duci la lucru și să faci din nou cei trei metri cubi de pământ. [...] Erau unii preoți, cum era părintele Rațiu, Dumnezeu să-l ierte, c-a murit în Statele Unite, care era solid și bine legat așa... [...] Și ce făcea? Se ducea el și-i ajuta pe cei care nu puteau să-și facă norma... și el mânca bătaie pentru ăla, că nu mai apuca să-și facă lucru' lui. Și s-au sacrificat unii preoți foarte mult pentru semenii lor. Își făceau adevărata misiune... Acolo puteau s-o facă, într-adevăr, mai bine decât afară..."¹

Tineretea i-a oferit șansa supraviețuirii: „Norocul meu a fost că eram tânăr... am rezistat la bătăi, foame și muncă până la epuizare... Aveam o condamnare de 15 ani și eram pregătit să o împlinesc până la capăt, deși era greu. Erau cu noi oameni mai în vârstă, dormeam cu ei în pat și dimineața vedeam că nu se mișcă...”

În ciuda acestor încercări, Vasile Ciobăncan a reușit să supraviețuiască datorită credinței în Dumnezeu, ca formă supremă de libertate și speranță. Rugăciunea a reprezentat pentru el și ceilalți deținuți o formă de rezistență spirituală, fiind practică tainică și subversivă în pustiul celulei, sub privirile batjocoritoare ale gardienilor, dar și ale unora dintre deținuți. În ciuda interdicțiilor impuse de administrația penitenciară, preoții închiși alături de ceilalți deținuți au fost un sprijin moral deosebit, indiferent de confesiunea religioasă. „Era foarte important că preoții erau alături de noi, indiferent că erau ortodocși, că erau catolici sau erau reformați. Indiferent... acolo nu se făcea nicio deosebire. Bineînțeles că trebuia să ne ferim când ne rugam, ca să nu ne vadă gardianul, că altfel era vai de noi. Nu aveam voie să facem asta... Și atunci ne rugam lui Dumnezeu, iar credința în Dumnezeu ne-a salvat, pentru că toți am

zis: «Numai Dumnezeu ne scapă de aici!»"²

După nouă ani de detenție, a fost eliberat la 26 iunie 1964, în urma decretului de grațiere 411, care a vizat deținuții politici. Experiența suferinței i-a trezit dorința de a face dreptate victimelor comunismului. A urmat și absolvit Facultatea de Drept din Cluj, cu intenția de a deveni procuror, însă autoritățile i-au interzis accesul în magistratură din cauza trecutului său politic.

În aceste condiții, s-a angajat ca jurist-consult la fabrica de vagoane din Arad, continuând să ducă o viață demnă, în ciuda discriminării și a numeroaselor obstacole întâmpinate. În mod remarcabil, nu a ales calea resentimentului. Consideră că judecata aparține lui Dumnezeu, iar iertarea este singura cale prin care omul își poate păstra demnitatea. A mărturisit că nu le poartă ranchiună celor care l-au trădat sau tortionarilor săi, afirmând că „Dreptatea nu se face prin răzbunare, prin aplicarea cruzimii, ci prin iertare ca încercare de a opri repetarea istoriei. A avea tăria să continui drumul vieții nu este doar un act de curaj, ci un adevărat pact de recuperare a vieții pentru generațiile care vor urma”³.

Viața personală i-a adus liniște și împlinire alături de soția sa, Florica. Împreună au avut un fiu, Iulian Valeriu, și s-au bucurat de doi nepoți, Andrei și Victor. În calitate de președinte al Asociației Foștilor Deținuți Politici din Arad, a continuat să își împărtășească mărturia despre ororile regimului comunist, subliniind importanța memoriei istorice și a luptei pentru libertate și demnitate umană.

La vârsta de 96 de ani, continuă să fie activ și să se deplaseze de trei ori pe săptămână la sediul Asociației Foștilor Deținuți Politici din Arad, organizație pe care o conduce și în prezent în calitate de președinte. Activitatea sa constantă reflectă un profund simț al responsabilității morale față de păstrarea și transmiterea memoriei suferințelor îndurate de victimele regimului comunist. Întrebat adesea ce îi dă puterea de a merge mai departe, răspunde simplu: credința în Dumnezeu și dorința de a transmite generațiilor tinere adevărul despre trecut. Pentru el, mărturia personală și cultivarea memoriei istorice reprezintă nu doar o datorie morală, ci și o formă de a da sens suferinței trăite.

Astfel, destinul lui Vasile Ciobăncan depășește dimensiunea unei simple biografii individuale, devenind parte a memoriei colective a represiunii comuniste din România. Prin perseverența, credința și demnitatea sa, el oferă o lecție

de responsabilitate civică și morală, demonstrând că memoria trecutului reprezintă o condiție esențială pentru construirea unei societăți mai drepte și mai conștiente de propriul său trecut⁴.

Note

1 Interviu publicat în Cosmin Budeancă (coord.), *Experiențe carcerale în România comunistă*, vol. I, Iași, Editura Polirom, 2007.

2 <https://www.criticarad.ro/istoria-ca-experienta-de-viata-ii-lectii-pentru-tanara-generatie/>

3 Ibidem.

4 Informații obținute în urma discuțiilor telefonice purtate în mai multe rânduri cu dl. Ciobăncan, în perioada 2025 – 2026.

Mărturisire

General (rtg) Alin Gheorghe

În limba neamului, româna,
Trăiesc, iubesc de când mă știu
De aceea îi spun: sărut mâna!
I-am fost și îi voi rămâne fiu!

E aerul pe care-l respir,
Îmi umple plămâni și viața,
Este lumina pe care-o admir
Când mă trezesc, dimineața

E mama a toate ce sânt,
În totul ce mă înconjoară
Și, sigur, e sânul cel sfânt
La care am supt prima oară

Româna îmi este chenarul
În care cineva, poate un sfânt,
Mi-a desenat anume darul
De a fi sculptor în cuvânt...

... Încerc să scot, pe cât se poate,
Din tot ce limba pune-n frază,
Grăunții verbelor, carate,
Prin care gândul luminează!...

Schiță a monografiei comunei Sanislău scrisă de protopopul Alexa Pop

Prof. Mihaela SĂLCEANU

Localitatea este amintită pentru prima dată în 1306, împreună cu localitatea Ciumești, într-un act al capitlului din Agria privind proprietatea localităților Ciumești și Sanislău de către un nobil cu numele Banay Paul, fiul lui Nicolae: „Az egri káptalan előtt Banay-i Pál fia Miklós mr. A Zothmar m.-i szerzett Warchamakuz földje 5 részét, amelyek határosak a vevők, Péter fiai és Endus fiai Chamakuz földjével, más oldaláról pedig saját Zoyzlou földjei zárják közre, 40 ezüst M.-ért eladja Wrdung (dict.) Simon fia Jánosnak és általa képviselt testvéreinek: Péternek, Fülöpnek, Mártonnak és Simonnak, valamint apjuk testvére, Endus fiainak: a szinten János által képviselt Györgynek és D[re]uenhnek fele-fele arányban”.¹

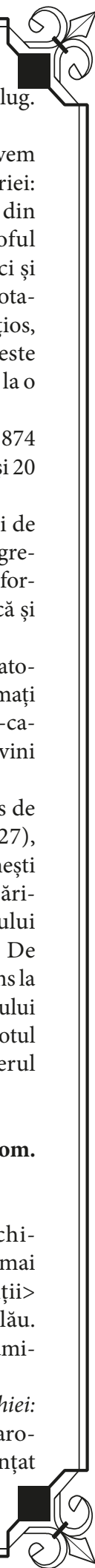
Localitatea nu apare în registrul dijmelor papale, intitulat „Socotelile lui Iacob al lui Berengariu și Raimund de Bonfato, strângătorii dijmelor (papale n.n.) pe șase ani din Regatul Ungariei (1332-1336)”. Din arhidiaconatul catolic de Satu Mare, unde aparținea și Sanislăul, apare Laurențiu, preotul din Resighea, Ioan, preotul din Andrid, Andrei, preotul din Petrești, Pavel, preotul din Carei, Petru, preotul din Dindești, Laurențiu, preotul din Pișcolt.² Apare, în schimb, biserica catolică din localitate, în 29 august 1338 când Andrei episcopul și capitlul din Oradea făceau un schimb de moșii cu mai mulți membri ai familiei Guthkeled între ele figurând și moșia Sanislău (Zanyslo) cu o biserică cu hramul Sfântul Martin mărturisorul, aflată în comitatul Satu Mare, cu moșiile Sintea (unde se afla o biserică de lemn cu hramul fericitului Bricciu mărturisorul) și Chuba (hramul Sfântul mucenic Teodor) din comitatul Zarand.³

În 15 august 1355, regele Ludovic cere capitlului din Oradea să pună în stăpânire pe doamnele Agnes și Scolastica, ficele lui Ioan, fiul lui Gheorghe de Enchench, pe jumătatea părților de moșie din Sanislău și Careii Mari și a părții de moșie pe care o au în Leta, comitatul Szabolcs

care „potrivit scrisorii voastre privilegiale, le-au fost date de sus-zisul Ioan, tatăl lor, pentru zestrea și darurile de nuntă și pentru o sută de mărci ale mamei lor și drept a patra parte <cuvenită> fiiceilor.”⁴ Se pare că punerea în posesie nu s-a efectuat din cauza opunerii lui Mihail, fiul lui Gheorghe de Sanislă (de Zonyzlo), unchiul lor după mamă.⁵

În 13 aprilie 1361, capitlul Transilvaniei de la Alba Iulia adeverește că Petru, fiul lui Mihail, fiul lui Gheorghe, nobil de Sanislău (Zanyzlow) a lăsat, în cazul că va muri, toate moșiile sale de moștenire și de dobândire celor trei surori ale sale Ileana, Elisabeta și Ecaterina. Pe lângă aceasta, a lăsat jumătate din moșiile sale Sanislău și Karul, Clarei, soția lui Ștefan, fiul lui Beke și surorii acesteia, Margareta, soția lui Andrei, fiul lui Beke, iar caii și averea sa mișcătoare le-a lăsat mamei sale.⁶ Dintr-un act al lui Nicolae Konth din 29 octombrie 1365, palatinul Ungariei și jude al cumanilor, aflăm că Mihail, tatăl lui Petru de Sanislău, ar fi murit în urma bățăilor și maltratărilor suferite din parte nobililor Ladislau și Gheorghe, fiii lui Ioan, fiul lui Bricciu de Bator și Petru, fiul lui Leukus de Bator.⁷

În 31 martie 1370, capitlul de la Oradea, în urma poruncii regelui Ludovic din 4 februarie 1370, împarte mai multe moșii între membrii familie Bathory, printre care și Sanislăul: „Au împărțit moșia lui Petru, fiul lui Mihail, numită Sanislău, aflată în comitatul Satu Mare, în două, astfel că le-au dat lui Ladislau, Gheorghe și Ștefan partea dinspre răsărit, începând de la curtea lui Ioan zis Darabus, cuprinzând-o și pe ea, înspre miazănoapte până la capăt, împreună cu cealaltă parte a uliței până la casa lui Ladislau cel Roșu, și cuprinzând-o și pe ea. Iar partea dinspre apus, începând de la casa sus-zisului Ladislau, dar necuprinzând-o și pe ea, cotind prin aceeași uliță spre răsărit, și de la partea de miazăzi până la capăt, împreună cu cealaltă parte a uliței, până la casa lui Dominic zis Pernie și cuprinzând-o și pe ea,

i-au căzut și <-au venit> lui Petru, fiul lui Leukus.”⁸ Putem astfel să facem și un plan topografic al așezării care se compunea dintr-un șir de case, de o parte și de alta de-a lungul drumului care venea din Petrești, făcând apoi o buclă spre răsărit, îndreptându-se spre Carei. Cu timpul, din cauza creșterii populației, din ulița principală s-au ramificat mai multe ulițe secundare, așa cum reiese dintr-o hartă cu prima ridicare topografică militară datând din 1783-1785.⁹

Începând din secolul al XIV-lea apar și nume de iobagi în actele localității. Astfel, în 1370 apar numele Darabos și Rufus (Roșcatul, Roșu), în 1420 Kiral, Sadan, Sado, Faber (Meșter), Literatus (Învățătorul), Parvus (Sarac), Rufus, Sclavus (Sclavul), 1446 Volachus (Românul), 1483 Abran, Byro, Chyzar, Chywka, Domokos, Embelli, Fwtho, Haznos, Heas, Kantha, Keraly, Konthos, Kopaz, Kowach, Laslofy, Lenches, Maythey, Metheles, Mehzaros, Nabrad, Orzag, Polgar, Posa, Pozony, Rawaz, Saffar, Sypos, Sowago, Weres, Wyzy, Wyzwew, Zenthmyklosy, Cherna, Chezna, Faber, Magnus, Parvus, Thot, Wayda (Voievodul), în total 57 capi de familie iobagi. O localitate foarte mare care, pe lângă iobagi, mai avea și jeleri și scuțiți care nu apar în acest urbariu!¹⁰ În 1500 apare în urbariu Olah (Românul).¹¹

În 1751, cu ocazia vizitației canonice a episcopului Mihail Olszavszki, în localitate trăiau nu mai puțin de 1110 de locuitori apți de mărturisire (confessiones capaces), la care putem să adăugăm vreo 340 de copii până în 8 ani care nu erau împărțășiți, deci un total de vreo 1400-1500 de suflete greco-catolice.¹² Exista casă parohială și cantorală ridicată de comunitate. Biserica era din lemn, acoperită cu șindrilă, cu pictura îngrijită, având toate cărțile de slujbă și două clopote, iar cimitirul era îngrădit cu gard. Era închinată Sfântului Mihail Arhanghelul.¹³

În 1773, localitatea este amintită ca populată de locuitori de religie grecească (greco-catolici) și de reformați, iar limba principală care se vorbea în sat era româna (*principaliter in eodem viget Lingva*).¹⁴

În anul 1786, în localitate trăiau 1.113 greco-catolici deci români, 119 romano-catolici germani, 286 calvini maghiari.¹⁵ Exista și un sigiliu al localității din anul 1784: „Sigillum Oppidi Szaniszló 1784” având în câmp, într-un

scut rotund, un brăzdar de fier și un fier de plug. Deasupra, o coroană susținută de doi lei.¹⁶

De la sfârșitul veacului al XVIII-lea avem o descriere a satului într-o geografie a Ungariei: „Sanislău. Sat maghiar, românesc și șvăbesc din comitatul Satu Mare. Stăpânul locului groful Károlyi, locuitorii sunt catolici, greco-catolici și reformați, se află în vecinătatea Petreștiului; hotarul este împărțit în trei fordulae (ogoare), spațios, nisipos și deluros, dar de producție bună, este lemn, vie și legume nu sunt, piața este la Carei la o milă distanță.”¹⁷

În 1828, în Sanislău erau 289 de case, 1874 de greco și romano-catolici, 265 de reformați și 20 de evrei, deci un total de 2169 suflete.¹⁸

În Șematismul din 1830 al Episcopiei de Oradea Mare, parohia Sanislău avea 1545 de greco-catolici, 484 de romano-catolici, 235 de reformați și 20 de evrei. Biserici erau greco-catolică și reformată.¹⁹

În 1850, Sanislăul avea 755 romano-catolici, 1.299 greco-catolici, 7 luterani, 308 reformați calvini și 57 evrei. La 1890 erau 1.308 romano-catolici, 1.687 greco-catolici, 2 luterani, 447 calvini și 262 evrei.²⁰

Chestionarul din anul 1921 este scris de preotul și protopopul Alexa Pop (1858-1927), fruntaș de seamă al mișcării naționale românești din județul Satu Mare.²¹ El răspundea întrebărilor puse în adresa și chestionarul Ministerului Cultelor și al Artelor din 1 ianuarie 1921. De remarcat rapiditatea cu care Alexa Pop a răspuns la chestionar. Din recipisa poștală nr. 918 al oficiului poștal din Carei reiese că în 11 martie 1921 preotul a expediat chestionarul completat la Ministerul Cultelor.

Chestionar pentru parohia gr. cat. rom. din Comuna Sanislău, județul Satumarelui.

1. Compunerea parohiei:

Biserica parohială: Biserica parohială este numai una, nume separat nu are numai biserica românească. Hramul ei sunt Sf<inții> Archangheli. Este situată în comuna Sanislău. Mai este o capelă în mormântariul negru a familiei Cozma.

2. Însămănări privitoare la istoricul Parohiei:

a) Împrejurările în care s-a înființat parohia: Prin secolul al XIV se spune că s-a înființat

astă parohie deodată cu comuna²². Familia ce stăpânea atunci era familia Banfi, un membru a căruia se zice că s-a chemat „Szániszló”, de aici numirea de Sanislău²³. După pacea sătmăreană a trecut domeniile de pe aici în mâinile Caroleștilor.

Ca parohie au avut și biserică și încă 3 biserici de lemn, ... toate trei le-au aprins și ars niște făcători de rele. În anul 1727 au recurs la domnul de pământ, Generalul Caroli, să le deie voie a-și zidi biserica de piatră și au vrut să le deie loc de biserică, loc pentru casa parochială, loc pentru casa centrală, ceea ce s-a și împlinit. Zidirea bisericii a costat 5.287 florini 59 cruceri. Turnul și boltitura acestei biserici s-a ruinat prin un cutrmur înfricoșat la anul 1834. S-au rezidit și mai lungit biserica la 1850 și turnul s-a învelit cu tinichea. La anul 1887 un vânt teribil a ruinat partea de lemn a turnului care apoi în acel an s-a reedificat. La anul 1910 apoi s-a și început zidirea bisericii de azi cu 6 turnuri și s-a terminat la anul 1913, despre care fie iertatul Episcop Demetriu Radu a zis că s-ar cădea de catedrală.

b) mulțumirile aduse parohiei

Parohia greco-catolică la început era alipită diecesei Muncaciului. După înfăptuirea diecesei Oradei Mari fu incongruată la aceasta. În anul 1912 fu alipită diecesei H&ajdu>dorogului iară în anul 1919 luată înapoi de sub stăpânirea aceasta și încorporată Vicariatului apostolic de Oradea Mare până la finita îngremiere. Astă parohie totdeauna a fost de sine stătătoare, având credincioși în număr considerabil.

3) *Descrierea geografică a parohiei*

a) Situațiunea geografică a parohiei. Întinderea parohiei:

Sanislăul este situat în partea apuseană a județului Satu Mare chiar la unghiul. Comuna este situată pe loc șes, numai puține căși dinspre apus-miazăzi sunt așezate pe un dâmb de nisip. Solul hotarului comunei spre răsărit și miazăzi <miază>noapte e negru, spre miazăzi și apus arid. Întinderea hotarului parohiei este 18 mii jug<ăre> cadastrale. Comuna are cel mai mare hotar. Pagubă că jumătate e nisipos, că de ar fi tot negru, nu ar avea soție (pereche n.n.) în toată țara.

b) Vecinătățile. Spre miazăzi este comuna Resighea, spre miazăzi-răsărit comuna șvăbească Petrești, spre răsărit Careii Mari, spre miazăzi-noapte Ciumeștii, spre apus granița României

Mari, iară comunele dincolo de granița vecină, spre apus sunt comunele ?²⁴, Pilițe²⁵ și Pemola.²⁶

c) Drumurile: Sanislăul are stație de cale ferată, imediat lângă comună, de la parohie unul și jumătate km. Distanța reședinței județului de la parohie e 24 km.

d) Poșta și telegraf. Sanislăul a avut și poștă și telegraf, dar după ce comuna a ajuns chiar granița, telegraful e demontat, nu funghiază (funcționează n.n.) de loc, iară poșta comunică cu foarte mari întârzieri pentru cenzură.

4) Bisericile din parohie:

a) Descrierea generală a fiecărei biserici:

Zidirea bisericii nouă a costat 130 mii coroane și totul a fost acoperit prin credincioși. Fotografia bisericii române se alătură la această descriere:

Foto 1: Centrul satului la 1900, se văd cele două biserici greco-catolică și romano-catolică

Cupola s-a zidit pe la anul 1890 pe spezele familiei Cosma Ioan și ..., sub ea este criptă familiară. Spezele de zidire au fost cam 3-4.000 florini. E zidită din tegle și e ...lemn. Inscricțiunile din biserica nouă sunt: Pe iconostas deasupra: „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu”. Deasupra corului „Ție se cuvine cântare Dumnezeule”. În capela Maicii Sfinte „Prea Sfântă Născătoare de Dumnezeu, mântuește-ne pre noi”. În capela Sfântului Mormânt „Mormântul tău Doamne este isvorul învierii noastre”. Pe ceriu sânt 8 icoane cu următoarele inscripții: „Isus ca prunc în biserică”, „Isus între prunci”, „Isus la Cana Galileii”, „Isus gonește din biserică pe neguțători”, „Isus la Marta și Maria”, „Isus învie pe Lazăr”, „Isus vindecă ...”, „Isus cu 5 pâini satură 5 mii de oameni”, „Isus pe Petru îl pune cap bisericei”.

2) Biserica romano-catolică, forma ei cea uzitată la biserici. În anul 1834, prin cutremur și

turnul acestei biserici s-a demolat. E zidită prin patronul ei contele Caroli din piatră, în stare bună. Două capele de mormântare, nouă și vechi.

Foto 2. Moara lui Iosif din Sanislău

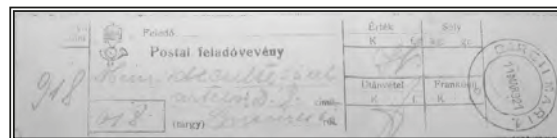

Foto 3. Chitanța prin care Alexa Pop a trimis chestionarul la Ministerul Cultelor

Foto 4. Prima hartă militară a zonei și localității Sanislău 1783-1785

Note

- 1 Anjou-kori oklevéltár Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia, II 1306-1310, Budapest-Szeged, 1992, p. 50.
- 2 Documente privind istoria României veacul XIV C. Transilvania, vol. III (1331-1340), București, Editura Academiei R. P. R., 1954, p. 156, 172
- 3 Documente privind istoria României veacul XIV C. Transilvania, vol. III (1331-1340), București, Editura Academiei R. P. R., 1954, p. 478
- 4 Documenta Romaniae Historica C. Transilvania, vol. X (1351-1355), București, Ed. Acad. R.S.R., 1977, p. 355.
- 5 Ibidem, p. 361.
- 6 Documenta Romaniae Historica C. Transilvania, vol. XII (1361-1365), București, Ed. Acad. R.S.R., 1985, p. 25.
- 7 Ibidem, p. 453.
- 8 Documenta Romaniae Historica C. Transilvania, vol. XIII (1366-1370), București, 1991, p. 727-728.
- 9 Szatmár vármegye (1783-1785), Nyiregyháza, 1998, p. 32 și Sanislău Ghid cultural și istoric, Satu Mare, 2010, p. 15.
- 10 Maksai, Ferenc, A középkori Szatmár megye, Budapest, 1940, p. 210.
- 11 Ibidem, p. 211.
- 12 Episcopia greco-catolică de Mukacevo Documente, III, Satu Mare, 2015, p. 142.
- 13 Ibidem, p. 142-143.
- 14 Lexicon Universorum Regni Hungariae locorum populosorum, Budapestini, 1920, p. 38.
- 15 G. Barbul, Populația județului Satu Mare la 1786, Sofia, 1940, p. 208.
- 16 Sigiliul este foarte asemănător cu cel descris de Bujor Dulgău și care data din anul 1718. Cf. Bujor Dulgău, Sigiliile instituțiilor sătmărene din secolele XVI-XIX, Satu Mare, 1997, p. 127.
- 17 Vályi, András, Magyar országnak leírása, vol. I, Budan, 1796, p. 312.
- 18 Ludovic Nagy, Notitiae politico-geographico-statisticae incltyi regni Hungariae, partiumque eidem adnexarum, tom I, Budae, 1828, p. 368.
- 19 Schematismus venerabilis cleri Dioecesis Magno-Varadinensis graeci-ritus catholicorum, Magno-Varadini, 1830, p. 105.
- 20 Dr. Jordán, Károly, Képek, a szaniszlói plébánia életéből. 1800-1894, f. I., 1894, f. 4.
- 21 Viorel Câmpean, Oameni și locuri din Sătmar, Satu Mare, 2010, p. 198-200.
- 22 1306 terra Zoyszlo, 1338 poss. Zanyzlo, 1347 Zanyizlav, Zanislaw, 1352 Zanzilou, 1359 Ztanizlo, 1382 Stanizlo, 1446 Stanyzlo, 1476 Sanizlo. Cf. C. Suci, Dicționar istoric al localităților din Transilvania, vol. II, București, Editura Academiei R.S.R., 1967, p. 96, Németh, Péter, A középkori szatmár megye települései a XV. század elejéig, Nyiregyháza, 2008, p. 274-276
- 23 Provine din numele slav Stanislav, Stanislav, Stanislaus format din stani=a deveni, a face, a sta și slav=slavă, glorie. Deci denumirea ar putea avea înțelesul „cel care dobândește glorie, slavă”. Consoana „t” a dispărut prin asimilare, iar slav a devenit „slău”, fenomen tipic în adaptările românești (de exemplu Vladislav – Vlădislav). Sanislău înseamnă literal „așezarea lui Stanislav” sau satul întemeiat (sau aparținând) de Szaniszló.
- 24 Cuvânt neinteligibil.
- 25 Ar putea fi vorba de localitatea Nyirpilis, Ungaria.
- 26 Ar putea fi vorba de localitatea Penészlek, Ungaria.

Haiducia la români

Prof. Marius HORȘIA

Istoriografia comunistă privea haiducia ca o formă a luptei de clasă și ca o modalitate de rezistență împotriva cotropitorilor. În realitate, haiducul (hoțul de codru) reprezintă numele dat unor persoane din Balcani, care se ocupau cu jafuri și răpiri. În folclorul românesc și în istoriografia romantică autohtonă, haiducul este un personaj benefic ce „lua de la bogați și dădea la săraci”. Haiducii îi jefuiau în general pe venetici; unguri, turci și austrieci.

Cuvântul haiduc provine din limba maghiară (hajduc), sau din turcă (haydut). Ambele cuvinte defineau o persoană care „mână animalele”. Cuvântul este întâlnit și în limba sârbă (hajduk). Haiducii au evoluat de la statutul de „hăitași”, la cel de „mercenari”, iar în cele din urmă devin „hoți”.

Haiducia este specifică întregului spațiu sud-dunărean. La sârbi s-au remarcat: - Deli Marcu și Baba Novac. La bulgari, îl întâlnim pe celebru haiduc Ivancio. Haiducii mai erau numiți „bejenari”, „lotrii” sau „caraimani”.

Baladele haiducești au fost studiate de etnologi, muzicologi, folcloriști și scriitori. S-au remarcat: Alecu Russo, Vasile Alecsandri, Take Papahagi și Simion Teodorescu. Cele mai cunoscute balade sunt dedicate lui: Andri Popa, Toma Alimoș, Pinteș și Novac. În Banat, cele mai cunoscute balade sunt legate de numele lui Iorgu Iorgovan.

Baladele haiducești sunt analizate după mai multe criterii: sociologic, istoric, lingvistic, comparativ. Ele au caracteristicile generale ale baladelor; se cântă, uneori se recită, se caracterizează printr-o amplă desfășurare epică, lupta se duce între bine și rău. Personajul principal întruchipează idealul uman perfect. Deznodământul este însă trist, deoarece haiducul moare învins de către sistem. O cunoscută baladă haiducească este dedicată lui Toma Alimoș. El era un fiu de boier din Țara de Jos. Intră în conflict cu un boier pe nume Manea, pe care îl jefuise. Manea este întruchiparea lașității, deoarece îl înjunghie pe Toma, pe la spate, apoi fuge. Este ajuns și ucis de către haiducul care moare și el din cauza rănilor. Este îngropat în mormântul săpat cu copita de calul său. Apare în

această baladă motivul comuniunii haiducului cu natura.

Doinele haiducești diferă de balade deoarece ele sunt creații lirice ce exprimă dorul de codru și relația haiducului cu natura. Apare și acompaniamentul unor instrumente ca: cobza, vioara și fluierul. Stilul este mai melancolic comparativ cu cel al baladelor haiducești.

Viața haiducilor și haiducia i-a inspirat și pe muzicieni. În 1973, formația Phoenix lansa celebra piesă „Andrii Popa”, pe versurile lui Vasile Alecsandri și muzica compusă de Mircea Baniciu. În 1977, apărea piesa „Amintire cu haiduci” interpretată de Vali Sterian.

Dintre haiducii ce au intrat în conștiința românilor, s-au remarcat: Pavel Lotru, Baba Novac, Gruia lui Novac, Neagu Papură, în secolul al XVIII-lea. În secolul următor, îi avem pe: Iancu Jianu, Popa Tunsu, Gheorghe Magheru și Anghel Șaptecai.

În Transilvania s-au remarcat: Pinteș Viteazul, și Andrei Budac. Ultimul, este legat de zona Făgărașului, iar Pinteș a haiducit în ținutul Sătmarului și în Maramureșul Voievodal.

Primul haiduc care s-a remarcat și în Oltenia și în Ardeal a fost însă Baba Novac. Tatăl său era aromân, iar mama sârboaică. Intră în slujba lui Mihai Viteazul participând la luptele din sudul Dunării. A rămas celebru prin atacul de la Sofia asupra lui Hassan Pașa. De asemenea, câștigă o victorie asupra unei armate turcești în lupta de la Lipova. Este executat la Cluj, la 5 februarie 1601, din ordinul contelui Ștefan Csáki. Împreună cu un preot sârb, Baba Novac a fost legat de două grinzi orizontale, jupuit de viu, iar grinzile erau învârtite deasupra focului. În memoria sa, la Cluj, lângă Bastionul Croitorilor, s-a amplasat o statuie, în anul 1975. De asemenea, o localitate din județul Satu-Mare îi poartă numele (Baba Novac – sat aparținător de orașul Arduș).

Fiul cel mare a lui Baba Novac, Gruia Novac, i-a călcat pe urme. El a jefuit în pădurile Bucovățului și pe valea Lotrului. Sunt numeroase balade dedicate lui Gruia care ne arată și arealul în care acesta a haiducit.

Unii haiduci sunt legați de marile evenimente ale epocii moderne. Iancu Jianu participă la mișcarea condusă de Tudor Vladimirescu, Popa Șapcă și Gheorghe Magheru participă la revoluția de la 1848, în Țara Românească.

Haiducul a fost privit cu admirație și cu teamă. Nu toți aveau origine modestă; Iancu Jianu era fiul paharnicului Costache Jianu și deținea trei moșii. Motivele ridicării sale la luptă țin mai mult de caracterul său justițiar. Baladele dedicate lui nu respectă în totalitate adevărul istoric. Din păcate, filmul artistic „Iancu Jianu” se inspiră mai mult din balade, decât din realitatea istorică.

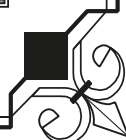
Cel mai iubit haiduc din Ardeal a fost Pinteza Viteazul. El a cutreierat tot Maramureșul, a înfăptuit acte de dreptate socială fiind implicat și în conflictul dintre Habsburgi și principii calvini transilvăneni. S-a născut la 25 februarie 1670, într-o familie nobiliară din Cupșa. Urmează școala din Aiud și Viena. La 25 de ani, se apucă de haiducie în zona Chioarului, Lăpușului, Năsăudului și Sătmarului. În 1703, se distinge în luptele contra habsburgilor, alături de trupele lui Francisc Rákoczy. Participă la asediul orașului Baia-Mare. Este împușcat la 22 August 1703. Pinteza a intrat în mitologia Maramureșului, despre el circulând numeroase legende și balade. Legenda peșterii lui Pinteza spune că în Muntele Gutâi, lângă satul Mara, acesta ținea ascunsă o comoară.

Țăranii din zonă, cred că pivnița se deschide la șapte ani. Maramureșenii refuzau să creadă că Pinteza a murit. Ca imagine, în mentalul colectiv, el este depășit doar de Avram Iancu și de Horea, în Munții Apuseni. În Maramureș, există numeroase toponime legate de personalitatea haiducului; „Izvorul lui Pinteza”, „Vârful Pintii”, „Peștera Pintii”. Lângă „Hanul lui Pinteza”, se află o placă comemorativă care ne spune că viața lui Pinteza Viteazul a fost curmată de uneltirile nobililor din Baia Mare, și că el a fost înmormântat în acel loc, de către oștenii săi. La biserica din Budești se află cămașa de zale a haiducului, iar la muzeul din Baia Mare este expus harnașamentul lui Pinteza. Legenda spune că Pinteza nu a murit și că „a zburat de pe piatra Gutâiului către Șugatag și de acolo pe „Piatra Săpânții”.

Haiducii au fost subiect de inspirație și pentru cinematografia română. În 1966, apărea filmul „Haiducii”, în 1968 „Răzbunarea haiducilor”, în 1971 „Haiducii lui Șaptecai”. Aceste filme au fost realizate de către Dinu Cocea. Același regizor semna, în 1982, filmul „Iancu Jianu, zapciul”. Regizorul Mircea Moldovan, a realizat în 1976 filmul „Pinteza”. În aceste filme au jucat actorii celebri ca Florin Piersic, Toma Caragiu, Constantin Diplan, Adrian Pinteza, Emanuil Petruț, Marga Barbu și Maria Ploaie.

Pinteza Viteazul

Haiducul a rămas cu o imagine pozitivă în rândul poporului. El era „drept”, „curajos”, „cinstit” și „patriot”. Această imagine a străbătut secolele până la venirea comunismului. Ultimii „haiduci” sunt întâlniți în rezistența anti-comunistă din munți. Stau mărturie grupările: „Haiducii lui Avram Iancu” și „Haiducii Mușcelului”. În zona

Oașului, un „haiduc anti-comunist” a fost Gliga lui Ianoș din Bixad. Despre el circulă și în prezent numeroase legende. În zona Codrului s-a remarcat Vasile Blidaru.

În concluzie, putem afirma că, haiducul și codrul fac parte din istoria și spiritualitatea poporului român.

Bibliografie

- Andea, Suzana; Andea Avram. *Haiducul Pinteza și lumea sa*, Ed. Supergraph, Cluj Napoca, 2003
 Barbu, Paul; . *Haiducul Iancu Jianu. Adevăr și legendă*, Ed. Școala Ardeleană, Cluj Napoca, 2021.
 Bellu, Ștefan; *Rezistența din Munții Maramureșului*, Ed. Gutinul, Baia Mare, 1993.
 Bîlțiu, Pamfil; *Basmă, povești, legende, povestiri și mito-credețe din județul Maramureș*, Ed. Gutinul, Baia Mare, 1999.
 Diaconul, Daniel, *Tălhăria și haiducia la români*, Ed. Universitară, București, 2014.
 Dulfu, Petre, *Gruia lui Novac*, Ed. Gutinul, Baia Mare, 1993.
 Filipașcu, Alexandru, *Istoria Maramureșului*, Ed. Gutinul, Baia Mare, 1997.
 Nedelea, Enăchiță, *Iorgovan – mit, legendă, baladă*, Ed. Cuget, Simțire, Credețe, București, 1995
 Tudor, Mihail, *Oșteanul din Baia. Pinteza Viteazul*, Ed. Tineretului, București 1962.
 Țiproc, Iosif, *Vasile Blidaru. Omul și legenda*, Ed. Solștițiu, Satu Mare, 2006.
 Tăzlaşuanu, Gheorghe, *Comoara Neamului. Legende. Balade. Căntece haiducețe f. e.*, București, 1943.
 Tucă, Petronela Luminița. *Iancu Jianu. Perspectivă asupra construirii eroului*, Etnologica, București 2022.
 Vrabie, Gheorghe. *Gruia lui Novac*, Ed. Ion Creangă, București, 1977.

Protopopul Elie Dăianu al Clujului – veritabil polivalent al Transilvaniei din prima jumătate a secolului XX

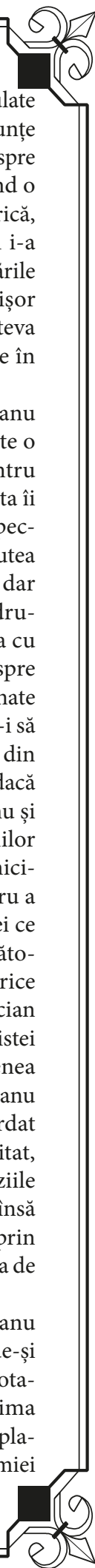
Mădălin-Sebastian LUNG

Protopopul Elie Dăianu al Clujului a fost apropiat de mulți oameni de cultură, de știință, membri din Academia Română și nu numai. A fost o mare personalitate a Transilvaniei (din prima jumătate a secolului XX), nu doar pentru că a ocupat mulți ani demnitatea de protopop al Clujului, dar mai ales pentru munca/dăruirea neobosită exercitată întru propășirea spirituală, culturală, socială și filantropică a poporului român.

A întreținut o bună colaborare cu Ion Rusu Abrudeanu, o personalitate importantă a revistei *Timpul*, de unde aflăm că părintele protopop îl responsabiliza cu diseminarea culturii în mai toate colțurile țării. Cu bucurie aflăm că munca protopopului pentru emanciparea culturală a poporului român era mult respectată și apreciată de oameni ce activau în spectrul politic, cazul deputatului Cantacuzino-Paşcanu¹, al ministrului Dimitrie Greceanu² sau al unor oameni ce activau

în spectrul științific, precum reputatul Dr. Toma Ionescu³. Deputatul Cantacuzino nu se conformează cerințelor lui Abrudeanu, astfel el întârzie efectuarea unei plăți, ceea ce pune într-o anumită dificultate încasările din vânzarea revistei, însă, până la urmă, Abrudeanu exercită o ieșire în Moldova unde îl întâlnește pe deputat și nu îl lasă să se facă nevăzut până nu-i achită contravaloarea cuvenită⁴.

Implicarea protopopului în viața socială a celor tineri e o dovadă a generozității sale și o dovadă incontestabilă a mărinimiei sale față de viitorul poporului român. Acestea fiind spuse, părintele Dăianu s-a interesat frecvent despre evoluția socio-culturală și, mai ales, despre starea materială și spirituală a unor elevi sau foști elevi de-ai săi. Așa este cazul tânărului elev Vasile Abrudean, care corespundează cu părintele protopop, îi povestește într-o notă armonioasă tot ceea ce face, faptul că

la școală îi merge bine, primește bursă, bursă din care își plătește internatul⁵. De asemenea, elevul îi prezintă mulțumiri protopopului Dăianu pentru trimiterea unui exemplar din nuvela „*Clopoțelul de Argint*” și îi promite că o să meargă mai departe pe drumul ales și nu o să se abată de la el în viitor⁶. De asemenea, felicitări și mulțumiri pentru „*Clopoțelul de Argint*” primește din partea marelui istoric și academician Alexandru Lapedatu⁷. Aceiași lucrare a fost trimisă către Dr. Ionel Pop, iar după ce a intrat în posesia ei, îi mulțumește părintelui pentru că s-a gândit și la el⁸.

Nu în ultimul rând, din puținele informații pe care le avem, se poate observa dorința părintelui de a pune bazele unui atare așezământ pentru orfani și orbi, primind ajutor din partea generalului Anastasiu, acesta implicându-se direct în obținerea celor necesare realizării proiectului dorit⁹. Toate acestea reflectă fidel dorința și eforturile unui Slujitor al lui Hristos de a se pune onorabil și respectabil în slujba credincioșilor și, până la urmă, în slujba propriului său popor.

Devotamentul pentru cultura poporului român a reprezentat un azimut după care s-a călăuzit întreaga sa viață, iar dorința acerbă de cunoaștere l-a pus în fața faptului de a colabora și de a menține strânse legături cu oameni din Academia Română. Una dintre aceste strânse și prodigioase legături a avut-o cu reputatul om de știință, fondator al Bibliotecii Academiei Române, Președinte al Academiei Române, Ioan Bianu. Părintele Dăianu a trimis o seamă de materiale către Academia Română, iar Bianu îl anunță că au ajuns la destinație cu bine, dar totodată cerea instituției să-i trimită câteva cărți, ceea ce se și întâmplă. În scrisorile sale, Dăianu își expunea dorința de a trimite în viitor și alte materiale despre cultura poporului român, ceea ce îl îmbucură pe Ioan Bianu și se arată extrem de deschis în a colabora. De altfel, era și el un mare om de cultură, dorind să aducă, să strângă la un loc, cât mai multe acte doveditoare că limba, știința și cultura română prosperă, știind că o bună și corectă cunoaștere a „trecutului în toate ale lui și bune și rele este lumina viitorului”¹⁰.

De asemenea, canonicul și academicianul Augustin Bunea îi scrie părintelui Dăianu și îl roagă să doneze spre Academia Română pecetea domnească pe care o deține, deoarece nicăieri nu se poate păstra mai bine și mai în siguranță decât

acolo, în acest mod să dea curs invitației formulate de Bianu, iar despre decizia ce o va lua să-l anunțe și pe el¹¹. Acțiunile de donare s-au îndreptat și spre Arhivele Statului din Năsăud, Dăianu donând o singură dată 16 materiale de importanță istorică, literară și teologică, pentru care directorul i-a transmis cele mai alese mulțumiri¹². Colaborările cu Năsăudul au fost fructuoase, Victor Onișor cerându-i părintelui protopop să-i trimită câteva exemplare din importante cărți specificate în lista sa¹³.

Putem constata frățietatea dintre Dăianu și Bianu, mai ales când cel din urmă primește o atare scrisoare de la o studentă din Cluj pentru a o ajuta cu câteva cărți, moment în care acesta îi scrie părintelui pentru a-l întreba despre respectivul caz și dacă ar trebui să dea curs. Bianu putea trece ușor cu vederea scrisoarea studentei, dar caracterul său de eminent intelectual l-a îndrumat spre a-i scrie părintelui, de a se consulta cu acesta și de a lua o decizie împreună, toate spre continuitatea culturii¹⁴. Cele mai sus menționate sunt probate cu o altă dovadă, Bianu cerându-i să se intereseze despre un tânăr legător de cărți din Cluj-Mănăștur, să îi spună ce fel de om este și dacă e cunoscut locului¹⁵. Frățietatea dintre Dăianu și Bianu era cunoscută în cercurile intelectualilor români. La recomandarea lui Bianu, academicianul Duiliu Zamfirescu îi cere ajutorul pentru a putea afla certificatul de naștere al unei femei ce muncea pentru el, aceasta dorind să se căsătorească, Zamfirescu fiind dispus să suporte orice cheltuială¹⁶. În acest mod, distinsul academician a ajuns să fie un important contributor al revistei *Răvașul*, chiar dacă el nu se ocupa cu asemenea „promiscuități literare”. Așa a considerat Dăianu că trebuie să *plătească* pentru ajutorul acordat în cauza sa, iar remarcabilul scriitor s-a achitat, onorându-și cuvântul¹⁷. Totuși, pare că poeziile trimise nu se potriveau cu subiectul revistei, însă Duiliu Zamfirescu trimite și o scurtă schiță prin care dorește să-și dovedească toată bunăvoința de care e însuflețit¹⁸.

Tot în numele științei și culturii, Dăianu s-a preocupat de renovarea mormântului unde-și doarme somnul de veci mai marele nostru botanist și academician Florian Porcius, din inima Vicariatului Rodnei. Astfel, a realizat câteva planuri pe care le-a trimis spre conducerea Academiei

Române, dorind să se aloce fonduri pentru a se putea amplasa o placă comemorativă pe mormântul regretatului academician, respectiv locul de veci să fie împrejmuț. Perseverența sa a dat roade, prezidiul Academiei a alocat suma necesară, iar proiectul gândit de părinte s-a pus în executare, sub atenta lui supraveghere¹⁹. Demersurile pentru implementarea acestui nobil proiect l-au avut la bază tot pe Ioan Bianu, care a fost îndată de acord cu cele expuse de părinte, chiar i-a sugerat acestuia

să se deplaseze cu meșterii la locul respectiv, să i-a măsurile necesare, să realizeze un calcul asupra costurilor și să îl înștiințeze cât mai repede cu putință²⁰.

Arc peste timp, părintele protopop Elie Dăianu al Clujului, rămâne un veritabil far al culturii transilvan-naționale, o personalitate de prim rang, un vrednic slujitor al Sfințelor Altare și un remarcabil exemplu de urmat.

Al doilea din dreapta: Protopopul Elie Dăianu al Clujului.

În mijloc: Episcopul Nicolae Colan al Clujului

Al treilea din stânga: Pr. Sebastian Stanca - asesor consistorial (fratele renumitului medic - Dominic Stanca, fondator al ginecologiei la Cluj-Napoca)

Anul 1937 - Cluj-Napoca.

Sursă: Arhiva personală Mădălin-Sebastian Lung.

Note

1 Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj, Fond Personal Ilie Dăianu, V. Corespondență Personală, Dosar. 409, f. 1.

2 Idem, Dosar. 411, f. 1. 3 Idem, Dosar. 409, f. 1. 4 Idem, Dosar. 412, f. 1. 5 Idem, Dosar. 413, f. 1. 6 Idem, Dosar. 414, f. 1. 7 Idem, Dosar. 543, f. 1. 8 Idem, Dosar. 619, f. 1. 9 Idem, Dosar. 417, f. 1v. 10 Idem, Dosar. 433, f. 1v. 11 Idem, Dosar. 480, f. 1v. 12 Idem, Dosar. 499, ff. 1-2. 13 Idem, Dosar. 551, f. 1. 14 Idem, Dosar. 434, f. 1v. 15 Idem, Dosar. 442, f. 1. 16 Idem, Dosar. 678, f. 1. 17 Idem, Dosar. 679, f. 1v. 18 Idem, Dosar. 680, f. 1v. 19 Idem, Dosar. 650, f. 1v. 20 Idem, Dosar. 439, f. 1.

Folcloristul sălăjean Vasile Vaida a fost elevul lui dr. Vasile Lucaciu

Dr. Viorel CÂMPEAN
dr. Daniel-Victor SĂBĂCEAG

Vasile Vaida a fost un tânăr și foarte pasionat folclorist, care, din păcate a avut o viață extrem de scurtă. Dar, în puținii ani pe care i-a trăit, a reușit să lase niște semne remarcabile, îndeosebi în presa românească din Transilvania și Ungaria.

Recent am citit un articol scris de Leontin Ghergariu la aniversarea a 105 de ani de la naștere și comemorarea a 75 de ani de la moartea lui Vasile Vaida¹. Textul se află și în *Colecția personală Leontin Ghergariu* păstrată la Arhivele Naționale Sălaj într-un manuscris intitulat *Cărturari Sălăjeni*, în care 6 pagini dactilografiate îi sunt dedicate lui Vasile Vaida².

Până la articolul lui Leontin Ghergariu, în 1964, folcloristul Dumitru Pop îl amintise pe Vasile Vaida, în contextul folclorului literar apărut de-a lungul anilor în publicația sibiană unde Vasile Vaida a avut numeroase colaborări³.

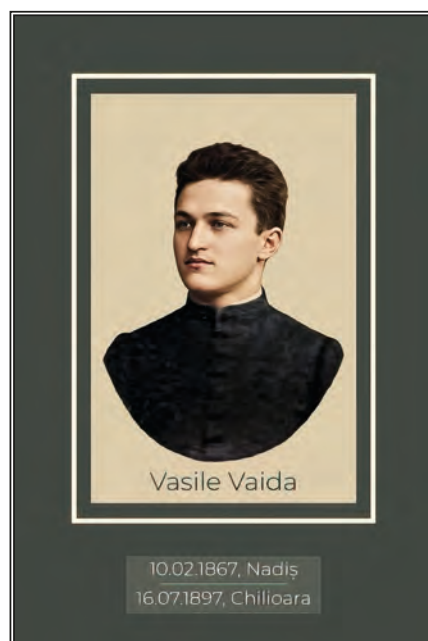
Cu siguranță că la vremea apariției articolului său, Leontin Ghergariu nu a putut să abordeze toate fațetele personalității lui Vasile Vaida; el nu pomenește confesiunea greco-catolică a preotului Vasile Vaida, iar în ceea ce privește studiile liceale, bănuia că le-a efectuat la Baia Mare. De aceea ne vom strădui în cele ce urmează să aducem completări la articolele care i-au fost dedicate biografiei și activității lui Vasile Vaida.

S-a născut la 10 februarie 1867, în localitatea Nadișul Român⁴ (astăzi Nadiș, localitate aparținătoare din punct de vedere administrativ orașului Cehu Silvaniei, jud. Sălaj). Era originar dintr-o familie „fruntașă cu state vechi de activitate politică și culturală în trecutul localității”⁵. Tatăl, Ioan, era econom (mic proprietar) și avea 32 de ani la nașterea băiatului, iar mama se numea Nișca (Ana) Drule și avea 21 de ani.

În anul nașterii sale, preot paroh la Nadiș era Alexandru Costea, care l-a și botezat, împreună cu soția sa, Ana Achim, cei doi fiindu-i și nași⁶. Tatăl său, Ioan Vaida, a decedat în 13 noiembrie 1888⁷, la vârsta de 55 de ani.

Vasile Vaida a urmat studiile gimnaziale la Șimleu Silvaniei, în cadrul instituției minoriților. Din cele trei anuare școlare pe care le-am avut la dispoziție, am aflat că în clasa a II-a gimnazială, dintre cei 7 colegi, unul singur era greco-catolic, Ioan Cudan⁸. În anul următor, același număr de elevi, doar că Ioan Cudan a decedat⁹. În ultima clasă de gimnaziu avea 8 colegi, unul singur fiind greco-catolic, Alimpiu Moldovan¹⁰.

A urmat apoi primele două clase liceale la Liceul Catolic Regesc din Satu Mare, unde l-a avut profesor de limba și literatura română și de religie greco-catolică pe dr. Vasile Lucaciu. În anul întâi a fost coleg cu Antoniu Băliban, Demetriu Cionca, cu care avea să fie coleg și la Seminarul din Gherla¹¹. În anul al doilea, doar Cionca i-a rămas alături¹². Un aspect prea puțin studiat din viața „Leului de la Șișești” este activitatea de la catedra Liceului Catolic Regesc din Satu Mare. Ne-am propus pe viitor să abordăm cu meticulozitate acest subiect.

Teologia a urmat-o la Gherla, unde a fost foarte activ în cadrul Societății de lectură „Alexi-Sincaiana”, deținând chiar funcția de secretar¹³.

A publicat și el texte în revista manuscrisă „Steaua Mării”, realizată de studenții teologi grupați în amintita societate de lectură. După cum se știe, membrii acestei societăți aveau preocupări legate de folclor, de estetică și de lingvistică.

Privind retrospectiv, putem afirma că generația aceasta de teologi, absolvenți în anul 1891 la Gherla, a fost una deosebită. Enumerăm câteva nume de viitori preoți greco-catolici, luptători pentru emanciparea națională și culturală a neamului nostru: Ioan Anca, Antoniu Băliban, Laurențiu Bran, Demetriu Cionca, Demetriu Cupșa, Nicodim Paul, Ștefan Szabo și Vasile Vaida, toți slujind în părțile nordului Sălajului istoric, mulți în parohii care astăzi aparțin județului Satu Mare¹⁴.

S-a căsătorit cu Ana, fiica lui Leon Maior¹⁵, paroh în Chilioara¹⁶. Cununia a fost oficiată la 31 august 1891, în Chilioara, de către vicarul Alimpiu Barbuloviciu. Martori la logodna oficiată în iunie 1891 au fost parohul din Giurtelecu Hododului, Ioan Marcu și Petru Vaida din Nadiș, iar la cununie, avocatul Demetriu Suciuc cu soția sa, Elena, născută Hossu¹⁷.

Matricula				Cununatilor.			
Numar	Numele Ceretorului	Numele Ceretorei	Data	Numele Ceretorului	Numele Ceretorei	Data	Paroh
1891	Ioan Anca	Ana	31 Aug 1891	Demetriu Suciuc	Elena Hossu

A fost hirotonit în anul 1891. După hirotonire a păstorit în calitate de administrator interimar comunitatea credincioșilor din Oarța de Jos, din decembrie 1892 până în februarie 1895¹⁸, după care e transferat în parohia Criștelec, districtul Iplului, unde slujește din februarie 1895 până în octombrie 1896¹⁹.

Încă din perioada studiilor se remarcă prin participarea la manifestările culturale organizate în părțile Chioarului și Sălajului. În 12 iulie 1888 îl găsim în comitetul de organizare al petrecerii de vară cu tombolă de la Șomcuta Mare, organizată de *Junimea română academică din Chioar* și comitatele vecine, în favoarea internatului Gimnaziului din Baia Mare²⁰. În 4 august 1890 s-a aflat în comitetul de organizare al unei petreceri de vară, precedată de o piesă de teatru la Supurul de Sus, alături de alți membri ai Junimii academice române din Sălaj și Chioar, organizată de către Desp. XI

al „Astrei” și Reuniunea Femeilor Române din Sălaj²¹.

În februarie 1892 scria de la Chilioara, parohia socrului său, redacției „Tribunei”, semnând ca preot nou hirotonit, căutând să arate că nu toți teologii ieșiți din Seminarul gherlan au atitudine ne-patriotică, precum preoții Vasile Carșai, Ioan Avram și Ioan Coza, care făcuseră propagandă pentru candidatul maghiarilor la alegeri, contele Teleky Géza²².

În iulie, relatează, tot pentru „Tribuna”: „Drept aceea, fiindcă nu este în țeară Român adevărat, care prin devetile de ură ale Maghiarilor, manifestate la Turda, Șimleu și Arad, să nu fie jignit în simțământul iubirii sale de neam și să nu simțească nespuse durere și dispreț în fața celor întâmplare, și eu ca fiul cel mai neînsemnat al poporului român declar expresiunea de turbare din cetățile pomenite de ceea ce este: faptă mișlească! Bărbaților noștri conducători atacați le strig din depărtare, flori și recunoștință vouă! Primejdia ce v-a ajuns este primejdia neamului românesc. Dar fiți siguri, că atunci când frunțașii sunt în pericol, conștiința națională și curagiul de a nu se da îndărăt în mase este potențat la gradul suprem. Inspirația ce ni-o oferiți, o primim și propagăm. Decât rușine, mai bine moarte. Tirania este neputincioasă; vrea să ucidă și produce nemuritori. Pentru cele-ce vi s-au făcut de Maghiari, înaintea tuturor celor cu simțăminte umane și spirit de civilizație protestez și-mi exprim adâncă și legitima mea indignațiune! Iar «Telegrafului Român», vânzător de neam, care în aceste zile de grea încercare macină pe roata străinului dușman, îi strig: rușinează-te de faptele tale, blăstămul te va copleși: disprețul unei națiuni! «Gazetei» din Brașov și «Luminătorului» din Timișoara pentru conduita lor dubie, uneori adevărat păcătoasă, le strig: neîncrederea mea pentru voi nu va fi singură și unică în societatea românească!”²³.

Preotul Vasile Vaida s-a implicat și în viața politică fiind desemnat candidat pentru consiliul comitatens al comitatului Sălaj. Astfel, dintr-o corespondență intitulată *O nouă volnicie*, publicată în „Tribuna”, aflăm că în Sălaj, în ajunul Bobotezei anului 1893, comisia de verificare a alegerilor municipale pentru consiliul comitatens, aflând că reprezentanții aleși ai românilor sunt

„trădători de patrie de la Viena, a nimicit alegerile, sub pretext că protocoalele nu au fost luate exact și sunt confuze”²⁴. Era vorba de cercurile electorale: Bobota, Bârsău de Sus, Asuaju de Sus, Sălsig, Biușa, Someș Uileac, Cristur și Verveghiu, unde au fost aleși Teodor Pop, Alexiu Varna, Teodor Indre, Vasile Gheție, protopopi; George Stanciu, Tiberiu Gael, Andrei Centea, Emil Bran, Vasile Vaida, Augustin Vicaș, Grigoriu Copos, Lazăr Caba, preoți; Demetriu Suciu și dr. George Pop, avocați²⁵.

Parohia Oarța de Jos a primit-o beneficiu după decesul parohului Vasile Cudan, care multă vreme a fost „morbulent”, deoarece, după cum spune autorul articolului semnat „Unii laici” din care aflăm aceste informații, Vasile Vaida a fost „un tânăr cu pregătire frumoasă, care și sub durata cursului gimnazial și a celui teologic, a fost între cei de bună speranță, și altcum foarte sănătos în spirit și corp”. Noi înclinăm să îi dăm dreptate autorului, cel puțin în ceea ce privește studiile teologice. Dar, parohia era râvnită și de alți preoți, respectiv de fiii notarului Simion Pop din Oarța de Jos: Vasile Pop, era preot cooperat din anul 1886 pe lângă socrul său, Teodor Indre, paroh în Sălsig și vice-protopop al tractului Mireșul Mare, iar Mihai Pop, în 1893 a fost numit administrator interimar în parohia Motiș, pentru ca la scurt timp după decesul socrului său, protopopul Vasile Gheție, survenit în 18 septembrie 1894²⁶, să fie numit administrator parochial în Cuceu.

Mihai Pop, totuși, „infestând guvernul diecesan cu deputațiuni peste deputațiuni, și maltratând și vexând pe bietul neexpert în machinațiuni preotul Vasile Vaida, și batjocorindu-i prin sateliții lor până ce și coada dela o vită i-a tăiat-o numai ca să-i înfrice, să iee lumea în cap, dinaintea partidei «popeștenilor», în urmă și-au ajuns scopul, pentru că guvernul diecesan, ca să pună cap coruperii poporului pe bietul nevinovat și inteligentul preot Vasile Vaida, frânt în suflet și trup până la extrema desperațiune, l-au dispus la vacanta parohie «Cristelec», unde se află și azi, dar nu Vaida cel întreg în spirit și trup, ci așa zicând ruinele unui om voinic. Cine nu crede meargă să-l vadă și să audă dela dânsul, cum a devenit jertfă familiei Popeștilor din Oarța-de-jos! Și prea cred că-l va cuprinde mila și va exclama: Lupus est homo hominon homo”²⁷.

Cert este faptul că, după ce parohul-protopop Teodor Indre, a trecut la cele veșnice, în 1 noiembrie 1895, Vasile Pop a fost numit administrator în localitatea de origine a familiei sale, Oarța de Jos, iar din 1896 a primit și funcția de adjunct al protopopului de Oarța, protopop fiind Alexandru Costea de Ciolt²⁸.

Preotul Vasile Vaida a trecut la cele veșnice în ziua de 16 iulie 1897²⁹ în Chilioara, la locuința socrului său, la frageda vârstă de 30 de ani și 7 ani de preoție. După cum am aflat din presă, tracasările prin care a fost transferat de la Oarța de Jos la Criștelec, i-au cauzat o boală gravă. De altfel, cauza morții, consemnată în Protocolul preoților decedați ai Diecezei Gherla a fost „aprindere de creier”³⁰. Decesul a fost anunțat de către cumnatul său, Victor Maior³¹ și probabil a fost înmormântat în cimitirul vechi al satului Chilioara.

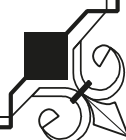
Despre familia lui Vasile Vaida știm că a avut doi copii: *Felicia*, născută în 1892, s-a căsătorit în 10 august 1911³² cu pr. Patriciu Mureșan (1882-1933)³³ din Buciumi, care a păstorit comunitatea credincioșilor din Chilioara după decesul protopopului Leon Maior. Cununia a fost oficiată de Athanasiu Aurel Maxim³⁴ și Antoniu Băliban, preot în Băsești³⁵.

Mezinul familiei Vaida, *Ioan*, s-a născut în 20 ianuarie 1896³⁶ la Criștelec, a fost botezat în 28 ianuarie de bunicul său, preotul Leon Maior din Chilioara și a decedat la 1 februarie 1896 de „slăbiciune”, fiind înmormântat de către Titus Trif, preotul din Cehei, în cimitirul greco-catolic din Criștelec³⁷.

Revenind la Vasile Vaida putem spune că a avut multiple preocupări științifice și culturale, dar este cunoscut în special în lumea filologilor pentru studiile sale lingvistice. El plănuise să se ocupe în studiile sale de trei probleme:

- Abaterile gramaticale ale graiului sălăjean;
- Lexicul graiului sălăjean;
- Particularitățile fonetice ale graiului românilor din Sălaj³⁸.

În scurta sa viață, a reușit să publice doar câteva articole: *Studiu asupra abaterilor gramaticale în dialectul țăranilor români din Sălaj*³⁹, în care semnalează just o serie de particularități morfologice și sintactice din graiul sălăjean. Face analiza abaterilor față de limba literară pe părțile de vorbire.

Reproducem în cele ce urmează ultimul pasaj, concludiv al acestui articol: „Sub acest punct ar urma să grăesc ceva și despre topica și frazeologia dialectului sălăgian; observ că ici-colo întâlnești câte o frasă cu miros unguesc; auzi rostindu-se câte-o propozițiune cu topică neobicinuită în graiul neoaș românesc; cu toate acestea nu poate fi vorba de corumperea spiritului românesc în cuvântare, căci abaterile sânt așa de rari, încât nici cu cea mai mare sirguință și bătaie de cap nu pot fi cuprinse sub anumite reguli stabile. Cu mult mai adeseori întâmpină omul o sărăcie oarecare în frazele plastice și atât de frumoase ce caracterizează limba curat românească, dintre care Jarnik, cunoscutul filo-român și învățat a adunat o frumoasă colecție pentru lumea străină”⁴⁰.

În studiul intitulat *Material de jargon de dialect sălăjean*⁴¹ se ocupă de lexicul graiului românilor din părțile sălăjene. În anul 1964, reputatul folclorist Dumitru Pop afirma că explorarea materialului poetic popular evoluase în direcția realismului, „dar orientat de asemenea în sens științific”. Vorbind apoi despre ideea utilizării folclorului literar ca bază a studiilor lingvistice, opinează: „de aci cerința reproducerii lui cu fidelitate. Vasile Vaida, de pildă, autorul unei bogate colecții inedite de poezie populară de pe valea Sălajului,

publică în „Tribuna” un lung studiu de lingvistică, folosind aproape exclusiv folclor literar”⁴².

O altă latură meritorie în activitatea sa o reprezintă culegerea de folclor. Tot în paginile cunoscutei publicații de la Sibiu a publicat, în anul 1888, trei balade: *Nevasta Sârbului*⁴³, *Ileana Petri* și *Stoian și Vidra*, care au fost culese din satul natal⁴⁴. În același număr publică și Simeon Szabó din Arghiș balada *Gheorghiuță*.

Produsele acestea au fost apreciate de contemporani, astfel că Ioan G. Bibicescu⁴⁵ le-a reprodus pe ultimele două amintite, *Ileana Petri* și *Stoian și Vidra*, în colecția sa intitulată *Cântece populare din Transilvania* (București, 1893).

Tot în paginile „Tribunei” sibiene a publicat câteva prelucrări de istorie literară: *Gustul popoarelor în epopee* (prelucrare după Voltaire)⁴⁶, *Viitorul poeziei lirice* (după Villemain)⁴⁷. De asemenea, a publicat două traduceri din Hippolyt Taine: *Idealul în artă*⁴⁸ și *Centralizarea efectelor în arta poetică*⁴⁹. Totodată, un fapt foarte important de semnalat este articolul *Notiță literară*, semnat cu acronimul „W+a.”, în care vorbește despre traducerea în limba maghiară ale poeziilor lui Mihai Eminescu, realizate de către Laurențiu Bran, colegul său de teologie și tot din părțile Sălajului istoric. Spune despre traducerea acestuia că „în condeiul

Ileana Petri.

Sus în codru lui Jancău,
Face-și Petrea făgădău,
Cu ferestrele spre soare,
Cu ușile către mare;
Acolo-i o ședetoare,
Din nouă fete fecioare,
Și Petrea are o fată,
Pe nume-o cheamă Ileană.

Ileana pe cap se la,
Pe fereastră se uita,
Și vedu Turcii venind,
Toți sclipind ca păunii
Și săriind ca fluturii.

„Taica meu și dragul meu
„Ardă focul cărciăma ta,
„Tot am dis mă vei mânca
— „Nu te teme fătul meu!
„Până stă sus capul meu,
„Că pe tine te-oi ascunde
„Tot în viguri de giolgiuri
„Și 'n valuri de postavuri”.

Când vorba el 'și-a gătat,
Turcii 'n casă-au intrat,

FOIȚA „TRIBUNEI”.

Literatura populară.

I.

Nevasta Sârbului.

Frunză verde rotunjoară
George-al Sârbului se 'nsoară,
Mândră nevastă-și luară;
Nu-i mândră ca mândrele,
Da-i soră cu soarele,
Și cu toate florile;
Se muștră cu zorile
Prin toate grădinile.

Nu trecu o săptămână
Soacra prinse-a o muștra:
— „Unde-ți e noră zestrea?
— „Hei tu soacrioaara mea,
Ochi au fost în cap la tine,
Și-ai vedut destul de bine;
Vedut-ai, că eu n'am, bine,
Numai sufletul în mine;
Vedut-ai că eu n'am boi
Numai ochii ăștia doi.
Dar' Joi va fi tîrg la noi,
Tîrg de boi și tîrg de vaci —
Și de oameni care-s dragi.
Voi pe min' de mă veți da
Mândri bani veți căpeta;
Voi pe min' de mă veți vinde
Mândră zestre veți cuprinde.

Stoian și Vidra.

Merge Stoian cu Vidra

La ospet la soacră-sa,
Și din graiu așa grăia:
„Hei tu Vidră, doamna mea,
„Ian' trage-mi o horicea
„Pe struna cea subțirea,
„Nici mare, nici mititea,
„Numai să-mi placă de ea”.
— „Hei Stoiene, domnuț mare,
„Eu de-oi prinde-a trăgăna,
„Fruzele vor tremura,
„Vulturii s'or aduna,
„Stelele toate-or eși
„Mândra lună s'a ivi
„Turcilor vitejilor,
„Vătavii tâlharilor,
„Căci acestia-or auđi,
„La noi iute e'or veni,
„Pe tine te-or împușca
„Și pe mine m'or lua”.

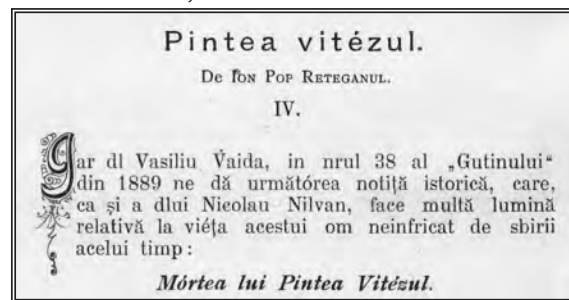
d-sale întâlnesc un graiu ungiuresc viguros și mlădios, curgător și plin de putere”⁵⁰. Interesant este și articolul Școale *vechi în Ungaria*⁵¹, în care se vede că Vaida era bine pregătit și din punct de vedere istoric, semn al lecturilor numeroase pe care le avea.

De o deosebită importanță sunt textele publicate în „Gutinel”, o „foaie” românească, a doua în ordine cronologică după „Revista Catolică” a lui Vasile Lucaciu, care a apărut la Baia Mare între anii 1889-1890, sub redacția proto-popului Gavril Szabo. În articolul intitulat *Ceva despre muzică la români*, își exprimă îngrijorarea pentru indiferența pe care publicul de atunci o arăta față de folclorul muzical.

O notiță istorică despre *Moartea lui Pinte* *Viteazul* cuprinde însemnări despre viața și sfârșitul haiducului Pinte, conform documentelor istorice⁵². Textul lui Vasile Vaida a fost reprodus mai întâi în „Familia” lui Iosif Vulcan⁵³, de către

Ioan Pop Reteganul, inclus ulterior într-o lucrare a aceluiași harnic folclorist⁵⁴.

Nu putem încheia semnalul nostru decât cu frumoasele cuvinte ale celui care l-a descoperit „dintre sute de catarge” ale uitării pe tânărul om de cultură Vasile Vaida, Leontin Ghergariu: „Vasile Vaida a trăit o viață scurtă. S-a stins însă ca un om al datoriei și al muncii. Lucrările lui, în diferite domenii în care a activat sînt depășite azi. Ele își au totuși valoarea, constituind un material prețios pentru știință, iar autorul lor rămâne un exemplu peren al activității dezinteresate”⁵⁵.

Note

- 1 Leontin Ghergariu, Vasile Vaida, „Cercetări de lingvistică”, București, anul XII, 1972, nr. 1, pp. 135-140.
- 2 S.J.A.N. Sălaj, Colecția personală Leontin Ghergariu, dosar 25/f.a., ff. 78-83; dosar 254/f.a., 90 file (pe coperta caietului manuscris sunt consemnate două titluri, respectiv: Oameni de seamă din Sălaj și Personalități ale istoriei culturale din Sălaj, iar la fila 3 e menționat titlul Cărturari Sălajeni.
- 3 Dumitru Pop, Folclorul literar al „Tribunei”, „Studii de Istorie Literară și Folclor”, București, 1964, p. 113.
- 4 S.J.A.N. Sălaj, Colecția registrelor parohiale de stare civilă, registrul 804/1858-1874, f. 31 v.
- 5 Idem, Colecția personală Leontin Ghergariu, dosar 25/f.a., f. 78.
- 6 Idem, Colecția registrelor parohiale de stare civilă, registrul 804/1858-1874, ff. 31 v. – 32 r.
- 7 Ibidem, registrul 807/1873-1889, ff. 28 v.-29 r.
- 8 A Minorita-Rendiek Vezetése Alatt Álló Szilágyosmlyói Római Katolikus Kis Gymnasium Tudósítványaaaz 1879-1880 Tanévról, Kolozsvárt, 1880, p. 10.
- 9 A Minorita-Rendiek Vezetése Alatt Álló Szilágyosmlyói Római Katolikus Kis Gymnasium Tudósítványaaaz 1880-1881 Tanévról, Nagybánya, 1881, p. 11.
- 10 A Minorita-Rendiek Vezetése Alatt Álló Szilágyosmlyói Római Katolikus Al-Gymnasium Tudósítványaaaz 1881-1882 Tanévról, Nagybánya, 1882, p. 32.
- 11 A Szatmári Kir. Kath. Főgymnasium 1882/1883 Évi Értesítője, Szatmár, 1883, pp. 31, 40.
- 12 A Szatmári Kir. Kath. Főgymnasium 1883/1884 Évi Értesítője, Szatmár, 1884, pp. 46, 56.
- 13 „Gazeta Transilvaniei”, Brașov, anul LI, nr.111, 19 (31) mai 1888, p. 2.
- 14 Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Szamosujvárensis graeci ritus catholicorum pro anno a Christo nato 1890, Gherla, 1890, pp. 218-219; portretul lui Vasile Vaida a fost extras din Tabloul studenților la Teologie din Gherla (1888) păstrat la Arhivele Naționale Sălaj, Colecția familială Petrișor Petru, dosar 23/1888, f. 1.
- 15 Leon Maior (1845-1922). Preot greco-catolic și protopop al districtului Oarța. S-a născut în anul 1845. A absolvit teologia în anul 1869 la Gherla. Probabil că după hirotonire a slujit până la sfârșitul vieții doar la Chilioara. A mai avut copiii: Victor (n. 1877, preot), Maria (n. 1880, preoteasă) și Victoria (n. 1885, soție de protopop). Cel puțin din anul 1906 deținea funcția de protopop al distr. Oarța. Soția i-a decedat la 6 ianuarie 1918. A trecut la cele veșnice în 22 ianuarie 1922, răpus de un „morb de intestine”. A rămas după el o frumoasă avere: 40 iugăre de pământ și-un imobil. Vezi și: Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Szamosujvárensis graeci ritus catholicorum pro anno a Christo nato 1900, Gherla, 1900, pp.178, 314; Șematismul Veneratului Cler Român Unit al Diecezei de Gherla pe anul 1925. De la înființarea Episcopiei anul 72. Dela Sfânta Unire a românilor cu biserica Apostolică a Romei anul 225. Gherla, 1925, p. 87.
- 16 „Familia”, Oradea, anul XXVII, nr. 24, 16 Iunie/28 Iunie 1891, p. 286.
- 17 S.J.A.N. Sălaj, Colecția registrelor parohiale de stare civilă, registrul 264/1875-1923, ff. 18 v. - 19 r.
- 18 S.J.A.N. Maramureș, Colecția Matricole Confesionale,registrul 1234/1872-1895, ff. 42, 105.
- 19 S.J.A.N. Sălaj, Colecția registrelor parohiale de stare civilă, registrul 384/1869-1926, ff. 58, 66.
- 20 „Familia”, Oradea, anul 24, nr. 25, 19 iunie/1 iulie 1888, p. 287.

- 21 Ibidem, anul 26, nr. 29, 22 iulie/3 august 1890, p. 351.
- 22 „Tribuna”, Sibiu, anul IX, nr. 18, 23 ianuarie 1892, p. 70
- 23 Ibidem, nr. 147, 11 iulie 1892, p. 586.
- 24 Ibidem, anul X, nr. 11, 16/28 ianuarie 1893, p. 41.
- 25 Ibidem.
- 26 S.J.A.N. Cluj, fond Episcopia Greco-Catolică Cluj-Gherla, Protocolul preoților repausați ai Diecezei Gherla/1856-1948, ff. 87 v.- 88 r.
- 27 „Tribuna”, Sibiu, anul XIII, nr. 15, 20 ianuarie 1896, p. 15.
- 28 Daniel-Victor Săbăceag, Viorel Câmpean, Personalități din Sălajul istoric, vol. I, Zalău, 2025, p. 220.
- 29 Schematismus Cleri Dioecesis Szamosujváriensis graeci ritus catholicorum pro anno a Christo nato 1898, Gherla, 1898, p. 233.
- 30 S.J.A.N. Cluj, fond Episcopia Greco-Catolică Cluj-Gherla, Protocolul preoților repausați ai Diecezei Gherla/1856-1948, ff. 94 v. - 95 r.
- 31 S.J.A.N. Sălaj, Colecția registrelor de stare civilă de stat, registrul 94/1895-1906, act nr. 38, f. 64 v.
- 32 Idem, Colecția registrelor parohiale de stare civilă, registrul 264/1875-1923, ff. 38 v. – 39 r.
- 33 Patriciu Mureșan (1882-1933). Preot greco-catolic, s-a născut în 18 ianuarie 1882 la Buciumi, în familia agricultorului Demetriu Mureșan și a Anei Maxim. A studiat liceul la Târgu Mureș, iar apoi teologia la Blaj, între 1901-1904. S-a căsătorit cu Felicia, fiica defunctului pr. Vasile Vaida. Hirotonit în septembrie 1911 de către Mitropolitul Victor Mihali, a fost dispus la Sânmihaiul Deșert, distrctul Dârgea. A ocupat parohia Chilioara după decesul bunicului soției sale, protopopul Leon Maior. În 1925 era paroh la Chilioara. A trecut la cele veșnice la 30 noiembrie 1933 și a fost înmormântat lângă Biserica din Chilioara.
- 34 Dr. Atanasie Aurel Maxim. (1878-1952) S-a născut la Buciumi (jud. Sălaj), în familia învățătorului Ioan Maxim. Hirotonit în 1904. Ieromonah, a fost multă vreme egumenul Mănăstirii Sf. Ap. Petru și Pavel din Bixad, cel puțin între 1925-1948, fiind și provincial pentru România al Ordinului Sf. Vasile cel Mare. Din 1930 a fost numit asesor consistorial. În 1941 s-a opus cu vehemență ca mănăstirea să fie supusă canoniceste superiorului bazilitanilor greco-catolici din dieceza maghiară de Hajdudorog. În 15 octombrie 1948 a fost arestat din cauza refuzului de a trece la ortodoxie. A trecut la veșnicie în Zalău, la 17 aprilie 1952, în casa uneia dintre nepoatele sale, care l-a îngrijit după eliberarea din penitenciar. A fost înmormântat, așa cum și-a dorit, în cimitirul satului natal, ulterior fiind reînhumat în cripta bazilitanilor din Cluj-Mănăștur.
- 35 S.J.A.N. Sălaj, Colecția registrelor de stare civilă de stat, registrul 264/1875-1923, ff. 38 v. – 39 r.
- 36 Ibidem, registrul 384/1869-1926, ff. 63 v. – 64 r.
- 37 Ibidem, ff. 140 v. – 141 r.
- 38 S.J.A.N. Sălaj, Colecția personală Leontin Ghergariu, dosar 25/f.a., f. 79.
- 39 „Tribuna”, Sibiu, anul VII, nr. 12, 17/29 ianuarie 1890, pp. 45-46; nr. 13, 18/30 ianuarie 1890, pp. 49-50.
- 40 Ibidem, nr. 14, 19/31 ianuarie 1890, pp. 53-54.
- 41 Ibidem, nr. 83, 12/24 aprilie 1890, pp. 329-330; nr. 84, 13/25 aprilie 1890, pp. 333-334; nr. 85, 14/26 aprilie 1890, pp. 337-338; nr. 86, 15/27 aprilie 1890, pp. 341-342; nr. 87, 17/29 aprilie 1890, pp. 345-346; nr. 88, 18/30 aprilie 1890, pp. 349-350; nr. 89, 19 aprilie/1 mai 1890, pp. 353-354; nr. 90, 20 aprilie/2 mai 1890, pp. 357-358; nr. 91, 21 aprilie/3 mai 1890, pp. 361-362; nr. 92, 22 aprilie/4 mai 1890, pp. 365-366; nr. 93, 25 aprilie 7 mai 1890, pp. 369-370; nr. 94, 25 aprilie/8 mai 1890, pp. 373-374; nr. 95, 27 aprilie/9 mai 1890, pp. 377-378; nr. 96, 28 aprilie/10 mai 1890, pp. 381-382; nr. 97, 29 aprilie/11 mai 1890, pp. 385-386.
- 42 Dumitru Pop, Folclorul literar al „Tribunei”, „Studii de Istorie Literară și Folclor”, București, 1964, p. 113.
- 43 „Tribuna”, Sibiu, anul V, nr. 72, 30 martie 1888, p. 285.
- 44 Ibidem, nr. 194, 27 august 1888, pp. 773-774.
- 45 Ioan G. Bibicescu (1848-1924), deputat, locțiitor de primar la București, viceguvernator onorific al Băncii Naționale. Prin culegerea sa, intitulată de fapt Poezii populare din Transilvania, el pleda pentru „simțământul de solidaritate, care trebuie să unească întruna pe românii de pretutindeni, acum, cel puțin moralmente”. Se pare că lui i se datorează înlocuirea termenului de „culegător de folclor” cu cel de „folclorist”. Vezi și Iordan Datcu, Dicționarul etnologilor români. Autori. Publicații periodice. Instituții. Mari colecții. Bibliografii. Cronologie, București, 2006, pp. 104-105.
- 46 „Tribuna”, Sibiu, anul V, nr. 241, 23 octombrie/4 noiembrie 1888, pp. 961-962; nr. 242, 25 octombrie/6 noiembrie 1888, pp. 965-966.
- 47 Ibidem, anul VII, nr. 294, 28 decembrie 1890/9 ianuarie 1891, pp. 1175-1176; nr. 295, 29 decembrie 1890/10 ianuarie 1891, pp. 1179-1180.
- 48 Ibidem, anul VI, nr. 191, 22 august 1889, pp. 761-762; nr. 192, 23 august 1889, pp. 765-766; nr. 193, 24 august 1890, pp. 769-770; nr. 194, 25 august 1889, pp. 773-774; nr. 196, 26 august/7 septembrie 1889, pp. 781-782; nr. 197, 29 august 1889, pp. 786-787; nr. 204, 6/18 septembrie 1889, pp. ; nr. 208, 12 septembrie 1889, pp. 829-830.
- 49 Ibidem, nr. 57, 11 martie 1889, pp. 225-227.
- 50 Ibidem, anul VII, nr. 143, 24 iunie 1890, pp. 570-571.
- 51 Ibidem, nr. 194, 26 august 1890, pp. 773-774.
- 52 „Gutinel”, Baia Mare, anul I, nr. 38.
- 53 „Familia”, Oradea, anul XXXI, 11/23 februarie 1895, pp. 78-79.
- 54 Ioan Pop Reteganul, Pinteza Viteazul. Tradițiuni, schițe și legende istorice, Brașov, 1900, pp. 47-53.
- 55 S.J.A.N. Sălaj, Colecția personală Leontin Ghergariu, dosar 25/f.a., f. 83.

Căraușitul cu fructe în Târșolț-Oaș. *Ocupație dispărută* *- Rezumat -*

Mihai Andrei MOCAN

Informațiile prezentate mai jos au fost obținute din comuna Târșolț de către Dumitru Irimieș în anul 1977. Au fost publicate în articolul *Căraușitul cu fructe în Târșolț-Oaș. Implicații interetnice și interzonale*, Dumitru Irimieș, apărut în Satu Mare. Studii și Comunicări IX-X, 1992-1993, p.219-248.

Bănișorii nu se fac,
Stând la Heim, pe prag;
Ci pe loitra carului,
Pe drumul Sătmarului.
Pleacă oșanu-n țară,
Să dea prune pe săcară.
Vai de viața lui amară!

(Strigătură culeasă de prof. Ioan Mișca din Târșolț)

Datorită condițiilor locale de relief, mai puțin favorabile dezvoltării agriculturii, majoritatea locuitorilor din Țara Oașului nu au reușit să-și asigure necesarul de cereale pentru nevoile casnice și gospodărești. În consecință, locuitorii satelor din Țara Oașului au trebuit să găsească alte căi și mijloace pentru obținerea cerealelor deficitare: să plece „în țară”, să lucreze la pădure, în mine, la „rătaș”, adică la curățirea pășunilor și scoaterea cioatelor în diferite sate ale țării. Un mare număr de oșeni se află astfel și astăzi (anul 1977) răspândiți în întreaga țară, din munții Harghitei până în Banat, din Câmpia de vest în Bărăgan, adică pretutindeni unde se execută lucrări grele și este nevoie de oameni harnici. Locuitorii din Târșolț nu au făcut excepție de la asemenea practici, ei însă, alături de locuitorii altor sate oșenești, după cum vom vedea, și-au completat necesarul de cereale în primul rând din vânzarea fructelor în satele din Câmpia Sătmarului, precum și la târgurile periodice din Negrești, Satu Mare, Orașu Nou, Carei, Sighet etc.

Fenomenul valorificării fructelor prin vânzare sau schimb de produse nu este singular în Transilvania, în multe sate căraușitul cu acest gen de produse fiind practicat pe o scară întinsă.

Pretutindeni unde s-a practicat, schimbul dintre cereale și fructe s-a dovedit avantajos, din veniturile obținute locuitorii reușind nu numai să-și acopere nevoile proprii de consum, dar și să-și creeze însemnate disponibilități pentru revânzare și deci de câștig.

Situată într-o zonă depresionară bine adăpostită de munți cu piscuri domoale și beneficiind de o climă blândă, Țara Oașului a constituit o regiune deosebit de favorabilă cultivării pomilor fructiferi. În condițiile în care practicarea agriculturii era departe de a asigura necesarul de cereale pentru consum, cultivarea pomilor fructiferi și creșterea animalelor au devenit ocupațiile preponderente în cadrul economiei zonale.

Pentru cunoașterea numeroaselor aspecte ale acestei ocupații precum și a celorlalte fenomene pe care le-a implicat, Dumitru Irimieș a procedat, în anul 1977, la anchetarea locuitorilor mai vârstnici din sat care au practicat ani îndelungați ocupația, precum și a locuitorilor mai tineri, ale căror informații au fost deosebit de prețioase. Având o suprafață a hotarului de 3 579 ha. și un număr de peste 3 000 de locuitori, satul Târșolț se numără printre cele mai mari așezări din Țara Oașului. Totodată, această așezare se numără și printre cele mai vechi din Oaș. În documentele medievale, prima mențiune datează din anul 1492, când aparținea de cetatea Seini. O sută de ani mai târziu, trece în stăpânirea cetății Satu Mare împreună cu celelalte sate din zonă: Tur, Negrești, Boinești, Lechința, Cămărzana, Racșa, Trip, Bixad și Călinești. În ceea ce privește evoluția numărului locuitorilor, statisticile vremii atestă faptul că satul Târșolț s-a numărat întotdeauna printre cele mai populate comune. În prima statistică de acest gen, întocmită în anul 1786, din ordinal împăratului Iosif al II-lea, numărul locuitorilor era de 870. În anul 1810 satul cuprindea 900-950 de locuitori, iar în anul 1822 este atestat cu 981 de suflete. Până la sfârșitul secolului al XIX-lea, satul cunoaște o sporire rapidă a numărului locuitorilor: în anul

1900 populația satului Târșolț număra 1 600 locuitori, din care 1 490 români de religie greco-catolică și 116 evrei. În anul 1936, în Târșolț locuiau 1879 locuitori, iar în 1956 numărul lor depășește 2700. În anul 1977, la data cercetării efectuate de Dumitru Irimieș, satul avea 3 050 locuitori, în exclusivitate români.

Condițiile locale au fost puțin favorabile dezvoltării agriculturii, în schimb solurile podzolice de pădure, având un conținut ridicat de substanțe nutritive, au fost favorabile dezvoltării culturii pomilor fructiferi. Au predominat prunii, deoarece aceștia sunt mai rezistenți la amplitudinile termice, ameliorarea soiurilor având loc din anul 1920, când s-a constituit un centru de cultivare a pomilor la Seini. În Târșolț, numărul pomilor, în anul 1962, depășea 33.000, iar producția lor se ridică la 939 tone. În anul 1977, din cauza condițiilor nefavorabile, producția de fructe a fost de 700 de tone. Pe specii, în sat există în jur de 8.600 meri, 3.600 peri și 14.500 pruni, 1.350 nuci. Începând cu anul 1959, suprafața cultivată cu pomi fructiferi a cunoscut o creștere continuă, ajungând în 1977 la peste 300 ha din cele 2.500 cât însumează hotarul satului, în schimb s-a redus proporțional suprafața terenurilor arabile, în aceste condiții, practicarea cărașitului cu fructe, ca reflex al creșterii importanței cultivării pomilor fructiferi în cadrul economiei locale, a fost unul din răspunsurile de adaptare ale locuitorilor la mediul puțin favorabil cultivării cerealelor. Cărașitul cu fructe a fost favorizat de dezvoltarea căilor de comunicație și de orientarea lor spre sud și sud-vest, de apropierea relativă față de satele agricole din Câmpia Sătmăruului și a Careilor.

Specializarea locuitorilor din Țara Oașului în cultivarea pomilor fructiferi și antrenarea acestora în comercializarea fructelor pe piețele orașelor apropiate a fost semnalată de Ioan Bușiția la mijlocul secolului XIX. Astfel, într-o relatare referitoare la călătoria sa întreprinsă în anul 1869 în satele Bixad, Negrești și Prilog, publicată în revista „Familia“, se amintește că una din ocupațiunile principale ale oșanului este cultivarea pomilor și că piețele orașelor Marmăției, toate de aici sunt prevăzute cu struguri și alte poame tot anul. La începutul secolului XX, I. A. Candrea, după ce amintește că oșanul se îndeletnicește mai ales cu munca câmpului, notează că venituri bunele (acesta) mai are din prune, mere și nuci de

o calitate recunoscută. Două decenii mai târziu, Ioan Mușlea, în prima cercetare folclorică mai amplă asupra zonei, după ce amintește faptul că oșenii obțin venituri însemnate din bogatele lor recolte de fructe, constată că înainte de război (Primul Război Mondial) fructele, mai ales prunele, însemnau pentru oșeni cel mai important venit al anului, pentru comercializarea cărora ei având legături chiar cu negustori din Germania.

Dintre soiurile cultivate, pe primul loc erau prunii. Dintre soiurile de pruni, cea mai mare răspândire o aveau în trecut prunele „mistrețe“, precum și cele „roscoșe“. Astăzi, soiurile acestea „bătrânești“ sunt înlocuite în tot mai multe cazuri cu soiuri noi, cum sunt cele „bistrițe“ sau „nemțești“, mai productive, dar mai puțin rezistente. Dintre soiurile de mere vom aminti întâi pe cele „bătrânești“ cultivate cu deosebire în trecut: cormoșe, oarșane (despre care se spune că se coc după cireșe minten, sunt primele mere bune de mâncat). Se cultivau apoi mere băciusane, lăzărești, căucean (soi dispărut), mere dulci, rotilane (mere mari de toamnă, era soiul de mere cel mai căutat), mere zinești (sau ziierești, după o altă pronunție locală). Este un soi bătrânesc aflat și el pe cale de dispariție, deși, fiind un soi de iarnă, merele se puteau păstra în bune condiții până la sfârșitul anotimpului rece și valorificate primăvara, când se vindeau pe un preț bun. Un alt soi foarte căutat erau merele bucove. Dintre soiurile mai noi amintim: merele souvare, ionatane, care s-au răspândit în zonă abia după 1920 prin activitatea Camerei agricole din Seini. Varietățile „bătrânești“ de pere au de asemenea denumiri specifice: pere ursești, rotilate, tomnatic, dulci, oarșane (ce se coc deodată cu prunele miștrețe), pere roșii, iernatece, cordești (un soi de pere mărunte, ca perele sălbatece din care probabil că și provin), pere scurte-n coadă (pere mici, rotunde, ca o nucă și foarte dulci), și pere coadeșe (denumite astfel pentru coada lor foarte lungă). Nucii cultivați la Târșolț erau de asemenea de mai multe soiuri: oarșani, mari, iernateci (soiul a dispărut din păcate, deși a dat în trecut producția cea mai mare), nuci pietroase (denumite astfel pentru coaja lor foarte tare, „îs cele mai prăpădite“), nuci lungărețe. Dintre varietățile locale de cireșe, o mai mare răspândire aveau cireșele dronțose (de luna mai), aubuțe, și cele maiioșe care erau și cele mai timpurii.

Pe întreaga comună Târșolț, producția de

fructe estimată în 1977 a fost de 700 de tone. Din aceasta, aproximativ 80% a fost destinată vânzării (prin căraușit), iar restul rămânea în gospodărie pentru consumul propriu. Pe specii, producția cea mai mare o dădeau merele, din care peste 90% era destinată vânzării, dar la pere, în anii cu producții mari, procentul destinat vânzării era și mai mare, de peste 95%. Prunele, deși au cea mai mare căutare în satele agricole din câmpie, se vând doar în proporție de 40-50%. Aproximativ în aceeași proporție se vând și cireșele. Procentul de prune mai mic destinat vânzării se explică prin faptul că în ultimii ani o cantitate tot mai mare este rezervată pentru „borhot“ și distilarea țuicii „de prune“, care astfel a devenit un nou articol de schimb (sau de vânzare, după caz).

Dintre diferitele categorii de fructe comercializate astăzi, merele și cireșele n-au avut căutare în satele agricole decât din anii de după Marea Unire. Între fructele vândute înainte de Primul Război Mondial proporția cea mai mare o aveau prunele uscate, fructele crude fiind vândute mai cu seamă pe piața orașelor Satu Mare și Carei. Perioada de avânt a căraușitului cu fructe coincide cu generalizarea șinei metalice pe roți și ferecarea carelor. „Nici drumuri n-au fost mai demult, ne spune unul dintre informatori, drumul de la Sighet s-a făcut sub Franz Josef, iar linia ferată îngustă datează doar de vreo 70 de ani. Până atunci n-am avut nici drumul de țară de la Negrești la Cămărzana“.

Merele cormoșe și cele zinești erau vândute îndeosebi pe piața din Satu Mare, fiind cumpărate de „cafarii“, speculanți aflați în târgurile și piețele din nordul Transilvaniei, care apoi le revindeau cu câștig pe piețele orașelor din Ungaria și Germania. „Cafarii“ cumpărau merele cu „sacul“ sau chiar „cu carul“ și le plăteau întotdeauna în bani: un sac de mere se vindea cu 1,5-2 zloți. Restrângerea pieții în orașele amintite și încetarea acestui gen de comerț în anii de după Primul Război Mondial a determinat reorientarea căraușilor spre satele agricole din Câmpie. Îmbunătățirea soiurilor de mere și cireșe după anul 1920, datorită activității Camerei agricole de la Seini, a fost elementul hotărâtor care a contribuit la reorientarea comerțului cu fructe al oșenilor. Noile soiuri, mai productive, mai mari și mai frumoase, au avut implicit și o căutare mai mare, fiind cu deosebire solicitate în satele agricole. De asemenea, nu toți locuitorii

din Târșoț au avut posibilitatea de a-și valorifica fructele pe piața orașelor din vestul țării, deoarece mulți dintre ei se îndatoraseră la bănci sau la cămătarii din sat, sau nu dispuneau de cai și mijloace de transport adecvate, în contul datoriilor contractate, unii locuitori își vindeau produsele direct din sat speculanților sau cămătarilor la prețuri derizorii. Toate elementele amintite au acționat restrictiv, reducând numărul celor care au practicat efectiv căraușitul cu fructe. Astfel, din cele peste 300 de familii câte erau în Târșoț în perioada dintre cele două războaie mondiale, aproximativ 200 își vindeau fructele direct cămătarilor, uneori cu anticipație pe câțiva ani. Circa 20-30 își duceau fructele pe piața orașelor amintite, și abia restul de 70-80 gospodari, care aveau cai și căruțe, își valorificau fructele prin căraușit.

Cel mai frecvent, căraușii plecau în luna octombrie, deci la scurtă vreme după recoltarea fructelor, fie în timpul iernii când drumurile erau înghețate și „se putea umbla mai ușor“. Luna noiembrie era ocolită, deoarece în această perioadă clima este instabilă, drumurile desfundate de ploii fiind mai grele. Pentru drumuri lungi, de obicei, se folosea căruța trasă de doi cai. „Niciodată n-am folosit boii sau vacile în drumurile noastre, deoarece sunt animale grele și le dor picioarele la drumuri lungi“. Pentru efectuarea transportului în bune condiții, la carul cu loitre i s-a adaptat un coș împletit din nuiele de răchită sau „loză“. Mai demult însă, nu existau în sat asemenea coșuri, ele s-au răspândit abia în perioada dintre cele două războaie mondiale, fiind confecționat de către meșteri anume, din Seini. Pentru drum, căruțele erau echipate cu câte un lămpaș (felinar), cu o videră (găleată) pentru adăpatul cailor, cu o cergă cu fân așezată peste fructe. În cazul parcurgerii unor trasee mai lungi, din echipamentul unei căruțe nu lipsea, mai ales în trecut, sfredelul, „dișeul“ (dalta), un „plencaci“ (bardă cu coada scurtă) și chiar material lemnos pentru repararea roților. În ultimii douăzeci de ani sunt folosite în exclusivitate „căruțele cu ștraf“ având roți cu anvelope de cauciuc în locul roților de lemn și „raf“ din fier, și acestea fiind trase de doi cai. Pentru transport, merele erau puse în saci de cânepă, iar prunele se puneau direct în coș, după ce au fost curățate de crengi și erau înlăturate cele putrede.

Întrucât majoritatea transporturilor de mere se efectua iarna, existând pericolul înghețării lor pe drum, căraușii târșolțeni au utilizat un mijloc inedit de protecție. Astfel, sacii de cânepă în care urmau a fi puse merele, erau stropiți cu apă și lăsați afară să înghețe pe timpul nopții; abia după aceea merele se puneau în saci, iar aceștia în căruțe. Gheața depusă pe saci, ne asigură toți căraușii consultați, constituia un bun strat izolator împotriva gerului: „sacul era înghețat, dar merele nu ni s-au stricat de frig niciodată“, confirm Gavrau Ioan, unul din căraușii cei „mai umblați“ din sat.

Numărul de „drumuri“ efectuate de fiecare cărauș și câștigul propriu-zis depindea de cantitățile de fructe disponibile, precum și de varietățile transportate. În anul 1925, de pildă, Gavrau Ioan a efectuat un „drum“ cu cireșe în luna mai, două drumuri cu prune crude și un altul cu mere în luna octombrie, alți locuitori din sat, însă, care au dispus de cantități mai mari de fructe, din recolta proprie sau preluate pentru vânzare de la cei care nu aveau mijloace de transport, au efectuat în iarna aceluiași an și în primăvara anului următor 10-15 drumuri, din care doar două sau trei cu cireșe în luna mai, restul transporturilor s-a efectuat cu mere, pere, nuci. „Au plecat și 50 de căruțe odată“, ne spune același bătrân și experimentat cărauș. Rareori au plecat singuri la drum, de regulă, căraușii din Târșolț au fost însoțiți de unul sau doi copii „mai mărișori“ (băieți sau chiar și fete), capabili să se descurce și singuri după ce deprindeau cunoștințele necesare pentru efectuarea transporturilor în bune condiții precum și tehnica „strigării mărfii“.

Din Târșolț, se pleca întotdeauna noaptea, „după răsăritul Găinușii pe cer“ (constelația Pleiadelor), sau după ce aceasta ajungea de o

„rudă (de car) pe cer“ deasupra orizontului, adică aproximativ ora trei dimineața. Un prim popas avea loc la Tufoasa, în punctul de ramificație a drumului spre Călinești. Căruțele trase de doi cai sau cele care aveau încărcături mai mici, făceau primul popas doar la Livada. În această din urmă localitate, locul de popas îl constituia o fântână „cu halău“ pentru adăpatul cailor. Locul se găsea la umbra unui stejar uriaș, multisecular, în trunchiul căruia era fixată „din vechime“ o icoană pictată pe lemn. De la Livada, traseul continua fără alte opriri până la Satu Mare. „Dacă treci de Livada, spun căraușii bătrâni, treci în țară“. Dar, cei care mergeau mai departe, spre Carei de pildă, făceau și alte popasuri la Doba și Boghiș „de unde ne împărțeam pe sate câte doi sau trei de fiecare sat, altfel nu reușeam să ne vindem marfa“. Cu deosebire au fost frecventate satele din jurul orașului Carei. Astfel, satele Domănești, Căpleni, Urziceni, Bervenii, Petea, Doba, Boghiș, Ianculești, Sanislău, au fost străbătute pe fiecare uliță de la un capăt la altul. De la Carei, un traseu frecventat cuprindea satele Tiream, Vezendiu, Portița, Irina, Vășad, ultimul sat reprezentând limita extremă atinsă de căraușii târșolțeni. Un alt traseu care avea ca punct de plecare orașul Carei trecea prin Petrești, Pișcolț spre Valea lui Mihai. Un altul era orientat spre satele Craidorolț, Moftinul Mic și Moftinul Mare, Pișcari. „Dincolo de aceste sate nu ne-am prea dus, satele de acolo fiind cercetate de cărauși din părțile Băii Mari, care veneau tot cu fructe“ (cărauș Velețean Gheorghe).

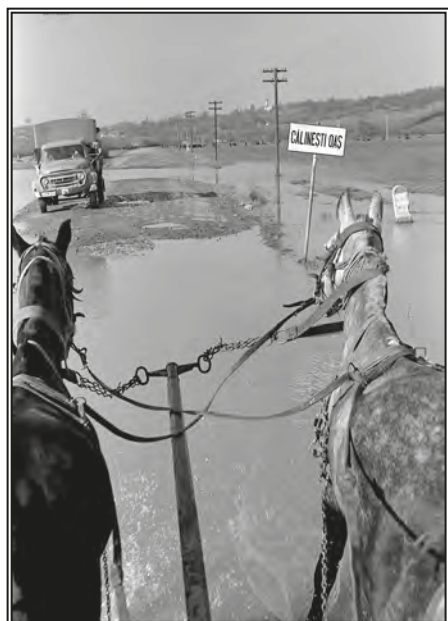
De la Satu Mare, un important punct de plecare, căraușii târșolțeni se îndreptau cu deosebire spre satele Lazuri, Botiz, Dorolț, Dara, Petea, Peleşul Mare, Micula, Ardud, Boghiș. N-au fost ocolite nici satele situate de-a lungul Someșului. Astfel, foarte căutat a fost satul Odoreu, dar de aici, căraușii trebuiau să treacă Someșul pe un pod umblător la Potău spre Culciul Mare, Culciul Mic și Cărășeu. De la Cărășeu, Someșul era trecut din nou „pe la Apa“.

Pe lângă piețele celor două orașe și parcurgerea satelor din împrejurimi menționate, în perioada de dinaintea Primului Război Mondial, căraușii târșolțeni au frecventat și unele localități situate în nordul Țării Oașului cum sunt: Visc (Jisc în pronunția căraușilor oșeni), Bustyana, precum și Sarasău și Sighet, în nord-est. Dintre localitățile situate la vest de Carei au fost cu deosebire

„cercetate“ satele din Valea Nyirului, cum erau Nyíregyháza, Kisvárda, Mátészalka - localități aflate azi pe teritoriul Ungariei. Cei care mergeau spre Nyír, ne spune cărașul Pop Vasile, duceau aproape în exclusivitate prune uscate pe care le vindeau numai pe bani, fie în localitățile amintite, fie la târguri. Explicația este simplă: distanțele erau mari, iar cerealele erau foarte greu de transportat.

În schimbul propriu-zis de fructe contra cereale un moment foarte important era „strigatul mărfii“, prin care se materializează contactul interzonal. Din momentul în care intra în sat, cărașul oșan „începea să-și strige marfa“: „Hai la mere (la pere, la nuci, la ce era)“. Dacă satul era locuit de o populație mixtă, „marfa“ era strigată și în limba maghiară, „așa mai rău, cum ne pricepeam“, după un tipar de cuvinte învățate de la cei mai „umblați“, și de acasă, de la bătrâni.

Atât fructele oferite cât și cerealele primite în schimb erau măsurate cu „copăia“. Prunele uscate se dădeau „schimb pe schimb“, adică o copăie de prune pentru o alta de grâu sau porumb. Pentru prunele crude s-a folosit o altă unitate de măsură: „dica“ (vica), căreia locuitorii din Târșolț îi spunea „miarță“, ce cuprindea 12 copăi. Prunele crude aveau deci un preț sensibil mai mic decât prunele uscate: astfel 3 „dici“ de prune verzi se dădeau pentru două de grâu. Prunele uscate „le dădeam pe un preț mai bun“, deoarece „cu ele aveam mai mult de lucru, trebuiau alese, uscate pe leasă sau în bujdei“. Același raport de 1/1 respectiv 2/1 era și între prune și „mălai“ (porumb). Schimbul de fructe și ovăz era socotit de asemenea avantajos

pentru cărași: 2 copăi de ovăz pentru una de prune uscate. Foarte bine erau vândute și nucile: două părți de „mălai frăcat (sfărmat) pentru una de nuci“. Un preț sensibil mai mic îl aveau perele, mai ales soiurile de vară „care nu stau“. Locuitorii satelor din Câmpie preferau în primul rând prunele uscate, cele crude, merele și nucile. În cadrul schimbului de fructe, cărașii din Târșolț au preferat întotdeauna cerealele: iar dintre acestea pe primul loc se situa grâul, urma porumbul, secara și ovăzul, adică tocmai produsele agricole deficitare în sat. Rareori schimbul a avut loc pe cartofi, puțin apreciați în satele oșenești. De asemenea, ei nu și-au dat „bucuroși“ fructele nici pe bani, totuși în anumite situații, acceptau și plata în bani, potrivit unei tocmeli: 4-5 lei copăia de mere. Aproximativ același preț îl avea și copăia de grâu. Avem de a face cu o echivalență naturală fructe-cereale-bani determinată de echivalența în muncă. Fructele egalau în valoare prețul grâului prin aceea că erau transportate cale lungă pe drumuri grele.

În vânzarea produselor lor, cărașii oșeni au întâmpinat numeroase probleme și dificultăți legate de starea drumurilor, ruperea roților sau chiar a osiilor de la căruță, datorită încărcăturilor mari transportate etc. Au existat și alți factori care au îngreunat schimbul acesta interzonal. Astfel, în anii „slabi“, adică în perioadele când la câmpie se înregistrau producții slabe de cereale (din cauze diferite, secetă cel mai adesea), cărașii oșeni întâmpinau dificultăți deosebite în vânzarea fructelor. „Rar puteam vinde mai mult de un talger (farfurie) de fructe în schimbul uneia de mălai“, ne spune cărașul Pop Vasile, referindu-se la asemenea perioade grele. În asemenea cazuri, raportul față de grâu era inversat, de 1 la 2 sau chiar de 1 la 3, iar într-un sat cantitatea de fructe vândute nu depășea 40-50 kg.

În anul 1977, deși în mai mică măsură, cărașitul cu fructe se practica atât în Târșolț, cât și în celelalte sate din jur. Fructele continuă să fie „vândute“ prin schimb, cărașii urmând aproximativ aceleași trasee și străbat aceleași sate. Doar mijloacele de transport sunt mai bune, iar căruțele cu „ștraf“ suportă încărcături de circa 10-12 măji (1000-1200 kg.). De asemenea, starea drumurilor este alta. Drumurile „de țară“ sunt în întregime asfaltate așa încât și transporturile se face în timp mai scurt. Pe lângă fructele tradiționale, acum „se vinde“ și țuică de prune. Deși în anul 1977,

din luna octombrie până în primăvara anului următor, căraușii din sat au efectuat peste 150 de transporturi de fructe în satele de Câmpie, doar o mică parte din locuitori, de aproximativ 5%, mai practică această îndeletnicire. Ceilalți își valorifică surplusul de fructe prin „Aprozar“ și centrele de colectare a fructelor răspândite în fiecare comună din Oaș. La târgurile din Negrești și Orașul Nou, precum și la Livada, sunt vândute periodic mici cantități de nuci sau de mere. În general, căraușii reușeau să-și vândă produsele în 2-3 zile. Totuși, în unele situații ei erau nevoiți să cutreiere zile în șir ulițele satelor, iar seara să „se ducă de mas“ (în gazdă) la familii cunoscute. De multe ori li se răspundea „nincs hely“ (nu-i loc), alteori erau lăsați să-și adăpostească fructele pe timpul nopții doar în schimbul unui coș de mere sau de prune de aproximativ trei copâi. „Era scump dormitul“, apreciază Gavrau Ioan. „Unii ne lăsau să dormim în casă, alții însă ne făceau loc numai în șură sau în grajd, alături de vite“, ne spune același om. Pentru hrănitul și adăpostul cailor se mai plătea un coș de mere. În satele frecventate cu regularitate, mulți cărauși se „bucurau de omenie“. Erau primiți „în gazdă“ uneori și din dorința de a sta de vorbă cu ei, de a le asculta poveștile: „ei (căraușii) erau oameni umblați, ce-au văzut multe“. Într-adevăr, seara până târziu, se discutau subiecte dintre cele mai diverse, de la cele referitoare la „mersul târgurilor“ până la măsurile autorităților de odinioară.

Pe măsură ce părțile se antrenau în discuții și ajungeau să se cunoască mai bine, s-au stabilit între ei și legături mai durabile, reciproc avantajoase. Gavrau Ioan de pildă, avea legături strânse cu mai mulți locuitori din Căpleni cărora le vindea „prune crude“ în cantități mari („câte 3 mierțe de prune pentru 2 de grâu, plus o pâine de grâu de la țărean“.) Pe lângă fructe, căraușul amintit îi aprovizionă cu lemnele de foc necesare pentru iarnă, satul Căpleni fiind lipsit de păduri. Întâlniri între oșeni și „țăreni“ aveau loc frecvent la târgurile din Satu Mare sau la cele din Livada sau Orașul Nou. Se întâlneau, de asemenea, la 15 august, cu prilejul sărbătoririi hramului Mănăstirii de la Bixad. Frecvent, pe durata „Sărbătorii“, „țărenilor“ li se oferea, din reciprocitate, cazare în casele lor. Schimbul de informații continua astfel „la noi acasă“. În Târșolț sunt cunoscute și alte exemple de legături stabilite între cărauși și locuitori din satele din Câmpie. Astfel, prin intermediul căraușilor

s-a transmis și generalizat un nou procedeu de recoltare a cerealelor, cu coasa. Înainte de Primul Război Mondial grâul se recolta și în Târșolț ca și în celelalte sate oșene, cu secera. „în satele din țară, am văzut cum se taie grâul cu coasa, și era mai ușor“ ne spune un fost cărauș. Recoltarea se desfășura mai rapid. „De la ei (adică de la locuitorii din „țară“) am deprins obiceiul de a ne secera grâul cu coasa, că tot ni-l mâncau păsările până-l tăiam cu secera“ ne spune un altul. Într-adevăr, generalizarea recoltării cerealelor cu coasa s-a petrecut prin anii 1924-25 prin intermediul căraușilor. Pentru această operațiune, coasei obișnuite, de iarbă, i se fixau două cârlige legate de mâner cu ajutorul cărora spicele puteau fi mai ușor culcate în brazde.

În planul culturii spirituale s-au înregistrat puține influențe interzonale, modificările în folclor fiind mult mai greu de perceput. Dintre acestea, cea mai recentă pare a fi obiceiul de a se oferi la nunți daruri în bani. În mod tradițional, și în Oaș, ca și în alte zone, de ex. în Munții Apuseni, se obișnuia ca la nunți să se dea tinerei perechi animale (oi, miei, câte un vițel etc.) sau produse. Noul obicei s-a încetățenit doar în anii din urmă, prin intermediul acelorași cărauși. Ca urmare a practicării ocupației, a întâlnirii dintre tineri, prin intermediul căraușilor târșolțeni, s-au încheiat câteva căsătorii în satele Odoreu. Boghiș și Vezendiu. Ștefuț Maria din Târșolț, se pare, a fost prima fată din acest sat care s-a măritat într-un sat din „țară“. Cazul s-a petrecut în felul următor: Conform practicii cunoscute a căraușilor din Târșolț ca un copil să-și însoțească părintele, Ștefuț Maria a plecat cu căruța în Boghiș. Acolo a cunoscut un tânăr cu care s-a căsătorit după ce în prealabil părinții mirelui au „fost pe vedere la Târșolț“. Cu toate acestea, asemenea căsătorii nu s-au încheiat decât în cazuri foarte rare, datorită în primul rând atitudinii conservatoare a oșenilor, care nu-și dădeau bucurii fetele din sat.

Astăzi, la aproape 50 de ani de la cercetarea efectuată de Dumitru Irimieș la Târșolț, căraușitul cu fructe a dispărut complet. Majoritatea oșenilor sunt plecați la muncă în străinătate, animale domestice sunt foarte puține, iar din fructele care se mai produc se obține aproape în totalitate bine cunoscuta pălincă.

* *Fotografii de Ionita Andron din Colectia Muzeului Judetean Satu Mare*

Informații noi despre dr. Vasile Lohan, profesor și cel dintâi director (1919-1920) al primei școli din România care, de la înființare (1919), poartă numele lui Mihai Eminescu

Prof. dr. Ovidiu T. POP

Din anul 1919 suntem „eminescieni”! În acest moment, în fiecare județ există cel puțin o școală cu numele Mihai Eminescu. Dar au primit acest nume mult după anul 1919.

Colegiul Național „Mihai Eminescu” din Satu Mare este prima școală din România care poartă de la înființare, 12 august 1919, numele poetului național. În 5 octombrie 1919, a început primul an școlar 1919/1920. Spiritus eminescianus nu se manifestă prin vorbe, ci prin fapte. Noi, eminescienii sătmăreni, păstrăm vie și cu respect memoria patronului nostru spiritual Mihai Eminescu și a celor care au contribuit la „ridicarea” acestui lăcaș de învățământ și cultură.¹

În 2 iulie 1919, dr. Vasile Lohan dă publicității două comunicate din partea Liceului „Mihail Eminescu” Satu Mare cu numărul 397/1919, pe care le redăm în continuare. Prin acestea, invită părinții care au băieți școlari, să-i înscrie la Liceul „Mihail Eminescu” Satu Mare. Pe de altă parte, cere susținerea comunității sătmărene. Acum, cele două documente se află în Muzeul eminescienilor sătmăreni.

397./1919.

„Dle Părinte! Iubiți Români!

Am onoare a Vă comunica pentru aducere la cunoștință celor cu băieți la școală condițiile de primire în convictul, ce se va deschide pe lângă liceul nostru Mihail Eminescu din Satu-Mare.

Vor fi primiți 120 elevi.

Treizeci (30) vor fi primiți gratuit ori pe lângă contribuire ce le va permite situația materială mai slabă a părinților.

Șesezeci (60) de concurenți vor fi primiți pre lângă solvire lunară de 200 cor., iar treizeci (30) pre lângă solvire lunară de 250 Cor.

Cererile în cauză sunt a se adresa direcțiunii liceului; ceice doresc a fi primiți gratuit au să adnezeze la cerere atestat de paupertate dela antistia comunală.

Elevii au să aducă sine hainele, albiturile și rufele de pat necesare, plapomă, perine, pătură (cergă), sac pentru paie; un tăier, furchiță, cuțit, lingură, tas, păhar.

Asupra primirei va decide Eforia școlară constituită pre lângă liceul nostru din 12 membri.

Convictul nostru nu dispune de fundațiuni ori altă avere, din care am pute susține copiii săraci primiți gratuit, deci toți avem datoria a ne îngriji pe cale socială de câștigarea mijloacelor necesare pentru susținerea lor. Vom face colecte de tot felul de bucate și bani prin comunele unde a dat Dumnezeu, vom adresa rugări ferbinți cătră cei cu inimă și stare bună. Și care român se va arăta refractar ori nepăsător în zilele acestea de glorie și mărire națională față de interesele mari ale neamului românesc?... Doar interesele vitale a neamului pretind, ca să înaintăm în cultură și să ne creștem cât de mulți bărbați luminați și des-toinici pentru cârmuirea unei țări mari și atât de frumoasă ca dulcea noastră Românie.

Rog cu toată căldura inimei pe domnii preoți și învățători, să binevoiască a invita poporul adunat în biserică ori la școală de a face contribuiri benevole de orice natură: bucate ori bani pentru susținerea copiilor săraci, iar lista contribuenților să se sustearnă la direcțiunea liceului nostru pentru a fi introduși la catastichul binefăcătorilor pomeniți în rugăciunile studențimei la zile de sărbători.

Exmisul Eforiei pe baza acestei liste va prelua ofrandele făcute.

Dacă cererea noastră va găsi resunet în inimile cele bune și acțiunea întreprinsă va fi încoronată de succes, avem speranța, ca după câteva luni vom reduce și taxa de 200 cor. lunar.

Bravi români din jurul Sătmăruului, acum ori niciodată, să dovedim streinilor, cari ne înconjură, că suntem element iubitor de cultură, și gata a aduce jertfe pentru înflorirea ei.

Deci sus cu inimile, Bis dat qui cito dat!

Vă trimite salut și îmbrățișare frățască
al Vostru devotat

Dr. Vasile Lohan, director.”

„Dle Părinte!

Cu începerea anului școlar viitor se va deschide în Satu-Mare liceul de stat Mihail Eminescu cu limba de predare română. Un eveniment epocal în istoria învățământului din județul nostru!

Menirea liceului precum și a celorlalte școli românești este sublimă: de a ridica la granița nord-vestică a României-Mari zid puternic de apărare, zid de granit al culturii românești, zid de care zadarnic se vor izbi valurile dușmane dela apus, căci frânte se vor reîntoarce în matca lor din bazele Tisei și Dunărei.

De n'ar fi la fel: vai de viitorul neamului românesc, căci valurile, cari ar trece peste creștetul nostru cutropriindu-ne, nu s'ar opri până în vârful Carpaților!

Dle Părinte! Precum în trecut vrednicia noastră: a preoțimei și dascălilor a fost fundamentul mării de azi, astfel prin munca noastră de azi avem datoria de a pune baza unui viitor strălucit.

Pentru săvârșirea acestei munci uriașe avem trebuința multor sute și mii de bărbați cu multă carte, cu creștere bună și cultură adevărat românească. Iar pentru recrutarea acestei sucrescențe de intelectuali unde aiurea am recurge, decât la izvorul străbun și nesecat: la țăranul român.

D-Voastre, Dle Părinte, sunteți zilnic în coatinere cu poporul, deci aveți ocaziune a cunoaște, cari din generațiile mai tinere sunt mai ageri la minte, mai pătrunzători și promit a deveni caractere intacte.

Intervenți la părinții, cari se arată nepăsători față de creșterea la școli, ca toți copiii talentați să fie aduși la școlile noastre. Înființăm convicte pentru 250 de băieți, unde vor primi toate favorurile posibile. Între împrejurările actuale

neputându-se fixa condițiunile de primire, acele vor fi comunicate mai târziu.

Petițiile, provăzute cu testimoniul de pe clasa ultimă și extras matricular, sunt a se adresa direcțiunei liceului «Mihail Eminescu».

Înscrierile pentru anul școlar încep la 1 August și durează până în 15 aceleiași.

Apelăm din nou la sentimentul patriotic al D-Voastre, Dle Părinte și avem convingerea nestrămutată, că Veți păstra mândria și fala de a face apostolia culturii românești și a colabora umăr la umăr cu noi pentru cimentarea României-Mari.

Satu-Mare, la 2 Iulie 1919.

Dr. Vasile Lohan

directorul liceului «Mihail Eminescu.»”

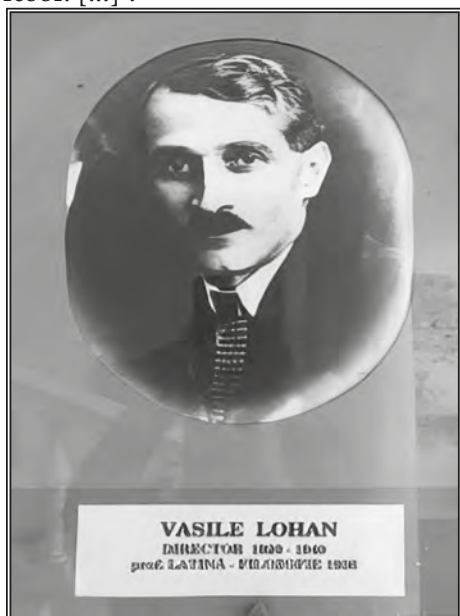

Aceste documente școlare demonstrează că Vasile Lohan era din iulie numit director la liceul din Satu Mare cu numele de Mihai Eminescu. Se știa încă din 2 iulie 1919 că numele școlii noastre va fi „Liceul «Mihail Eminescu»”. În România Mare, prin hotărârea „Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Banatului și ținuturilor românești din Ungaria” din 12 august 1919, în 26 de licee românești de stat, au fost numiți directori. La poziția 17 scrie „Liceul «Mihail Eminescu», Sătmăru, Dr. Vasile Lohan, fost profesor la liceul din Seghedin”²². Astfel, cu ordinul nr. 7569, dr. Vasile Lohan devine „director provizor” și „profesor titular” la Liceul „Mihail Eminescu” din Satu Mare. A

asigurat începerea în bune condiții a anului școlar 1919/1920, lucru întâmplat în 5 octombrie 1919. A rămas la conducerea liceului până în 16 mai 1920³. Deci, dr. Vasile Lohan a fost profesor și cel dintâi director (1919-1920) al primei școli din România care, de la înființare, din 1919, poartă numele lui Mihai Eminescu.

Avem două fotografii cu dr. Vasile Lohan. Anuarul VI al Liceului teoretic de băieți „Coriolan Brediceanu” din Lugoj conține o fotografie și un material despre profesorul Lohan, scris după decesul său. Din acest material aflăm că „Printre profesorii entuziaști ai liceului de băieți «Coriolan Brediceanu» din Lugoj de după Unirea cu Patria-Mamă, îl găsim și pe Dr. Vasile Lohan. Era, fără îndoială, unul dintre cei ce și-au găsit rostul vieții în muncă continuă și neobosită, om al școalei, care a contribuit mult, imediat după Unire, la organizarea liceului cu limba de predare română și a ilustrat cu deosebită vrednicie catedra de l. latină și filosofie dela liceele din Satu-Mare și Lugoj. [...] În ziua de 24 August 1919 a fost numit profesor și director al liceului «Coriolan Brediceanu». În calitatea de director a funcționat până la 1 Martie 1929, când Ministerul Instrucțiunii de atunci i-a retras delegația de director, continuând să funcționeze până la data de 1 Sept. 1936, data pensionării ca profesor. [...]”⁴

A doua fotografie a profesorului Vasile Lohan este expusă în holul Liceul Teoretic „Coriolan Brediceanu” din Lugoj.

Pentru ajutorul dat la elaborarea acestui material, le mulțumesc domnului Sebastian

Gheorghită, profesor de matematică și director adjunct la Liceul Teoretic „Coriolan Brediceanu” din Lugoj și domnului dr. Constantin Tufan Stan, profesor de pian la Școala Gimnazială de Muzică „Filaret Barbu” din Lugoj.

În ziarul RĂSUNETUL, Anul XIX, Nr. 37 care a apărut în Lugoj la 8 septembrie 1940, în pagina 3, se scrie: „Marți, la 2 Sept. c., a trecut la cele eterne după lungi și grele suferințe, eruditul profesor, vrednicul director al liceului «C. Brediceanu» și inimosul român, de obârșie din țara Oașului, descendenți ai lui Dragoș Vodă: DR. VASILE LOHAN, lăsând o familie (soție, trei fii și o fiică) îndurerată, iar în învățământul nostru secundar și societatea românească a Lugojului, un gol adânc simțit. S'a stins una dintre cele mai alese figuri ale generației, ce pleacă spre apunere, care prin talentul și hărnicia sa, s'a ridicat pe un pedestal atât de înalt al culturii temeinice. A fost înmormântat joi la ora 16 în cimitirul unit-român al Lugojului, după ce prohodul i s'a servit în catedrala unită de Ilustritatea sa, canonic-prepozit Dr. Nicolae Brînzeu, înconjurat de un sobor de canonici, preoți și diaconi, în prezența Prea Sfinției Sale, episcopul Lugojului, Dr. Ioan Bălan, care a rostit rugăciunea de deslegare și a unui numeros și distins public. A fost parentat în biserică de M. On. prot. Dr. Petru Suciuc, în numele bisericii, iar la cimitir de dl Dr. A. E. Peteanu, dir. liceului «C. Brediceanu», în numele instituției, ce o conduce și în acela ai foștilor colegi ai defunctului. Tot aici dl Liviu Roman, profesor la liceul «Traian» din Turnu-Severin, în numele foștilor elevi ai defunctului, a rostit următorul pătrunzător discurs:

Jalnici ascultători, Cu inima zdrobită de crâncena durere ce ne-a izbit, am venit să ne plecăm capetele în semn de pioasă închinare și smerită supunere, în fața rămășițelor pământești ale Dr.-ului Vasile Lohan, distinsul profesor-filosof și patriotul luminat. Pe pragul unor dureri naționale mari și sfârșietoare, plecarea din mijlocul nostru a Dr.-ului Vasile Lohan, este o adâncă semnificație; este durerea aceluia, care și de altfel suferind, n'a putut supraviețui unor momente de un tragism crud și revoltător, cum sunt acelea, pe care le trăim cu toții astăzi. În numele atâtor generații, crescute și formate integral de Dr. Vasile Lohan, am venit, să depunem o lacrimă fierbinte pe lespede mută și rece a mormântului său, și

să-i facem acum, de plecare, o învoire a unei mari și sfinte promisiuni. Marele și eruditul profesor a încălzit sufletele atâtor ființe tinere, ce-au trecut prin școlile unde a predat, răspândind din plin, toată lumina sufletului său bogat, drămuindu-și tot aurul minții sale, pentru înzestrarea sufletului elevilor săi, pe care așa de mult îi înțelegea, îi iubea și se nizuia să-i vadă mari, măreți creatori și demni stăpânitori de țară. Fascinatorul sufletelor și marele făuritor de caractere Dr. Vasile Lohan, ca nimeni altul, a reușit să facă plăcute, orele de limba latină, reînviind cu plină putere de viață, figurile mărețe și masive ale antichității clasice, pe care le făcea iubite și admirate de toți. Reușia în fiecare oră, să ne evoce câte o epocă întreagă, descriind-o cu plăcute amănunte și cu acel parfum arhaic, ce trezia o puternică admirație pentru strămoșii noștri Romani, pentru grandoarea caracterului lor, pentru nemărginita lor iubire de patrie, oferind tot atâtea exemple, celor ce-l ascultau, sorbindu-i cuvintele, din gura lui de aur. Intellectual prin excelență, splendidă-i vervă oratorică, rară și apăsată, a încântat prin sonoritatea ei fină, iar arhitectonica gândirii lui logice și clare a cucerit generații de-a rândul. Mentea strălucită a neamului nostru: I. L. Caragiale, care l-a cunoscut și iubit mult, se încânta de minunatele discuții academice, avute cu Dr. Vasile Lohan, pe care-l aprecia, pentru vastele lui cunoștințe și felul ingenios al expunerii lor. Lugojenii au cunoscut prea bine activitatea culturală desfășurată de Dr. V. Lohan, în calitate de director al liceului «C. Brediceanu», precum și cea de președinte al «Astrei». Vieța lui întreagă a fost o goană după un ideal nobil și măreț. Cultura i-a fost hrana de toate zilele și o risipea din plin, în fiecare vorbă și gând al său. «Et nunc, pulvis et umbra es» ... Cu sufletele îndurerate și inimile nfrânte, în semn de aleasă cinstire a magistrului și de închinare plină de recunoștință în fața marelui profesor și pedagog, ce coboară în mormânt, după ce o vieță întreagă, a servit cu ales devotament la altarul culturii, depunem sentimentele noastre de respect, recunoștință și neuitare. Iar sfânta mare promisiune ce i-o facem este că, atâta timp, cât în piepturile noastre, ale foștilor săi elevi, va bate o inimă de Român, vom căuta să adunăm în grabă minunatele scântei, aruncate în sufletele noastre, scântei ale iubirii de neam și țară, și adunate, să le creștem într-o flacără uriașă și sfântă, care să

ardă, purificând toate inimile de Români și astfel, înfrățiți în adevărata noastră iubire de neam, să ne recucerim pământul și să n'ntregim din nou țara. Abia atunci va odihni în pace patriotul Dr. Vasile Lohan. Până atunci, umbra lui scumpă, să ne povățuiască pașii. Fie-i țărâna ușoară și memoria binecuvântată!

După acestea, sicriul cu scumpele osăminte ale acestuia ce a fost Dr. Vasile Lohan, s'a depus spre veșnică odihnă în mormântul din preajma capelei cimitirului. Odihnească în pace!»

Mai multe informații despre viața și activitatea deosebită a lui Vasile Lohan puteți afla din bibliografia acestui articol.

„RĂSUNETUL”

+ **Dr. VASILE LOHAN**

Mari, la 2 Sept. a trecut la cele eterne, după lungi și grele suferințe, eruditul profesor, vrednicul director al liceului „C. Brediceanu” și înimosul român, de obârșie din țara Osâului, descendenți ai lui Dragoș Vodă: Dr. VASILE LOHAN, lasă o familie (soție, trei fiu și o fiică) îndurerată, iar în învâlmântul nostru secundar și societatea rămânească a Lugojului, un gol adânc simțit.

S'a stins una dintre cele nise alese (figuri ale generației, ce pleacă spre apurere, care prin talentul și hărnicia sa, s'a ridicat pe un pedestal atât de înalt al culturii feminine.

A fost înmormântat Joi la ora 16 în cimitiul unitar-român al Lugojului, după ce prohodul i s'a servit în cadrul unității de înmormântare sa, canonic-prepozit Dr. Nicolae Brinzeu, înconjurat de un sobor de canonici, preoți și diaconi, în prezența Prea Sfinției Sale, episcopul Lugojului, Dr. Ioan Balan, care a rostit rugăciunea de desegare și a unui numeros și distins public.

A fost parantat în biserică de M. On. prof. Dr. Petru Suciu, în numele bisericii, iar la cimitir de dl. Dr. A. E. Peteanu, dir. liceului „C. Brediceanu”, în numele instituției, ce o conduce și în acela ai foștilor colegi ai defunctului.

Tot aici di Liviu Roman, profesor la liceul „Traian” din Turnu-Severin, în numele foștilor elevi ai defunctului, a rostit următorul pătrunzător discurs:

„Jalea este uitătoare.

Cu inima zdrobită de crâncenă durere ce ne-a izbit, am venit să ne plecăm capetele în semn de pioasă închinare și smerită supunere, în fața rămășițelor pământești ale Dr.-ului Vasile Lohan, distinsul profesor-filosof și patriotul luminat.

Din pragul unor dureri naționale mari și sfârșietoare, plecarea din mijlocul nostru a Dr.-ului Vasile Lohan, este o adâncă semnificație; este durerea aceluia, care și de altfel suferind, n'a putut supraviețui unor momente de un fragilism crud și revoltător, cum sunt acelea, pe care le trăim cu toți astăzi.

În numele atâtor generații, crescute și formate integral de Dr. Vasile Lohan am venit, să depunem o lacrimă fier-

Note

1. Ovidiu T. Pop, *Mihai Eminescu, patronul spiritual al Colegiului Național „Mihai Eminescu” din Satu Mare*, Eroii Neamului, Anul XVII, Nr. 2 (63), 2025, pp. 81-86.
2. Ovidiu T. Pop; Aurel Pop, *Colegiul Național „Mihai Eminescu” Satu Mare Monografie*, Colecția Centenarium, București, 2017, pp. 27-28.
3. *Anuarul Liceului „Mihail Eminescu” din Satu-Mare, pe anul școlar 1919-1920*, Satu-Mare, 1920, p. 4.
4. *Anuarul VI. al liceului teoretic de băieți „Coriolan Brediceanu” din Lugoj, pe anii școlari: 1928-29, 1929-30, 1930-31, 1931-32, 1932-33, 1933-34, 1934-35, 1935-36, 1936-37, 1937-38, 1938-39, 1939-40*, Lugoj, 1945, pp. 235-237.

Bibliografie

Documente

Anuarul Liceului „Mihail Eminescu” din Satu-Mare, pe anul școlar 1919-1920, Publicat de Francisc Groza, Director interimar, Tipografia „Satu-Mare”, 1920. În prezent se află în Muzeul eminescienilor sătmăreni (copie).

Anuarul VI. al liceului teoretic de băieți „Coriolan Brediceanu” din Lugoj, pe anii școlari: 1928-29, 1929-30, 1930-31, 1931-32, 1932-33, 1933-34, 1934-35, 1935-36, 1936-37, 1937-38, 1938-39, 1939-40, Publicat de Prof. Dr. Aurel E. Peteanu, directorul liceului, Tipografia „Corvin”, Lugoj, 1945.

Volume

Pop, Ovidiu T.; Pop, Aurel, *Colegiul Național „Mihai Eminescu” Satu Mare Monografie*, Colecția Centenarium, Editura Didactică și Pedagogică R.A., București, 2017.

Studii, articole

Câmpean, Viorel; Cordea, Marta, *Vasile Lohan, „momente academice” cu I.L. Caragiale, „Mărturii culturale”*, Satu Mare, an III, nr. 2 (10), aprilie-iunie 2018, pp. 7-12.

Pop, Ovidiu T., *Mihai Eminescu, patronul spiritual al Colegiului Național „Mihai Eminescu” din Satu Mare*, Eroii Neamului, Anul XVII, Nr. 2 (63), 2025, pp. 81-86.

Pop, Ovidiu T., *Dr. Vasile Lohan, primul director român al Liceului „Mihail Eminescu” din Satu Mare*, Eroii Neamului, Anul XVI, Nr. 4 (61), 2024, 73-76.

Spiritul românesc

Dr. ing. Luminița Cornelia ZUGRAVU

Cea mai mare responsabilitate și cea mai urgentă este conservarea limbii române. Limba română este fundamentul metafizic al poporului nostru, vasul memoriei, linia cântecului în care ne-am exprimat timp de mii de ani, nu este doar un element cultural. Națiunile trăiesc prin sânge, prin sens, continuitate și imaginația comună a unui popor și dincolo de granițe. Toate acestea sunt codificate în primul rând prin limbă.

Pierderea limbii noastre înseamnă a pierde o viziune asupra lumii, un ritm de gândire, o cosmologie, nu doar pierderea de cuvinte. Pierderea limbii române înseamnă abandonarea arhitecturii spirituale care a dat acestui popor un caracter distinctiv cu mult înainte de a exista un steag, o constituție sau o doctrină. Ideologia de stânga, de

dreapta, națională sau globalistă nu poate înlocui această moștenire.

Au apărut „naționaliști”, care vorbesc la nesfârșit despre identitate națională, neglijând însăși substanța acestei identități, vorbindu-ne cu englezisme sau alte barbarisme. Acești naționaliști uită adesea să vorbească despre esența culturală, lingvistică și spirituală care face din poporul român ceea ce este. Ei vorbesc despre rasă, demografie și suveranitate politică, dar nu au ancorarea, înrădăcinarea și fidelitatea față de cea mai profundă moștenire a noastră care este limba română.

Naționaliștii de carton înlocuiesc renașterea culturală, care cere disciplină și sinceritate, cu retorica identitară, care cere o afirmare mai mult

sau mai puțin gratuită. Ei sunt figuri goale cărora le lipsește viața și rezonanța interioară. Ei sunt indiferenți chiar față de sufletul pe care pretind că-l apără când vorbesc despre, salvarea culturii naționale. Acești oameni arată prea puțină considerație pentru limba în care poporul nostru a visat, s-a rugat, a cântat, a argumentat, a legiferat și și-a imaginat propriul destin. Adevăratul naționalist înțelege că Națiunea nu este o foaie statistică, nici o categorie biologică, ci este o moștenire spirituală, culturală și istorică transmisă prin viu grai de-a lungul secolelor de suferință și rezistență. Limba română este nucleul acestei moșteniri, este legătura dintre Dacia apostolilor și România de astăzi, între pietrele din Bucegi și sălile de clasă, între letopisețele istorice și poezia lui Eminescu. Vorbitorii de limba română simt o reverență instinctivă pentru această limbă, conștientizând că este legătura vie cu ceva mai vechi, mai sfânt, ce curge-n fluviul existenței noastre.

Este mai greu să te angajezi în munca de a demonstra continuitatea culturală decât să vorbești despre identitate în abstract. În ciuda cuceririi, persecuției și invaziilor, strămoșii noștri au păstrat cu sfințenie limba fără a se plânde de imigrație sau demografie. Este cu mult mai greu să te cufunzi în spiritul ancestral al patriei decât să repeți formule ideologice.

În antichitate existau doar posesii ale imperiilor, regatelor sau cetăți orașe și totuși exista o Patrie cu cultură iubită și respectată. Atunci, deși nu existau încă state și națiuni, existau patrioți adevărați. Adevăratul naționalism este dificil, necesită ca omul să se înrădăcineze în tradițiile care-l preced prin respect, nu prin reacție. Pentru popor nicio tradiție nu este mai profundă decât limba noastră. Limba este un univers simbolic, o patrie spirituală în patria fizică, nu este doar un simplu instrument de comunicare. Limba noastră poartă visele sfinților noștri, legile pământurilor

noastre, cântecele satelor noastre și metaforele modelate de munți, râuri și mitologia unică a acestei Patrii. Dacă moare limba, națiunea devine o fantomă, care este prezentă în trup, dar absentă în spirit.

Conservarea și cultivarea evolutivă a limbii este o datorie, nu este opțională sau decorativă. Această datorie o simte fiecare român care înțelege că identitatea fără cultură este lipsită de sens, iar cultura fără limbă este incompletă. Strămoșii noștri au păstrat această limbă în condiții aprige, mai ales în afara granițelor impuse de alții și le-o șopteau copiilor lor chiar sub sancțiunea legii. Ei au înțeles, ceea ce noi riscăm să uităm, că fără limba noastră unitară, România este doar un teritoriu, o zonă geografică.

Naționaliștii moderni, care nu pot înțelege acest lucru, nu sunt de fapt naționaliști. Ei folosesc națiunea ca simbol, care nu are nicio legătură cu sufletul peren al patriei, sunt simpli consumatori de politică identitară. Patria nu are nevoie de oameni politici care să se prezinte drept apărători ai națiunii, are nevoie de adevărați gardieni ai memoriei colective, de oameni dispuși să restaureze tradițiile și care fac din România Mare mai mult decât o unitate demografică. Adevăratul naționalist nu apără doar granițele, apără spiritul, iar spiritul României Mari vorbește românește. Conservarea limbii române este o oglindă morală permanentă. Această oglindă ne dezvăluie de ce este capabilă România atunci când își amintește de sine și expune lipsa de substanță a celor care vorbesc despre moștenire, dar ei evită singura moștenire care necesită un angajament autentic.

Cei care-și manifestă reticența de a îmbrățișa limba română tradițională, fără barbarisme, sunt cei care recunosc tăcut propria lor înfrângere. Naționaliști sunt cei care respectă limba română ca fiind esența restaurării culturale.

Eshatologia creștină și paradigma securității. Reflecții pornind de la moartea clinică (NDE) a unui soldat american

**Drd. Mihai NEVODAR,
Școala Doctorală de Teologie „Isidor Todoran” a
Facultății de Teologie Ortodoxă din Cluj Napoca**

Introducere: război, securitate și orizont eshatologic

Războiul contemporan, cu tehnologiile sale sofisticate de armament, medicină de urgență și comandă-control, este adesea gândit aproape exclusiv în termeni de „securitate”: securitatea teritoriului, a forțelor angajate, a infrastructurilor critice, a populației. În logica militară și de intelligence, securitatea tinde să devină un concept totalizant, menit să reducă la minimum riscul, inclusiv riscul morții violente, printr-o combinație de strategie, tehnologie și anticipare informațională. Totuși, experiențele-limită ale combatanților, în special episoadele de moarte clinică (Near-Death Experiences), expun în mod brutal fragilitatea acestei „paradigme a securității” și redeschid, chiar în inima câmpului de luptă, întrebări eshatologice fundamentale: ce înseamnă, în ultimă instanță, „securitatea” unei persoane confruntate cu moartea? Unde se află adevăratul temei al siguranței umane; în tehnică și control, sau în promisiunea lui Hristos: „*Eu sunt învierea și viața; cel ce crede în Mine, chiar dacă va muri, va trăi*” (In 11,25)?

Literatura internațională asupra NDE a arătat că astfel de experiențe apar frecvent în contexte de stop cardiac și resuscitare, în care, din punct de vedere clinic, pacientul este „mort” (fără puls, fără respirație spontană, adesea fără activitate cerebrală măsurabilă), dar relatează ulterior trăiri bogate de conștiință.¹ În acest cadru, cazurile militare, precum cel al soldatului american Clint Lopez, devin relevante nu doar medical, ci și teologic: ele obligă la o re-gândire a raportului dintre securitate și moarte, dintre protecția lumească și orizontul vieții veșnice.

Articolul de față pornește de la cazul unui specialist al Armatei SUA, Clint Lopez, care a

suferit un stop cardiac în timpul unui test de aptitudine fizică în Germania, fiind resuscitat după aproximativ 20–30 de minute fără puls, cu mai multe episoade de oprire și repornire a inimii. Mărturia sa, consemnată în presă² și în interviuri video³, descrie atât aspecte clinice (colaps, CPR, defibrilare, comă indusă), cât și trăiri subiective intense legate de moarte, identitate și sensul vieții. Studiul își propune să integreze acest caz într-o reflecție teologic-ortodoxă asupra relației dintre eshatologia creștină și paradigma securității, într-un registru care interesează atât teologia, cât și mediul militar și de intelligence.

Studiu de caz: experiența de moarte clinică a soldatului american

În aprilie 2013, specialistul Clint Lopez, în vârstă de 21 de ani, aflat la Hohenfels, Germania, executa alergarea de 2 mile din cadrul testului de aptitudine fizică al armatei, când s-a prăbușit brusc, fără avertisment. Colegul său, specialistul Ryan Kellogg, a observat că Lopez nu mai respira și nu mai avea puls, a oprit o mașină, l-a transportat la bord și a început resuscitarea cardio-respiratorie (compresii toracice și respirație gură-la-gură) în timp ce vehiculul se îndrepta către un punct medical. Clinica cea mai apropiată era închisă, astfel încât au continuat către punctul medical al batalionului. Pe drum, Lopez a avut o scurtă inspirație reflexă, dar la sosire era în continuare în stop cardiac. Medicii militari au utilizat defibrilatorul de mai multe ori: „*Aboutsevenshockslater, I finally came to*” („După vreo șapte șocuri, în sfârșit mi-am revenit”), va spune ulterior Lopez.⁴

Transferat la un spital militar din Germania, apoi la Brooke Army Medical Center din San Antonio, Lopez a fost indus în comă pentru stabilizare. Medicii i-au informat familia că a stat aproximativ 30 de minute fără puls și că, pentru cel puțin

10 dintre aceste minute, nu a primit deloc oxigen. Pe durata transportului aerian către spital, inima i s-a oprit de încă două ori, fiind resuscitat de fiecare dată. În mod remarcabil, după ieșirea din comă, soldatul a recuperat rapid funcțiile cognitive, cu doar câteva tulburări tranzitorii de memorie de scurtă durată și dificultăți motorii inițiale la brațul stâng: „*For a while, the one thing that seemed to stick was, 'I died'*” („Pentru o vreme, singurul lucru care părea să rămână era «Am murit»”) declara acesta în același interviu.

În plan subiectiv, Lopez relatează că nu își amintește episodul alergării sau momentul prăbușirii, dar conștientizează, post-factum, gravitatea situației: „I basically died, well I did die, for about 20 minutes” („Practic am murit, ei bine, chiar am murit, pentru aproximativ 20 de minute”). Pentru familia sa, evenimentul este interpretat în limbaj religios: mama sa, Penny Lopez-VanGombos, mărturisește că, înainte de a zbură spre Germania, a avut un moment de rugăciune intensă, primind în inimă convingerea că „*this is his story ... and he's going to live and he's going to tell his story*” („aceasta este povestea lui ... și el va trăi și își va spune povestea”).

Din punct de vedere strict fenomenologic, cazul Lopez nu oferă (în sursele disponibile) o descriere detaliată a unei NDE clasice; cu tunel, lumină, întâlnire conștientă cu o ființă transcendentă etc., așa cum sunt sistematizate de Raymond Moody⁵ sau Bruce Greyson⁶. Avem însă toate elementele clinice pentru a vorbi de moarte clinică prelungită, cu episoade repetate de resuscitare și de o interpretare existențială profundă a acestei treceri „prin moarte și înapoi”. În logica studiilor NDE, Lopez s-ar situa într-o zonă „intermediară”: experiența clinică este tipică pentru cazurile în care apar NDE bogate fenomenologic, chiar dacă, în acest caz, conținutul subiectiv nu este (încă) documentat în detaliu.

Eshatologia creștină și „paradigma securității”

Cazul Lopez poate fi privit ca o „parabolă vie” pentru raportul dintre securitatea lumească, în special cea militară, și securitatea în sens eshatologic. Din perspectiva instituțiilor de securitate (armată, servicii de informații, poliție, medicină), evenimentul este un „incident medical sever” gestionat prin protocoale: reacție rapidă,

CPR, defibrilare, evacuare aeriană, comă indusă, implant de defibrilator. Paradigma securității funcționează aici la maximum de capacitate: tehnologie avansată, proceduri, lanț logistic, coordonare. Fără ele, soldatul ar fi murit.

Totuși, din perspectiva eshatologică, acest ansamblu de măsuri, deși necesar și salutar, se arată limitat. Cu toate resursele paradigmei securității lumeste, corpul unui tânăr de 21 de ani, fără antecedente cunoscute, intră brusc în stop cardiac. Dincolo de cifre și protocoale, experiența subiectivă și cea familială traduc evenimentul în limbajul „morții” și al „învierii”, al judecății și al harului: „*I died*”, „*It's a miracle I'm still alive*”, „*God just said: this is his story... and he's going to live*”. Securitatea tehnică se întâlnește, la limită, cu lipsa de control radicală pe care o aduce moartea. Dincolo de aceasta, intră în joc întrebarea: ce înseamnă, de fapt, a fi „în siguranță”? A fi protejat de orice risc sau a fi ancorat în Hristos, singurul care poate spune: „*cel ce crede în Mine, chiar dacă va muri, va trăi*” (In 11,25)?

Studiile NDE au subliniat în mod repetat că episoadele de moarte clinică nu sunt doar „incidente medicale”, ci evenimente transformatoare pentru persoanele implicate. Ele tind să reducă frica de moarte, să întărească credința într-o viață dincolo de moarte și să reorienteze prioritățile existențiale către dimensiuni spirituale.⁷ În acest sens, paradigma securității, înțeleasă exclusiv ca gestionare a riscului fizic, se dovedește insuficientă. Eshatologia creștină oferă o altă paradigmă: securitatea ultimă nu rezidă în absența riscului, ci în promisiunea unei vieți veșnice, întemeiată pe Învierea lui Hristos.

Dimensiune psiho-pastorală: frica de moarte și reconfigurarea priorităților

Experiențele de moarte clinică la militari, chiar și atunci când nu sunt însoțite de NDE elaborate fenomenologic, au un impact psiho-spiritual profund. Ele zguduie iluzia controlului, confruntă direct frica de moarte și obligă persoana să-și re-evalueze sistemul de valori. Lopez își restructurează viața în jurul familiei, al formării civile și al unei noi înțelegeri a propriei vulnerabilități; pentru mama sa, evenimentul devine loc de experiență a intervenției lui Dumnezeu în istorie. Astfel de traiectorii post-NDE sunt bine documentate în literatura de specialitate: creșterea empatiei,

diminuarea atașamentului față de bunurile materiale, accentuarea interesului religios și spiritual.

Din punct de vedere pastoral, asemenea cazuri invită Biserica să abordeze explicit, în dialog cu mediul militar și de securitate, tema fricii de moarte, a traumei și a sensului suferinței. Eshatologia creștină, centrată pe Învierea lui Hristos, oferă aici un antidot la disperare și la nihilism: moartea nu este sfârșitul absolut, ci pragul prin care omul este chemat la plenitudinea comuniunii cu Dumnezeu. Într-un context în care militarii și profesioniștii din servicii se confruntă cu riscul extrem ca parte a „profesiei”, o pastorație inteligentă poate folosi mărturii precum cea a lui Lopez pentru a arăta că „paradigma securității” trebuie lărgită: nu este vorba doar de securitatea fizică a trupului și de stabilitatea instituțiilor, ci și, mai ales, de orientarea eshatologică a persoanei.

Concluzii: între securitatea lumească și încrederea în Hristos

Cazul de moarte clinică al soldatului american arată, cu o claritate greu de ignorat, că paradigma securității, în sens strict militar sau tehnic, este necesară, dar insuficientă. Ea poate menține viața biologică, poate preveni unele riscuri, poate

salva oameni în situații limită și trebuie dezvoltată la maximum din responsabilitate față de viața umană. Dar, în fața morții, chiar și atunci când tehnica reușește temporar să o „amâne”, întrebarea ultimă rămâne eshatologică: cine dă sens acestei vieți salvate? În ce constă, în ultimă instanță, siguranța omului?

Eshatologia creștină răspunde fără echi-voc: adevărata „securitate” nu rezidă în evitarea cu orice preț a morții, ci în încrederea în Hristos, biruitorul morții. Moartea clinică a unui soldat, urmată de revenirea lui la viață, nu este doar un „incident medical reușit”, ci poate fi citită, din perspectiva credinței, ca un prilej de convertire, de reorientare a întregii existențe spre Împărăția lui Dumnezeu. Pentru creștinismul răsăritean și pentru mediul securității naționale, asemenea cazuri reprezintă o invitație la dialog: să recunoaștem limitele paradigmei securității lumești și să (re)descoperim, împreună, dimensiunea eshatologică a vieții umane, în care singura garanție ultimă este făgăduința Celui care a spus: „Nu vă temeți de cei ceucid trupul...” (Mt 10,28), ci „căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui” (Mt 6,33).

Note

1 Vezi Pirn Van Lommel et al., „Near-death experience in survivors of cardiac arrest: a prospective study in the Netherlands”, *The Lancet* 358, 9298 (2001), Elsevier; Sam Parnia et al., „AWARE—AWAREness during REsuscitation—A prospective study”, *Resuscitation* 85, 12 (2014), Elsevier; Bruce Greyson, Ian Stevenson, „The phenomenology of near-death experiences”, *The American journal of psychiatry* 137, 10 (1980).

2 https://www.aol.com/article/2015/05/05/oklahoma-soldier-brought-back-to-life-after-being-dead-for-half/21179971/?guccounter=1&guce_referrer=aHR0cHM6Ly93d3cuZ29vZ2xlLmNvbS8&guce_referrer_sig=AQA-AALrPRtF8D1dUJsQ2NlDsMpTWOAgEeW9PMNPaQMeARUL0z-uv_A20DPLO-cyGdIzvRIjEpCC4HSIghN2ppexXh2ur6nNi31JBI2Ut-Z0Q-of3Uh4qiUxJDsOYk3Gz2lQRekchfJwzYUFpOxrM2K5i-7zBWSOTc48IK7-Dkvftel0 – accesat 26 februarie 2026 ora 07:45.

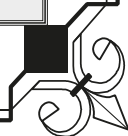
3 <https://www.youtube.com/watch?v=VqA7-xfPygc&t=5s> - accesat 26 februarie 2026 ora 07:57.

4 „An Army specialist from McLoud says she „basically died” for nearly half an hour while a broad in Germany and considers it a miracle he’s still alive”, in https://www.aol.com/article/2015/05/05/oklahoma-soldier-brought-back-to-life-after-being-dead-for-half/21179971/?guccounter=1&guce_referrer=aHR0cHM6Ly93d3cuZ29vZ2xlLmNvbS8&guce_referrer_sig=AQAAALrPRtF8D1dUJsQ2NlDsMpTWOAgEeW9PMNPaQMeARUL0z-uv_A20DPLO-cyGdIzvRIjEpCC4HSIghN2ppexXh2ur6nNi31JBI2Ut-Z0Q-of3Uh4qiUxJDsOYk3Gz2lQRekchfJwzYUFpOxrM2K5i-7zBWSOTc48IK7-Dkvftel0.

5 Raymond Moody, *Viața după viață*, trad. Cristian Hanu, a II-a, Adevăr Divin, București, 2011.

6 Charlotte Martial et al., „The Near-Death Experience Content (NDE-C) scale: development and psychometric validation”, *Consciousness and Cognition* 86 (2020), Elsevier.

7 Vezi sinteza în John C Gibbs, „Near-death experiences, death bedvisions, and past-life memories: a convergence in support of Van Lommel’s consciousness beyond life”, *Journal of Near-Death Studies* 29, 2 (2010), International Association for Near-Death Studies.

Neamul românesc sub lumina Sfintei Scripturi. Sfânta Scriptură – manual de istorie, teorie și strategie de apărare și siguranță națională, ordine publică și situații de urgență (VIII)

Pr. prof. Gheorghe-Radu SĂLĂGIAN
Școala Gimnazială „Avram Iancu” Satu Mare

În numărul din luna decembrie am menționat care sunt cele cinci cărți care alcătuiesc Pentateuhul. De această dată voi începe să tâlcuiesc (explic) Cartea FACEREA sau GENEZA, deoarece trebuie să știm de unde venim și încotro trebuie să ne îndreptăm și să știm că suntem creați de Dumnezeu și nu ne tragem din maimuță. Această carte este alcătuită din 50 de capitole.

Capitolul 1 se intitulează **FACEREA LUMII ȘI A OMULUI**.

Versetul 1: Întru-nceput [1] a făcut [2] Dumnezeu cerul și pământul [3].

[1] „Întru-nceput” = în interiorul dimensiunii nemărginite și atemporale a lui Dumnezeu, atunci când El, prin propria Sa voință și putere a hotărât ca lumea să aibă un început. „Întru-nceput” (**en arhe** – sugerează că Dumnezeu transcende începutul, adică El este anterior oricărei mișcări, mai bine zis e dincolo de creație, este veșnic. **Arhe** însă înseamnă nu numai început, ci și principiu – tradus în Vulgata prin **principium**), adică concepție, regulă, normă, punct de vedere. Textul preconizează ideea Înțelepciunii creatoare [PROVERBE 8,22-31], dar și a Logosului (Cuvântului) creator, astfel: „Întru-nceput era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Cuvântul Dumnezeu era. Acesta era dintru-nceput la Dumnezeu; toate printr-Însul s-au făcut și fără El nimic nu s-a făcut din ceea ce s-a făcut” [IOAN 1,1-3].

[2] „A făcut”: grecescul **poieo** = **a face**, îl traduce pe ebraicul **bara**, un verb care în Vechiul Testament este întotdeauna folosit pentru a exprima acțiunea creatoare a lui Dumnezeu. Vulgata (și unele versiuni moderne) îl traduc prin „a crea”, echivalentul românesc al lui „a face”. Verbul e mult mai explicit în 2 MACABEI 7,28: „Dumnezeu a făcut totul din nimic”, ceea ce exclude prezența unei

materii preexistente. Românescul „a face” înseamnă nu numai a crea (din nimic), ci și a crea în mod organizat, potrivit unui plan, în etape prestabilite și cu o finalitate clară. Tocmai datorită acestui fapt, prima carte din Biblie se numește FACERE nu CREAȚIE. Numai prin cuvântul FACERE înțelegem că Dumnezeu a făcut lumea din nimic, căci, prin cuvântul CREAȚIE, trebuie să înțelegem că la bază a existat o materie care trebuia prelucrată.

[3] Prin „cerul și pământul” (ebraism) se înțelege rezultatul creației (mai corect al facerii), cosmosul ordonat, existența întregului univers (după Sfântul Vasile cel Mare). Majoritatea Sfinților Părinți se referă la lumea îngerească (cerul sau cerurile) și cea materială (pământul). Nu înseamnă că Sfântul Vasile cel Mare nu este de acord cu faptul că cerul din acest verset este lumea nevăzută a îngerilor, dar el se referă și la întregul univers care va fi definitivat abia în ziua a patra.

Versetul 2: Dar pământul era nedeslușit [4] și ne-mplinit [5]; întuneric era deasupra genunii [6]; iar Duhul lui Dumnezeu [7] Se purta pe de-a-supra apelor.

[4] „Nedeslușit” înseamnă: invizibil sau abia vizibil, ca prin abur.

[5] „Ne-mplinit” înseamnă netocmit pe de-a-ntregul; pustiu, gol, deșert, fără viață. Ebraicul **tohu-bohu** sugerează ideea de haos, materie informă, creată din nimic, dar încă neorganizată, nedeslușită.

[6] Genune = adânc, abis, hău.

[7] „Duhul lui Dumnezeu”: în limba greacă același cuvânt **pneuma** (se pronunță **pnevma**), înseamnă și „vânt” și „duh”; așadar mișcarea aerului care va face posibilă ivirea pământului; mai este vorba și de Duhul dătător de viață a lui Dumnezeu,

adică a treia Persoană Dumnezeiască – Sfântul Duh.

Versetul 3: Și a zis [8] Dumnezeu: „Să fie lumină!” [9] Și a fost lumină.

[8] Rostirea lui Dumnezeu este actul prin care voința Sa devine faptă. Mai este vorba și de participarea cuvântului – ca vorbă, dar și a Cuvântului – a doua Persoană Dumnezeiască – Iisus Hristos la actul creației conform IOAN 1,1.

[9] „Să fie lumină” – înseamnă activarea luminii necreate a lui Dumnezeu, Cel ce El Însuși este Lumină, așa cum Lumină este și Cuvântul Său (Logosul) Întrupat, Iisus Hristos, după cum reiese din următoarele versete biblice nou-testamentare:

-„Lumina era cea adevărată Care, venind în lume, luminează pe tot omul” [IOAN 1,9];

-„După aceea Iisus le-a grăit din nou zicând: Eu sunt Lumina lumii; cel ce-Mi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții” [IOAN 8,12];

-„Atât cât sunt în lume, Eu sunt Lumina lumii” [IOAN 9,5];

-„Eu, Lumină am venit în lume, pentru ca tot cel ce crede în Mine să nu rămână în întuneric [IOAN 12,46].

Lumina necreată a Domnului nostru Iisus Hristos devine vizibilă în momentul Schimbării la Față, astfel:

-„Și S-a schimbat la Față înaintea lor; și a strălucit fața Lui ca soarele, iar veșmintele I S-au făcut albe ca lumina” [MATEI 17,2];

-„Și veșmintele Lui s-au făcut strălucitoare, albe foarte ca zăpada, așa cum înălbuitorul nu poate înălbi pe pământ” [MARCU 9,3];

-„Și a fost că pe când Se ruga, înfățișarea feței Sale a devenit alta și îmbrăcămintea Lui albă, strălucind” [LUCA 9,29].

Așadar, nu e vorba de lumina naturală, căci astrele vor fi create în ziua a patra, ci de acea lumină pe care o vor experia mai târziu isihăștii și pe care Teologia Răsăriteană o va cunoaște îndeosebi prin scrierile Sfântului Grigorie Palama.

Versetul 4: Și a văzut Dumnezeu lumina că e frumoasă [10]; și a despărțit Dumnezeu lumina de întuneric .

[10] Ca adjectiv, **kalos** înseamnă **frumos** conform versetelor 4 și 31, iar ca adverb înseamnă **bine** conform versetelor 8, 10, 12, 21 și 25. **Lumina frumoasă** e o opțiune exegetică a Sfântului Vasile

cel Mare. **Frumos și bine** laolaltă induc ideea de **armonie**.

Versetul 5: Și Dumnezeu a numit lumina „ziua”, iar întunericul l-a numit „noapte”. Și a fost seară și a fost dimineață: ziua întâi [11].

[11] La Evrei, ziua de 24 de ore începea și se termina la apusul soarelui. Este și ziua liturgică în cultul creștin. În cultul creștin, ziua liturgică nu începe cu miezul nopții, sau cu dimineața, ca în măsurătoarea civilă a timpului, ci cu seara. Ziua liturgică este și intervalul de timp dintre două seri consecutive; de aceea, sărbătoarea și slujba oricărei zile liturgice începe cu Vecernia din ajunul zilei respective, care este și cea dintâi dintre cele șapte Laude bisericești zilnice, care sunt: 1. Vecernia – slujba de seară; 2. Pavecernița sau După-cinarea, care este rugăciunea de după cină sau înainte de culcare; 3. Miezonoaptea sau Polușnița – este rugăciunea de la miezul nopții; 4. Utrenia – slujba de dimineață cu Ceasul I; 5. Ceasul al III-lea; 6. Ceasul al VI-lea; 7. Ceasul al IX-lea, care încheie ziua liturgică. Pentru creștinul ortodox, atât civil cât și militar, aceste 7 Laude sunt arme puternice împotriva vrășmașilor, atât văzuți, cât și celor nevăzuți, deoarece în componența lor intră cele mai puternice rugăciuni din Biblie, care sunt Psalmii. În centrul acestor Laude este Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie, care ține lumea și mai ales pe noi românii ca și popor creștin ortodox. Dacă nu am avea aceste rugăciuni și Sfânta Liturghie, am înceta de a mai exista ca popor. Este un lucru foarte bun că în armată există preoți și biserici sau capele, căci aceste instituții, Biserica și Armata, trebuie să fie solidare, ca împreună să zdrobească puterea vrășmașilor care atentează la Siguranța Națională a României. Oricât de bine va fi dotată și înzestrată Armata României, fără Dumnezeu nu are șanse de izbândă. Ostașii lui Ștefan cel Mare erau mult mai puțini decât turcii și cu înzestrare mai slabă, dar cu ajutorul lui Dumnezeu, au ieșit în majoritatea cazurilor biruitori împotriva lor, precum și împotriva altor cotropitori.

Versetul 6: Și a zis Dumnezeu: „Să fie o tărie [12] prin mijlocul apelor și să despartă ape de ape!” Și a fost așa.

[12] „**Tăria**” înseamnă „**firmament**”. Cuvântul original sugerează o boltă cu circumferința pe orizont.

Versetul 7: Dumnezeu a făcut tăria și a

despărțit Dumnezeu apele cele de sub tărie de apele cele de deasupra tăriei [13].

[13] *Cu aceasta a început organizarea materiei, pentru ca să se creeze condițiile necesare vieții ființelor vii. Cu alte cuvinte, prin „tărie” se mai înțelege „forță”, „putere”, adică aerul sau atmosfera care va separa apele: o parte să rămână pe pământ și o parte sus, care se vor transforma în nori, de unde să provină ploaia. Cuvântul „tărie” mai are și o altă semnificație. Când vedem cerul senin, trebuie să înțelegem că tăria mai este și spațiul, adică forța care va ține toate planetele și astrele din univers pe care Dumnezeu le-a creat în ziua a patra.*

Versetul 8: Și Dumnezeu a numit tăria „cer” [14]. Și a fost seară și a fost dimineață: ziua a doua.

[14] *„Cer”, aici are înțelesul de spațiu, după cum am explicat în versetul precedent. Acest verset (8) coincide cu ceea ce a scris Psalmistul David: „Cel ce întinzi cerul ca un cort și-i acoperi cu ape înălțimile” [PSALM 103,3]. Prin cuvântul „înălțimile” care provine din grecescul **hiperoos**, se înțelege ceea ce e situat la etajul superior, deasupra, la înălțime.*

Versetul 9: Și a zis Dumnezeu: „Apele cele de sub cer să se adune într-o singură adunare și să se arate uscatul!” Și a fost așa: apele cele de sub cer s-au adunat în adunările lor și s-a arătat uscatul [15].

[15] *Din acest verset rezultă că Dumnezeu a despărțit apele de uscat, făcând să apară oceanele, mările, fluviile și râurile, iar pământul să devină uscat.*

Versetul 10: Și Dumnezeu a numit uscatul „pământ”, iar adunările apelor le-a numit „mări”. Și a văzut Dumnezeu că este bine. [16].

[16] *Uscatul este numit de către Dumnezeu „pământ”, după numele planetei, iar adunările apelor le-a numit „mări”.*

Versetul 11. Și a zis Dumnezeu: „Pământul să odrăslească verdeață: iarbă purtătoare de sămânță, după felul și asemănarea ei, și pom roditor [17] care după felu-i să dea rod cu sămânță-n sine pe pământ!” Și a fost așa.

[17] *Cuvintele „iarbă” și „pom” constituie un singular generic care cuprinde-n sine specia sau regnul – aici fiind vorba de regnul vegetal.*

Versetul 12. Pământul a odrăslit verdeață [18]: iarbă purtătoare de sămânță după felul și asemănarea ei, și pom roditor care după felu-i să dea rod cu sămânță-n sine pe pământ. Și a văzut

Dumnezeu că este bine.

[18] *Dumnezeu crează regnul vegetal, ca urmare, după regnul mineral. Observăm cum creația este graduală, într-o ordine perfectă. Regnul mineral este creat la început ca să fie hrană pentru regnul vegetal, apoi regnul vegetal, ca să fie hrană pentru regnul animal și pentru om, cum se va vedea în versetele 29-30.*

Versetul 13. Și a fost seară și a fost dimineață: ziua a treia [19].

[19] *Aici este valabilă explicația din versetul 5.*

Versetele 14-15. Și a zis Dumnezeu: „Să fie-ntru tăria cerului luminători care să lumineze pământul [20], să despartă ziua de noapte și să fie ei spre semne [21] și spre anotimpuri și spre zile și spre ani, și să fie ei întru tăria cerului luminători ca să lumineze pământul!” Și a fost așa [22].

[20] *Sintagma: „care să lumineze pământul (literal: „spre luminare pe pământ”) se află numai în Septuaginta.*

[21] *„Spre semne” – pare a avea o semnificație astrologică. Corelează cu „semnele” astrelor: „Cere pentru tine un semn de la Domnul Dumnezeuul tău, în adânc sau la înălțime” [ISAIA 7,11], care va preceda sfârșitul lumii: „Iar îndată după necazul acelor zile soarele se va întuneca și luna nu-și va mai da lumina, iar stelele vor cădea din cer și puterile cerului se vor clătina” [MATEI 24,29]. Următoarele finalități se referă la fixarea calendarului.*

[22] *Până acum pământul a fost luminat prin activarea luminii necreate a lui Dumnezeu, după cum rezultă din explicația de la versetul 3, iar acum astrele își i-au rolul de luminători ai pământului, prin activarea luminii naturale.*

Versetul 16. Dumnezeu i-a făcut pe cei doi luminători mari: luminătorul cel mai mare spre stăpânirea zilei [23] și luminătorul cel mai mic spre stăpânirea nopții [24], și stelele.

[23] *Fără nici o îndoială, aici este vorba despre soare.*

[24] *Deasemenea, aici este vorba despre lună.*

Versetele 17-18: Și le-a pus Dumnezeu întru tăria cerului [25], ca să lumineze pământul, să stăpânească ziua și noaptea și să despartă lumina de întuneric [26]. Și a văzut Dumnezeu că este bine.

[25] *„Tăria cerului” mai are înțelesul și de „spațiu” tocmai pentru că are forța de a ține planetele.*

[26] *Până în ziua a patra, ziua era stăpânită de lumina necreată a lui Dumnezeu, iar din ziua a patra, lumina de întuneric este despărțită de lumina naturală provenită de la soare. Un lucru similar se petrece în fiecare an în Sâmbăta de Paști la ortodocși când vine Lumina Sfântă. Ea este Lumina necreată a lui Dumnezeu, care la început nu frige, iar după 3-4 minute se materializează în lumină naturală.*

Versetul 19: Și a fost seară și a fost dimineață: ziua a patra [27].

[27] *Aici, explicația este valabilă ca la versetul 5.*

Versetul 20: Și a zis Dumnezeu: „Puiască apele puiță de ființe vii [28]; și păsări să zboare peste pământ în largul tăriei cerului!” [29]. Și a fost așa.

[28] *Aici, ideea generală este: ființe din speciile inferioare (moluște, reptile), care se înmulțesc cu mare repeziciune. Oricum, viața apare mai întâi în apă, apoi se extinde în aer și pe uscat.*

[29] *„... și păsări să zboare peste pământ în largul tăriei cerului”, „tăria cerului” are aici înțelesul de „aer” sau „văzduh”.*

Versetul 21: A făcut Dumnezeu înotătoarele cele mari [30] și toate ființele vii care mișună, și pe care apele le puiesc [31] după felul lor, și toate păsările înaripate după felul lor. Și a văzut Dumnezeu că este bine.

[30] *„Înotătoarele cele mari”, literal sunt chiții cei mari. Ideea exactă este de monștri marini; reptile uriașe sau mamifere acvatice.*

[31] *„Puiesc”, este metonimie: expresia nu înseamnă că apele erau înzestrate cu facultatea de a produce ființe vii, ci că ele erau mediul în care se exercită puterea creatoare a lui Dumnezeu. Metonimia este figură de stil care constă în inversiunea voluntară a categoriilor logice ale întregului prin parte, a părții prin întreg, ale cauzei prin efect, ale efectului prin cauză, ale abstractului prin concret, ale posesorului prin lucru posedat și exemplele pot continua.*

Versetul 22: Și le-a binecuvântat Dumnezeu și le-a zis: „Creșteți [32] și înmulțiți-vă și umpleți apele mărilor și păsările să se înmulțească pe pământ!”

[32] *În original, verbul „creșteți” sugerează, deopotrivă, facultatea de a spori în talie, în forță, în putere, în număr, și pe aceea de a deveni fecund,*

rodnic, apt pentru înmulțire.

Versetul 23: Și a fost seară și a fost dimineață: ziua a cincea [33].

[33] *Aici, explicația este valabilă ca în versetul 5.*

Versetul 24: Și a zis Dumnezeu: „Să scoată pământul ființe vii după felul lor: dobitoace, târâtoare și fiare sălbatice după felul lor” [34]. Și a fost așa.

[34] *După animalele care trăiesc în apă și după păsările zburătoare, Dumnezeu a făcut animalele care trăiesc pe pământ, dar și pe cele care mișună în pământ.*

Versetul 25: A făcut Dumnezeu fiarele sălbatice după felul lor, și dobitoacele după felul lor, și toate târătoarele pământului după felul lor [35]. Și a văzut Dumnezeu că este bine.

[35] *Dumnezeu a încheiat și crearea regnului animal. „Scenă” care se numește „lume văzută” este gata împodobită. Urmează să urce pe ea „marele actor”, care este omul.*

Versetul 26: Și a zis Dumnezeu: „Să facem om după chipul și asemănarea Noastră [36], ca să stăpânească peste peștii mării și peste păsările cerului și peste dobitoace și peste tot pământul și peste toate vietățile ce se târâsc pe pământ!”

[36] *Cuvântul „Noastră” nu este un plural al majestății, ci un plural gramatical autentic; Sfinții Părinți văd în el prima Revelație scripturistică asupra Persoanelor Sfintei Treimi.*

Versetul 27: Și l-a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său [37]; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; bărbat și femeie i-a făcut [38].

[37] *Dacă prin cuvântul „Noastră” din versetul 26 se face aluzie la Persoanele Sfintei Treimi, în acest verset, prin cuvântul „Său” se face aluzie la unitatea Persoanelor Sfintei Treimi; adică cele trei Persoane nu sunt trei Dumnezei, ci un singur Dumnezeu*

[38] *Tot din acest verset reiese că Dumnezeu l-a făcut pe om, bărbat și femeie, nu bărbat – bărbat, sau femeie – femeie, deci este nejustificată și total aberantă pretenția din zilele noastre ca două persoane de același sex să întemeieze o familie, ceea ce unii ca aceștia susțin astăzi în numele așa-ziselor „drepturi” ale omului. O astfel de familie, sau o astfel de conviețuire este un păcat enorm de grav, numit SODOMIE.*

Versetul 28: Și Dumnezeu i-a binecuvântat, zicând: „Creșteți [39] și înmulțiți-vă și umpleți pământul și supuneți-l!; și stăpâniți peste peștii mării, peste păsările cerului, peste toate dobitoacele și peste tot pământul, peste toate vietățile ce se târăsc pe pământ!”

[39] În original, verbul „creșteți” sugerează, deopotrivă, facultatea de a spori în talie, în forță, în putere, în număr, și pe aceea de a deveni fecund, rodnic, apt pentru înmulțire. E motivul pentru care unii traducători români cum ar fi Gala Galaction, Vasile Radu și Nicodim Munteanu, preferă sintagma: „Fiți rodnici (roditori)”, în consonanță cu versiunile occidentale, spre deosebire de cei mai vechi ai noștri, care rețin sensul primar al cuvântului (verbul e același ca în versetul 22).

Versetele 29-30: Și a zis Dumnezeu: „Iată, vă dau toată iarba dăătoare de sămânță pe fața-n-tregului pământ, și tot pomul purtător de rod cu sămânță de pom într-însul; acestea vă vor fi vouă spre hrană [40]. Și tuturor fiarelor pământului și tuturor păsărilor cerului și tuturor vietăților ce se târăsc pe pământ, și care au în ele suflare de viață [le dau] toată iarba verde spre hrană” [41].

[40] În versetul 29 vedem prima poruncă referitoare la post, dată de Dumnezeu omului. În virtutea acestui fapt, părintele Arsenie Boca (Sfântul Arsenie de la Prislop) ne învață despre post următoarele:

– „Postul e vechi și începe odată cu omul”.

– „Mai bine de jumătate din numărul patimilor sunt ale minții. Postul lucrează și asupra acestora”.

– „Cu trupul nu putem trata decât prin post. El nu știe și nu recunoaște convingeri. De aceea el trebuie uscat, încet și cu socoteală, fiindcă în mocirla uscată, porcii patimilor nu mai vin să se scalde”.

– „Nouă ne trebuie post pentru înfrânarea patimilor, pentru subțierea minții, pentru sporirea în noi a Duhului Sfânt, Care ne descoperă căile mântuirii. Postul ne ajută să înțelegem rosturile mai mari ale lui Dumnezeu cu omul. El e un toiag de drum prin viața aceasta cu trup pieritor spre veacul viitor”.

„Postul curățește ochiul, rugăciunea curățește mintea”.

În concluzie, la început, omul a fost creat de Dumnezeu postitor.

[41] Deși se pare ciudat, aici observăm că toate animalele și păsările au fost create de Dumnezeu erbivore. Nu existau la început animale carnivore.

Versetul 31: Și a văzut Dumnezeu toate câte făcuse și iată că erau foarte frumoase [42]. Și a fost seară și a fost dimineață: ziua a șasea [43].

[42] Prin faptul că toate creaturile erau „foarte frumoase”, trebuie să înțelegem faptul că întreaga creație era perfectă, iar toate creaturile conviețuiau într-o armonie perfectă.

[43] Aici, explicația e valabilă ca în versetul 5.

Bibliografie

BIBLIA sau SFÂNTA SCRIPTURĂ, EDIȚIE JUBILIARĂ A SFÂNTULUI SINOD – Tipărită cu binecuvântarea și prefața Prea Fericitului Părinte TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului; Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române; BUCUREȘTI – 2001;

NOUL TESTAMENT – Tipărit cu binecuvântarea...; versiune revizuită, redactată și comentată de Bartolomeu Valeriu Anania; Editura Institutului Biblic...; BUCUREȘTI – 1993;

BRANIȘTE, Pr. Prof. Dr. Ene – LITURGICA GENERALĂ cu noțiuni de artă bisericească, arhitectură și pictură creștină – tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte TEOCTIST ...; Ediția a II-a revizuită și completată; Editura Institutului Biblic...; BUCUREȘTI – 1993;

Idem – LITURGICA SPECIALĂ – pentru Institutele Teologice – tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române; Editura Institutului Biblic...; BUCUREȘTI – 1980;

BOCA, Pr. Arsenie – CĂRAREA ÎMPĂRĂȚIEI – Tipărită cu binecuvântarea Prea Sfințitului Dr. TIMOTEI SEVICIU, Episcopul Aradului și Hunedoarei; Ediția a V-a îngrijită de Monahia ZAMFIRA CONSTANTINESCU; Editura Sfintei Episcopii Ortodoxe Române a Aradului – 2006;

PĂRINTELE ARSENIE BOCA – O VIAȚĂ ÎNCHINATĂ SCHIMBĂRII NOASTE / ed. îngrijită de Natalia Corlean; apare cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte dr. Laurențiu Streza – Mitropolitul Ardealului – Făgăraș; Agaton; 2012.

E sărbătoare

Octavian Goga

E sărbătoare pe câmpie, și-n suflete e sărbătoare,
Învie firele de iarbă sub ploaia razelor de soare.
Sunt Paștile cele frumoase, și-n fire zvonul lor străbate,
Clopotnița-și îndoiaie trudnic încheieturile uscate.
Arama strigă când se zbate măiastra clopotului limbă,

Eu simt strigarea ei aprinsă, și-n vorbe sufletul o schimbă:

*

Voi toți cari suferiți și plângeți sub larga-ntindere
albastră
Veniți, veniți, căci va să vie curând împărăția voastră!
Veniți, voi, obidiții lumii, cu buzele înfrigate,
Voi, chinuiții de arsura unei tăceri îndelungate;

Voi, osteniți fără nădejde, voi, slujitorii fără plată,
Voi, căror vremea v-a dat veșnic numai poruncă
blestemată;

Voi, ce muncirați pentru alții, trudind cu mâinile-
amândouă,

Veniți, că zvonul meu acuma vestește învierea, vouă!
Voi, cei cu fruntea de sudoare, cu genele de lacrimi ude,
Eu cerului vă strig durerea, și Dumnezeu din cer aude!
Aduc lumina care sparge și sfarmă căpiți de păcate,
Zăvoarele mucigăite din temnițe întunecate!

Eu celor orbi dezleg azi taina înfricoșată de-a vedea,
Și prăznuiesc, ca-n al lor suflet învie învierea mea!

*

**Ascultă mintea mea supusă, genunchii mei se pleacă-ncet
Și-aduc prinosul închinării celui de neam din Nazaret.**

